

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદીત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહીં. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

સી.એ. ૪૪૪૦ સન ૨૦૧૩

[૨૦૧૩] ૮ એસ.સી.આર. ૬૩૧

જી. સુંદરરાજન – વિ. – ભારત સંઘ અને અન્ય

(સિવિલ અપીલ ક્રમાંક ૪૪૪૦ ઓફ ૨૦૧૩) મે ૬, ૨૦૧૩

[કે.એસ. રાધાકૃષ્ણન અને દીપક મિશ્રા, ન્યાયાધીશો.]

પરમાણુ ઊર્જા અધિનિયમ, ૧૯૬૨ – પરમાણુ વીજ ઉત્પાદન કેન્દ્ર – સંયંત્રો, કિરણોત્સર્જક પદાર્થોનું સંરક્ષણ અને તેમની ભૌતિક સુરક્ષા સુનિશ્ચિત કરવી – પર્યાવરણ સહિત લોકોના જીવન અને સંપત્તિના રક્ષણની આવશ્યકતા – વિકાસની જરૂરિયાતો અને પર્યાવરણીય હાસ વચ્ચે સંતુલન સ્થાપિત કરવાનું – તમિલનાડુના કુડનકુલમ ખાતે કેકેએનપિપિ – એક પરમાણુ વીજ ઉત્પાદન કેન્દ્ર સ્થાપવા બાબતે ભારત સરકાર, ન્યૂક્લિયર પાવર કોર્પોરેશન ઓફ ઇન્ડિયા (એનપીસીઆઈએલ) વગેરે દ્વારા લેવાયેલ નિર્ણય – તેને પડકારવામાં આવેલ – ઠરાવ્યું: પરમાણુ ઊર્જા ભારતના ઊર્જા-મિશ્રણનું એક મહત્વપૂર્ણ અંગ છે – કેકેએનપિપિ ભારતના લોકોના કલ્યાણ માટે પરમાણુ ઊર્જાનો વિકાસ, નિયંત્રણ અને ઉપયોગ કરવાની ભારતની રાષ્ટ્રીય નીતિના ભાગરૂપે સ્થાપિત કરવામાં આવ્યું હતું – પ્રકલ્પ સ્થાપવા માટે, પ્રકલ્પ સમર્થકે સ્થળની અંદર અને બહારની તમામ સુરક્ષા આવશ્યકતાઓનું પાલન કર્યું છે અને રાષ્ટ્રીય તથા આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે માન્ય સુરક્ષા પદ્ધતિઓના આધારે એઈઆરબી દ્વારા નિર્ધારિત આચારસંહિતાનું અનુસરણ કર્યું છે – આપત્તિ વ્યવસ્થાપન યોજના (ડીએમપી) પહેલેથી જ અમલમાં છે, તેમજ આપત્કાલીન તૈયારીઓની યોજના, સ્થળ બહાર અને સ્થળની અંદરની, પણ અમલમાં છે અને કોર્પોરેટ સામાજિક જવાબદારી (સીએસઆર) હેઠળના તમામ કાર્યક્રમો જિલ્લા પ્રશાસનના સહકાર અને સહાયથી યોગ્ય દિશામાં આગળ વધી રહ્યા છે – એનપીસીઆઈએલને, વધુમાં, એકમ ૧ થી ૬ માટે એમઓઈએફ, ટીએનપીસીબી

વગેરે પાસેથી આવશ્યક પર્યાવરણીય મંજૂરી પણ પ્રાપ્ત થઈ છે – કાંઠાકીય નિયમન ક્ષેત્ર (સીઆરઝેડ)ના કોઈ ઉદ્દંઘનનું ધ્યાનમાં આવ્યું નથી – નિયમો અને વિનિયમોનું પાલન કર્યા પછી ક્ષારીયુક્ત પાણી શુદ્ધિકરણ સંયંત્ર સ્થાપિત કરવામાં આવ્યું છે – નિષ્ણાતોનું માનવું છે કે દરિયાઈ પરિતંત્ર પર કોઈ અસર થશે નહીં અને પરિતંત્ર પર કિરણોત્સર્ગની અસર એઈઆરબી, એમઓઈએફ, નિષ્ણાત મૂલ્યાંકન સમિતિ (ઈએસી), પ્રદૂષણ નિયંત્રણ મંડળ વગેરે દ્વારા નિર્ધારિત ધોરણોની મર્યાદામાં છે – તમામ નિષ્ણાત મંડળો લોકોના જીવન અને સંપત્તિ તેમજ પર્યાવરણ, જેમાં દરિયાઈ જીવનનો પણ સમાવેશ થાય છે, તે બંને માટે કેકેએનપિપિની સલામતી અને સુરક્ષા અંગે પોતાના મતમાં એકમત છે – તેથી, કુડનકુલમ ખાતે કેકેએનપિપિ સ્થાપવાના ન્યાયસંગત આધારનું સમર્થન થાય છે – ભયાશંકા, ભલે તે યોગ્ય હોય, છતાં પ્રકલ્પના ન્યાયસંગત આધારને પરાજિત કરી શકતી નથી – જોકે, સંયંત્રની સુરક્ષા, પર્યાવરણ પર અસર, તથા એનપિપિ સંયંત્રના વિવિધ ઘટકો અને પ્રણાલીઓની ગુણવત્તા બાબતે સર્વોચ્ચ અદાલતે દિશાનિર્દેશો આપ્યા – પરમાણુ ઊર્જા (કિરણોત્સર્જક કચરાનો સલામત નિકાલ) નિયમો, ૧૯૮૭ – જોખમી કચરો વ્યવસ્થાપન અને સંભાળ નિયમો, ૧૯૮૯ – પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૬ – આપત્તિ વ્યવસ્થાપન અધિનિયમ, ૨૦૦૫ – જળ (પ્રદૂષણની રોકથામ અને નિયંત્રણ) અધિનિયમ, ૧૯૭૪ – વાયુ (પ્રદૂષણની રોકથામ અને નિયંત્રણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૧.

સરકારી નીતિ – પરમાણુ નીતિ – ન્યાયિક સમીક્ષા – વ્યાપ – ઠરાવ્યું: કોઈ વિશિષ્ટ નીતિ અથવા નીતિના અમલીકરણમાં લેવાયેલો કોઈ વિશિષ્ટ નિર્ણય ન્યાયસંગત છે કે નહીં તે નક્કી કરવાનું કાર્ય અદાલતોનું નથી – જ્યાં સુધી ઘડાયેલી નીતિ સંપૂર્ણપણે મનમાની, અયોગ્ય અને સ્વૈચ્છિક ન હોય અને કાર્યપાલક સત્તાધિકારીના માત્ર નિઃઆધાર કથન પર આધારિત ન હોય અથવા બંધારણીય કે કાનૂની આદેશના વિરુદ્ધ અમાન્ય ન હોય, ત્યાં સુધી અદાલતનો હસ્તક્ષેપ જરૂરી ગણાતો નથી – અદાલતો દેશની રાષ્ટ્રીય પરમાણુ નીતિનો, જે પરમાણુ ઊર્જા

અધિનિયમ, ૧૯૬૨ માં પ્રતિબિંબિત થાય છે, માન રાખે અને પ્રજાના કલ્યાણ તથા દેશના આર્થિક વિકાસ માટે તેને અમલમાં મુકવામાં આવે – પરમાણુ ઊર્જા અધિનિયમ, ૧૯૬૨.

પરમાણુ નુકસાન માટેની નાગરિક જવાબદારી અધિનિયમ, ૨૦૧૦ (પરમાણુ જવાબદારી અધિનિયમ) – તેનો હેતુ અને ઉદ્દેશ્ય – ઠરાવવામાં આવ્યું: તેનો હેતુ સંચાલકો પર નિર્દોષ જવાબદારી દ્વારા પરમાણુ અકસ્માતના પીડિતોને પરમાણુ નુકસાન માટે નાગરિક જવાબદારી તથા તાત્કાલિક વળતર પ્રદાન કરવાનો છે.

આ તાત્કાલિક અપીલોમાં, તમિલનાડુના કુડનકુલમ ખાતે કેએકેએનપિપી- એક પરમાણુ વિદ્યુત પ્રકલ્પ સ્થાપવા સંબંધિત, રાષ્ટ્રીય તથા આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે નોંધપાત્ર મહત્વનો એક મુદ્દો વિચારણા માટે ઉપસ્થિત થયો હતો. કેએકેએનપિપીની સ્થાપના અને તેને કાર્યરત કરવામાં આવવાના મુદ્દે વ્યાપક સ્તરે આંદોલન અને ભાવનાત્મક પ્રતિસાદ જોવા મળ્યો હતો, જેમાં આયનાઈઝિંગ કિરણોત્સર્ગના સંભવિત પ્રતિકૂળ પ્રભાવના સ્વરૂપે ભય અને અશાંતિમાં વધારો કર્યો હતો.

એવો અન્ય બાબતો સાથે આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હતો કે યુએસએના શ્રી માઈલ આઈલેન્ડ ખાતેના અગાઉના અકસ્માતો, રશિયાના ચર્નોબિલ અને જાપાનના ફુકુશિમા વગેરેને ધ્યાનમાં રાખતાં, લોકોની તથા પર્યાવરણની સુરક્ષા સર્વોપરી મહત્વની છે અને જો ન્યુકિલયર પાવર કોર્પોરેશન ઓફ ઇન્ડિયા (એનપીસીઆઈએલ) ની ટાસ્ક ફોર્સ દ્વારા કરવામાં આવેલી ભલામણોના આધારે પૂરતી સુરક્ષાત્મક વ્યવસ્થાઓ કર્યા વિના એકમોને પ્રારંભ માટે મંજૂરી આપવામાં આવે, તો તેવા ગંભીર પરિણામો ઊભા થઈ શકે કે જેમનું નિવારણ શક્ય ન રહે. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એનપીસીઆઈએલ દ્વારા નિયુક્ત ટાસ્ક ફોર્સે કરેલી સત્તર ભલામણો સંયંત્રને પ્રારંભ કરવા પહેલાં અમલમાં મૂકવામાં ન આવે ત્યાં સુધી ગંભીર પરિણામો સર્જઈ શકે; અને એટોમિક એનર્જી રેગ્યુલેટરી બોર્ડ

(એઈઆરબી) તથા એનપીસીઆઈએલ પર કાનૂની રીતે આ ભલામણો અમલમાં મૂકવાની ફરજ છે અને આ અધિકારક્ષેત્રમાં બેસતી આ અદાલત ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળ તેમને સુનિશ્ચિત કરાયેલા મૂળભૂત અધિકારરૂપે કુડાકુલમમાં અને તેની આસપાસ વસતા લોકોના જીવન અને સંપત્તિનું સંરક્ષણ કરવા બંધાયેલ છે.

વધુમાં એવો પણ આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હતો કે કિરણોત્સર્જક કચરાના સુરક્ષિત નિકાલ માટે પૂરતી સુરક્ષાત્મક વ્યવસ્થાઓ કરવામાં આવી નહોતી અને કિરણોત્સર્જક કચરાનું સુરક્ષિત સંચાલન કરવા માટે કોઈ સ્થળ ઓળખવામાં આવ્યું નહોતું, નહિતર તે ગંભીર આરોગ્ય જોખમ ઊભું કરી શકે; અને એવું પણ કે સંચયનના સ્થળે પણ વપરાયેલ ઇંધણ અને ઉચ્ચ સ્તરના કિરણોત્સર્જક કચરાના સંગ્રહ માટે યોગ્ય સુવિધા ઉપલબ્ધ નહોતી. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે આપત્તિ વ્યવસ્થાપન યોજનાનુસાર કોઈ સંભવિત વિનાશક ઘટનાની સ્થિતિમાં લોકોના જીવન અને સંપત્તિના સંરક્ષણ માટે પૂરતા ઉપાયો કરવામાં આવ્યા નહોતા.

અપીલોનો આદેશો સાથે નિકાલ કરતાં, અદાલતે

રાધાકૃષ્ણન, ન્યાયાધીશ મુજબ નિર્ણય:

૧.૧. ભારતની રાષ્ટ્રીય નીતિ વિધાનમંડળ દ્વારા પરમાણુ ઊર્જા અધિનિયમમાં સ્પષ્ટ અને નિર્વિવાદ રીતે વ્યક્ત કરવામાં આવી છે. દેશની રાષ્ટ્રીય તેમજ આંતરરાષ્ટ્રીય નીતિ એ છે કે જનકલ્યાણ માટે અને અન્ય શાંતિપૂર્ણ હેતુઓ માટે પરમાણુ ઊર્જાનું વિકાસ, નિયંત્રણ અને ઉપયોગ કરવામાં આવે. કુડનકુલમ ખાતે એન.પી.પી.ની સ્થાપના રાષ્ટ્રીય નીતિના ભાગરૂપે કરવામાં આવી છે, જે અધિનિયમની પ્રસ્તાવના અને તેમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓમાંથી સ્પષ્ટ થાય છે. કોઈ વિશિષ્ટ નીતિ અથવા નીતિના અમલીકરણમાં લેવામાં આવેલો કોઈ વિશિષ્ટ નિર્ણય ન્યાયસંગત છે કે નહીં તે નક્કી કરવાનું કાર્ય અદાલતોનું નથી. કાયદાની પૃષ્ઠભૂમિમાં રહેલી નીતિની બુદ્ધિમત્તા અથવા તેની ચુકિતપૂર્ણતાની છલાવટ કરવાનું અદાલતના કાર્યક્ષેત્રમાં આવતું નથી. જ્યાં સુધી ઘડવામાં આવેલી નીતિ સંપૂર્ણપણે

ચંચળ, અચુકિતપૂર્ણ અને મનસ્વી ન હોય અને કાર્યપાલક સત્તાધિકારીના માત્ર નિર્બળ દાવા પર આધારિત ન હોય અથવા સંવિધાનિક અથવા કાયદેસર આદેશના ભંગને કારણે અમાન્ય ન હોય, ત્યાં સુધી અદાલતનો હસ્તક્ષેપ આવશ્યક ગણાતો નથી. [ફકરા ૧૧, ૧૩] [૬૬૪-જી-એચ; ૬૬૫-એ-બી, એફ-જી]

૧.૨. ભારત અને રશિયા વચ્ચે થયેલ કરારને ધ્યાને લેતાં, કુડન્કુલમ ખાતે કેએકેએનપિપિ સ્થાપવા બાબતે ભારત સરકાર, ન્યુકિલયર પાવર કોર્પોરેશન ઓફ ઇન્ડિયા (એનપીસીઆઈએલ) વગેરે દ્વારા લેવાયેલા નિર્ણય પર આ અદાલત નિર્ણયકારક સત્તા તરીકે બેસી શકતી નથી. ભારત સંઘ ભારત અને રશિયા વચ્ચે થયેલ આંતર-સરકારી કરારનું પાલન કરે તે માર્ગમાં અદાલતો પણ અવરોધ ઉભો કરી શકતી નથી. તેમ છતાં, આ અદાલત આ અપીલોમાં ઉઠાવવામાં આવેલા વિવિધ અન્ય મુદ્દાઓ પર પરમાણુ ઊર્જા અધિનિયમ, તેના હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમો અને વિનિયમો, આંતરરાષ્ટ્રીય સંમેલનો, ભારતે અન્ય દેશો સાથે કર્યોલા કરારો, પરમાણુ ઊર્જા નિયમન બોર્ડ (એઈઆરબી) ની પ્રેક્ટિસ સંહિતા અને સલામતી માર્ગદર્શિકાઓ, નિષ્ણાતોના અભિપ્રાય, પર્યાવરણ તથા અન્ય સંબંધિત કાયદાઓના પ્રાવધાનોના પ્રકાશમાં ધ્યાન કેન્દ્રિત કરી શકે છે. આ અદાલત આ દેશના લોકોની સલામતી અને સુરક્ષા, તેના પર્યાવરણ, તેની વનસ્પતિ અને પ્રાણીસૃષ્ટિ, તેની સમુદ્રી જીવસૃષ્ટિ, પર્યાવરણીય તંત્ર, જૈવ વૈવિધ્યતા વગેરે અંગે અત્યંત ચિંતિત છે, જેને નીતિ નિર્માતાઓ રાષ્ટ્રીય નીતિના બહાને ખંડિત કરી શકે અથવા તેમાંથી વંચિત કરી શકે તેમ નથી; અને આવી પરિસ્થિતિમાં લોકો તથા ધરતીમાતાની સલામતી, સુરક્ષા અને કલ્યાણ માટે અદાલતો આવરણ ઉઘાડીને સત્ય બહાર લાવી શકે છે.

[પરિચ્છેદો ૧૩, ૧૪ અને ૨૩] [૬૬૫-એચ; ૬૬૬-એ-સી; ૬૭૦-બી-સી]
એમ.પી. ઓઈલ એક્સટ્રાક્શન અને અન્ય વિ. સ્ટેટ ઓફ એમ.પી. અને અન્ય (૧૯૯૭) ૭ એસ.સી.સી. ૫૯૨: ૧૯૯૭ (૧) સપ્લ. એસ.સી.આર. ૬૭૧ – પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

એમ/એસ. ઉગાર સુગર વર્ક્સ લિ. વિ. દિલ્હી એડમિનિસ્ટ્રેશન અને અન્ય (૨૦૦૧) ૩ એસ.સી.સી. ૬૩૫: ૨૦૦૧ (૨) એસ.સી.આર. ૬૩૦; ધામપુર સુગર (કાશીપુર) લિ. વિ. સ્ટેટ ઓફ ઉત્તરાંચલ અને અન્ય (૨૦૦૭) ૮ એસ.સી.સી. ૪૧૮: ૨૦૦૭ (૧૦) એસ.સી.આર. ૧૮૮ અને દિલ્હી બાર એસોસિયેશન વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્ય (૨૦૦૮) ૧૩ એસ.સી.સી. ૬૨૮: ૨૦૦૮ (૩) એસ.સી.આર. ૮૮૮ – ઉલ્લેખિત.

વેચર એન્ડ સન્સ વિ. લંડન સોસાયટી ઓફ કોમ્પોઝિટર્સ, (૧૯૧૩) એસી ૧૦૭ (૧૧૮) એચએલ; સીસીએસયુ વિ. મિન. (૧૯૮૪) ૩ ઓલ ઈઆર ૯૩૫ (૯૫૪) એચએલ – નો સંદર્ભ લેવાયો.

૨.૧. જ્યારે પરમાણુ સંયંત્ર સ્થાપિત કરવામાં આવી રહ્યું હોય ત્યારે લોકો અને રાષ્ટ્રની સલામતી અને સુરક્ષા સર્વોપરી મહત્વની હોય છે અને એવી બધી સલામતીની માનક વ્યવસ્થાઓ કાર્યરત હોવી અત્યંત આવશ્યક છે, જેમાં જનતાને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ હોઈ શકે, જેથી તેઓ જે જોખમોથી ભયભીત છે તેનાથી તેમનું રક્ષણ થઈ શકે અને ગંભીર દીર્ઘકાલીન અથવા અપરિવર્તનીય પર્યાવરણીય પરિણામો ટાળી શકાય. [ફકરો ૨૪] [૬૭૦-ડી-ઈ]

૨.૨. એ.ઈ.આર.બી. દ્વારા જારી કરવામાં આવેલ વિવિધ સંહિતાઓ અને સુરક્ષા ધોરણો મુખ્યત્વે સ્થાનનિર્ધારણ, રચના, બાંધકામ, સંચાલન, ગુણવત્તા નિશ્ચિતતા, સેવા નિવૃત્તિ વગેરે બાબતો સાથે સંબંધિત છે. સુરક્ષા સંહિતાઓ અને સુરક્ષા ધોરણો પરમાણુ અને કિરણોત્સર્ગીય સુવિધાઓના વિશિષ્ટ ઉપકરણો, પ્રણાલીઓ, માળખાં અને ઘટકોની રચના, બાંધકામ અને સંચાલન માટે રાષ્ટ્રીય તથા આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે સ્વીકારેલ સુરક્ષા માપદંડોના આધારે ઘડવામાં આવે છે. વધુમાં, ભારતે વિવિધ દ્વિપક્ષીય સંધિઓ પણ કરી છે અને પરમાણુ સુરક્ષા, પરમાણુ સામગ્રીના ભૌતિક રક્ષણ, પરમાણુ અકસ્માત, કિરણોત્સર્ગીય આપત્કાલ અને તે જેવી અન્ય બાબતો સંબંધિત વિવિધ આંતરરાષ્ટ્રીય કરારોમાં પણ પક્ષકાર

છે. ભારત ઇન્ટરનેશનલ એટોમિક એનર્જી એજન્સી (આઈ.એ.ઈ.એ.) દ્વારા નિર્ધારિત સુરક્ષા અને સલામતીના ધોરણોથી પણ નિયંત્રિત થાય છે. [ફકરો ૩૪] [૬૭૯-બી-ડી]

૨.૩. ભારત પરમાણુ અપ્રસાર સંધિ (એન.પી.ટી.) નું હસ્તાક્ષરી નથી. તેમ છતાં, ભારત વિવિધ આંતરરાષ્ટ્રીય કન્વેન્શનોમાં પક્ષકાર છે. જો કે ભારત કોઈપણ દાયિત્વ સંબંધિત કન્વેન્શનનું, વિશેષ કરીને પરમાણુ નુકસાન માટેના નાગરિક દાયિત્વ અંગેનું આઈ.એ.ઈ.એ. વિયેના કન્વેન્શનનું, પક્ષકાર નથી, ભારતે પરમાણુ નુકસાન માટેનો નાગરિક દાયિત્વ અધિનિયમ, ૨૦૧૦ (પરમાણુ દાયિત્વ અધિનિયમ) ઘડ્યો છે, જેનો હેતુ પરમાણુ નુકસાન માટે નાગરિક દાયિત્વ નિર્ધારિત કરવાનો અને સંચાલકો પર દોષરહિત દાયિત્વના આધારે પરમાણુ અકસ્માતના પીડિતોને તાત્કાલિક વળતર પ્રદાન કરવાનો છે. [પરિચ્છેદ ૩૫, ૪૨] [૬૭૯-ઈ-એફ; ૬૮૧-ઈ-એફ]

૨.૪. પરમાણુ વિદ્યુત સંયંત્રોની અસરકારક કામગીરી સ્વભાવથી સંવેદનશીલ છે. વિવિધ આચરણ સંહિતાઓ, સુરક્ષા માર્ગદર્શિકાઓ તથા વિવિધ આંતરરાષ્ટ્રીય પરિષદોમાં લેવાયેલા નિર્ણયો અને ભારત દ્વારા અનુસરવામાં આવતી વિવિધ આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓ દ્વારા નિર્ધારિત માર્ગદર્શિકાઓનો હેતુ ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળ ખાતરી આપવામાં આવેલ પર્યાવરણ સહિત લોકોના જીવન અને સંપત્તિનું રક્ષણ કરવાનું છે. [ફકરો ૪૬] [૬૮૩-જી-એચ; ૬૮૪-એ] પીપલ્સ યુનિયન ફોર સિવિલ લિબર્ટીઝ અને અન્ય વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, (૨૦૦૪) ૨ એસ.સી.સી. ૪૭૬ – પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૩. ભારત સરકારે, પોતાની રાષ્ટ્રીય પરમાણુ નીતિને અનુસરીને, દેશના દક્ષિણ ભાગમાં એક એન.પી.પી. સ્થાપિત કરવાનો નિર્ણય કર્યો. તે હેતુસર, ડી.એ.ઈ.એ તામિલનાડુના કોરોમંડલ કિનારે યોગ્ય સ્થળ પસંદ કરવા માટે સ્થળ પસંદગી

સમિતિ (એસ.એસ.સી.)ની રચના કરી. સમિતિએ, વિવિધ સ્થળોનું સર્વેક્ષણ કર્યા પછી, એન.પી.પી. સ્થાપવા માટે તામિલનાડુના તિરુનેલવેલી જિલ્લામાં આવેલ કુડનકુલમને સર્વાધિક યોગ્ય સ્થળ તરીકે પસંદ કર્યું. એન.પી.સી.આઈ.એલ.એ પણ એન.પી.પી.ના સ્થળ નિર્ધારણમાં સલામતી અંગે એ.ઈ.આર.બી. દ્વારા ઘડવામાં આવેલ કાર્યપદ્ધતિ સંહિતાના પ્રકાશમાં પસંદ કરાયેલા સ્થળનો વિગતવાર અભ્યાસ કર્યો. સમિતિએ સરકારને પોતાની ભલામણો કરતા પહેલાં તમામ પાસાઓનું યોગ્ય રીતે ધ્યાન રાખ્યું હતું. એન.પી.સી.આઈ.એલ., ભારત સંઘ અને અન્ય કાનૂની સત્તાધિકારીઓએ એન.પી.પી. સ્થળ અંગે સલામતી માટે એ.ઈ.આર.બી. દ્વારા નિર્ધારિત કાર્યપદ્ધતિનું પાલન થાય તે માટે કાળજી લીધી હતી. [પરિચ્છેદ ૪૭, ૪૮] [૬૮૪-બી-ડી; ૬૮૫-જી-એચ]

૪.૧. પરમાણુ અને વિકિરણ સુવિધાઓના સંચાલન, જાળવણી અને વિસર્જન દરમિયાન રેડિયોધર્મી કચરો ઉત્પન્ન થાય છે. ઉત્પન્ન થયેલા કચરાનું સુરક્ષિત રીતે સંચાલન કરવું આવશ્યક છે જેથી આયનકારી વિકિરણના અતિશય પ્રભાવોથી માનવ આરોગ્ય અને પર્યાવરણનું હાલમાં તેમજ ભવિષ્યમાં રક્ષણ સુનિશ્ચિત થાય અને ભવિષ્યની પેઢીઓ પર અતિશય બોજો ન પડે. રેડિયોધર્મી કચરાનું સંચાલન એવી રીતે કરવાનું રહે છે કે જેમાં વિકિરણ સંરક્ષણ અને પર્યાવરણીય સલામતીના મૂળભૂત સિદ્ધાંતોનું પાલન સુનિશ્ચિત થાય. દેખરેખ અને નિરીક્ષણ કાર્યક્રમ વ્યવસાયગત કામદારો, સામાન્ય જનતા અને પર્યાવરણના વિકિરણ સંરક્ષણને સુનિશ્ચિત કરવામાં સહાય કરે છે.

[પરિચ્છેદ ૫૦] [૬૮૬-જી-એચ; ૬૮૭-એ-બી]

૪.૨. એન.પી.પી.એસ.માંથી એસ.એન.એફ. (વપરાયેલ અણુ ઇંધણ), પૂરતી સંગ્રહ અવધિ પછી, આંતરરાષ્ટ્રીય તેમજ એ.ઈ.આર.બી.ના માર્ગદર્શકો અને ધોરણોને અનુસરીને, દેશની અંદર સ્થિત પુનઃપ્રક્રિયા સુવિધાઓ સુધી પરિવહન કરવામાં આવે છે. એન.પી.સી.આઈ.એલ., ડી.એ.ઈ. અને એમ.ઓ.ઈ.એફ.એ આ

અભિગમ જાળવી રાખ્યો છે કે તેઓ સુરક્ષા અને સલામતીના મહત્વથી અવગત છે અને તેમણે એ સુનિશ્ચિત કરવા માટે કાળજી લીધી છે કે વપરાયેલ ઇંધણનું સંચાલન અને પરિવહન આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે માન્ય ધોરણો અને વિનિયમોને અનુસરીને સુરક્ષિત રીતે કરવામાં આવે છે, અને એ જ કાર્ય એ.ઈ.આર.બી. તથા ભારત સરકારની દેખરેખ હેઠળ કરવામાં આવી રહ્યું છે. [ફકરો ૫૭] [૬૯૪-ડી-એફ]

૪.૩. વર્ષ ૨૦૦૭નો “રેડિયોધર્મી કચરાના સંચાલન” વિષયક એ.ઈ.આર.બી. સુરક્ષા સંહિતા, ડીપ જિયોલોજિકલ રિપોઝિટરી (ડી.જી.આર.) માટેની આવશ્યકતાઓનો ઉલ્લેખ કરતી નથી. આ સ્વભાવની સમસ્યાનો સામનો ભારત સહિત પરમાણુ વિદ્યુત સંયંત્રો સંચાલિત કરનાર તમામ દેશો કરી રહ્યા છે. એસ.એન.એફ.ને ડી.જી.આર.માં સંભાળવા માટે સંશોધન ચાલી રહ્યું છે, જે નજીકના ભવિષ્યમાં વાસ્તવિકતા બની શકે છે, પરંતુ તે ભારતની પરમાણુ નીતિના અમલીકરણમાં કે.કે.એન.પી.પી. ખાતે સ્થાપિત કરવામાં આવેલ આવા પ્રકલ્પને સ્થગિત રાખવા માટે અવરોધરૂપ બનશે નહીં. [પેરા ૬૫] [૬૯૭-એફ-જી]

૪.૪. જોકે, ભારત સંઘ, એનપીસીઆઈએલ વગેરેને સ્થાયી ડીજીઆર માટે કોઈ સ્થળ શોધવું અતિ મહત્વપૂર્ણ છે. એનપિપિ સ્થળે એસએનએફનું સંગ્રહણ દીર્ઘગાળે જોખમી, લાંબા ગાળાના આરોગ્ય અને પર્યાવરણીય જોખમ ઊભું કરશે. એનપીસીઆઈએલ અને ભારત સંઘ ભવિષ્યમાં સંભવિત રીતે હાનિકારક ઘટનાઓની સંભાવનાઓ અને તેના પરિણામો પર વિચાર કરવા બંધાયેલ છે. નોંધપાત્ર રીતે, એનપીસીઆઈએલ પાસે દીર્ઘગાળાની કોઈ યોજના હોય તેમ લાગતું નથી; તે સિવાય કે તે એમ કહે છે અને આશા રાખે છે કે નજીકના ભવિષ્યમાં તે ડીજીઆરની સ્થાપના કરશે. પરમાણુ ઊર્જા અધિનિયમ, ખાસ કરીને કલમ ૧૭, અમારા એનપિપિઓની વર્તમાન અને ભવિષ્યની સુરક્ષા તથા આસપાસના જીવન અને પર્યાવરણને ધ્યાનમાં લે છે. એનપીસીઆઈએલ અને ભારત સંઘે એનપિપિઓ સ્થાપવાની તેમની કાર્યવાહીથી થનાર પર્યાવરણીય પરિણામોનું ગંભીર મૂલવણી

કરવું જ જોઈએ; તેથી, સ્થાયી ડીજીઆર અતિ મહત્વપૂર્ણ છે, અને તેની યોજના તેમને હમણાંથી જ કરવી જોઈએ.

[ફકરા ૬૫, ૬૬] [૬૯૭-જી-એચ; ૬૯૮-એ-સી]

માનવ અધિકારો (બલુચિસ્તાનમાં પર્યાવરણીય પ્રદૂષણ) પી.એલ.ડી. ૧૯૯૪ એસ.સી. ૧૦૨ અને સ્ટેટ ઓફ ન્યૂ યોર્ક, ઈટાલ વિ. એન.આર.જી. એન્ડ યુ.એસ.એ. તા. ૮-૬-૨૦૧૨ [યુ.એસ. અપીલ અદાલતના ચુકાદા] – નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

૫.૧. ભારતના પ્રધાનમંત્રીએ, જાપાનના કુકુશિમા એન.પી.પી. ખાતે બનેલી દુર્ઘટના પછી, બાહ્ય ઘટનાઓના સંદર્ભમાં, ૧૧.૩.૨૦૧૧ ના રોજ, તમામ એન.પી.પી.ની સલામતીનું તાત્કાલિક નવેસરથી પુનર્વલોકન કરવાનો આદેશ આપ્યો. સંચાલક એજન્સી એન.પી.સી.આઈ.એલ.એ ભારતમાં રહેલા રિએક્ટર ડિઝાઇનના પ્રકારો અને તેમની પ્રાચીનતા અનુસાર એન.પી.પી.ની સલામતીની સમીક્ષા કરવા માટે અલગ અલગ કાર્યદળોની રચના કરી. કાર્યદળે નોંધ્યું કે કે.કે.એન.પી.પી.એ રિએક્ટર બંધ થાય તેની ખાતરી કરવા માટેની નિષ્ક્રિય પ્રણાલીઓ સહિતના તમામ સલામતી ધોરણો પહેલાથી જ સમાવિષ્ટ કર્યા હતા. એ.ઈ.આર.બી.એ, પ્રધાનમંત્રીના નિર્દેશના અનુસંધાને, પ્રાકૃતિક ઉત્પત્તિની બાહ્ય ઘટનાઓ સામે એન.પી.પી.ની સલામતીનું પુનર્વલોકન કરવા માટે ઉચ્ચસ્તરીય સમિતિ (એ.ઈ.આર.બી.એસ.સી.-ઈ.ઈ.)ની રચના કરી (કુકુશિમા દુર્ઘટના પછી), જેમાં (૧) ડિઝાઇન, સલામતી વિશ્લેષણ અને એન.પી.પી. સંચાલન તેમજ (૨) ભૂકંપવિજ્ઞાન, જલવિજ્ઞાન અને ભૂકંપ ઇજનેરીના ક્ષેત્રમાં બાહ્ય ઘટનાઓ જેવા ક્ષેત્રોના રાષ્ટ્રીય સ્તરના નિષ્ણાતોને સમાવેશ કરવામાં આવ્યા, જેથી ડિઝાઇનના આધારક્ષેત્રની અંદર અને તેની બહારની બાહ્ય ઘટનાઓનો સામનો કરવાની એન.પી.પી.ની ક્ષમતાનું સર્વાંગી પુનર્વલોકન કરી શકાય. એ.ઈ.આર.બી.એસ.સી.-ઈ.ઈ.એ પોતાનો અહેવાલ ૩૧.૦૮.૨૦૧૧ ના રોજ રજૂ કર્યો. એ.ઈ.આર.બી.ની નિષ્ણાત સમિતિ, એલ.ડબલ્યુ.આર.એ, પોતાના

૩૧.૮.૨૦૧૧ ના અંતિમ અહેવાલમાં અતિ સાવચેતીના ભાગરૂપે ૧૭ સલામતી ઉપાયો સૂચવ્યા હતા. કુકુશિમા પછીની એ.ઈ.આર.બી. ભલામણોની સ્થિતિ અને અમલીકરણ દર્શાવતું તુલનાત્મક કોષ્ટક એન.પી.સી.આઈ.એલ. દ્વારા તેના ૩.૧૨.૨૦૧૨ ના સોગંદનામામાં રજૂ કરવામાં આવ્યું છે, જેમાં દર્શાવાયું છે કે બાર ભલામણોનું પાલન પહેલેથી જ કરવામાં આવ્યું છે.

[પરિષ્કેદો ૬૮, ૬૯, ૭૦ અને ૭૨]

[૬૯૯-સી-ઈ; ૭૦૦-સી-ઈ, એચ; ૭૦૧-ઈ-જી]

પ.૨. આ અદાલતને વિશ્વાસ છે કે કે.કે.એન.પી.પી.ની રચનામાં તેની સુરક્ષા પ્રણાલીઓમાં અતિરિક્તતા, વિશ્વસનીયતા, સ્વતંત્રતા અને સામાન્ય કારણજન્ય નિષ્ફળતાઓના નિવારણના વર્તમાન ધોરણોનું પાલન કરતી અદ્યતન સુરક્ષા સુવિધાઓનો સમાવેશ થાય છે. આ રચનામાં અનુમાનિત પરિચાલન ઘટનાઓ (એ.ઓ.ઓ.), રચના આધારિત અકસ્માતો (ડી.બી.એ.) અને રચના આધારિત મર્યાદાથી પરનાં અકસ્માતો (બી.ડી.બી.એ.) જેમ કે સ્ટેશન બ્લોક આઉટ (એસ.બી.ઓ.), સ્કેમ વિના અનુમાનિત ક્ષણિક પરિસ્થિતિઓ (એ.ટી.ડબલ્યુ.એસ.), જળ કોરમાં ધાતુ-જળ પ્રતિક્રિયા તથા કોર ક્ષયને સંભાળવા માટે કોર કેચરની જોગવાઈનો પણ સમાવેશ થાય છે. આ રચનામાં ભૂકંપ, સુનામી/તોફાન, જ્વારીય તરંગો, ચક્રવાતો, આઘાત તરંગો, મુખ્ય ઇમારતો પર વિમાનના અથડામણ અને આગ જેવી બાહ્ય ઘટનાઓનો સામનો કરી શકે તેવી જોગવાઈઓનો પણ સમાવેશ થાય છે. કુકુશિમાને અથડાયેલી જેવી સુનામી કુડાકુલમ ખાતે અથડાવાની સંભાવના અતિ દૂરસ્થ જણાય છે. [ફકરો ૭૩] [૭૦૪-જી-એચ; ૭૦૫-એ-સી]

પ.૩. ભારત સરકારે, અણુ ઊર્જાના ઉત્પાદન વિરુદ્ધ તેમજ કેએકેએનપીપીના પ્રારંભ વિરુદ્ધ લોકોના આંદોલન દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલી વિવિધ આશંકાઓ દૂર કરવા માટે, આંદોલનકારીઓએ ઉઠાવેલા મુદ્દાઓ અંગે સ્પષ્ટીકરણો આપવા હેતુથી

૧૫ સભ્યોનું નિષ્ણાત સમૂહ રચ્યું, જેથી રાજ્ય સરકાર દ્વારા આપવામાં આવેલા મંચ સાથે પરસ્પર સંપર્ક દ્વારા ચર્ચા થઈ શકે; આ મંચમાં રાજ્ય સરકારના ૨ નામનિર્દેશિત સભ્યો અને લોકોના ૪ પ્રતિનિધિઓનો સમાવેશ થતો હતો. જાહેર સુનાવણી યોજાઈ હતી અને પરિયોજનાના પક્ષમાં તેમજ વિરોધમાં રજૂ થયેલા મતો અને સૂચનો સાંભળવામાં આવ્યા હતા. સમિતિએ વિશેષરૂપે ટી.એમ.આઈ., ચર્નોબિલ, કુકુશિમા વગેરે ખાતે થયેલ અકસ્માતોની પૃષ્ઠભૂમિમાં કેએકેએનપીપીની સુરક્ષા સંબંધિત વિશેષતાઓની તપાસ કરી હતી.

[પરિચ્છેદ ૭૪] [૭૦૫-ડી-એફ]

૫.૪. તમિલનાડુ સરકારે પણ એ.ઈ.સી.ના ભૂતપૂર્વ પ્રમુખના અધ્યક્ષપદ હેઠળ અન્ય ત્રણ નિષ્ણાતો સાથે એક નિષ્ણાત સમિતિની નિમણૂક કરી હતી. સમિતિએ એવો મૂલ્યાંકન કર્યા પછી પોતાનો અહેવાલ રજૂ કર્યો કે આ પરિયોજનામાં એક વિશિષ્ટ નિષ્ક્રિય સુરક્ષા લક્ષણ છે, જે સંચાલકની કોઈ કાર્યવાહી અથવા વીજ પુરવઠાની જરૂરિયાત વિના પરમાણુ ઇંધણને શીતળતા પૂરી પાડે છે, એટલે કે, નિષ્ક્રિય ઉષ્મા નિષ્કાસન પ્રણાલી, જે એક નવીન સુરક્ષા લક્ષણ છે. વિવિધ અહેવાલો ઉપરાંત, રશિયન પરમાણુ સુરક્ષા સત્તાપ્રાધિકરણ, જેને ગોસએટમનાદ્ઝોર (જી.એ.એન.) તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે, તેણે પણ કે.કે.એન.પી.પી.ની એકમો ૧ અને ૨ના સુરક્ષા વિશ્લેષણ અહેવાલની સમીક્ષા કરી અને તેને મંજૂરી આપી, જે પરવાનો આપવાની સુરક્ષા સમીક્ષાનો આધાર બને છે.

[ફકરો ૭૭] [૭૦૭-ઈ-જી]

૬.૧. એન.પી.પી. દ્વારા ઊર્જા માટેના આધુનિક સ્ત્રોતોના વિકાસ સાથે સંભવિત નુકસાનની સમસ્યા સંકળાયેલી છે, જે પરમાણુ વિપત્તિમાંથી ઉદ્ભવી શકે છે. અનેક પરમાણુ ઊર્જા ઉત્પન્ન કરનાર દેશોએ નાગરિક અને ફોજદારી જવાબદારીના પ્રશ્ન અંગે પોતપોતાનું કાયદાકીય વિધાન સ્વીકાર્યું છે. આવી કેટલીક વિધિઓએ જવાબદારીની મર્યાદા સાથે સંકળીને પરમાણુ સ્થાપનાના સંચાલક પર કડક

જવાબદારીના આધારે કાનૂની જવાબદારી લાદવાના મૂળભૂત સિદ્ધાંતનું અનુસરણ કર્યું છે. [ફરો ૭૮] [૭૦૭-એચ; ૭૦૮-એ-સી]

૬.૨. હાલમાં, પરમાણુ ઊર્જાના ક્ષેત્રમાં તૃતીય-પક્ષ જવાબદારી અંગે બે મુખ્ય સંમેલનો છે. પ્રથમ ૧૯૬૦નું પેરિસ સંમેલન છે, જેને ૧૯૬૩ના બ્રસેલ્સ પૂરક સંમેલન અધિનિયમ દ્વારા પૂરક બનાવવામાં આવ્યું હતું. પરમાણુ નુકસાન માટે નાગરિક જવાબદારી અંગે આઈ.એ.ઈ.એ.નું ૧૯૬૩નું વિયેના સંમેલન અન્ય એક સંમેલન છે. ભારતનો પરમાણુ નુકસાન માટે નાગરિક જવાબદારી અધિનિયમ, ૨૦૧૦ અથવા પરમાણુ જવાબદારી અધિનિયમ મુખ્યત્વે ઉપરોક્ત સંમેલનો પર આધારિત છે, જોકે ભારત તે સંમેલનોનું હસ્તાક્ષરી નથી. ભારતનો પરમાણુ જવાબદારી અધિનિયમ, ઓપરેટર પર દોષરહિત જવાબદારી, દાવા આયુક્તની નિમણૂક, પરમાણુ નુકસાન દાવા આયોગની સ્થાપના, પરમાણુ જવાબદારી ભંડોળ તથા તે સંબંધિત અન્ય બાબતો દ્વારા, પરમાણુ ઘટનાના પીડિતોને પરમાણુ નુકસાન માટે નાગરિક જવાબદારી અને તાત્કાલિક વળતર પૂરું પાડવાનો હેતુ ધરાવે છે. [પરિચ્છેદ ૭૯] [૭૦૮-સી-એફ]

એમ. સી. મહેતા વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા એ.આઈ.આર. ૧૯૮૭ એસ.સી. ૧૦૮૬: ૧૯૮૭ (૧) એસ.સી.આર. ૮૧૯; ઇન્ડિયન કાઉન્સિલ ફોર એન્વાયરો-લીગલ એક્શન વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (૧૯૯૬) ૩ એસ.સી.સી. ૨૧૨: ૧૯૯૬ (૨) એસ.સી.આર. ૫૦૩; વેલ્થોર સિટિઝન્સ વેલફેર ફોરમ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (૧૯૯૬) ૫ એસ.સી.સી. ૬૪૭: ૧૯૯૬ (૫) સપ્લ. એસ.સી.આર. ૨૪૧; યુનિયન કાર્બાઈડ કોર્પોરેશન વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (૧૯૮૯) ૨ એસ.સી.સી. ૪૦; યુનિયન કાર્બાઈડ કોર્પોરેશન વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા એ.આઈ.આર. ૧૯૯૨ એસ.સી. ૨૪૮: ૧૯૯૧ (૧) સપ્લ. એસ.સી.આર. ૨૫૧ – ઉલ્લેખિત.

ડ્યુક પાવર કંપની વિ. કેરોલિના એન્વાયરમેન્ટલ સ્ટડી ગ્રુપ ૪૩૮ યુએસ ૫૯ (૧૯૭૮) – નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

૭. આપત્તિ વ્યવસ્થાપન યોજના (ડી.એમ.પી.) સર્વોચ્ચ મહત્વ ધરાવે છે. શ્રી માઈલ આઈલેન્ડ, ચર્નોબિલ અને કુકોશિમામાં થયેલ અકસ્માતો પછી, દેશમાં આવેલી વિવિધ એન.પી.પી.માં સંભવિત રીતે સર્જાઈ શકે તેવી પરમાણુ/કિરણોત્સર્ગીય આપત્તિઓનું સંચાલન કરવા માટે પૂરતા સુરક્ષા ઉપાયો અપનાવવા બાબતે ભારત સહિત સમગ્ર વિશ્વમાં ભારે આકોશ જોવા મળ્યો છે. કોઈપણ કિરણોત્સર્ગીય ઘટના, જેના પરિણામે સંબંધિત અનુમત્ય મર્યાદાઓથી વધુ સંપર્ક અને/અથવા દૂષિતતા સર્જાય, અથવા તેવી સ્થિતિ સર્જવાની સંભાવના હોય, તે પરમાણુ/કિરણોત્સર્ગીય આપત્તિ તરફ દોરી શકે છે. નિશ્ચિતપણે, આવી પરિસ્થિતિઓ વારંવાર સર્જાય એવી ફરજિયાત નથી, પરંતુ ભારત જેવા ઊંચી વસ્તી ઘનતા ધરાવતા દેશમાં પરમાણુ/કિરણોત્સર્ગીય આપત્તિઓનો સામનો કરવા માટે તૈયાર રહેવું આવશ્યક છે. પરમાણુ/કિરણોત્સર્ગીય આપત્તિઓ સંચાલનકારી એજન્સીઓના નિયંત્રણથી પરના પરિબળોના કારણે પણ સર્જાઈ શકે છે, ઉદાહરણ તરીકે, માનવીય ભૂલ, પ્રણાલી નિષ્ફળતા, તોડફોડ, ભૂકંપ, વાવાઝોડું, પૂર વગેરે. [ફકરા ૮૬, ૮૭] [૭૧૧-સી, ડી-જી]

૮. ટકાઉ વિકાસ અને નિગમિત સામાજિક જવાબદારી (સીએસઆર) એકબીજાથી અવિભાજ્ય જોડી છે, જે આંતર-પેઢી અને આંતરિક-પેઢી સમતાનાં સિદ્ધાંતોમાં સમાયેલ છે; તે માત્ર માનવ-કેન્દ્રિત નથી, પરંતુ પર્યાવરણ-કેન્દ્રિત પણ છે. જ્યારે પ્રકલ્પના સમર્થક દ્વારા એનપીપીઓ, ઉષ્મીય વિજઉત્પાદન મથકો સ્થાપવામાં આવે છે ત્યારે સીએસઆરનું મહત્વ ઘણું વધારે બની જાય છે, કારણ કે આવા જોખમી પદાર્થોમાંથી ઊર્જા ઉત્પન્ન કરવા માટે લેવાતું દરેક પગલું, ભલે તેની અસર અલ્પ હોય, તોય માનવો અને પર્યાવરણ પર કંઈક ને કંઈક અસર કરવાનું અનિવાર્ય છે. જાહેર ઉદ્યોગ વિભાગ (ડીપીઈ) એ તાજેતરમાં કેન્દ્રીય જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો માટે સીએસઆર બાબત વ્યાપક માર્ગદર્શિકા બહાર પાડી છે, જેમાં એનપીસીઆઈએલનો સમાવેશ થાય છે, જેથી બોર્ડના ઠરાવ દ્વારા, અગાઉના વર્ષની

ચોખ્ખી નફાની ચોક્કસ ટકાવારી મુજબ સીએસઆર માટેનું અંદાજપત્ર ઊભું કરવામાં આવે. સીએસઆરને તેના સામાજિક બાધ્યતાઓનું પાલન કરવા માટેની પ્રતિબદ્ધતા તરીકે કલ્પવામાં આવ્યું છે, જેમાં તે કાર્યરત હોય તે પ્રકલ્પ વિસ્તારમાં, શક્ય હોય ત્યાં સુધી, સમુદાયો અને હિતધારકોના જીવનની ગુણવત્તામાં ટકાઉ ધોરણે સુધારો લાવવા માટે સક્રિય ભૂમિકા ભજવે છે. એનપીસીઆઈએલએ કુડનકુલમ ખાતે સીએસઆર હેઠળ આરોગ્ય, શિક્ષણ અને માળખાગત વિકાસ પૂરો પાડવા માટે નાણાં ફાળવ્યાં છે. [ફકરા ૧૦૪, ૧૦૫] [૭૨૭-બી-ઈ, એચ]

બનવાસી સેવા આશ્રમ વિ. સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. એ.આઈ.આર. ૧૯૮૭ એસ.સી. ૩૭૪: ૧૯૮૭ (૧) એસ.સી.આર. ૩૩૬ – નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

૯. જાહેર મત, રાષ્ટ્રીય નીતિ, આર્થિક વૃદ્ધિ, ટકાઉ વિકાસ, ઊર્જા સુરક્ષા — આ બધું સ્વભાવતઃ પરસ્પર આંતરસંબંધિત છે. એકને બીજાથી સંપૂર્ણપણે અલગ કરી શકાય તેમ નથી; તેમ છતાં, સંતુલન સાધવું આવશ્યક છે. પરમાણુ ઊર્જાને ઊર્જાના વ્યવહારુ સ્ત્રોત તરીકે માનવામાં આવે છે અને દેશની આર્થિક વૃદ્ધિ વધારવા માટે તે જરૂરી છે. જ્યારે બહુભાગના વિકસિત દેશો પોતાની આર્થિક વૃદ્ધિ માટે તેને ઊર્જાના મુખ્ય સ્ત્રોત તરીકે માને છે, ત્યારે ભારત પરમાણુ ક્ષેત્રમાં એકલવાયું રાષ્ટ્ર બની રહેવાનું વહન કરી શકતું નથી. [પેરા ૧૦૯] [૭૨૯-ઈ-જી]

૧૦.૧. કાંઠા નિયંત્રણ ઝોન (સી.આર.ઝેડ.)ની અંદર નિર્ધારિત ૫૦૦ મીટર વિસ્તારમાં કે.કે.એન.પી.પી.ના સ્થાન અંગે, તે સમયના અમલમાં રહેલા ધોરણો મુજબ ભારતના તત્કાલીન વડા પ્રધાન દ્વારા તા. ૧૯.૪.૧૯૮૯ના સંદેશાવ્યવહારથી, ૧૯૯૧ પહેલાં જ મુક્તિ પહેલેથી આપવામાં આવી હતી. એટલું જ નહીં, તા. ૧૨.૪.૨૦૧૧ની સૂચના દ્વારા સુધારાયેલ ૧૯૯૧ની સી.આર.ઝેડ. સૂચનાના પરિછેદ ૨(૧) હેઠળ પરમાણુ ઊર્જા વિભાગના પ્રકલ્પોને મુક્તિ આપવામાં આવી હતી. તા. ૧૬.૦૪.૧૯૮૯ની પરવાનગી, જે તે સમયના અમલમાં રહેલા ધોરણો સાથે વાંચવામાં આવે, તથા તા. ૧૨.૪.૨૦૧૧ની સૂચના દ્વારા

સુધારાયેલ ૧૯૯૧ની સૂચનાના પરિછેદ ૨(૧)નું સંયુક્ત વાચન સ્પષ્ટ કરે છે કે કે.કે.એન.પી.પી. એકમો ૧ અને ૨એ ૧૯૯૧ની સી.આર.ઝેડ. સૂચનાનું ઉલ્લંઘન કર્યું નથી. [પરિછેદ ૧૩૨] [૭૫૧-બી-ડી]

૧૦.૨. કે.કે.એન.પી.પી.ની એકમો ૧ અને ૨ માટે પર્યાવરણીય મંજૂરી અથવા એન.ઓ.સી. ૨૬.૧૨.૧૯૮૮ના રોજ જ મંજૂર કરવામાં આવી હતી, જ્યારે ટી.એન.પી.સી.બી. દ્વારા વાયુ (પ્રદૂષણનું નિવારણ અને નિયંત્રણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૧ ની કલમ ૨૫ હેઠળ ‘સ્થાપના માટેની સંમતિ’ ૨૫.૦૨.૨૦૦૪ના રોજ અને જળ (પ્રદૂષણનું નિવારણ અને નિયંત્રણ) અધિનિયમ, ૧૯૭૪ હેઠળ ‘સંચાલન માટેની સંમતિ’ ૨૮.૦૮.૨૦૧૨ના રોજ આપવામાં આવી હતી. “પર્યાવરણીય મંજૂરી” અથવા “કોઈ વાંધો નહીં પ્રમાણપત્ર” ને વાયુ અધિનિયમની કલમ ૨૫ હેઠળની “સ્થાપના માટેની સંમતિ” તથા જળ અધિનિયમની કલમ ૨૧ હેઠળની “સંચાલન માટેની સંમતિ” સાથે સમકક્ષ ગણી શકાય નહીં, જે અનુક્રમે ૨૫.૨.૨૦૦૪ અને ૨૮.૮.૨૦૧૨ના રોજ મંજૂર કરવામાં આવી હતી. ટી.એન.એસ.ઈ.સી. દ્વારા ૨૬.૧૨.૧૯૮૮ના રોજ આપવામાં આવેલી પર્યાવરણીય મંજૂરી, જે પછીથી ૧૩.૨.૧૯૮૮ના રોજ સુધારવામાં આવી હતી, તે પછી એન.પી.સી.આઈ.એલ.એ કે.કે.એન.પી.પી. સંબંધિત વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરી હતી. ટી.એન.એસ.ઈ.સી.એ ૧૫.૧૨.૧૯૮૮ના રોજ પ્રોજેક્ટને પહેલેથી જ મંજૂરી આપી દીધી હતી, જેનો અર્થ કોઈ વાંધો નહીં પ્રમાણપત્ર (એન.ઓ.સી.) સમાન થાય છે. મંજૂરી અથવા એન.ઓ.સી. પછી જ કોઈ સંચંત્રની ‘સ્થાપના’ કે ‘સંચાલન’નો પ્રશ્ન ઊભો થાય છે. ૨૭.૦૧.૧૯૯૪ની પર્યાવરણ અધિસૂચનાની સ્પષ્ટીકરણ નોંધ ૮ એ એવા પ્રોજેક્ટો માટે છૂટછાટ વિશે કહે છે, જે પહેલેથી જ પ્રારંભિત થઈ ચૂક્યા હોય, અર્થાત્ ૨૭મી જાન્યુઆરી ૧૯૯૪ પહેલાં જમીન સંપાદિત કરવામાં આવી હોય અને રાજ્ય સરકારની મંજૂરી, જેમાં પ્રદૂષણ નિયંત્રણ મંડળનું એન.ઓ.સી. પણ સમાવેશ પામે છે, મેળવી લેવામાં આવી હોય; એવા પ્રોજેક્ટો માટે ઇમ્પેક્ટ એસેસમેન્ટ એજન્સી (આઈ.એ.એ.) પાસેથી નવી

પર્યાવરણીય મંજૂરી લેવાની જરૂર રહેતી નથી. તેથી, કે.કે.એન.પી.પી.ની એકમો ૧ અને ૨ ને ૨૭.૦૧.૧૯૯૪ની ઈ.આઈ.એ. અધિસૂચનાની સ્પષ્ટીકરણ નોંધ ૮ નો લાભ મેળવવાનો અધિકાર છે.

[પરિષ્કેદ ૧૪૮ અને ૧૪૯] [૭૬૦-ઈ-એચ; ૭૬૧-એ-સી]

૧૦.૩. વધુમાં, એકમ ૧ અને ૨ નું કોઈ વિસ્તરણ અથવા આધુનિકીકરણ થયેલું નથી, જેના પરિણામે પ્રદૂષણના ભારમાં વધારો થયો નથી. આજદિન સુધી પ્લાન્ટની ક્ષમતા યથાવત્ રહી છે, અર્થાત્ ૧૦૦૦ મેગાવોટ્સ × ૨, અને ૧૯૮૮ના કરાર તથા ૧૯૯૮ના પૂરક કરારમાં કલ્પિત પ્લાન્ટના મોડેલ અને વિશિષ્ટતાઓમાં કોઈ મહત્વપૂર્ણ ફરક નથી. પ્લાન્ટનું મોડેલ વી-૪૧૨ તરીકે યથાવત્ છે, પરિણામે ૧૯૯૪ની ઈ.આઈ.એ. સૂચના કે.કે.એન.પી.પી.ના એકમ ૧ અને ૨ સંબંધે લાગુ પડશે નહીં. [પેરા ૧૫૦] [૭૬૧-સી-ડી]

૧૦.૪. કેએકેએનપિપીની વિસ્તરણ યોજના માટેનો પર્યાવરણ પ્રભાવ આકલન, અર્થાત ૩ થી ૬ એકમોની સ્થાપના માટે, તેમાં ૧ અને ૨ એકમો પર પડતા પર્યાવરણ પ્રભાવનો પણ સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો અને તમામ છ એકમોની સંચિત અસર નિશ્ચિતપણે ૨૩.૯.૨૦૦૮ અને ૩૧.૧૨.૨૦૦૯ના રોજ પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલય દ્વારા આપવામાં આવેલી મંજૂરી માટેનો આધારસ્તર બની હતી. સુરક્ષા, જીવનનિર્વાહ, કિરણોત્સર્જન, દરિયાઈ જીવસૃષ્ટિ પર અસર, પુનર્વસન, દરિયા કિનારા પર અસર વગેરે અંગે જનતાની ચિંતાઓનો પણ વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો અને તે અનુસરીને આવશ્યક મંજૂરી આપવામાં આવી હતી.

[પેરા ૧૫૯] [૭૬૯-એચ; ૭૭૦-એ-બી]

૧૦.૫. હકીકતોના પરિપ્રેક્ષ્યમાં એવું જણાય છે કે કેએકેએનપિપીને ટકાઉ વિકાસની કસોટી પર સ્થાપિત કરવામાં આવી છે અને રાષ્ટ્રીય તથા આંતરરાષ્ટ્રીય પર્યાવરણીય સિદ્ધાંતોનું સંપૂર્ણ પાલન કરીને પર્યાવરણશાસ્ત્ર પર તેના પ્રભાવની યોગ્ય કાળજી

લેવામાં આવી છે. [પરિચ્છેદ ૧૭૪] [૭૭૬-બી-સી]

૧૧. કેએકેએનપીપીના એકમ ૧ થી ૬ ની સ્થાપનાથી થનારા લાભોને જીવન અને મિલ્કતના અધિકાર તથા સમુદ્રી જીવન સહિત પર્યાવરણના સંરક્ષણ સાથે સંતુલિત કરતાં, સંતુલન સાધવું આવશ્યક બને છે, કારણ કે પરમાણુ ઊર્જાનું ઉત્પાદન આપણા દેશના આર્થિક વિકાસ માટે, ગરીબી નિવારણ માટે, રોજગાર સર્જન વગેરે માટે અત્યંત મહત્વનું છે. આ પ્રકૃતિનો પ્રકલ્પ સ્થાપિત કરતી વખતે, બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળ સુનિશ્ચિત જીવનના અધિકારના નાનાં ઉદ્ધંધન કરતાં વિશાળ જનહિતનું સમૂહ દૃષ્ટિકોણથી અવલોકન કરવું જોઈએ.

[પેરા ૧૭૫] [૭૭૬-ડી-એફ]

૧૨. પરમાણુ પ્લાન્ટ સ્થાપિત કરતી વખતે ઉજાગર થયેલી સમસ્યાઓ માત્ર આ રાષ્ટ્ર માટે અનન્ય નથી, કારણ કે અન્ય દેશો પણ તેવી પરિસ્થિતિઓનો સામનો કરી રહ્યા છે. જનતાના કેટલાક વર્ગો દ્વારા કેએકેએનપીપીની એકમ ૧ અને ૨માંથી કિરણોત્સર્જનના સંભવિત પ્રભાવ અંગે ઘણો હોબાળો મચાવવામાં આવ્યો છે; આ મુદ્દો એઈઈઆરબી, એનપીસીઆઈએલ, એમઓઈએફ અને એકમોમાંથી થતા કિરણોત્સર્જનના પ્રભાવ અને અસર અંગે માત્ર માનવો પર જ નહીં પરંતુ પર્યાવરણશાસ્ત્ર પર પણ વિચાર કરવા માટે રચાયેલી તમામ નિષ્ણાત સમિતિઓ દ્વારા વિચારવામાં આવ્યો છે. નિષ્ણાત સમિતિઓનું સર્વસંમતિથી મત છે કે કેએકેએનપીપીના સંચાલનથી થતા કિરણોત્સર્જનને કારણે કોઈ હાનિકારક અસર થશે નહીં અને પૂરતા સુરક્ષા ઉપાયો પહેલેથી જ લેવામાં આવ્યા છે. કુડનકુલમ ખાતે એનપીપી સ્થાપિત કરતી વખતે એનપીસીઆઈએલે ટકાઉ વિકાસ, નિગમિત સામાજિક જવાબદારી, સાવચેતીનો સિદ્ધાંત, આંતર-પેઢી તથા અંતર-પેઢી સમતા વગેરે જેવા પર્યાવરણીય સિદ્ધાંતોનું પાલન કર્યું છે જેથી લોકોના કલ્યાણ માટે અને દેશના આર્થિક વિકાસ માટે પરમાણુ ઊર્જાના વિકાસ, નિયંત્રણ અને ઉપયોગ અંગેની અમારી રાષ્ટ્રીય નીતિ અમલમાં મૂકી શકાય. સમુદાયના વિશાળ જનહિતને

કલમ ૨૧ હેઠળ ખાતરી આપવામાં આવેલ માનવ અધિકારો અને જીવનના અધિકારના ભંગ અંગેની વ્યક્તિગત આશંકા કરતાં પ્રાધાન્ય આપવું જોઈએ.

[પરિષ્દે ૧૭૬, ૧૭૮ અને ૧૭૯]

[૭૭૬-એફ-જી; ૭૭૮-એચ; ૭૭૯-એ-બી, ઇ-જી]

આર. વિ. ઇન્સ્પેક્ટોરેટ ઓફ પોલ્યુશન, એક્સ પી ગ્રીનપીસ લિ. (૧૯૯૪) ઓલ ઇ.આર. ૩૨૧;

આર. વિ. ધ સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ ફોર ધ એન્વાયરમેન્ટ, એક્સપ ગ્રીનપીસ લિ. (૧૯૯૪) ૪ ઓલ ઇંગ્લેન્ડ રિપોર્ટ્સ ૩૫૨;

આર. વિ. સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ ફોર એન્વાયરમેન્ટ, ફૂડ એન્ડ રૂરલ અફેર્સ, એક્સ પી ફેન્ક્સ ઓન ધ અર્થ લિ. (૨૦૦૨) એન્વાયરમેન્ટલ લો રિવ્યૂ ૨૪;

માર્કિયોરી વિ. એન્વાયરમેન્ટ એજન્સી (૨૦૦૨) ઇડબ્લ્યુસીએ સિવ ૩;

આર. (ગ્રીપીસ લિ.) વિ. સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ ફોર ટ્રેડ એન્ડ ઇન્ડસ્ટ્રી, (૨૦૦૭) એન્વાયરમેન્ટલ લો રિપોર્ટ્સ ૨૯;

એસ.વી. ફાન્સ ડાઆર્યુઓએચ (૧૯૯૧) (યુરોપિયન કમિશન ઓફ હ્યુમન રાઈટ્સ દ્વારા નિર્ણય);

મેટ્રોપોલિટન એડિસન કો. વિ. પીપલ અગેન્સ્ટ ન્યુક્લિયર એનર્જી ૪૬૦ યુએસ ૭૬૬ (૧૯૮૩);

અલ્બર્ટા વિલ્ડરનેસ એસોસિએશન વિ. એક્સપ્રેસ પાઈપલાઈન્સ લિ. ૧૩૭ ડીએલઆર (૪) ૧૭૭ (કેનેડા); ઇન્વરહ્યુરોન ડિસ્ટ્રિક્ટ રેટપેયર્સ' અસ્ન વિ. કેનેડા (મિનિસ્ટર ઓફ ધ એન્વાયરમેન્ટ) ૨૦૦૧ એફસીએ ૨૦૩ – ઉલ્લેખિત.

૧૩. લોકોના કલ્યાણ માટે પરમાણુ ઊર્જાના વિકાસ, નિયંત્રણ અને ઉપયોગ માટે કરોડો કરોડો રૂપિયાનું જાહેર નાણું પહેલેથી જ ખર્ચવામાં આવ્યું છે અને તેથી, આપણા જીવનમાં આવી “નગણ્ય અસુવિધાઓ”, “નગણ્ય રેડિયોલોજીકલ હાનિઓ” અને “નગણ્ય પર્યાવરણીય હાનિઓ” સહન કરવી પડે, કારણ કે કે.કે.એન.પી.પી.માંથી મળતા લાભો અતિ વિશાળ છે, કેમ કે પરમાણુ ઊર્જા

ભારતના ઊર્જા-મિશ્રણમાં એક મહત્વપૂર્ણ ઘટક તરીકે યથાવત્ રહે છે, જે કોલસા, ગેસ, તેલ વગેરે જેવા જૈવાશ્મ ઇંધણોના એક મહત્વના ભાગને બદલી શકે છે. [ફ્કરો ૧૮૦] [૭૭૯-જી-એચ; ૭૮૦-એ-બી]

૧૪. કુડનકુલમ ખાતે કે.કે.એન.પી.પી. સ્થાપવા માટેનું ઔચિત્ય સમર્થિત થયું છે અને તમામ સલામતી તથા સુરક્ષા સંબંધિત ઉપાયો પહેલેથી જ લેવામાં આવ્યા છે, તેમજ તમામ વૈધાનિક સત્તાધિકારીઓ પાસેથી જરૂરી મંજૂરીઓ અને અનુમોદનો મેળવવામાં આવ્યા છે. જનતાના કેટલાક વર્ગો દ્વારા વ્યક્ત કરવામાં આવેલી આ આશંકા કે જો એકમોને કાર્યાન્વિત કરવામાં આવે અથવા કાર્યમાં મૂકવામાં આવે, તો તેનાથી માત્ર વર્તમાન પેઢી પર જ નહીં પરંતુ ભવિષ્યની પેઢી પર પણ, એકમોના સંભવિત કિરણોત્સર્ગી પ્રભાવોના કારણે, દૂરગામી પરિણામો આવશે, તેનો કોઈ આધાર નથી. તેમાંથી થોડાક લોકોએ એવી આશંકા વ્યક્ત કરી હતી કે તે શ્રી માઈલ્સ આઈલેન્ડ, ચર્નોબિલ, યુનિયન કાર્બાઈડ અને કુકુશિમા વગેરે જેવી દુર્ઘટનાઓનું પુનરાવર્તન કરી શકે. છતાં, આશંકા ભલે યોગ્ય હોય, તે યોજનાના ઔચિત્યને અતિક્રમિત કરી શકતી નથી. આ ધરતી પર કોઈપણ વ્યક્તિ ભવિષ્યમાં શું બનશે તેની આગાહી કરી શકતી નથી અને મોટા પાયે આપણે તેને નિયતિ પર છોડવું પડે છે. પરંતુ એકવાર ઔચિત્યની કસોટી સંતોષાય જાય, પછી આશંકાની કસોટી નિષ્ફળ જ જવાની છે. આશંકા એ એવી વસ્તુ છે જેની આપણે ચિંતા અથવા ભય સાથે પૂર્વકલ્પના કરીએ છીએ, એટલે કે ભયજનક પૂર્વકલ્પના, જે વ્યક્તિગત રીતે અલગ અલગ હોઈ શકે છે. [પેરા ૧૮૧] [૭૮૦-બી-એફ]

૧૫. પરમાણુ વિજળી મથકની સ્થાપના જીવનના અધિકારને નકારવા માટે નહીં, પરંતુ સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળ ખાતરી આપવામાં આવેલ જીવનના અધિકારના સંરક્ષણ માટે કરવામાં આવી રહી છે. કુડનકુલમ ખાતે પરમાણુ વિજળી મથકની સ્થાપના કરવાથી સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળ ખાતરી આપવામાં આવેલ જીવવા ના અધિકારમાં હસ્તક્ષેપ થશે એવી અરજદારની દલીલનો કોઈ

આધાર નથી. બીજી તરફ, વિશાળ જનહિત સિદ્ધ કરવા માટે તે માત્ર સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળ ખાતરી આપવામાં આવેલ જીવનના અધિકારનું જ સંરક્ષણ કરશે અને સાથે સાથે પરમાણુ ઊર્જા અધિનિયમના ઉદ્દેશ્ય અને હેતુને પણ સિદ્ધ કરશે.

[પરિચ્છેદ ૧૮૪] [૭૮૧-જી-એચ; ૭૮૨-એ]

ચમેલી સિંહ અને અન્ય વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય એક (૧૯૯૬) ૨ એસ.સી.સી. ૫૪૯ : ૧૯૯૫ (૬) સપિલ. એસ.સી.આર. ૮૨૭ – નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

૧૬. એ.ઈ.સી., ડી.એ.ઈ., બી.એ.આર.સી., એ.ઈ.આર.બી., એન.પી.સી.આઈ.એલ., ટી.એન.પી.સી.બી. જેવા નિષ્ણાત મંડળો સૌએ તેમના મતોમાં એકમત વ્યક્ત કર્યો છે કે કે.કે.એન.પી.પી. ખાતે પૂરતી સલામતી અને સુરક્ષા સંબંધિત વ્યવસ્થાઓ પહેલેથી જ કરવામાં આવી ચૂકી છે અને તેમને જે યોગ્ય મહત્વ મળવું જોઈએ તે આપવું આવશ્યક છે. વધુમાં, કે.કે.એન.પી.પી. સહિત તમામ એન.પી.પી.ની સુરક્ષા બાબતે એન.પી.સી.આઈ.એલ. ટાસ્ક ફોર્સનો માર્ચ ૨૦૧૧ તારીખનો અહેવાલ, ૧૧.૫.૨૦૧૧ના રોજનો એ.ઈ.આર.બી.-ઈ.ઈ. નિષ્ણાત અભિપ્રાય ડિઝાઇન સમિતિ સલામતી અંગે, ૩૧.૮.૨૦૧૧ તારીખનો, ડિસેમ્બર ૨૦૧૧ તારીખનો ૧૫ સભ્યોની નિષ્ણાત ટીમ સમિતિનો અહેવાલ (ફુકિશિમા પછી), કેટલાક આંદોલનકારીઓ દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલી ફરિયાદોને લગતો ૩૧.૨.૨૦૧૨ તારીખનો પૂરક અહેવાલ, તેમજ તમિલનાડુ રાજ્ય દ્વારા નિયુક્ત અને એટોમિક એનર્જી કમિશનના ભૂતપૂર્વ અધ્યક્ષ શ્રી આર. શ્રીનિવાસન દ્વારા રજૂ કરાયેલ અહેવાલ — આ બધા કે.કે.એન.પી.પી.ની સલામતી અને સુરક્ષા અંગે પોતાના અભિપ્રાયમાં એકમત છે. એમ.ઓ.ઈ.એફ., ઈ.એ.સી., ટી.એન.પી.સી.બી., સમુદ્રી પર્યાવરણ તંત્ર પર એન.પી.પી.ના પ્રભાવ બાબતે જુલાઈ ૨૦૦૮ તારીખનો અત્રા યુનિવર્સિટીનો આઈ.ઓ.એમ. અહેવાલ, તમિલનાડુ રાજ્યની સમુદ્ર કિનારા સંરક્ષણ સમિતિ, ઓગસ્ટ ૨૦૧૧ તારીખનો સી.એચ.એફ.આર.આઈ. સાથેનો એન્જિનિયર્સ ઈન્ડિયા લિમિટેડનો અહેવાલ,

તેમજ હવા, પાણી, જમીન, પર્યાવરણ તંત્ર વગેરે પરના પ્રભાવ બાબતે મે ૨૦૦૨ અને જાન્યુઆરી ૨૦૦૩ તારીખના નીરીના અહેવાલો — આ બધા એકમત છે કે વિકીરણ તેમજ એન.પી.પી.માંથી સમુદ્ર કિનારે છોડવામાં આવતું પાણી, સમુદ્રી પર્યાવરણ તંત્ર અથવા સમુદ્રી જીવસૃષ્ટિ પર ગંભીર પ્રભાવ પેદા કરશે નહીં.
[પેરા ૧૮૫ અને ૧૮૬] [૭૮૨-બી-એફ]

૧૭. સામાન્ય રીતે, અદાલતે નિષ્ણાતો દ્વારા વ્યક્ત કરાયેલા અભિપ્રાયમાં હસ્તક્ષેપ કરવા બાબતે સંયમ દાખવવો જોઈએ અને, આ અદાલતે સદૈવ સ્વીકારેલા સુસંગત અભિપ્રાય મુજબ, અદાલતો માટે સામાન્ય રીતે તેવા નિર્ણયો નિષ્ણાતો પર જ છોડવા બુદ્ધિસંગત અને સુરક્ષિત ગણાય છે, કારણ કે તેઓ જે પ્રશ્નોનો સામનો કરે છે તેની તેમને અદાલતો કરતાં વધુ પરિચિતતા હોય છે. કુડનકુલમ ખાતે કેએકેએનપિપિ પ્લાન્ટની સ્થાપના તથા તેની સલામતી અને સુરક્ષા અંગે ટેકનિકલ અને વૈજ્ઞાનિક સંસ્થાઓએ વ્યક્ત કરેલા મત અંગે અદાલત પોતે નિર્ણયકારી મૂલવણી પર બેસી શકતી નથી.

[ફક્ટ ૧૮૭, ૧૮૮] [૭૮૨-જી-એચ; ૭૮૩-એફ]

મૈસૂર યુનિવર્સિટી વિ. સી. ડી. ગોવિંદ રાવ એ.આઈ.આર. ૧૯૬૫ એસ.સી. ૪૯૧ : ૧૯૬૪ એસ.સી.આર. ૫૭૫ — અનુસરવામાં આવ્યો.

સ્ટેટ ઓફ બિહાર વિ. અસિસ કુમાર મુકર્જી (ડૉ.) (૧૯૭૫) ૩ એસસીસી ૬૦૨: ૧૯૭૫ (૨) એસસીઆર ૮૯૪;

દલપત અબાસાહેબ સોલુંકે વિ. બી. એસ. મહાજન (૧૯૯૦) ૧ એસસીસી ૩૦૫; સેન્ટ્રલ એરિકા નટ એન્ડ કોકો માર્કેટિંગ એન્ડ પ્રોસેસિંગ કોઓપ. લિ. વિ. સ્ટેટ ઓફ કાર્લાટક (૧૯૯૭) ૮ એસસીસી ૩૧;

ડેન્ટલ કાઉન્સિલ ઓફ ઇન્ડિયા વિ. સુભારતી કે. કે. બી. ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ એન્ડ અનધર (૨૦૦૧) ૫ એસસીસી ૪૮૬: ૨૦૦૧ (૩) એસસીઆર ૧૪૯;

બસવૈયાહ (ડૉ.) વિ. ડૉ. એચ. એલ. રમેશ (૨૦૧૦) ૮ એસસીસી ૩૭૨: ૨૦૧૦ (૯) એસસીઆર ૨૨૭; અવિષેક ગોએન્કા વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (૨૦૧૨)

પ એસસીસી ૨૭૫: ૨૦૧૨ (પ) એસસીઆર ૫૪૭ – ઉલ્લેખિત.

પૂન ટાંકન અને અન્ય સાત વિ. એશિયન રેર અર્થ એસડીએન. બીએચડી. સીએલજે (૧૯૯૨) ૨ ૨૦૭ – નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

નિષ્કર્ષ

૧૮. કેએકેએનપીપી ભારતની રાષ્ટ્રીય નીતિના ભાગરૂપે સ્થાપિત કરવામાં આવ્યું છે જેથી ભારતના લોકોના કલ્યાણ માટે પરમાણુ ઊર્જાનો વિકાસ, નિયંત્રણ અને ઉપયોગ કરી શકાય. નીતિ-નિર્ધારકો પરમાણુ ઊર્જાને ભારતના ઊર્જા-મિશ્રણમાં એક મહત્વપૂર્ણ તત્વ તરીકે માને છે, જેથી કુદરતી અને ઘરેલુ ઉપયોગ સાથે આર્થિક વૃદ્ધિ ટકાવી શકાય. પ્રકલ્પની સ્થાપના માટે, પ્રકલ્પ પ્રસ્તાવકે સ્થળ અને સ્થળબાહ્ય તમામ સુરક્ષા આવશ્યકતાઓ અપનાવી છે અને રાષ્ટ્રીય તથા આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે માન્ય સુરક્ષા પદ્ધતિઓના આધાર પર એઈઆરબી દ્વારા નિર્ધારિત આચરણ-સંહિતાનું પાલન કર્યું છે. પરમાણુ પ્લાન્ટો, કિરણોત્સર્ગી પદાર્થોનું સંરક્ષણ અને તેમની ભૌતિક સુરક્ષા સુનિશ્ચિત કરવી હવે પરમાણુ કાનૂનનો કેન્દ્રિય ભાગ બની ગઈ છે. તેથી સ્થળ ઉપર એનએસએફના સંગ્રહ માટે તેમજ સંગ્રહિત એનએસએફની ભૌતિક સુરક્ષા માટે પૂરતા પગલાં લેવાં જરૂરી છે. એઈઆરબી, એલડબ્લ્યુઆર દ્વારા સૂચવાયેલા સત્તર સુરક્ષા ઉપાયોમાંથી બારનો અમલ પહેલેથી જ કરવામાં આવ્યો છે અને બાકીનાનો તબક્કાવાર અમલ કરવો બાકી છે, જેને નિષ્ણાતો વધારાની સુરક્ષા માટે જરૂરી ગણાવે છે. આપત્તિ વ્યવસ્થાપન યોજના (ડીએમપી) પહેલેથી જ અમલમાં છે, તેવી જ રીતે સ્થળબાહ્ય અને સ્થળ ઉપરની આકસ્મિક તૈયારી યોજના પણ અમલમાં છે, અને સીએસઆર હેઠળના તમામ કાર્યક્રમો જિલ્લા વહીવટીતંત્રના સહકાર અને સહાયથી યોગ્ય દિશામાં આગળ વધી રહ્યા છે. એનપીસીઆઈએલને એકમ ૧ થી ૬ માટે એમઓઈએફ, ટીએનપીસીબી વગેરે પાસેથી આવશ્યક પર્યાવરણીય મંજૂરી પણ મળી ગઈ છે. સીઆરઝેડનું કોઈ ઉદ્દંધન પણ ધ્યાનમાં આવ્યું નથી. ડિસેલિનેશન પ્લાન્ટ પણ નિયમો અને વિનિયમોનું પાલન કરીને સ્થાપિત કરવામાં આવ્યો છે અને તેમાં પણ

સીઆરઝેડનું કોઈ ઉદ્ધંધન નથી. નિષ્ણાતો કહે છે કે સમુદ્રના સ્વાભાવિક તાપમાન કરતાં વધારાના + ૭°સે., સીસીડબ્લ્યુના નિસ્સરણથી સમુદ્રી પરિસ્થિતિ-તંત્ર પર કોઈ અસર થશે નહીં. પરિસ્થિતિ-તંત્ર પર કિરણોત્સર્ગની અસર પણ એઈઆરબી, એમઓઈએફ, ઈએસી, પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ વગેરે દ્વારા નિર્ધારિત ધોરણોની અંદર જ છે, એવો નિષ્ણાતોનો અભિપ્રાય છે. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, કેએકેએનપીપીની સુરક્ષા અને સલામતી અંગે, લોકોના જીવન અને સંપત્તિ તેમજ પર્યાવરણ, જેમાં સમુદ્રી જીવનનો સમાવેશ થાય છે, ઉપર તેના પ્રભાવ બાબતે તમામ નિષ્ણાત મંડળો તેમના અભિપ્રાયમાં એકમત છે. અદાલતે દેશની રાષ્ટ્રીય પરમાણુ નીતિ, જે પરમાણુ ઊર્જા અધિનિયમમાં પ્રતિબિંબિત થાય છે, તેનો માન રાખવો જોઈએ અને લોકોના કલ્યાણ તથા દેશના આર્થિક વિકાસ માટે તેને અમલમાં મૂકવી જોઈએ, અને આ જ હેતુઓ ધ્યાનમાં રાખીને કેએકેએનપીપીની સ્થાપના કરવામાં આવી છે. [ફકરા ૧૮૯, ૧૯૦] [૭૮૩-જી-એચ; ૭૮૪-એ-જી]

દીપક મિશ્રા, ન્યાયાધીશ અનુસાર [સહમતિ દર્શાવતો]

ધારિત થયું:

૧. પારેન્સ પેટ્રિયે સિદ્ધાંતની કલ્પના એ રાજ્યની રક્ષણ કરવાની ફરજ છે અને પોતાની ફરજ નિભાવવાના હેતુસર તે પોતાના નાગરિકોના હકો અને વિશેષાધિકારોને પોતાની કસ્ટડીમાં લે છે. “સેલસ પોપ્યુલિ સુપ્રિમા લેક્સ” નામનું સૂત્ર — જાહેર કલ્યાણ પ્રત્યેનો આદર — સર્વોચ્ચ કાયદો છે. બીજું એક સૂત્ર “સેલસ રિપબ્લિકી સુપ્રિમા લેક્સ” છે, એટલે કે રાજ્યની સુરક્ષા સર્વોચ્ચ કાયદો છે અને કોઈપણ સંઘર્ષની સ્થિતિમાં વ્યક્તિએ સામૂહિક હિતને વશ થવું પડે. પરંતુ, તે સુરક્ષાની કીમતે કરવું જોઈએ નહીં. દરેક સમયે અને દરેક સ્તરે, લોકોની સુરક્ષા જળવાઈ રહે અને ટકાવી શકાય તે માટે નિષ્ઠાપૂર્વક પ્રયત્નો કરવાના હોય છે. નિશ્ચિતપણે, અપવાદો હોય છે, પરંતુ અપવાદો માત્ર અપવાદોના ક્ષેત્રમાં જ રહેવા યોગ્ય છે અને કાર્યપાલિકાની મનસ્વીતા કે મનગમતી પ્રમાણે તેમને અમલમાં

લાવવામાં ન આવવા જોઈએ. આ કહેવાનો હેતુ એ છે કે કાયદાના ઘણા આચારો છે અને કાયદાનું સંયોજન અનેક ક્ષેત્રોને આવરી લે છે જેથી ઉપરોક્ત બન્ને સૂત્રો, એટલે કે “સેલસ પોપ્યુલિ સુપ્રિમા લેક્સ” અને “સેલસ રિપબ્લિકી સુપ્રિમા લેક્સ”, સુમેળપૂર્વક સહઅસ્તિત્વ રાખી શકે. વર્તમાન કેસ એવો છે જેમાં જાહેર કલ્યાણ, ભારતના લોકોના અન્ય કલ્યાણ અને શાંતિપૂર્ણ હેતુ માટે પરમાણુ ઊર્જાની જરૂરિયાત છે. નિશ્ચિતપણે, અર્થતંત્રના હિત અને સુરક્ષાના હિત કલ્યાણકારી રાજ્યની વાસ્તવિક ચિંતાઓ હોવી જોઈએ.

[ફક્ટ ૨૧૧, ૨૧૬] [૭૯૯-ડી-ઈ; ૮૦૧-એ-ઈ]

ચરણ લાલ સાહુ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (૧૯૯૦) ૧ એસ.સી.સી. ૬૧૩: ૧૯૮૯ (૨) સપ્લ. એસ.સી.આર. ૫૯૭; યુનિયન કાર્બાઈડ કોર્પોરેશન વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય (૧૯૮૯) ૩ એસ.સી.સી. ૩૮: ૧૯૮૯ (૩) એસ.સી.આર. ૧૨૮; પ્રીતમ પાલ વિ. મધ્ય પ્રદેશની વડી અદાલત, જબલપુર, રજિસ્ટ્રાર મારફતે ૧૯૯૩ સપ્લ. (૧) એસ.સી.સી. ૫૨૯ અને સ્ટેટ ઓફ કલોનલ અને અન્ય વિ. ડૉ. પ્રવીણ ભાઈ થોગડિયા (૨૦૦૪) ૪ એસ.સી.સી. ૬૮૪: ૨૦૦૪ (૩) એસ.સી.આર. ૬૫૨ – નો સંદર્ભ લેવાયો.

એન્ડરસન વિ. ડન, ૧૯ યુ.એસ. (૬ વ્હીટ) ૨૦૪ (૧૮૨૧) [યુ.એસ. સર્વોચ્ચ અદાલતનો નિર્ણય] – નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

૨. કલ્યાણકારી રાજ્યની સંકલ્પના ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૮નું એક અંગ છે. લોકોના કલ્યાણનો યથોચિત પ્રોત્સાહન થાય તે જોવું રાજ્યની ફરજ છે. પરમાણુ ઊર્જા અધિનિયમ, ૧૯૬૨ ની પ્રસ્તાવનામાં વપરાયેલા શબ્દો “લોકોના કલ્યાણ માટે” અને “શાંતિ” છે. વિદ્યુત ઊર્જાના ઉત્પાદનની આવશ્યકતા છે અને તેમાં રહેલા જોખમોને ધ્યાનમાં લેતાં, અધિનિયમો, નિયમો અને જાહેરનામાંઓ દ્વારા જે માર્ગદર્શન આપવામાં આવે છે તે હોવું જરૂરી છે. ઊર્જા ક્ષેત્રના વિકાસ માટે સમૂહ હિતોને સંપૂર્ણપણે અવગણવા જોઈએ નહીં. જો સુરક્ષા ઉપાયો પૂરતા પ્રમાણમાં લેવામાં ન આવે અને આશંકાઓ દૂર ન કરવામાં આવે તથા સ્થાનિક વિસ્તારના

લોકોના મનમાંથી ભયનો સંપૂર્ણપણે નાશ ન કરવામાં આવે, તો ભાવી પેઢી તેને વિકાસ કે પ્રગતિશીલ પગલું તરીકે સ્વીકારશે નહીં. સરકાર દ્વારા અંતરાત્માપૂર્વક અને સજાગતાપૂર્વકની નીતિગત નિર્ણયો, વ્યાપક જનકલ્યાણને ધ્યાનમાં રાખીને, યોગ્ય કાળજી અને વિચારણા સાથે લેવામાં આવવા જોઈએ.

[પેરા ૨૧૭] [૮૦૧-એચ; ૮૦૨-એ-ડી]

૩. કુડનકુલમમાં તથા તેના આસપાસના વિસ્તારોમાં નિવાસ કરતા લોકોની સુરક્ષા અને રેડિયોધર્મી ઉત્પન્ન થવાને કારણે અસર પામવાની શક્યતા ધરાવતા લોકોની સુરક્ષાનું સન્માન થવું આવશ્યક છે, કારણ કે તેમની માનવીય ગૌરવભાવના જ તેમની દૈવીતા છે. આ અદાલતે આ અદાલત સમક્ષ કરવામાં આવેલા દઢ નિવેદનોના આધારે પ્લાન્ટ બંધ કરવાનો નિર્દેશ આપ્યો નથી. પરંતુ, સુરક્ષા ઉપાયોની દેખરેખ રાખવાની જવાબદારી ધરાવતા લોકો દ્વારા કોઈપણ કિંમતે વિનાશક આપત્તિ ટાળવામાં આવે તે આ અદાલતની સર્વોચ્ચ ચિંતા છે. વૈધાનિક નિયમનકારી સત્તાધિકારીએ જવાબદારીપૂર્વક સતત ચાકચોકસ રાખવી જોઈએ અને જે કોઈ ઉપર જવાબદારી છે તેમાંથી કોઈએ પણ આત્મસંતોષમાં રહેવું નહીં. કુકુશિમામાં જે દુર્ઘટના બની હતી તે ઇતિહાસના અતિ અંધકારમય પાસાઓમાંની એક તરીકે અવિસ્મરણીય રહેશે. ભોપાલ ગેસ લીક આપત્તિની મહાવિપત્તિ જનમાનસમાંથી મિટાઈ ગઈ નથી કે વિલુપ્ત થઈ ગઈ નથી. ભોપાલના પ્રભાવિત લોકો, જેઓ ઇજાગ્રસ્ત થયા છે અથવા જેઓએ પોતાના સ્વજન ગુમાવ્યા છે, તેમના વિલાપ અને શોકના સ્વર આજે પણ સંભળાય છે અને માનવીય સંવેદના તેને અવગણવાની પરવાનગી આપતી નથી. પરમાણુ વૈજ્ઞાનિકો, પ્રશાસકો અને અન્ય સત્તાધિકારીઓ પરમાણુ પ્લાન્ટ કાર્યરત હોય ત્યારે સંભવિત જોખમો પ્રત્યે અજાણ અથવા સંપૂર્ણ અસંવેદનશીલ રહી શકે નહીં. [પેરા ૨૨૦] [૮૦૬-ઈ-એચ; ૮૦૭-એ]

૪. જ્યારે પરમાણુ સંયંત્રની સ્થાપનાના સંદર્ભમાં સલામતી અંગે વિચાર કરવામાં

આવે છે, ત્યારે મનના અંતરમાં અનિવાર્ય રીતે જે વિચાર ઊંડે સુધી પ્રવેશે છે તે સુરક્ષાનો છે. આ સંદર્ભમાં સલામતી અને સુરક્ષા આયોજનથી શરૂઆત કરીને, બાંધકામની ગુણવત્તા, સંચાલન સંબંધિત જોખમ ટાળવા માટેના પ્રતિબદ્ધ પ્રયત્નો અને દેખરેખ સુધી, અભેદ રીતે પરસ્પર ગૂંથાયેલ છે અને તે બધું એકસૂત્ર બંધાયેલ કડીરૂપે અવિરત રહેવાનું છે. નિવારણ, દેખરેખ અને નિયંત્રણ માટે સર્વ પ્રયત્નો કરવાના છે. આપત્તિ વ્યવસ્થાપનનો સિદ્ધાંત માત્ર કાગળ પર જ સીમિત રહેવા દેવામાં આવી શકે નહીં. માત્ર વર્તમાન પરિસ્થિતિનું ધ્યાન રાખવું એ જ ઉપાય નથી. જે-જે સંબંધિત છે, તેઓએ ભવિષ્ય તરફ પણ નજર રાખવી આવશ્યક છે, કારણ કે એ જ વાસ્તવિક ચિંતાને ઊંચું સ્થાન આપે છે. પર્યાવરણનું રક્ષણ અને વર્તમાન પેઢીની સલામતી, તેના અભિપ્રાયગત અર્થમાં, ભાવી પેઢીઓને પણ આવરી લે છે. [પરિષેદ ૨૨૧] [૮૦૭-બી-સી, ડી, એફ-જી]

પ.૧. વિકાસને પ્રોત્સાહન આપવું અને પર્યાવરણનું સંરક્ષણ કરવું, બંનેનું એક જ સમયે સુસંગતીકરણ કરવું આવશ્યક છે. જે સિદ્ધાંત નિર્ધારિત કરવો આવશ્યક છે તે સસ્ટેનેબલ ડેવલપમેન્ટનો સિદ્ધાંત છે અને વિકાસલક્ષી જરૂરિયાતો તથા પર્યાવરણીય હાસ વચ્ચે સંતુલન સ્થાપિત કરવું છે. [પેરા ૨૨૨] [૮૦૮-એ-બી]

પ.૨. આ અદાલતે એક તરફ પર્યાવરણીય તંત્ર અને પર્યાવરણ તથા બીજી તરફ જાહેર ઉપયોગિતાના પ્રકલ્પો વચ્ચે સંતુલન સ્થાપવાની આવશ્યકતા પર ભાર મૂક્યો છે. સત્તાધિકારીઓની પ્રવૃત્તિનો પ્રવાહ એવો રહ્યો છે કે પર્યાવરણીય અસર અને વિકાસ વચ્ચે સુક્ષ્મ સંતુલન સાધવું આવશ્યક છે. બીજો જે સિદ્ધાંત સ્થિરપણે પ્રતિષ્ઠિત થયો છે તે એ છે કે જો કોઈ પ્રકલ્પ વિશાળ જનસમુદાયના હિતમાં લાભકારી હોય, તો ઓછી સંખ્યાના લોકોની અસુવિધા સ્વીકારવી પડે. કાનૂની પ્રસ્તાવના રૂપે આ વાત સન્માનપૂર્વક સ્વીકારવી જ પડે કે વ્યક્તિગત હિત અથવા તે બાબતે મર્યાદિત જાહેર હિતે વિશાળ જાહેર હિત સમક્ષ મસ્તક નમાવવું પડે.

સમાજના વિશાળ હિત અથવા હેતુ માટે થોડાક લોકોની અસુવિધાને અવગણવી પડે. પરંતુ, એક અગત્યની બાબત એ છે કે વર્તમાન પ્રકરણ વાસ્તવમાં આ સિદ્ધાંતની મર્યાદાઓમાં આવતું નથી. આ જમીનચ્યૂત થયેલા વ્યક્તિઓનો કેસ નથી. આ “થોડી અસુવિધા”નો કેસ નથી. આને સંપત્તિને થયેલા નુકસાન સાથે સરખાવી શકાય તેમ નથી. જમીનમાંથી બેદખલી થવી અથવા ભિન્ન સ્વરૂપના કોઈ લાભથી વંચિત થવું, તુલનાત્મક રીતે, મર્યાદિત જાહેર હિત અથવા કેટલીક અસુવિધાઓના ક્ષેત્રમાં આવી શકે. પરંતુ જ્યારે તે જીવનના મૂળ તત્વને સ્પર્શે છે, જે પ્રત્યેક વ્યક્તિની સર્વાધિક પ્રિય અને શ્રેષ્ઠ સંપત્તિ છે, ત્યારે સંવિધાનિક અદાલતોની ફરજ બની જાય છે કે તે જુએ કે આ સુક્ષ્મ સંતુલન કેવી રીતે સાધવામાં આવ્યું છે અને શું તે સતત અને સ્થિર સ્થિતિમાં જળવાઈ રહી શકે છે. જો દરેક તબક્કે પૂરતી કાળજી, સાવચેતી અને દેખરેખ રાખવામાં ન આવે અને સતત ચાંપતી નજર ન રાખવામાં આવે, તો “કેટલાક” લોકોનું જીવન જોખમમાં પડી શકે છે. તે સંવિધાનની કલમ ૨૧ હેઠળ નિહિત સંવિધાનિક ગેરંટીનો સંપૂર્ણ ભંગ સમાન થશે. તે માનવ અધિકારનું શિરોચ્છેદન સમાન થશે, કારણ કે જ્યારે જીવનનો દીવો બુઝાઈ જાય છે, ત્યારે તે વ્યક્તિના બધા અધિકારો તેની સાથે જ નષ્ટ થઈ જાય છે. સુરક્ષા, સલામતી અને જીવન, કલમ ૨૧ ની પવિત્રતામાં એક પિરામિડનું નિર્માણ કરે છે અને તેમાં કોઈ પ્રકારનો ત્યાગ માન્ય નથી. તેથી, અન્ય ક્ષેત્રોમાં આ સુક્ષ્મ સંતુલનમાં અમુક છૂટછાટ શક્ય હોઈ શકે, પરંતુ પરમાણુ પ્લાન્ટની સ્થાપનાના પ્રસંગે સલામતીના ઉપાયો કોઈ પણ પ્રકારની ક્ષતિ સહન કરી શકતા નથી. અહીંનો વ્યાકરણ સંપૂર્ણપણે ભિન્ન હોવું જોઈએ. તેમ છતાં, જોખમની સમપ્રમાણતા કદાચ “શૂન્ય” ન પણ હોય, કારણ કે પ્રકૃતિની અનિશ્ચિતતાને ધ્યાનમાં લેવી પડે. માનવસર્જિત આપત્તિને ટાળવા માટે સર્વ પ્રયત્નો કરવા જ પડે. સુક્ષ્મ સંતુલનની કલ્પના અને જોખમ-પરિબળની સમપ્રમાણતાનો સિદ્ધાંત લાગુ પડે છે, છતાં તે સતત સર્વોચ્ચ કક્ષાની સતર્કતાનું આદેશ આપે છે, કારણ કે આ જીવંત મનુષ્યોને અસર કરતી આપત્તિ છે. અંતે પ્રાપ્ત થનાર વિશાળ હિતના હેતુસર થોડાક લોકોનું જીવન બલિદાન કરી શકાય નહીં.

[પેરા ૨૨૮] [૮૧૧-બી-એચ; ૮૧૨-એ-ડી]

પ.૩. એ.ઈ.આર.બી. નિયમનકારી સત્તામંડળ તરીકે અને એમ.ઓ.ઈ.એફ. પર આ ફરજ નિર્વહવાની બાંધધરી છે કે સંયંત્ર તેનું સંચાલન શરૂ કરે તે પહેલાં સુરક્ષા ઉપાયો પૂરતા પ્રમાણમાં કરવામાં આવ્યા હોય. આ તે વિશ્વાસ છે જે પ્રજાજનો સત્તાધિકારીઓ પર મૂકે છે અને જેને દગો આપવા તેઓ સક્ષમ ગણાઈ શકે તેમ નથી, અને એવું કહેવું અતિશયોક્તિ નહીં ગણાય કે આ પ્રકારના મામલામાં સુરક્ષાને, કોઈપણના હાથમાં હોય ત્યારે, “બંધારણીય વિશ્વાસ” ના ઉચ્ચ પદ પર સ્થાપિત કરવી આવશ્યક છે. [પરિછેદ ૨૨૯] [૮૧૨-જી-એચ]

ઈન્ટેલેકચ્યુઅલ્સ ફોરમ, તિરુપથી વિ. એ.પી. રાજ્ય અને અન્ય (૨૦૦૬) ૩ એસ.સી.સી. ૫૪૯: ૨૦૦૬ (૨) એસ.સી.આર. ૪૧૯; બોમ્બે ડાઇંગ એન્ડ એમ.એફ.જી. કો. લિ. (૩) વિ. બોમ્બે એન્વાયરમેન્ટલ એક્શન ગ્રુપ અને અન્ય (૨૦૦૬) ૩ એસ.સી.સી. ૪૩૪: ૨૦૦૬ (૨) એસ.સી.આર. ૯૨૦; એમ.સી. મહેતા વિ. ભારત સંઘ અને અન્ય (૨૦૦૪) ૧૨ એસ.સી.સી. ૧૧૮: ૨૦૦૪ (૩) એસ.સી.આર. ૧૨૮; એ.પી. પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ વિ. પ્રો. એમ.વી. નાયડુ (૧૯૯૯) ૨ એસ.સી.સી. ૭૧૮; તિરુપુર ડાઇંગ ફેક્ટરી ઓનર્સ એસોસિએશન વિ. નોચ્ચલ રિવર આયાફુટર્સ પ્રોટેક્શન એસોસિએશન અને અન્ય (૨૦૦૯) ૯ એસ.સી.સી. ૭૩૭: ૨૦૦૯ (૧૪) એસ.સી.આર. ૧૦૫૧; ટી.એન. ગોદાવર્મન તિરુમલપાડ (૧૦૪) વિ. ભારત સંઘ (૨૦૦૮) ૨ એસ.સી.સી. ૨૨૨: ૨૦૦૭ (૧૨) એસ.સી.આર. ૪૪૭; એમ.સી. મહેતા વિ. ભારત સંઘ (૨૦૦૯) ૬ એસ.સી.સી. ૧૪૨; ટી.એન. ગોદાવર્મન તિરુમલપાડ (કે.એમ. ચિન્નપ્પા મારફતે) વિ. ભારત સંઘ અને અન્ય (૨૦૦૨) ૧૦ એસ.સી.સી. ૬૦૬: ૨૦૦૨ (૩) સપ્લ. એસ.સી.આર. ૫૪૧; નર્મદા બચાઓ આંદોલન વિ. ભારત સંઘ અને અન્ય (૨૦૦૦) ૧૦ એસ.સી.સી. ૬૬૪: ૨૦૦૦ (૪) સપ્લ. એસ.સી.આર. ૯૪ – સંદર્ભિત.

પ્રકરણ કાયદા સંદર્ભ:

રાધાકૃષ્ણન, ન્યાયાધીશના ચુકાદામાં.

નીચેના દાવાઓનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો

- (૧૯૧૩) એસી ૧૦૭ (૧૧૮) એચએલ નો પેરા ૧૧
(૧૯૮૪) ૩ ઓલ ઈ.આર. ૯૩૫ (૯૫૪) એચ.એલ.નો પેરા ૧૨
૨૦૦૧ (૨) એસસીઆર ૬૩૦ નો પેરા ૧૩
૨૦૦૭ (૧૦) એસ.સી.આર. ૧૯૯ નો પેરા ૧૩
૨૦૦૮ (૩) એસ.સી.આર. ૮૯૮ ના પેરા ૧૩
૧૯૯૪ એસસી ૧૦૨ નો પેરા ૬૦
૪૩૮ ચુએસ ૫૯ (૧૯૭૮) નો પેરા ૮૨
૧૯૮૭ (૧) એસ.સી.આર. ૮૧૯ નો પેરા ૮૩
૧૯૯૬ (૨) એસ.સી.આર. ૫૦૩ નો પરિચ્છેદ ૮૩
૧૯૯૬ (૫) સપ્લ. એસ.સી.આર. ૨૪૧ નો પેરા ૮૩
(૧૯૮૯) ૨ એસ.સી.સી. ૪૦ નો પરિચ્છેદ ૮૪
૧૯૯૧ (૧) સપ્લ. એસ.સી.આર. ૨૫૧ના પેરા ૮૪
(૧૯૯૪) ઓલ ઈ.આર. ૩૨૧ ના પરિચ્છેદ ૧૭૬
(૧૯૯૪) ૪ ઓલ ઈ.આર. ૩૫૨ નો પરિચ્છેદ ૧૭૬
(૨૦૦૨) ઈ.એલ.આર. ૨૪ નો પરિચ્છેદ ૧૭૬
(૨૦૦૨) ઈડબલ્યુસીએ સિવ ૩ નો પેરા ૧૭૬
(૨૦૦૭) પર્યાવરણીય કાયદા અહેવાલો ૨૯ નો ફકરા ૧૭૬ .
૩આરયુઓએચ (૧૯૯૧) પેરા ૧૭૬
૪૬૦ ચુ.એસ. ૭૬૬ (૧૯૮૩) પેરા ૧૭૬
૧૩૭ ડી.એલ.આર. (જમો) ૧૭૭નો પેરા ૧૭૬
૨૦૦૧ એક્સીએ ૨૦૩ નો પેરા ૧૭૬
૧૯૯૫ (૬) સપ્લ. એસ.સી.આર. ૮૨૭ ના પરિચ્છેદ ૧૭૭
૧૯૬૪ એસ.સી.આર. ૫૭૫ અનુસરવામાં આવ્યો પેરા ૧૮૭
૧૯૭૫ (૨) એસ.સી.આર. ૮૯૪ નો પરિચ્છેદ ૧૮૭

(૧૯૯૦) ૧ એસ.સી.સી. ૩૦૫ નો પેરા ૧૮૭
૨૦૦૧ (૩) એસ.સી.આર. ૧૪૯ નો પરિચ્છેદ ૧૮૭
૨૦૧૦ (૯) એસ.સી.આર. ૨૨૭ નો પેરા ૧૮૭
૨૦૧૨ (૫) એસસીઆર ૫૪૭ નો પરિચ્છેદ ૧૮૭
સી.એલ.જે. (૧૯૯૨) ૨ ૨૦૭ નો પેરા ૧૮૭

દીપક મિશ્રા, ન્યાયાધીશના ચુકાદામાં.

નીચેના ચુકાદાઓનો ઉલ્લેખ કરવામા આવ્યો

૧૯૮૯ (૨) સપ્લ. એસ.સી.આર. ૫૯૭ નો પેરા ૨૧૧
૧૯૮૯ (૩) એસ.સી.આર. ૧૨૮ નો પરિચ્છેદ ૨૧૩
૧૯૯૩ સપ્લી. (૧) એસ.સી.સી. ૫૨૯ નો પેરા ૨૧૫
૨૦૦૪ (૩) એસ.સી.આર. ૬૫૨ નો પરિચ્છેદ ૨૧૫
૨૦૦૬ (૨) એસ.સી.આર. ૪૧૯ નો પરિચ્છેદ ૨૨૨
૨૦૦૬ (૨) એસ.સી.આર. ૯૨૦ નો પેરા ૨૨૩
૨૦૦૪ (૩) એસ.સી.આર. ૧૨૮ નો પરિચ્છેદ ૨૨૪
૨૦૦૯ (૧૪) એસ.સી.આર. ૧૦૫૧ નો પરિચ્છેદ ૨૨૫
૨૦૦૭ (૧૨) એસ.સી.આર. ૪૪૭ નો પેરા ૨૨૫
૨૦૦૨ (૩) સપ્લિ. એસ.સી.આર. ૫૪૧ નો પેરા ૨૨૬

નીચેના ચુકાદાઓનો સંદર્ભ અપાયો છે

(૨૦૦૯) ૬ એસીસી ૧૪૨ નો પરિચ્છેદ ૨૨૫
૨૦૦૦ (૪) સપ્લિ. એસ.સી.આર. ૯૪ નો પેરા ૨૨૭
(૧૯૯૭) ૮ એસ.સી.સી. ૩૧નો પરિચ્છેદ ૧૮૭
૧૯૮૭ (૧) એસ.સી.આર. ૩૩૬ નો પરિચ્છેદ ૧૦૬

નીચેના ચુકાદાઓનો આધાર રાખવામાં આવ્યો

૧૯૯૭ (૧) સપ્લ. એસ.સી.આર. ૬૭૧ પર પેરા ૧૩
(૨૦૦૪) ૨ એસ.સી.સી. ૪૭૬ પર પરિચ્છેદ ૪૬

=====

દીવાની અપીલ અધિકારક્ષેત્ર : દીવાની અપીલ ક્રમાંક ૪૪૪૦ નું ૨૦૧૩.

વડી અદાલત ઓફ મદ્રાસના ડબ્લ્યુપી ક્રમાંક ૨૨૨૫૩/૨૦૧૨ માં તા.

૩૧/૦૮/૨૦૧૨ ના ચુકાદા અને આદેશમાંથી.

સાથે

સી.એ. નં. ૪૪૪૧, ૪૪૪૨ અને ૪૪૪૩ સન ૨૦૧૩ના.

મોહન પારાસરણ, ગૌરબ બેનરજી, એ.એસ.જી., રાકેશ દ્વિવેદી, એસ. ગુરુ કૃષ્ણ કુમાર, સુબ્રમોનિયમ પ્રસાદ, એ.એ.જી., પ્રશાંત ભૂષણ, પ્રણવ સચદેવા, એન.એલ. ગણપતિ, સંજય પરીખ, રશ્મિ નંદકુમાર, બુશ્રા પરવીન, એ.એન. સિંહ, મમતા સક્સેના, અનીથા શેનોય, ડી.એલ. ચિદાનંદ, એન. મેચ્ચપ્પન, ડી.એસ. મહરા, એસ.એન. તેરદલ, સમીર પારેખ, ફૈસલ શેરવાણી, (પારેખ એન્ડ કંપની માટે), યોગેશ કન્ના, એ. સન્થા કુમારન, બી. બાલાજી, એ. પ્રસન્ના વેંકટ, ડી. નાગાસૈલા, ગૌતમ નારાયણ, અસ્મિતા સિંહ હાજર પક્ષકારો માટે.

અદાલતનો ચુકાદો નીચે મુજબ જાહેર કરવામાં આવ્યો હતો

કે.એસ. પાણિકર રાધાકૃષ્ણન, ન્યાયાધીશ.

૧. પરવાનગી મંજૂર કરવામાં આવે છે.

૨. અમે આ અપીલોમાં એક એવા મુદ્દા અંગે વિચારણા કરી રહ્યા છીએ, જે અત્યંત રાષ્ટ્રીય તથા આંતરરાષ્ટ્રીય મહત્વનો છે અને જે ભારતના દક્ષિણ-પૂર્વીય અગ્ર ભાગે, તમિલનાડુ રાજ્યના કુડનકુલમ ખાતે અણુ વિદ્યુત ઉત્પાદન કેન્દ્ર સ્થાપવાના પ્રશ્ન સાથે સંબંધિત છે. યુએસએના શ્રી માઈલ્સ આઈલેન્ડ પાવર પ્લાન્ટ, યુકેનના ચર્નોબિલ, યુએસએસઆરના ચર્નોબિલ, જાપાનના ફુકોશિમા તથા ભોપાલના યુનિયન કાર્બાઈડ ખાતે થયેલી ઘટનાઓ કુડનકુલમમાં અને તેની આસપાસ વસતા લોકોની સ્મૃતિમાં ભયરૂપે વસેલી હોઈ શકે છે, જેના પરિણામે અણુ વિદ્યુત ઉત્પાદન

કેન્દ્ર (એન.પી.પી.) ની સ્થાપના તથા તેના પ્રારંભને લઈને વ્યાપક સ્તરે આંદોલન અને ભાવનાત્મક પ્રતિક્રિયા ઉભી થઈ છે. આયનાઈઝિંગ કિરણોત્સર્ગના સંભવિત પ્રતિકૂળ પ્રભાવનું સ્વરૂપ ભય અને અસ્વસ્થતામાં વધુ વધારો કરે છે, જે બાબતનો વિચાર પણ ભૌતિકશાસ્ત્રના નોબેલ પુરસ્કાર વિજેતા એનરિકો ફર્મીએ, જેમણે ૧૯૩૮માં યુએસએના શિકાગો યુનિવર્સિટીના સ્ટેગ ફીલ્ડ ખાતેના સ્કવોશ અદાલતમાં પ્રથમ અણુ રિએક્ટરની સ્થાપના માટે જવાબદારી સંભાળી હતી, કદાચ કર્યો ન હોય. ત્યારથી આ ઇતિહાસ બની ગયો છે; હાલમાં ભારતમાં ૨૦ અણુ રિએક્ટરો કાર્યરત છે અને વિશ્વભરમાં આશરે ૪૩૯ છે, છતાં પણ જ્યારે નવું કેન્દ્ર સ્થાપવામાં આવે છે ત્યારે એક કરતાં વધુ કારણોસર લોકો હજુ પણ ભાવનાત્મક પ્રતિક્રિયા આપે છે.

૩. લોકોની ચિંતા તેનો ઉદ્દેશ બંધારણસભામાં પણ કરવામાં આવ્યો હતો, જ્યારે તેણે ભારતને એક સ્વાધીન લોકશાહી ગણરાજ્ય તરીકે રચિત કરવા અને ભારતના બંધારણને સ્વીકારી અમલમાં મૂકવા પૂર્વે આ મુદ્દા પર વિચારવિમર્શ કર્યો હતો.

સામાન્ય

૪. વર્ષ ૧૯૪૮માં પરમાણુ ઊર્જાના નિયંત્રણ માટેના ઔપચારિક કાનૂની માળખા અંગે બંધારણ સભાએ ચર્ચા કરી હતી અને એટોમિક એનર્જી અધિનિયમ, ૧૯૪૮ (૧૯૪૮નો ૨૯) નામનો કાયદો ઘડવામાં આવ્યો હતો. તે અધિનિયમમાં એટોમિક એનર્જી કમિશન (એ.ઈ.સી.) અને ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ એટોમિક એનર્જી (ડી.એ.ઈ.) ની રચનાની કલ્પના કરવામાં આવી હતી અને બંનેની સ્થાપના વર્ષ ૧૯૫૪માં

કરવામાં આવી હતી. એ.ઈ.સી. પરમાણુ ઊર્જા સંબંધિત નીતિઓ બાબતે દિશાનિર્દેશ આપતી કેન્દ્ર સરકારની સર્વોચ્ચ સંસ્થા છે. તેમાં પ્રતિષ્ઠિત વૈજ્ઞાનિકો અને તકનીકી નિષ્ણાતો, વિવિધ મંત્રાલયોના સચિવો તથા પ્રધાનમંત્રી કાર્યાલયના પરિષ્ઠ અધિકારીઓનો સમાવેશ થાય છે. એ.ઈ.સી.એ પરમાણુ ઊર્જા સંબંધિત વિવિધ નીતિઓ અંગે ભારતના પ્રધાનમંત્રીને અહેવાલ આપવાનો રહે છે. ડી.એ.ઈ. પરમાણુ વીજશક્તિના વિકાસ અને અમલીકરણ તેમજ તેનાં અધિનસ્ત વિવિધ એકમોમાં હાથ ધરાતી સંબંધિત પરમાણુ ઇંધણ ચક્ર પ્રવૃત્તિઓ અને સંશોધન તથા વિકાસ પ્રવૃત્તિઓ સાથે વ્યવહાર કરે છે. બાબા એટોમિક રિસર્ચ સેન્ટર (બી.એ.આર.સી.), જે અગાઉ એ.ઈ.ઈ. તરીકે ઓળખાતું હતું, તેની પણ સ્થાપના વર્ષ ૧૯૫૪માં કરવામાં આવી હતી અને અપ્સરા, સાયરસ અને ધ્રુવ નામના સંશોધન રિએક્ટરો અનુક્રમે વર્ષ ૧૯૫૬, ૧૯૬૦ અને ૧૯૮૫માં સ્થાપવામાં આવ્યા હતા. ત્યારબાદ દેશમાં પરમાણુ ઊર્જાના નિયંત્રણ અને વિકાસ તથા તે સંબંધિત બાબતોનું શાસન ૧૯૪૮ના અધિનિયમ ક્રમાંક ૨૯ દ્વારા કરવામાં આવતું હતું.

૫. પરમાણુ ઊર્જાના ક્ષેત્રમાં થયેલા વિકાસોને સંસદે ધ્યાનમાં લઈને અને આ ક્ષેત્રમાં ભવિષ્યના વિસ્તરણ કાર્યક્રમને અમલમાં મૂકવાના હેતુથી, પરમાણુ ઊર્જા વિષયક સર્વત્રાહી વિધાન હોવું આવશ્યક ગણ્યું; પરિણામે, ૧૯૪૮ નો અધિનિયમ ૨૯ ૨૯ કરવામાં આવ્યો અને પરમાણુ ઊર્જા અધિનિયમ, ૧૯૬૨ (૧૯૬૨ નો ૩૩) (સંક્ષેપમાં, અધિનિયમ) ઘડવામાં આવ્યો, જે ૨૯.૦૧.૧૯૬૨ થી અમલમાં આવ્યો. ભારતના લોકોના કલ્યાણ માટે તથા અન્ય શાંતિપૂર્ણ હેતુઓ માટે પરમાણુ

ઊર્જાના વિકાસ, નિયંત્રણ અને ઉપયોગની જોગવાઈ કરવા માટે આ અધિનિયમ ઘડવામાં આવ્યો છે. અધિનિયમની કલમ ૨૭ હેઠળ પ્રદાન કરાયેલ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને, કેન્દ્રીય સરકારે અધિનિયમની કલમો ૧૬, ૧૭ અને ૨૩ હેઠળ કલ્પિત કેટલાક નિયમનકારી અને સુરક્ષા સંબંધિત કાર્યો બજાવવા માટે ૧૫.૧૧.૧૯૮૩ તારીખની અધિસૂચના દ્વારા એટોમિક એનર્જી રેગ્યુલેટરી બોર્ડ (એ.ઈ.આર.બી.)ની રચના કરી. અધિનિયમ હેઠળ કલ્પિત નિયમનકારી અને સુરક્ષા સંબંધિત આવશ્યકતાઓ અંગે સુરક્ષા ધોરણો નિર્ધારિત કરવા તેમજ નિયમો અને વિનિયમો ઘડવાની સત્તા એ.ઈ.આર.બી.ને છે અને તેને એ.ઈ.સી.ને અહેવાલ આપવાનો હોય છે. અનુક્રમે ૧૯૮૬ અને ૧૯૮૭ના વર્ષોમાં સુધારા અધિનિયમ ૫૯ અને ૨૯ દ્વારા આ અધિનિયમમાં સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો. તેમ છતાં, મુખ્ય સુધારો ૧૯૮૭ના વર્ષમાં, એટલે કે ૧૯૮૭ ના સુધારા અધિનિયમ ૨૯ દ્વારા કરવામાં આવ્યો હતો, જેના દ્વારા કેન્દ્રીય સરકારને પરમાણુ ઊર્જાથી વિજળી ઉત્પન્ન કરવાની અને પૂરું પાડવાની સત્તા આપવામાં આવી. પરમાણુ ઊર્જા આધારિત વીજ ઉત્પાદનના કલ્પિત લક્ષ્યાંક હાંસલ કરવા માટે, ભારતમાં પરમાણુ વીજ મથકોની રચના, નિર્માણ અને સંચાલન કરે તેવી પરમાણુ વીજ નિગમ અથવા સરકારી કંપની સ્થાપવાની પણ નિર્ણય લેવામાં આવ્યો. તે અનુસંધાને, દેશમાં પરમાણુ રિએક્ટરોની રચના, નિર્માણ અને સંચાલન કરવા માટે સપ્ટેમ્બર ૧૯૮૭ માં ન્યુકિલયર પાવર કોર્પોરેશન ઓફ ઇન્ડિયા (એન.પી.સી.આઈ.એલ.) નામની અલગ જાહેર ક્ષેત્રની કંપની રચવામાં આવી. એન.પી.સી.આઈ.એલ. ભારત

સરકારની સંપૂર્ણ માલિકીની સંસ્થા છે, જે ડી.એ.ઈ.ના વહીવટી નિયંત્રણ હેઠળ કાર્ય કરે છે.

રાષ્ટ્રીય નીતિ:

૬. સંસદે નિર્વિવાદ શબ્દોમાં અધિનિયમ દ્વારા તેની રાષ્ટ્રીય નીતિ જાહેર કરી છે, તે છે ભારતના લોકોના કલ્યાણ માટે પરમાણુ ઊર્જાનો વિકાસ, નિયંત્રણ અને ઉપયોગ કરવો. કેન્દ્ર સરકારે કિરણોત્સર્ગી પદાર્થો અથવા વિકિરણ ઉત્પન્ન કરતા સંયંત્રો ઉપર નિયંત્રણ માટે જોગવાઈ કરવાની તેમજ પરમાણુ ઊર્જાથી વિદ્યુતના ઉત્પાદન અને પુરવઠા માટે જોગવાઈ કરવાની સત્તા પણ સોંપવામાં આવી છે. કેન્દ્ર સરકારને એવો કોઈપણ પદાર્થ, જેમાં યુરેનિયમ, પ્લૂટોનિયમ અથવા તેમના કોઈપણ સમસ્થાનિકો સમાવિષ્ટ હોય, તેની માંગણી કરવાની અને તેમાંથી પરમાણુ ઊર્જા કાર્યક્રમ માટે આવશ્યક કોઈપણ પદાર્થ બહાર કાઢવાની સત્તા પણ પ્રાપ્ત છે. જોકે આ અધિનિયમ પરમાણુ-સંબંધિત પ્રવૃત્તિના નિયમન માટેનો મૂળભૂત નિયામક માળખો પ્રદાન કરે છે, તેમ છતાં અમારી પાસે અન્ય સંબંધિત કાયદાઓ પણ છે, જેનો એકસાથે અમલ કરવો અને સંયુક્ત રીતે વાંચવા પડે છે, જેમ કે ફેક્ટરીઝ અધિનિયમ, ૧૯૪૮, ભારતીય વિદ્યુત અધિનિયમ, ૨૦૦૩, પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૬, જળ (પ્રદૂષણનું નિવારણ અને નિયંત્રણ) અધિનિયમ, ૧૯૭૪, વાયુ (પ્રદૂષણનું નિવારણ અને નિયંત્રણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૧, જળ (પ્રદૂષણનું નિવારણ અને નિયંત્રણ) સેસ અધિનિયમ, ૧૯૭૭, ભારતીય વિસ્ફોટક અધિનિયમ, ૧૮૮૪, આપદા વ્યવસ્થાપન અધિનિયમ, ૨૦૦૫, પરમાણુ ઊર્જા (વિકિરણ સંરક્ષણ)

નિયમો, ૨૦૦૪, ઔદ્યોગિક રેડિયોગ્રાફી (વિકિરણ દેખરેખ) પ્રક્રિયા, ૧૯૮૦, પરમાણુ ઊર્જા (ફેક્ટરીઓ) નિયમો, ૧૯૯૬, પરમાણુ ઊર્જા (ખાણોનું સંચાલન, ખનિજો અને નિર્ધારિત પદાર્થોના હસ્તાંતરણ) નિયમો, ૧૯૮૪, પરમાણુ ઊર્જા (કિરણોત્સર્ગી કચરાના સુરક્ષિત નિકાલ) નિયમો, ૧૯૮૭, વિકિરણના ચિકિત્સાકીય ઉપયોગ માટેની વિકિરણ દેખરેખ પ્રક્રિયા, ૧૯૮૯ અને પરમાણુ ઊર્જા (ખાદ્યપદાર્થોનું નિયંત્રણ અને કિરણોત્સર્જન) નિયમો, ૧૯૯૬ વગેરે.

૭. અધિનિયમ અનુસાર, કેન્દ્ર સરકાર પરમાણુ શક્તિ બાબતે દૃઢ અને પૂરતી રાષ્ટ્રીય નીતિ વિકસાવવા માટે કાનૂની રીતે બંધાયેલ છે અને આવી નીતિના અનુસરણમાં વિદ્યુત ઉત્પાદન માટે અધિનિયમ હેઠળ રચાયેલ કેન્દ્રીય વિદ્યુત પ્રાધિકરણ (સીઈએ) અને રાજ્ય વિદ્યુત બોર્ડો (એસઈબીઓ) સાથે આવી નીતિનું સંકલન કરવા તથા સંબંધિત બોર્ડો અથવા નિગમો સાથે પરામર્શ કરીને પોતાના દ્વારા નિર્ધારિત રીતથી પરમાણુ વિદ્યુત મથકો ચલાવવા માટે પણ બંધાયેલ છે. વિદ્યુત ઉત્પાદન સંબંધિત જોગવાઈઓ સાથે સંબંધિત કલમ ૨૨ નીચે મુજબ વાંચાય છે:

૨૨. વિદ્યુત સંબંધિત વિશેષ જોગવાઈ.—

૧) વિદ્યુત (પુરવઠો) અધિનિયમ, ૧૯૪૮ (૧૯૪૮ નો ૫૪) માં સમાવાયેલ કોઈપણ બાબત છતાં, કેન્દ્ર સરકારને નીચે મુજબની સત્તા રહેશે—

(એ) પરમાણુ શક્તિ સંબંધે સુસંગત અને પૂરતી રાષ્ટ્રીય નીતિ વિકસાવવી, આવી નીતિનો સંકલન તે અધિનિયમની અનુક્રમે કલમ ૩ અને ૫ હેઠળ રચાયેલ કેન્દ્રીય

વિજળી સત્તામંડળ અને રાજ્ય વિજળી મંડળો તેમજ અન્ય શક્તિ સ્ત્રોતોના નિયંત્રણ અને ઉપયોગ સાથે સંબંધિત અન્ય સમાન વૈધાનિક નિગમો સાથે કરવો, આવી નીતિના અનુસંધાને વિજળીના ઉત્પાદન માટે ૧[પોતે અથવા તેના દ્વારા સ્થાપિત કોઈ સત્તામંડળ અથવા નિગમ અથવા સરકારી કંપની મારફતે] યોજનાઓ અમલમાં મૂકવી અને સંબંધિત મંડળો અથવા નિગમો સાથે પરામર્શ કરીને તે દ્વારા નિર્ધારિત રીત મુજબ પરમાણુ વિજળી મથકોનું સંચાલન કરવું, જેમની સાથે તે આ રીતે ઉત્પન્ન થયેલી વિજળીના પુરવઠા બાબતે કરાર કરશે;

(બી) પરમાણુ ઊર્જા મથકોથી વિજળીના પુરવઠા માટે દરો નિશ્ચિત કરવા અને તેનો વિનિયંત્રણ કરવા ૨[, પોતે અથવા તેના દ્વારા સ્થાપિત કોઈપણ સત્તાધિકારી અથવા નિગમ દ્વારા અથવા સરકારી કંપની દ્વારા, કેન્દ્રીય વીજળી પ્રાધિકરણ સાથે પરામર્શ કરીને];

(સી) જે રાજ્યમાં પરમાણુ વિદ્યુત મથક આવેલું હોય તે રાજ્યના વિદ્યુત બોર્ડ સાથે, ૧[પોતે અથવા તેના દ્વારા સ્થાપિત કોઈ સત્તામંડળ અથવા નિગમ અથવા સરકારી કંપની મારફતે] કોઈ અન્ય રાજ્યમાં વિદ્યુત પ્રસારણ કરવા માટે વ્યવસ્થા કરવા: પરંતું, આવશ્યક પ્રસારણ લાઈનોના નિર્માણ બાબતે કેન્દ્રીય સરકાર ૧[અથવા, પ્રસંગોપાત, તેવા સત્તામંડળ અથવા નિગમ અથવા સરકારી કંપની] અને કોઈ રાજ્ય વિદ્યુત બોર્ડ વચ્ચે મતભેદ થાય, તો તે બાબત કેન્દ્રીય વિદ્યુત સત્તામંડળને મોકલવામાં આવશે, જેના નિર્ણયથી સંબંધિત પક્ષકારો બંધાયેલા રહેશે.

૨) ભારતીય વિદ્યુત અધિનિયમ, ૧૯૧૦ (૧૯૧૦ નો ૯), અથવા તે હેઠળ

બનાવવામાં આવેલ કોઈપણ નિયમ, અથવા આવા કાયદા કે નિયમના બળે અસરકારક બનેલા કોઈપણ દસ્તાવેજની કોઈ જોગવાઈને, જ્યાં સુધી તે આ અધિનિયમની કોઈપણ જોગવાઈ સાથે અસંગત હોય, ત્યાં સુધી કોઈ અસર રહેશે નહીં.

(૩) આ અધિનિયમમાં અન્યથા જોગવાઈ કરવામાં આવેલ હોય તે સિવાય, આ અધિનિયમની જોગવાઈઓ ભારતીય વિદ્યુત અધિનિયમ, ૧૯૧૦ (૧૯૧૦ નું ૯), અને વિદ્યુત (પુરવઠો) અધિનિયમ, ૧૯૪૮ (૧૯૪૮ નું ૪૫) ના વધારામાં રહેશે અને તેના હનનમાં ગણાશે નહીં."

૮. તે રાષ્ટ્રીય નીતિના અનુસંધાનરૂપે, કેન્દ્રીય સરકારે, એ.ઈ.સી., બાર્ક, એન.પી.સી.આઈ.એલ., એ.ઈ.આર.બી. વગેરેના સક્રિય સહકારથી, દેશમાં ૪૭૮૦ એમ.ડબલ્યુ.ઈ. સ્થાપિત પરમાણુ ક્ષમતા ધરાવતા આશરે વીસ કાર્યરત વિદ્યુત રિએક્ટરો પહેલેથી જ સ્થાપિત કર્યા છે, જેઓ વર્ષ ૧૯૬૯ થી ૨૦૧૧ સુધીના છેલ્લા ચાર દાયકાઓ દરમિયાન કાર્યાન્વિત કરવામાં આવ્યા છે. ૫૩૦૦ એમ.ડબલ્યુ.ઈ. ક્ષમતાવાળા વધુ સાત એકમો બાંધકામ હેઠળ છે (કાર્યાન્વયનાધીન). તાજેતરમાં કાર્યાન્વિત કરાયેલ એકમ તમિલનાડુ રાજ્યના કુડનકુલમ ખાતે આવેલ છે. દેશમાં પ્રથમ પરમાણુ વિદ્યુત કેન્દ્ર (એન.પી.પી.) તારાપુર એટોમિક પાવર સ્ટેશન (ટી.એ.પી.એસ.) એકમ ૧ અને ૨, જે બોઇલિંગ વોટર રિએક્ટર (બી.ડબલ્યુ.આર.) પર આધારિત હતું, જનરલ ઇલેક્ટ્રિક યુ.એસ.એ. દ્વારા પૂરું પાડવામાં આવ્યું હતું અને વર્ષ ૧૯૬૯ માં કાર્યરત બન્યું હતું. રાજસ્થાન એટોમિક

પાવર સ્ટેશન્સ (આર.એ.પી.એસ.) ૧ અને ૨, જેમાં ૨૦૦ એમ.ડબલ્યુ.ઈ.ના બે એકમો હતા, ૧૯૭૦ના દાયકામાં રાજસ્થાનના રાવતભાટા ખાતે એ.ઈ.સી.એલ. (કેનડા) ના તકનીકી સહકારથી સ્થાપિત કરવામાં આવ્યા હતા. ત્યારબાદ, ૧૯૮૦ના દાયકામાં ૨૨૦ એમ.ડબલ્યુ.ઈ.ના બે પ્રેશરાઈઝડ હેવી વોટર રિએક્ટરો (પી.એચ.ડબલ્યુ.આર.) એટલે કે મદ્રાસ એટોમિક પાવર સ્ટેશન-૧ અને ૨, તમિલનાડુના કલપક્કમ ખાતે બાંધવામાં આવ્યા હતા. ત્યારપછી, ભારતે ૨૨૦ એમ.ડબલ્યુ.ઈ. પી.એચ.ડબલ્યુ.આર.ની એક માનકીકૃત રચના વિકસાવી. તે માનકીકૃત રચનાના ચાર રિએક્ટરો બાંધવામાં આવ્યા, જેમાંથી બે ઉત્તર પ્રદેશના નરોરા ખાતે (નરોરા એટોમિક પાવર સ્ટેશન-૧ અને ૨) અને બે ગુજરાતના કાકરાપાર ખાતે (કાકરાપાર એટોમિક પાવર પ્રોજેક્ટ-૧ અને ૨) સ્થાપિત કરવામાં આવ્યા. આ કેન્દ્રો ૧૯૯૦ના દાયકામાં કાર્યરત બન્યા. ત્યારબાદ, માનકીકૃત ૨૨૦ એમ.ડબલ્યુ.ઈ. પી.એચ.ડબલ્યુ.આર.ના વધુ આઠ એકમો બાંધવામાં આવ્યા, જેમાંથી ચાર કર્ણાટકના કૈંગા ખાતે (કૈંગા જનરેટિંગ સ્ટેશન્સ એકમ ૧-૪) અને ચાર રાજસ્થાનના રાવતભાટા ખાતે (આર.એ.પી.એસ. એકમ ૩-૬) સ્થાપિત કરવામાં આવ્યા. ભારતે ૧૯૯૦ના દાયકામાં ૫૪૦ એમ.ડબલ્યુ.ઈ. પી.એચ.ડબલ્યુ.આર.ની રચના અને વિકાસ હાથ ધર્યો. તે રચના પર આધારિત બે રિએક્ટરો ૨૦૦૫-૦૬માં તારાપુર ખાતે કાર્યરત બન્યા. ભારતે કુલન્ટ ચેનલોમાં મર્યાદિત બોઈલિંગ ધરાવતી ૭૦૦ એમ.ડબલ્યુ.ઈ. રચના પણ વિકસાવી છે. આવા ચાર એકમોના બાંધકામ કાકરાપાર અને રાવતભાટા સ્થાનો પર લગભગ પૂર્ણ થઈ ચૂક્યા હતા. હાલમાં, ૫૦૦

એમ.ડબલ્યુ.ઈ.નો પ્રોટોટાઈપ ફાસ્ટ બ્રીડર રિએક્ટર (પી.એફ.બી.આર.) કલપક્રમ ખાતે બાંધકામ હેઠળ છે. પી.એફ.બી.આર.નું નિર્માણ ઇંદિરા ગાંધી સેન્ટર ફોર એટોમિક રિસર્ચ (આઈ.જી.સી.એ.આર.) ખાતે વિકસાવાયેલી રચના અને પ્રૌદ્યોગિકીથી કરવામાં આવ્યું છે. આ ઉપરાંત, ભારતે હવે રશિયન ફેડરેશનના સહકારથી તમિલનાડુના કુડનકુલમ ખાતે વી.વી.ઈ.આર. આધારિત એન.પી.પી.ના બે પી.એચ.ડબલ્યુ.આર. (૨ x ૧૦૦૦ એમ.ડબલ્યુ.ઈ.) સ્થાપિત કર્યા છે, જે આ વિવાદનો વિષય છે.

૯. ભારત તેની વીજળીનો મોટો હિસ્સો, ૬૪%થી વધુ, થર્મલ સ્ત્રોતોમાંથી, ખાસ કરીને કોલસામાંથી, મેળવે છે. જલવિદ્યુત ૧૮% સાથે બીજા ક્રમે આવે છે અને ત્યારબાદ નવનીકરણીય સ્ત્રોતો અંદાજે ૧૫% જેટલો નાનો હિસ્સો આપે છે. અમને જણાવવામાં આવ્યું છે કે હાલમાં ભારતના કુલ વીજ ઉત્પાદનમાંથી પરમાણુ ઊર્જાનો હિસ્સો મુશ્કિલે ત્રણ ટકા જેટલો છે, જ્યારે ૨૦૦૮ની સ્થિતિએ ફ્રાન્સમાં તે ૭૪.૬% છે. પરમાણુ વિદ્યુત પ્રકલ્પો વિશ્વની ઊર્જામાં આશરે ૬% અને વિશ્વની વીજળીમાં ૧૩-૧૪% જેટલો ફાળો આપે છે, જેમાં યુ.એસ., ફ્રાન્સ અને જાપાન મળીને પરમાણુ સ્ત્રોતથી ઉત્પન્ન થતી વીજળીમાં આશરે ૫૦% હિસ્સો ધરાવે છે. યુ.એસ.એ. પાસે ૧૦૪ પરમાણુ રિએક્ટરો છે અને પરમાણુ ઉત્પાદન દ્વારા ૧૦૦,૦૦૦ મેગાવોટ વીજળી કરતાં વધુ વીજળી ઉત્પન્ન થાય છે. આંતરરાષ્ટ્રીય પરમાણુ ઊર્જા એજન્સી (આઈએઈએ) એ અહેવાલ આપ્યો છે કે વર્ષ ૨૦૦૭માં વિશ્વમાં એકત્રીસ દેશોમાં કાર્યરત ૪૩૯ પરમાણુ વિદ્યુત રિએક્ટરો ચાલુ સ્થિતિમાં

હતા. ડી.એ.ઇ. વિષે એવો અહેવાલ છે કે તે ૨૦૨૦ સુધી તેની પરમાણુ ઊર્જા ઉત્પાદન ક્ષમતા ૨૦,૦૦૦ મેગાવોટ અને ૨૦૩૦ સુધી ૬૩,૦૦૦ મેગાવોટ સુધી વધારવાની યોજના ધરાવે છે. નીતિનિર્માતાઓ એવો વિચાર ધરાવે છે કે પરમાણુ ઊર્જા, કુદરતી અને ગૃહઉપયોગ સહિતના ક્ષેત્રોમાં આર્થિક વૃદ્ધિને ટકાવી રાખવા માટે, ભારતના ઊર્જા-મિશ્રણમાં એક મહત્વપૂર્ણ ઘટક તરીકે યથાવત્ રહે છે. ઊર્જાના વિકલ્પ સ્ત્રોત તરીકે પરમાણુ ઊર્જાને પ્રાધાન્ય આપવાના કારણોમાંનું એક એ છે કે તે સ્વચ્છ, સુરક્ષિત, વિશ્વસનીય અને સ્પર્ધાત્મક ઊર્જા સ્ત્રોત છે, જે કૉલસા, તેલ, ગેસ વગેરે જેવા જૈવાશ્મ ઇંધણોના મહત્વપૂર્ણ ભાગનું સ્થાન લઈ શકે છે. તેલ અને કુદરતી ગેસના સંસાધનો ખૂટીને સમાપ્ત થઈ શકે છે. કૉલસો પણ અસરકારક વિકલ્પ નથી, કારણ કે જંગલો પણ હવે ઊર્જાની આવશ્યકતાઓ પૂર્ણ કરવામાં સક્ષમ રહ્યા નથી. વીજ ઉત્પાદનનો મુખ્ય સ્ત્રોત, અંદાજે ૬૬%, હજુ પણ કૉલસા જેવા જૈવાશ્મ આધારિત થર્મલ સ્ત્રોતો દ્વારા જ ઉપલબ્ધ થાય છે. રાષ્ટ્રીય નીતિને અમલમાં મૂકવા માટે, ભારત પરમાણુ ઊર્જાની સ્થાપના અને ઉત્પાદનમાં પારંગતતા અને અનુભવ સાબિત કરનારા મોટા ભાગના વિકસિત દેશો સાથે પહેલેથી જ વિવિધ સહકાર વ્યવસ્થાઓમાં પ્રવેશી ચૂક્યું છે.

૧૦. આર્થિક વૃદ્ધિ અને ઊર્જા-સમર્થન દેશના વિકાસ માટે પરસ્પર સહગામી રહેવા જરૂરી છે, જેના હેતુસર ભારતે યુ.એસ.એ., કેનેડા, રશિયા વગેરે સાથે વિવિધ સહયોગી કરારો કર્યા છે અને દેશમાં અનેક એન.પી.પી.ઓ પહેલેથી જ સ્થાપિત કરવામાં આવી ચૂકી છે. ભારત સરકારએ પોતાની રાષ્ટ્રીય નીતિના અમલીકરણમાં,

નવીકૃત વૈશ્વિક નાગરિક પરમાણુ ઊર્જા સહકાર માટે યુ.એસ.એ. સાથે સંયુક્ત નિવેદન કર્યું હતું, જેને ઇન્ડો-યુ.એસ. સંયુક્ત નિવેદન ૨૦૦૫ કહેવામાં આવે છે. પરમાણુ ઊર્જાના શાંતિપૂર્ણ ઉપયોગો માટે ભારત અને યુ.એસ.એ. વચ્ચે ૨૦૦૭ સહકાર કરાર તરીકે ઓળખાતો એક સહયોગી કરાર પણ કરવામાં આવ્યો હતો. ત્યારબાદ સપ્ટેમ્બર, ૨૦૦૮માં ઇન્ડો-ફ્રાન્સ સંયુક્ત નિવેદન કરવામાં આવ્યું હતું. ફેબ્રુઆરી ૨૦૧૦માં યુનાઇટેડ કિંગડમ સાથે પણ સંયુક્ત નિવેદન કરવામાં આવ્યું હતું. ઉપરોક્ત તથ્યો દર્શાવે છે કે પરમાણુ ઊર્જાના વિકાસ, નિયંત્રણ અને ઉપયોગ માટેની રાષ્ટ્રીય નીતિને અમલમાં મૂકવા માટે ભારતે નોંધપાત્ર કુશળતા અને અનુભવ ધરાવતા દેશો સાથે વિવિધ દ્વિપક્ષીય સંધિઓ અને વ્યવસ્થાઓ કરી છે. કુડનકુલમ ખાતે એન.પી.પી. સ્થાપવા માટે ભારતે નવેમ્બર ૧૯૮૮માં તે સમયના યુ.એસ.એસ.આર. સાથે આંતરસરકારી કરાર કર્યો હતો, અને ત્યારબાદ ૨૧.૦૬.૧૯૯૮ના રોજ ભારત અને રશિયાએ હસ્તાક્ષર કરેલો એક પરિશિષ્ટ કરાર કરવામાં આવ્યો હતો, જે ભારતની રાષ્ટ્રીય નીતિ સાથે સુસંગત છે.

૧૧. ભારતની રાષ્ટ્રીય નીતિ વિધાનમંડળ દ્વારા અણુ ઊર્જા અધિનિયમમાં સ્પષ્ટ અને નિઃસંદિગ્ધ રીતે વ્યક્ત કરવામાં આવી છે. દેશની રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય નીતિ લોકોના કલ્યાણ માટે તથા અન્ય શાંતિપૂર્ણ હેતુઓ માટે અણુ ઊર્જાનો વિકાસ, નિયંત્રણ અને ઉપયોગ કરવાની છે. એન.પી.પી.ની સ્થાપના કુડનકુલમ ખાતે રાષ્ટ્રીય નીતિના એક ભાગરૂપે કરવામાં આવી છે, જે અધિનિયમની પ્રસ્તાવનામાંથી અને તેમાં સમાયેલ જોગવાઈઓમાંથી સ્પષ્ટપણે જાણવા મળે છે.

કોઈ વિશિષ્ટ નીતિ અથવા નીતિના અમલીકરણ માટે લેવાયેલો કોઈ વિશિષ્ટ નિર્ણય ન્યાયસંગત છે કે નહીં તે નિર્ધારિત કરવું અદાલતોનું કાર્ય નથી. તેનું કારણ સ્પષ્ટ છે; કાયદા પાછળ રહેલી નીતિની પ્રજ્ઞા અથવા વાજબીપણું તપાસવાનું ક્ષેત્ર અદાલતનું નથી. લોર્ડ મેકનોટનએ વેચર એન્ડ સન્સ વિ. લન્ડન સોસાયટી ઓફ કોમ્પોઝિટર્સ, (૧૯૧૩)એ.સી.૧૦૭(૧૧૮)એચ.એલ. માં જણાવ્યું છે:

કેટલાક લોકો માને છે કે અધિનિયમની નીતિ અવિવેકપૂર્ણ છે અને સમાજ માટે ખતરનાક પણ છે..પરંતુ કોઈ ન્યાયિક ન્યાયાધિકરણને તેવા કોઈપણ અધિનિયમની નીતિ સાથે કોઈ લેવાદેવા નથી, જેના અર્થઘટન માટે તેને આહ્વાન કરવામાં આવે. તે ખાનગી અભિપ્રાયનો વિષય હોઈ શકે. અદાલતનું કર્તવ્ય, અને તેનું એકમાત્ર કર્તવ્ય, અર્થઘટનના સ્થાપિત નિયમો અનુસાર અધિનિયમની ભાષાનું વિસ્તરણ કરવાનું છે.

૧૨. સી.સી.એસ.યુ. વિ./એસ. મિન. (૧૯૮૪) ૩ ઓલ ઈ.આર. ૯૩૫ (૯૫૪) એચ.એલ. માં એવું નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું હતું કે કોઈ વિશિષ્ટ નીતિ અથવા તે નીતિના અમલીકરણમાં લેવાયેલો કોઈ વિશિષ્ટ નિર્ણય ન્યાયસંગત છે કે નહીં તે નક્કી કરવાનું કાર્ય અદાલતોનું નથી. તેઓ માત્ર એટલી જ બાબત સાથે સંબંધિત છે કે તે નિર્ણયો કઈ રીતથી લેવામાં આવ્યા છે; જો તે રીત અન્યાયસંગત હોય, તો તે નિર્ણય લોર્ડ ડિપલોકે જેને 'પ્રક્રિયાત્મક અયોગ્યતા' તરીકે ઓળખાવ્યું છે, તેવી ખામીથી દૂષિત ગણાશે.

૧૩. આ સર્વોચ્ચ અદાલતે એમ.પી. ઓઈલ એક્સ્ટ્રેક્શન અને અન્ય વિ. એમ.પી.

રાજ્ય અને અન્ય, (૧૯૯૭) ૭ એસ.સી.સી. ૫૯૨ માં એવો નિર્ધાર કર્યો હતો કે ઘડવામાં આવેલી નીતિ સંપૂર્ણપણે ચંચળ, અયોગ્ય અને મનસ્વી ન હોય અને માત્ર કાર્યપાલક સત્તાધિકારીના નિઃઆધાર કથન પર આધારિત ન હોય અથવા બંધારણીય અથવા કાયદાકીય આજ્ઞાના વિરુદ્ધ અમાન્ય ન હોય, ત્યાં સુધી અદાલતનો હસ્તક્ષેપ આવશ્યક બનતો નથી. આ સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદામાં એમ/એસ. ઉગાર શુગર વર્ક્સ લિમિટેડ વિ. દિલ્હી એડમિનિસ્ટ્રેશન અને અન્ય, (૨૦૦૧) ૩ એસ.સી.સી. ૬૩૫; ધામપુર શુગર (કાશીપુર) લિમિટેડ વિ. ઉત્તરાંચલ રાજ્ય અને અન્ય, (૨૦૦૭) ૮ એસ.સી.સી. ૪૧૮ અને દિલ્હી બાર એસોસિયેશન વિ. ભારત સંઘ અને અન્ય, (૨૦૦૮) ૧૩ એસ.સી.સી. ૬૨૮ નો પણ સંદર્ભ લઈ શકાય. તેથી, ઇન્ડો-રશિયા કરારને ધ્યાનમાં રાખીને કુડનકુલમ ખાતે કે.કે.એન.પી.પી. સ્થાપવા માટે ભારત સરકાર, એન.પી.સી.આઈ.એલ. વગેરે દ્વારા લેવાયેલા નિર્ણય ઉપર અમે ચુકાદાકારક સમીક્ષા માટે બેસી શકીએ નહીં, એવો અમારો દૃઢ મત છે. ભારત અને રશિયા વચ્ચે થયેલા આંતર-સરકારી કરારનું માન રાખવામાં ભારત સંઘને અદાલતો પણ અવરોધરૂપ બની શકતી નથી.

૧૪. તેમ છતાં, પરમાણુ ઊર્જા અધિનિયમ, તે હેઠળ ઘડાયેલા નિયમો અને વિનિયમો, આંતરરાષ્ટ્રીય સંમેલનો, ભારતે અન્ય દેશો સાથે કરેલા કરારો, એ.ઈ.આર.બી. આચારસંહિતા અને સુરક્ષા માર્ગદર્શિકાઓ, નિષ્ણાતોના અભિપ્રાયો, પર્યાવરણ અને અન્ય સંબંધિત કાયદાઓની જોગવાઈઓના પ્રકાશમાં, આ અપીલોમાં ઉઠાવવામાં આવેલા અન્ય વિવિધ મુદ્દાઓ તરફ અમે અમારી દૃષ્ટિ

કેન્દ્રીત કરી શકીએ છીએ. આ ચુકાદાના ભાગ ૧ માં, અમે એન.પી.પી.ની સલામતી અને સુરક્ષા, આંતરરાષ્ટ્રીય સંમેલનો અને સંધિઓ, કે.કે.એન.પી.પી. પ્રોજેક્ટ, એન.એસ.એફ. તથા તેનું સંચાલન અને પરિવહન, ડી.જી.આર., નાગરિક જવાબદારીઓ, ડી.એમ.એ., સી.એસ.આર. અને અન્ય સંબંધિત મુદ્દાઓ પર વિચાર કરવાનો પ્રસ્તાવ રાખીએ છીએ અને ભાગ ૨ માં, અમે મુખ્યત્વે પર્યાવરણીય મુદ્દાઓ, સી.આર.ઝેડ., ડીસેલિનેશન પ્લાન્ટ, પરિસ્થિતિ-તંત્ર પર કિરણોત્સર્ગની અસર, નિષ્ણાતોના અભિપ્રાયો વગેરે પર ધ્યાન કેન્દ્રીત કરીએ છીએ.

ભાગ ૧

૧૫. એ.ઈ.સી., બી.એ.આર.સી., એ.ઈ.આર.બી., એમ.ઓ.ઈ.એફ., ટી.એન.પી.સી.બી., કેન્દ્રીય અને રાજ્ય સરકારો વગેરેના માર્ગદર્શન અને દેખરેખ હેઠળ ભારત-રશિયા સંયુક્ત કરારના આધારે એન.પી.સી.આઈ.એલ. દ્વારા કે.કે.એન.પી.પી.ની સ્થાપના કરવામાં આવી છે.

દલીલો – માટે અને વિરુદ્ધ

૧૬. એસ.એલ.પી. ક્રમાંક ૨૭૩૩૫ ઓફ ૨૦૧૨ માં અપીલકર્તા તરફથી હાજર થયેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી પ્રશાંત ભૂષણે રજૂ કર્યું કે યુ.એસ.એ.ના શ્રી માઈલ આઈલેન્ડ, રશિયાના ચર્નોબિલ અને જાપાનના ફુકુશિમા વગેરેના અનુભવને જોતા, લોકો અને પર્યાવરણની સલામતી સર્વોચ્ચ મહત્વની છે અને એન.પી.સી.આઈ.એલ.ની ટાસ્ક ફોર્સ દ્વારા કરવામાં આવેલી ભલામણોના આધારે પૂરતા રક્ષણાત્મક ઉપાયો કર્યા વિના એકમોને કાર્યાન્વિત કરવાની મંજૂરી આપવામાં

આવે, તો તેવા ગંભીર પરિણામો સર્જાઈ શકે છે, જેના ઉપાય શક્ય ન રહે. વિદ્વાન વકીલે રજૂ કર્યું કે એન.પી.સી.આઈ.એલ. દ્વારા નિયુક્ત ટાસ્ક ફોર્સે કરેલી સત્તર ભલામણો પ્લાન્ટને કાર્યાન્વિત કરવા પહેલાં અમલમાં મૂકવામાં ન આવે, તો ગંભીર પરિણામો અનુસરવા પાત્ર છે. વિદ્વાન વકીલે વધુમાં રજૂ કર્યું કે એ.ઈ.આર.બી. અને એન.પી.સી.આઈ.એલ. પર કાયદેસર ફરજ છે કે તેઓ આ ભલામણો અમલમાં મૂકે અને આ અધિકારક્ષેત્રમાં બેસેલી આ અદાલત પર કુડાકુલમમાં તથા તેની આસપાસ નિવાસ કરતા લોકોના જીવન અને સંપત્તિનું રક્ષણ કરવાની બંધનકારક જવાબદારી છે, જે તેમને ભારતના સંવિધાનની કલમ ૨૧ હેઠળ ખાતરી આપવામાં આવેલ મૂળભૂત અધિકાર છે.

૧૭. ૨૦૧૨ ની એસ.એલ.પી. (સી) ક્રમાંક ૨૭૮૧૩ માં ટમા પ્રતિવાદી તરફથી હાજર રહેલાં વિદ્વાન વકીલ શ્રીમતી નાગાસૈલાએ એ પણ નિર્દેશ કર્યો કે કિરણોત્સર્જક કચરાના સલામત નિકાલ માટે પૂરતા સુરક્ષાત્મક ઉપાયો કરવામાં આવ્યા નથી અને કિરણોત્સર્જક કચરાનું સલામત રીતે સંચાલન કરવા માટે આજદિન સુધી કોઈ સ્થળ ઓળખવામાં આવ્યું નથી, નહિતર તે ગંભીર આરોગ્ય જોખમ ઊભું કરી શકે છે. વિદ્વાન વકીલે એ પણ નિર્દેશ કર્યો કે પ્લાન્ટ સ્થળે પણ વપરાયેલ ઇંધણ અને ઉચ્ચ સ્તરના કિરણોત્સર્જક કચરાના સંગ્રહ માટે યોગ્ય સુવિધા ઉપલબ્ધ નથી. વિદ્વાન વકીલે એ પણ નિર્દેશ કર્યો કે આપત્તિ વ્યવસ્થાપન યોજનાનુસાર કોઈ સંભવિત આપત્તિ સર્જાય તે સ્થિતિમાં લોકોના જીવન અને સંપત્તિના રક્ષણ માટે પૂરતા પગલાં લેવામાં આવ્યા નથી.

૧૮. એ.ઈ.આર.બી. તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન એટર્ની જનરલે રજૂ કર્યું કે એ.ઈ.આર.બી. દ્વારા નિર્ધારિત તમામ સલામતી ધોરણોનું પાલન કર્યા પછી જ આ પ્લાન્ટ સ્થાપિત કરવામાં આવ્યો છે. કે.કે.એન.પી.પી.ની રચનામાં તેની સલામતી પ્રણાલીમાં પુનરાવર્તિતા, વિશ્વસનીયતા, સ્વતંત્રતા અને સામાન્ય કારણથી થતી નિષ્ફળતાઓની અટકાવટ અંગેના વર્તમાન ધોરણોને અનુરૂપ અદ્યતન સલામતી સુવિધાઓનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. વધુમાં, એવું પણ દર્શાવવામાં આવ્યું કે રચનામાં એન્ટિસિપેટેડ ઓપરેશનલ ઓકરન્સિસ (એ.ઓ.ઓ.), ડિઝાઇન બેસિસ અકસ્માતો (ડી.બી.એ.) અને બિયોન્ડ ડિઝાઇન બેસિસ અકસ્માતો (બી.ડી.બી.એ.) જેમ કે સ્ટેશન બ્લેક આઉટ (એસ.બી.ઓ.), એન્ટિસિપેટેડ ટ્રાન્ઝિયન્ટ્સ વિથઆઉટ સ્કેમ (એ.ટી.ડબલ્યુ.એસ.), મેટલ વોટર રિએક્શન વગેરેનો પણ પૂરતો વિચાર કરવામાં આવ્યો છે. વધુમાં, એવું પણ દર્શાવવામાં આવ્યું કે એ.ઈ.આર.બી.ના બોર્ડે ૨૩.૩.૨૦૧૧ના રોજ બેઠક યોજી હતી અને કુકુશિમા અકસ્માતના પ્રકાશમાં સલામતી અને એન.પી.પી.ઓ.ની સ્થિતિની સમીક્ષા કરી હતી. એ.ઈ.આર.બી.એ કુદરતી સ્ત્રોતથી ઉદ્ભવતા અતિશય બાહ્ય પ્રસંગોનો સામનો કરવા માટે જરૂરી સલામતી સુધારાઓની સમીક્ષા કરીને ભલામણ કરવા નિષ્ણાતોની ઉચ્ચ સ્તરીય સમિતિ પણ રચી હતી. વિદ્વાન એટર્ની જનરલે એ પણ દર્શાવ્યું કે કે.કે.એન.પી.પી.ની રચનામાં કુદરતી સ્ત્રોતથી ઉદ્ભવતા બાહ્ય પ્રસંગો સામે સલામતી સુનિશ્ચિત કરવા તેમજ ડિઝાઇન બેસિસ અને બિયોન્ડ ડિઝાઇન બેસિસ અકસ્માતોના સંચાલન માટેની સુવિધાઓ સહિત અનેક અદ્યતન

સલામતી સુવિધાઓ પણ છે. વધુમાં, એવું પણ દર્શાવવામાં આવ્યું કે તે સિવાય પણ એન.પી.સી.આઈ.એલ.ની ટાસ્ક ફોર્સ દ્વારા કરાયેલ ૧૭ ભલામણોના અમલીકરણ માટે પગલાં લેવાઈ રહ્યા છે અને તેમાંથી કેટલીક ભલામણોનો અમલ પહેલેથી જ કરવામાં આવી ચૂક્યો છે.

૧૯. શ્રી રોહિતન નરીમન, એનપીસીઆઈએલ તરફથી હાજર થયેલા વિદ્વાન સોલિસિટર જનરલ ઓફ ઈન્ડિયાએ રજૂ કર્યું કે કેએકેએનપી એક ૩+ જનરેશન એનપીપી છે અને તેની રચનામાં ઉચ્ચ કક્ષાની સુરક્ષા સુવિધાઓનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે, જે તેની સુરક્ષા પ્રણાલીઓમાં વર્તમાન ધોરણો મુજબ અતિરિક્તતા, વિશ્વસનીયતા, સ્વતંત્રતા અને સામાન્ય કારણસર થતી નિષ્ફળતાઓના નિવારણ સાથે સુસંગત છે. આ રચનામાં ભૂકંપ, સુનામી/તોફાન, જ્વારીય મોજાં, ચક્રવાત, આઘાત મોજાં, મુખ્ય મકાનો પર વિમાનના પ્રભાવ તથા આગ જેવી બાહ્ય ઘટનાઓનો સામનો કરી શકાય તેવી જોગવાઈઓનો સમાવેશ થાય છે. કેએકેએનપીમાં ક્વિક બોરોન ઈન્જેક્શન સિસ્ટમ, પેસિવ હીટ રિમૂવલ સિસ્ટમ, સેકન્ડ સ્ટેજ હાઈડ્રો એક્ચ્યુમ્યુલેટર્સ, પેસિવ હાઈડ્રોજન રી-કંબાઈનર્સ, એન્યુલસ પેસિવ ફિલ્ટરિંગ સિસ્ટમ (પેસિવ સિસ્ટમ), કોર કેયર વગેરે જેવી વિવિધ વધારાની સુરક્ષા સુવિધાઓનો પણ સમાવેશ થાય છે. અપનાવવામાં આવેલા વધુ સુરક્ષા ઉપાયોની વિગતો એનપીસીઆઈએલ દ્વારા ૨૬.૯.૨૦૧૨ના રોજ દાખલ કરાયેલા જવાબી સોગંદનામામાં અગાઉથી જ વિસ્તૃત રીતે દર્શાવવામાં આવી છે. વિદ્વાન સોલિસિટર જનરલે રજૂ કર્યું કે એઈઆરબી દ્વારા અતિ સાવચેતીના ભાગરૂપે

કરાયેલ ૧૭ ભલામણો વિના પણ કેએકેએનપી સંપૂર્ણપણે સુરક્ષિત છે. વિદ્વાન સોલિસિટર જનરલે વધુમાં રજૂ કર્યું કે એઈઆરબીની ૧૭ ભલામણોનું પણ તબક્કાવાર પાલન કરવામાં આવશે, જેમાંથી ૭ પહેલેથી જ અમલમાં મૂકવામાં આવી ચૂકી છે.

૨૦. પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૧ તરફથી હાજર રહેલા ભારતના યુનિયનના વિદ્વાન વધારાના સોલિસિટર જનરલ શ્રી મોહન પરાસરણે, ભારતના યુનિયન દ્વારા દાખલ કરાયેલ સોગંદનામાનો ઉલ્લેખ કરતાં, “વપરાયેલ ઇંધણનું પુનઃપ્રક્રિયાકરણ અને નિકાલ” પ્રક્રિયા અંગે રજૂ કર્યું કે વપરાયેલ ઇંધણનો મોટો ભાગ, એટલે કે ૯૭%, પુનઃઉપયોગ માટે સક્ષમ છે, જ્યારે બાકીના ૩% વપરાયેલ ઇંધણમાં વિવિધ વિખંડન ઉપજઓ (એફપી) અને લઘુ એકિટનાઈડ્સ (એમએ)નો સમાવેશ થાય છે. તમામ એમએના અર્ધ-આયુષ્ય/વિઘટન અવધિઓ ભિન્ન હોય છે, અને તેમાં પ્રભુત્વ ધરાવતા તત્વોનું અર્ધ-આયુષ્ય આશરે ૧ લાખ ૭૦ હજાર વર્ષના ક્રમનું હોય છે. પ્રત્યેક એનપીપી પાસે વપરાયેલ ઇંધણના સંગ્રહ માટે જળ સંગ્રહ તળાવ હોય છે, જેને “સ્પેન્ટ ફ્યુઅલ સ્ટોરેજ બે” (એસએફએસબી) કહેવામાં આવે છે. આ તળાવો પુનઃપ્રક્રિયાયોગ્ય ઇંધણ માટેની તાત્કાલિક સંગ્રહ સુવિધાઓ છે અને મૂળભૂત રીતે એસએસ લાઈનિંગ ધરાવતા, પાણીથી ભરેલા કોંક્રિટના કોઠાર છે, જેમાં રેક્સમાં વપરાયેલ ઇંધણ સંગ્રહ કરવાની વ્યવસ્થા હોય છે. તે એઈઆરબીની માર્ગદર્શિકાઓ અને આવશ્યકતાઓ અનુસાર રચાયેલ, નિર્મિત અને સંચાલિત કરવામાં આવે છે. વધુમાં એવું પણ જણાવાયું હતું કે એઈઆરબી સલામતી

માર્ગદર્શિકા “પ્રેશરર્ધઁડ હેવી વોટર રિએક્ટર્સ માટે ઇંધણ હેન્ડલિંગ અને સંગ્રહ પ્રણાલીઓની રચના - એઈઆરબી/એસજી/ડી-૨૪” વપરાયેલ ઇંધણના સંગ્રહની રચનામાં સલામતી અંગે વ્યવસ્થા કરે છે. વધુમાં, એવું પણ નિર્દેશ કરવામાં આવ્યું હતું કે વપરાયેલ ઇંધણનું પરિવહન “કિરણોત્સર્ગી પદાર્થોના પરિવહન માટેની સલામતી સંહિતા - એઈઆરબી/એસસી/ટીઆર-૧”માં એઈઆરબી દ્વારા નિર્દિષ્ટ નિયમો તેમજ કિરણોત્સર્ગી પદાર્થોના સલામત પરિવહન માટેની આઈએઈએ નિયમાવલી, ૨૦૦૫માં આપેલ આંતરરાષ્ટ્રીય આવશ્યકતાઓ દ્વારા નિયંત્રિત થાય છે. વિદ્વાન વધારાના સોલિસિટર જનરલે વધુમાં રજૂ કર્યું કે પરમાણુ ઊર્જા વિભાગ સલામતી અને સુરક્ષાના મહત્વથી પણ સંપૂર્ણપણે અવગત છે અને વ્યવસ્થાપન તથા પરિવહન આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે માન્ય ધોરણો અને નિયમોને અનુસરીને સુરક્ષિત રીતે કરવામાં આવે તેની ખાતરી કરવા અત્યંત કાળજી લે છે, અને તે બધું એઈઆરબી તથા ભારત સરકારની દેખરેખ હેઠળ કરવામાં આવે છે.

૨૧. રાષ્ટ્રીય નીતિનો એક ભાગ હોવાને કારણે, કુડનકુલમ ખાતે એન.પી.પી. સ્થાપિત કરવાનો ભારત સરકારનો નિર્ણય, જેમ અગાઉ જ જણાવવામાં આવ્યું છે, આ અદાલત સમક્ષ પડકારવામાં આવી શકતો નથી. તેની જોખમસભરતા તથા માનવ આરોગ્ય, પર્યાવરણ, સમુદ્રી જીવન વગેરેને, અને માત્ર વર્તમાન પેઢીને જ નહીં પરંતુ ભાવી પેઢીને પણ, તેનાથી થઈ શકે તેવી હાનિ દર્શાવવા માટે અમારું સમક્ષ વૈજ્ઞાનિક સાહિત્ય, નિષ્ણાતોના અભિપ્રાયો વગેરેનો વિશાળ જથ્થો રજૂ કરવામાં આવ્યો છે. વધુમાં, એ પણ સૂચવવામાં આવ્યું હતું કે વધતા પરમાણુ

અકસ્માતો અને તેના પરિણામે ઉભા થતા પર્યાવરણીય તથા અન્ય જોખમોને કારણે, ઘણા દેશોએ તેમના અગ્રસર પરમાણુ કાર્યક્રમોમાંથી પાછળ હટવાનું શરૂ કર્યું છે.

૨૨. અમે અગાઉથી જ સૂચવ્યું છે કે આ પ્રશ્નોનો વિચાર નીતિનિર્માતાઓએ કરવો જોઈએ, અદાલતોએ નહીં, કારણ કે રાષ્ટ્રનું ભાગ્ય લોકોના પ્રતિનિધિઓ દ્વારા ઘડવામાં આવે છે, થોડાક ન્યાયાધીશો દ્વારા નહીં, સિવાય કે મૂળભૂત બંધારણીય સિદ્ધાંતો અથવા બંધારણની મૂળભૂત રચનામાં હસ્તક્ષેપ કરવાનો કોઈ પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હોય.

૨૩. જોકે, અમે આ દેશના લોકોની સલામતી અને સુરક્ષા, તેના પર્યાવરણ, તેની વનસ્પતિ અને પ્રાણીજીવન, તેના સમુદ્રી જીવન, પર્યાવરણીય સંતુલન, જૈવ-વૈવિધ્યતા વગેરે બાબતે ગંભીર રીતે ચિંતિત છીએ, જેને નીતિનિર્માતાઓ રાષ્ટ્રીય નીતિના બહાને તર્કવિરુદ્ધ કરી શકતા નથી અથવા તેમાંથી વંચિત કરી શકતા નથી; આવી સ્થિતિમાં અદાલતો લોકો તથા ધરતીમાતાની સલામતી, સુરક્ષા અને કલ્યાણ માટે આવરણ દૂર કરીને સત્ય બહાર લાવી શકે છે.

સુરક્ષાત્મક ઉપાયો અને સુરક્ષા

૨૪. જ્યારે પરમાણુ સંયંત્ર સ્થાપિત કરવામાં આવી રહ્યું હોય ત્યારે પ્રજા અને રાષ્ટ્રની સલામતી અને સુરક્ષા સર્વોચ્ચ મહત્વની હોય છે અને જનતાને જે જોખમોની ભીતિ છે તેનાથી તેમની રક્ષા કરવા માટે તથા ગંભીર, દીર્ઘકાળીન અથવા અપરિવર્તનીય પર્યાવરણીય પરિણામો ટાળવા માટે જનતાને જેમાં પૂર્ણ વિશ્વાસ હોઈ

શકે તેવા તમામ સલામતી ધોરણો અમલમાં હોવા અતિ આવશ્યક છે. તેથી, કેટલાક વર્તુળોમાં વ્યક્ત કરવામાં આવેલા ભયોનું નિવારણ કરવા માટે પહેલેથી અમલમાં રહેલા સલામતી ધોરણોની થોડું વિસ્તૃતપણે તપાસ કરવી આવશ્યક છે.

૨૫. આવો, પ્રથમ અમે તપાસીએ કે પ્રોજેક્ટ પ્રસ્તાવકે કે.કે.એન.પી.પી.ના સ્થળ પર અને સ્થળ બહાર પૂરતી સલામતી આવશ્યકતાઓ અપનાવી છે કે નહીં અને એ.ઈ.આર.બી. દ્વારા નિર્ધારિત આચરણ સંહિતા તેમજ રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે માન્ય સલામતી પદ્ધતિઓનું પાલન કર્યું છે કે નહીં. તે મુદ્દાઓની તપાસ કરતા પહેલાં, અમારે પ્રથમ દેશમાં પરમાણુ પ્લાન્ટની સ્થાપના બાબતે એ.ઈ.આર.બી.ની ભૂમિકા શું છે અને દેશમાં પરમાણુ પ્લાન્ટોની સ્થાપના માટે તથા તેમના કાર્યસંચાલન માટે ઉચ્ચ સલામતી ધોરણો જાળવવા બાબતે એ.ઈ.આર.બી. દ્વારા કયા કોડ્સ અને સલામતી માર્ગદર્શિકાઓ નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યા છે તેની તપાસ કરવી જરૂરી છે.

એઈઆરબી સલામતી સંહિતાઓ

૨૬. અગાઉ દર્શાવ્યા મુજબ, અધિનિયમની કલમ ૨૭ હેઠળ પ્રદાન કરાયેલ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને, કેન્દ્રીય સરકારે ૧૫.૧૧.૧૯૮૩ના રોજની અધિસૂચના દ્વારા અધિનિયમની કલમ ૧૬, ૧૭ અને ૨૩ હેઠળ કલ્પિત કેટલીક નિયામક અને સુરક્ષા સંબંધિત ફરજો બજાવવા માટે એ.ઈ.આર.બી.ની રચના કરી હતી. બોર્ડ દ્વારા બજાવવાની ફરજોનો પણ ઉદ્દેશ ઉક્ત અધિસૂચનામાં કરવામાં આવ્યો છે, જે નીચે મુજબ છે:

૧) વિવિધ પ્રકારના પ્લાન્ટોના સ્થાનનિર્ધારણ, રચના, બાંધકામ, કાર્યારંભ, સંચાલન અને કાર્યસમાપન માટે, આંતરરાષ્ટ્રીય ભલામણો અને સ્થાનિક આવશ્યકતાઓને ધ્યાનમાં રાખીને સુરક્ષા સંહિતાઓ, માર્ગદર્શિકાઓ અને ધોરણો વિકસાવવું અને કિરણોત્સર્ગ સુરક્ષા તથા ઔદ્યોગિક સુરક્ષા બંને ક્ષેત્રોમાં સુરક્ષા નીતિઓ વિકસાવવી.

૨) બાંધકામ અને કાર્યાન્વયનના તબક્કાઓ દરમિયાન ડી.એ.ઈ. તથા બિન-ડી.એ.ઈ. સ્થાપનો દ્વારા સલામતી સંહિતાઓ અને ધોરણોનું પાલન સુનિશ્ચિત કરવું

૩) ડી.એ.ઈ. હેઠળના પ્લાન્ટોના સ્થાન-પસંદગી, રચના, નિર્માણ, કાર્યારંભ, સંચાલન અને નિષ્ક્રિયકરણ સંબંધે ખાસ કરીને તેને સંદર્ભિત કરવામાં આવતા ટેકનિકલ મુદ્દાઓ અંગે એ.ઈ.સી./ડી.એ.ઈ. ને સલાહ આપવી.

૪) સલામતીના દૃષ્ટિકોણથી ડી.એ.ઈ. પ્રોજેક્ટો/પ્લાન્ટોના અધિકૃતકરણ/કમિશનિંગ/સંચાલન માટેની વિનંતીઓની સમીક્ષા કરવી. પ્લાન્ટ/પ્રોજેક્ટના કમિશનિંગ/સંચાલન માટે અધિકૃતકરણ મંજૂર કરવામાં આવે તે પહેલાં, એ.ઈ.આર.બી. નીચેના મુદ્દાઓની યોગ્ય સમીક્ષા દ્વારા સંતોષ પામશે:

ક) પ્રોજેક્ટ પ્લાન્ટ દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવેલ અંતિમ ડિઝાઇન વિશ્લેષણ અહેવાલ;

ખ) કમિશનિંગ અહેવાલો અને તેના પરિણામો; તથા

ગ) પ્રસ્તાવિત સંચાલન પ્રક્રિયાઓ તથા સંચાલન મર્યાદાઓ અને શરતો; અને એ કે સંયંત્ર/પ્રકલ્પનું સંચાલન કાર્યરત કર્મચારીઓ તથા જનસામાન્ય માટે અયોગ્ય

જોખમ વિના કરી શકાય. આ હેતુસર, એ.ઈ.આર.બી. સંબંધિત વધારાની સમર્થક માહિતી માંગવી શકે છે.

૫) ડી.એ.ઈ.ની કોઈપણ એકમોમાં અપનાવવામાં આવેલી તકનીકી વિશિષ્ટતાઓમાં ફેરફારો સંકળાયેલા ડિઝાઇન/સંચાલનમાં કરવામાં આવેલા સુધારાઓના આરોગ્ય અને સુરક્ષા સંબંધિત પાસાઓની સમીક્ષા કરવી.

૬) રેડિયોલોજિકલ પ્રોટેક્શન માટેના ઇન્ટરનેશનલ કમિશન, ઇન્ટરનેશનલ એટોમિક એનર્જી એજન્સી તથા અન્ય આવા આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓ દ્વારા ભલામણ કરાયેલા રેડિયોલોજિકલ અને અન્ય સુરક્ષા માપદંડોના પ્રકાશમાં કામગીરીનો અનુભવ સમીક્ષવો અને ભારતીય પરિસ્થિતિઓને અનુરૂપ સ્વીકારવામાં આવેલા તે માપદંડોના આધારે મુખ્ય સુરક્ષા નીતિઓ વિકસાવવી.

૭) વ્યવસાયસંબંધિત કામદારો અને સામાન્ય જનતાના સભ્યો માટે કિરણોત્સર્ગના સંસર્ગની સ્વીકાર્ય મર્યાદાઓ નિર્ધારિત કરવી અને રેડિયોધર્મી પદાર્થોના પર્યાવરણમાં મુક્તિ માટેની સ્વીકાર્ય મર્યાદાઓને મંજૂરી આપવી. (ડી.એ.ઈ. એકમોમાં, એ.ઈ.આર.બી. પરંપરાગત પ્રદૂષકોના પર્યાવરણમાં મુક્તિ માટેની મર્યાદાઓ પણ નિર્ધારિત કરશે).

૮) વિવિધ ડી.એ.ઈ. એકમો દ્વારા તૈયાર કરાયેલી આપાતકાલીન તૈયારીની યોજનાઓનું, ડી.એ.ઈ. સિવાયની સંસ્થાપનાઓ માટેની સમકક્ષ યોજનાઓનું તથા મોટા રેડિયોધર્મી સ્ત્રોતોના પરિવહન દરમિયાનની યોજનાઓનું (ઉદાહરણ તરીકે, વિકિરણિત ઇંધણ, કિલો/મેગા ક્યુરી સ્ત્રોતો, વિખંડનીય પદાર્થો) પુનરાવલોકન

કરવું.

૯) ઉપરોક્ત કાર્યો અને જવાબદારીઓનું પાલન કરવા માટે સંશોધન અને વિકાસના પ્રયત્નોને પ્રોત્સાહન આપવું.

૧૦) યોજનાઓ/પ્લાન્ટો દ્વારા કર્મચારીઓ માટેની તાલીમ કાર્યક્રમ, લાયકાતો અને પરવાનાધારણ નીતિઓની સમીક્ષા કરવી.

૧૧) તમામ સ્તરો પર સલામતી સંબંધિત પાસાઓમાં કર્મચારીઓના પ્રશિક્ષણ માટેના અભ્યાસક્રમો નિર્ધારિત કરવું.

૧૨) દેશમાં વિકસિત સલામતી માટે પરમાણુ ઊર્જા અધિનિયમ, ૧૯૬૨ હેઠળ અને ડી.એ.ઈ.ના નિયંત્રણ હેઠળની એકમોમાં ઔદ્યોગિક સલામતી માટે કારખાના અધિનિયમ, ૧૯૪૮ હેઠળ જાહેર કરાયેલા નિયમો અને વિનિયમોનો અમલ કરવો.

૧૩) દેશમાં તેમજ વિદેશમાં સલામતી સંબંધિત બાબતો અંગે વૈધાનિક સંસ્થાઓ સાથે સંપર્ક જાળવવો.

૧૪) રેડિયોલોજીકલ સલામતીના મહત્વપૂર્ણ પ્રશ્નો અંગે જનતાને માહિતગાર રાખવા માટે જરૂરી એવા પગલાં લેવાં.

૧૫) અણુ ઊર્જા આયોગ દ્વારા તેને સોંપવામાં આવે તેવી અન્ય ફરજો બજાવવી.

૧૬) ડીએઈ અને બિન-ડીએઈની તમામ એકમોમાં સલામતીની સ્થિતિ અંગે, જેમાં સલામતીના વિનિયમો અને ધોરણોના પાલન તથા ભલામણોના અમલીકરણનો સમાવેશ થાય છે, તે અંગેના અહેવાલો સમયાંતરે એઈસીના અધ્યક્ષને મોકલવા. તે પોતાની પ્રવૃત્તિઓનો વાર્ષિક અહેવાલ પણ એઈસીના અધ્યક્ષને રજૂ કરશે.

૨૭. જાહેરનામું સ્પષ્ટપણે જણાવે છે કે ઉપર ઉલ્લેખિત (૨), (૪), (૫) અને (૧૨) ખાતે દર્શાવેલ પોતાના કાર્યોના નિર્વહમાં બોર્ડને ડીએઈ એસ.આર.સી. અને ડીઆરપી બાર્ક દ્વારા સહાય આપવામાં આવશે. એઈઆરબી ને દેશની કિરણોત્સર્ગ સુરક્ષા માટે અધિનિયમ હેઠળ ઘડાયેલા નિયમો અને વિનિયમોનો અમલ કરાવવા માટે સક્ષમ સત્તાધિકારીની સત્તાઓ પણ સોંપવામાં આવી છે. અધિનિયમની કલમ ૨૩ મુજબ, ડીએઈની એકમો માટેની ઔદ્યોગિક સુરક્ષાને લગતી ફેક્ટરી અધિનિયમ, ૧૯૪૮ ની જોગવાઈઓનું સંચાલન કરવાની સત્તાઓ પણ એઈઆરબી ને સોંપવામાં આવી છે. સંહિતાઓ અને સુરક્ષા માર્ગદર્શિકાઓ વિકસાવવાના પોતાના કાર્યક્રમ હેઠળ એઈઆરબી એ નીચેના વિષયો આવરી લેતી વ્યવહારની ચાર સંહિતાઓ જારી કરી હતી, જે ના નામો નીચે મુજબ છે ;

- (૧) પરમાણુ વીજ ઉત્પાદન કેન્દ્રના સ્થળનિર્ધારણમાં સુરક્ષા;
- (૨) પરમાણુ વીજ ઉત્પાદન કેન્દ્રના આકારણમાં સુરક્ષા;
- (૩) પરમાણુ વીજ ઉત્પાદન કેન્દ્રના સંચાલનમાં સુરક્ષા;
- (૪) પરમાણુ વીજ ઉત્પાદન કેન્દ્રોમાં સુરક્ષા માટે ગુણવત્તા આશ્વાસન.

આ સંહિતાઓનો હેતુ ઉદ્દેશ્યો સ્થાપિત કરવાનો અને એવી લઘુત્તમ આવશ્યકતાઓ નિર્ધારિત કરવાનો છે, જેનું પાલન થવાથી આ બાબતનું આશ્વાસન મળે કે પરમાણુ વીજ ઉત્પાદન કેન્દ્રોનું સ્થળનિર્ધારણ, આકારણ, નિર્માણ અને સંચાલન કર્મચારીઓ, જનતા અને પર્યાવરણ માટે અયોગ્ય જોખમ વિના કરવામાં આવશે. પરમાણુ વીજ ઉત્પાદન કેન્દ્રના સ્થળનિર્ધારણ માટેની વ્યવહાર સંહિતા,

કાર્યકારી આવશ્યકતાઓ અને અકસ્માતજન્ય પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં લઈને, પરમાણુ વીજ ઉત્પાદન કેન્દ્ર સ્થાપવા માટે કોઈ સ્થળ યોગ્ય છે કે નહીં તેની કસોટી કરવા લાગુ પાડવાના યોગ્ય માપદંડો પ્રદાન કરે છે અને પ્રક્રિયાઓની રૂપરેખા આપે છે. તે જ સંહિતા સ્થળની પસંદગી માટે ડીએઈ દ્વારા નિર્ધારિત માપદંડો અને પરમાણુ સુરક્ષા ધોરણો (નરસ) કાર્યક્રમ હેઠળના સંબંધિત આઈએઈએ દસ્તાવેજો, ખાસ કરીને પરમાણુ વીજ ઉત્પાદન કેન્દ્રના સ્થળનિર્ધારણ માટેની વ્યવહાર સંહિતા તથા વિવિધ અગ્રણી દેશોના સમાન દસ્તાવેજોને અનુસરીને તૈયાર થવાની રહે છે. પરમાણુ વીજ ઉત્પાદન કેન્દ્રના સ્થળનિર્ધારણમાં સુરક્ષા અંગેની વ્યવહાર સંહિતા એઈઆરબી દ્વારા ૯ માય , ૧૯૯૦ ના રોજ જારી કરવામાં આવી હતી. આ સંહિતા સ્થળસંબંધિત લક્ષણો, પ્રાકૃતિક ઘટનાઓ અને તે સ્થળને વિશિષ્ટ માનવપ્રેરિત ઘટનાઓને આવરી લે છે, જે પ્લાન્ટની સુરક્ષા પર તેમજ તે સ્થળે એનપિપી ના સ્થાનને કારણે પર્યાવરણ અને વસ્તી પર પડતા કિરણોત્સર્ગી પ્રભાવ પર અસરકારક હશે. આ સંહિતા કાર્યકારી આવશ્યકતાઓ અને અકસ્માતની પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં લઈને કોઈ સ્થળની યોગ્યતાના મૂલ્યાંકન માટે યોગ્ય માપદંડો પણ નિર્ધારિત કરે છે અને પ્રક્રિયાઓની રૂપરેખા પણ આપે છે. સંહિતા મેળવવાની આવશ્યક એવી સ્થળસંબંધિત માહિતીનો વ્યાપ પણ દર્શાવે છે અને સ્થળસંબંધિત આકારણ આધાર પણ નિર્ધારિત કરે છે. યુદ્ધ અને વિધ્વંસકૃત્ય જેવા કેટલાંક માનવપ્રેરિત બનાવો, જે પ્લાન્ટની સુરક્ષા પ્રણાલીઓને વ્યાપક નુકસાન પહોંચાડી શકે, તેમ છતાં, ૧૯૯૦ ની સંહિતાના વ્યાપની બહાર આવે છે; બીજા

શબ્દોમાં કહીએ તો, આ સંહિતા કિરણોત્સર્ગી પ્રભાવને મર્યાદિત કરવા માટે સ્થળનિર્ધારણ સંબંધિત વિચારણાઓમાં લઘુત્તમ આવશ્યકતાઓ નિર્ધારિત કરે છે. મુખ્ય હેતુ માનવ અને તેના પર્યાવરણનું રક્ષણ છે. સંહિતાએ માનવને થતી માત્રાઓને મર્યાદિત રાખવા માટેની આવશ્યકતાઓની રૂપરેખા દર્શાવી હતી.

૨૮. એ.ઈ.આર.બી.એ ઓક્ટોબર ૧૯૯૯માં પરમાણુ સ્થાપનો માટે સ્થળ-બહારની આકસ્મિક તૈયારી યોજનાઓની તૈયારી માટે માર્ગદર્શન પ્રસિદ્ધ કર્યું હતું. આ દસ્તાવેજ મુખ્ય દસ્તાવેજ તરીકે તે હેતુથી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યો છે કે પ્રત્યેક સ્થળે આકસ્મિક પ્રતિસાદ યોજનાઓ માટે જવાબદાર સંસ્થા દ્વારા સ્થળ-વિશિષ્ટ માર્ગદર્શિકાઓ તૈયાર કરવામાં સુવિધા થાય, જેથી સ્થળ પરની આકસ્મિક પરિસ્થિતિના કારણે ઊભી થતી કોઈપણ સંભાવ્ય સ્થિતિનો સામનો કરવા તેમની તૈયારી સુનિશ્ચિત થઈ શકે અને તેના પરિણામે સ્થળના કર્મચારીવર્ગના આરોગ્ય અને સુરક્ષા પર પડતાં પ્રતિકૂળ પ્રભાવોને ઘટાડવામાં આવે. આ દસ્તાવેજમાં આ વિષય પરના એ.ઈ.આર.બી.ના અગાઉના પ્રકાશન, એટલે કે વર્ષ ૧૯૮૮માં પ્રસિદ્ધ થયેલ “પરમાણુ સ્થાપનો માટે સ્થળ-બહારની આકસ્મિક યોજના અંગેનું સુરક્ષા માર્ગદર્શિકા”નો પણ વિચાર કરવામાં આવ્યો છે. આ દસ્તાવેજનું મસૂદાકરણ કરતી વખતે આઈ.એ.ઈ.એ.ના દસ્તાવેજોનો પણ સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો છે તથા જોખમી રસાયણોના ઉત્પાદન, સંગ્રહ અને પરિવહન નિયમો, ૧૯૮૯માં નિર્ધારિત કાયદેસર આવશ્યકતાઓનો તેમજ ત્યારબાદ તેમાં સામેલ કરવામાં આવેલા સુધારાઓનો પણ સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો છે.

૨૯. આ સુરક્ષા માર્ગદર્શિકાઓનો હેતુ પરમાણુ સ્થાપના માટે સ્થળ-બહારની આપત્તિકાળીન પરિસ્થિતિ અંગે આપત્તિ પ્રતિસાદ યોજના તૈયાર કરવામાં સંચાલક સંસ્થા અને રાજ્યની જાહેર સત્તાઓ માટે નિયમનકારી સંસ્થાની આવશ્યકતાઓ નિર્ધારિત કરવાનો છે. પરમાણુ સ્થાપનાઓ ખાતે ઊભી થતી વિકિરણ સંબંધિત આપત્તિકાળીન પરિસ્થિતિઓને મુખ્યત્વે પ્લાન્ટ આપત્તિ ચેતવણી; પ્લાન્ટ આપત્તિ; સ્થળ આપત્તિ; અને સ્થળ-બહાર આપત્તિ એમ વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે. પ્રથમ ત્રણ પ્રકારની આપત્તિકાળીન પરિસ્થિતિઓનો સામનો કરવાની જવાબદારી સંચાલક સંસ્થાની હોય છે, જ્યારે જાહેર ક્ષેત્રમાં વિકિરણના પડઘા સાથે સંકળાયેલી સ્થળ-બહારની આપત્તિકાળીન પરિસ્થિતિઓનું સંચાલન સંચાલક સંસ્થા અને નિયમનકારી સંસ્થાથી પ્રાપ્ત તકનીકી સૂચનો અને માર્ગદર્શનના આધારે રાજ્યની જાહેર સત્તાઓ દ્વારા કરવામાં આવે છે. આ સુરક્ષા માર્ગદર્શિકાઓના મુખ્ય ઉદ્દેશ્યો નીચે મુજબ દર્શાવવામાં આવે છે:

૧) દેશના પરમાણુ સ્થાપનો માટે, સ્થળની બહાર ચાલી રહેલી કોઈપણ બાંધકામ પ્રવૃત્તિઓને ધ્યાનમાં રાખીને, દરેક સ્થાપન ખાતે સ્થળબાહ્ય આપત્તિકાળીન સજ્જતા અને પ્રતિસાદ યોજનાઓના આવશ્યક ઘટકો અંગે વિગતવાર માર્ગદર્શિકા પ્રદાન કરવી.

૨) પ્રતિસાદ યોજનાના વિવિધ પાસાઓનું વિગતવાર વર્ણન કરવા માટે, જેમ કે: પરિસ્થિતિજન્ય આકસ્મિક સંગઠન, પરિસ્થિતિજન્ય આકસ્મિક સાધનો અને પરમાણુ સ્થાપનાના બહાર જરૂરી સુવિધાઓ, જેથી સ્થળના કર્મચારીઓને અતિરેક

કિરણોત્સર્ગના સંસર્ગના જોખમોથી સુરક્ષિત રાખી શકાય.

૩) અન્ય પાસાંઓ અંગે સલાહ આપવી, જેમ કે: સ્થળબાહ્ય આકસ્મિક યોજનોના અમલીકરણ, પરમાણુ સ્થાપનાની સ્થળબાહ્ય આકસ્મિક પરિસ્થિતિઓનો સામનો કરવાની સજ્જતા સુનિશ્ચિત કરવા માટે આવર્તક સ્થળબાહ્ય આકસ્મિક અભ્યાસોનું આયોજન.

૪) સ્થળબાહ્ય સંબંધિત પરિબળો અંગે એવા માર્ગદર્શનો સૂચવવા માટે, જે સ્થળબાહ્ય આપાતસ્થિતિઓના સંચાલનને પ્રભાવિત કરી શકે.

૫) સંચાલન સંસ્થા/પ્લાન્ટ વ્યવસ્થાપન દ્વારા સ્થળ, સંચાલન સંસ્થાના મુખ્ય મથક, નિયામક મંડળ અને રાજ્યની જાહેર સત્તાઓ વચ્ચે સ્થળ-બાહ્ય આપાતકાલીન પરિસ્થિતિના સમયે ત્વરિત અને અસરકારક ઉપયોગ માટે સંચારની વ્યવસ્થાઓ સ્થાપિત કરવા અને જાળવી રાખવાની આવશ્યકતાને ઊજાગર કરવી.

૩૦. એ.ઈ.આર.બી.એ માર્ચ ૨૦૦૦માં પરમાણુ વિજઉત્પાદન કેન્દ્રોમાં આપત્કાળીન પરિસ્થિતિઓનું સંચાલન કરવા માટે કાર્યરત સંસ્થાની સજ્જતા વિષયક "આપત્કાળીન પરિસ્થિતિઓનું સંચાલન કરવા માટે કાર્યરત સંસ્થાની સજ્જતા" નામનો દસ્તાવેજ પણ બહાર પાડ્યો છે. આ દસ્તાવેજે પરમાણુ વિજઉત્પાદન કેન્દ્રના સંચાલનમાં સલામતી અંગેની આચારસંહિતા (એ.ઈ.આર.બી./એસ.સી./ઓ)ને પૂરકતા આપી હતી. આ દસ્તાવેજનો હેતુ પરમાણુ વિજઉત્પાદન કેન્દ્રોમાં આપત્કાળીન પરિસ્થિતિઓના પ્રતિસાદ માટે સજ્જતાની સ્થિતિના વિકાસ માટે માર્ગદર્શિકા નિર્ધારિત કરવાનો છે. આ સલામતી

માર્ગદર્શિકાના મુખ્ય ઉદ્દેશો નીચે મુજબ દર્શાવવામાં આવ્યા છે:

ક) એન.પી.પી. ખાતે ઊભી થઈ શકે તેવી આપાતસ્થિતિઓની વિવિધ શ્રેણીઓ અંગે પ્લાન્ટ વ્યવસ્થાપનનું ધ્યાન દોરવા માટે;

ખ) આપાતકાલીન પરિસ્થિતિઓનો પૂરતો પ્રતિસાદ આપવામાં મદદરૂપ થાય તે માટેના સ્ત્રોતો અને પ્રક્રિયાઓ અંગે આપાતકાલીન માર્ગદર્શિકાઓની સામગ્રી પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવું;

(ક) કર્મચારીગણ, પ્લાન્ટ તથા સ્થળ-આપત્તિ સંબંધે પ્લાન્ટ વ્યવસ્થાપનની જવાબદારીઓ અને સ્થળની બહારની આપત્તિ અંગે રાજ્ય સરકારની જવાબદારીઓ, તેમજ પ્લાન્ટ વ્યવસ્થાપન અને જાહેર સત્તાધિકારીઓ વચ્ચે ઘનિષ્ઠ સમન્વયની આવશ્યકતા પર ભાર મૂકવા માટે;

(દ) પ્લાન્ટ વ્યવસ્થાપન, સંચાલક સંસ્થા, જવાબદાર સંસ્થા, નિયામક સત્તામંડળ, રાજ્ય સત્તાધિકારીઓ તથા પરમાણુ ઊર્જા વિભાગના સંકટ વ્યવસ્થાપન જૂથ (ડીએઈ-સીએમજી) વચ્ચે કાર્યક્ષમ અને અસરકારક સંચાર-સંપર્ક કડીઓ જાળવી રાખવાના મહત્વને ઉજાગર કરવા; અને

ઈ) માનવબળ તથા તેમની તાલીમ સહિતની માળખાગત સુવિધાનો વિકાસ કરવો.

૩૧. એ.ઈ.આર.બી.એ ઓગસ્ટ ૨૦૦૦માં "પરમાણુ અને વિકિરણ સુવિધાઓના નિયમન" વિષયક વધુ એક સુરક્ષા સંહિતા જાહેર કરી હતી. આ દસ્તાવેજ પરમાણુ અથવા વિકિરણ સુવિધાએ અંતિમ કામગીરી સુધી દોરી જતાં દરેક તબક્કે નિયમનકારી સંમતિ જારી થવા માટે પાત્ર બનવા હેતુથી પૂર્ણ કરવાની લઘુત્તમ

સુરક્ષા-સંબંધિત આવશ્યકતાઓ/બાધ્યતાઓ સ્પષ્ટ કરવા માટે જાહેર કરવામાં આવ્યો છે. આ સંહિતામાં તેવી સુવિધાઓ અંગે નિયમનકારી સત્તામંડળ દ્વારા હાથ ધરવાની નિયમનકારી તપાસ અને અમલવારીનું પણ વિશદ વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. આ દસ્તાવેજ પણ એ.ઈ.આર.બી. દ્વારા એન.યુ.એસ.એસ. કાર્યક્રમ હેઠળ આઈ.એ.ઈ.એ. દ્વારા જાહેર કરાયેલા સંબંધિત દસ્તાવેજોમાં સમાયેલ માહિતીના આધાર પર, વિશેષ કરીને "પરમાણુ વીજઉત્પાદન સંયંત્રોના નિયમન માટેની શાસકીય સંસ્થા" વિષયક સંહિતા (૫૦-સી-૭) ને ધ્યાનમાં રાખીને, તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે.

સંહિતાના મુખ્ય હેતુઓ એ સુનિશ્ચિત કરવા છે કે:-

- અ) માત્ર તેવી જ પ્રથાઓને મંજૂરી છે, જેઓ તેમના સામાજિક અને/અથવા વ્યક્તિગત લાભોના આધારે યોગ્ય ઠરે છે,
- બ) તમામ પરમાણુ/કિરણોત્સર્ગ સુવિધાઓમાં કિરણોત્સર્ગ સંરક્ષણ યોગ્ય રીતે શ્રેષ્ઠીકૃત કરવામાં આવેલ છે,
- ક) આ સુવિધાઓમાં કાર્યરત કર્મચારીઓને અને તેની આસપાસના વિસ્તારમાં રહેલા જનસામાન્યના સભ્યોને લાગતા વિકિરણના માત્રા નિર્ધારિત મર્યાદાથી વધુ ન થાય અને
- ઘ) સુવિધાઓમાંથી આકસ્મિક સંસર્ગોની સંભાવના સ્વીકાર્ય રીતે નીચી રહે છે.

૩૨. સંહિતાનો વ્યાપ કિરણોત્સર્જક અયસ્ક અને ખનિજોનું ખનન તથા પ્રક્રિયાકરણ જેવી વિવિધ સુવિધાઓ અને પ્રવૃત્તિઓને પણ આવરી લે છે; યુરેનિયમ/થોરિયમ

પ્રક્રિયાકરણ અને ઇંધણ નિર્માણ એકમો, ભારે પાણીના એકમો, સંશોધન રિએક્ટરો, પ્રાયોગિક રિએક્ટરો અને ક્રિટિકલ એસેમ્બલીઓ, પરમાણુ ઊર્જા એકમો, ઇંધણ પુનઃપ્રક્રિયાકરણ એકમો, કિરણોત્સર્જક કચરો વ્યવસ્થાપન સુવિધાઓ, પરમાણુ ઇંધણ ચક્રની પ્રવૃત્તિઓ સાથે સંબંધિત ઔદ્યોગિક સુવિધાઓ, કિરણોત્સર્જક પદાર્થોના પરિવહન, કિરણોના વૈદકીય ઉપયોગો, કિરણોના ઔદ્યોગિક અને કૃષિ ઉપયોગો, કિરણોના સંશોધન ઉપયોગો, અને કિરણોત્સર્જક સ્ત્રોતોના હસ્તસંચાલનને આવરી લેતી અન્ય તમામ પ્રથાઓ.

૩૩. એ.ઈ.આર.બી.એ ઓક્ટોબર ૨૦૦૨ માં "પ્રેશરાઈઝ્ડ હેવી વોટર રિએક્ટર્સ માટે ઇંધણ સંચાલન અને સંગ્રહ પ્રણાલીઓની રચના" વિષયક બીજી એક સુરક્ષા માર્ગદર્શિકા પણ જારી કરી હતી. પ્રેશરાઈઝ્ડ હેવી વોટર આધારિત પરમાણુ વીજ ઉત્પાદન સંયંત્રોમાં સુરક્ષાને આધારે રચના અંગેની આચરણ સંહિતા (એ.ઈ.આર.બી./એસ.સી./ડી, ૧૯૮૯) સંયંત્રની રચનામાં પૂરતી સુરક્ષા સુનિશ્ચિત કરવા માટેની લઘુત્તમ આવશ્યકતાઓ નિર્ધારિત કરે છે. ઓક્ટોબર ૨૦૦૨ માં જારી કરાયેલ સુરક્ષા સંહિતા માર્ગદર્શિકાઓની શ્રેણીમાંની એક છે. આ સુરક્ષા માર્ગદર્શિકાનો હેતુ પી.એચ.ડબલ્યુ.આર.માં ઇંધણ સંચાલન અને સંગ્રહ પ્રણાલીની રચનામાં પૂર્ણ કરવાપાત્ર લઘુત્તમ આવશ્યકતાઓ નિર્દિષ્ટ કરવાનો છે. તેનો ઉપયોગ રચનાકાર દ્વારા, અકસ્માતોની અટક માટે પૂરતા ઉપાયો ઉપલબ્ધ કરાવી અને અકસ્માત બને તો તેના પ્રતિકૂળ પરિણામોની તીવ્રતા ઘટાડવા માટે, સંયંત્ર અને કર્મચારીઓની સુરક્ષા સુનિશ્ચિત કરવા માટે કરવાનું અભિપ્રેત છે; અન્ય શબ્દોમાં,

આ માર્ગદર્શિકાનો વ્યાપ નવા ઇંધણ, વપરાયેલ ઇંધણ અને વિકિરણિત કોરના અન્ય ઘટકોના સંચાલન અને સંગ્રહ માટેનાં ઉપકરણોની રચનામાં સુરક્ષાનો સમાવેશ કરે છે, જે ઇંધણના સંચાલન સાથે સંબંધિત છે, જેમાં નિષ્ફળ ગયેલ અથવા નુકસાનગ્રસ્ત ઇંધણ બંડલોના સંચાલન અને સંગ્રહનો પણ સમાવેશ થાય છે. આ માર્ગદર્શિકા ઇંધણ સંચાલન નિયંત્રણ અને ઉપકરણવ્યવસ્થા તથા ઇંધણ સંચાલન પ્રણાલી સાથે સંબંધિત સહાયક ઉપકરણોમાં રહેલા સુરક્ષા પાસાઓને પણ આવરી લે છે. ઇંધણ સંચાલન અને સંગ્રહ પ્રણાલીઓના નિરીક્ષણ અને પરીક્ષણને સરળ બનાવવા માટેની રચનાત્મક જોગવાઈઓ પણ તે માર્ગદર્શિકામાં આવરી લેવામાં આવી છે. તે જ આઈ.એ.ઈ.આર. દ્વારા નિર્ધારિત સુરક્ષા ધોરણોને અનુસરીને તૈયાર કરવામાં આવી છે. આ સંહિતા એ.ઈ.આર.બી., બી.એ.આર.સી., આઈ.જી.સી.એ.આર. અને એન.પી.સી.આઈ.એલ.માંથી લેવાયેલા ક્ષેત્રના નિષ્ણાતો દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવી છે.

૩૪. ઉપર સંદર્ભિત એ.ઈ.આર.બી. દ્વારા જારી કરવામાં આવેલી વિવિધ સંહિતાઓ અને સલામતી ધોરણો મુખ્યત્વે સ્થળ-પસંદગી, આકૃતિ-રચના, બાંધકામ, સંચાલન, ગુણવત્તા ખાતરી, નિવૃત્તિકરણ વગેરે વિષયો સાથે સંબંધિત છે. સલામતી સંહિતાઓ અને સલામતી ધોરણો પરમાણુ અને વિકિરણ સુવિધાઓના નિશ્ચિત ઉપકરણો, પ્રણાલીઓ, માળખાઓ અને ઘટકોની આકૃતિ-રચના, બાંધકામ અને સંચાલન માટે રાષ્ટ્રીય તથા આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે સ્વીકારેલ સલામતી માપદંડોના આધારે ઘડવામાં આવે છે. વધુમાં, ભારતે વિવિધ દ્વિપક્ષીય સંધિઓ પણ કરી છે

અને પરમાણુ સલામતી, પરમાણુ સામગ્રીના ભૌતિક સંરક્ષણ, પરમાણુ અકસ્માત, કિરણોત્સર્ગીય આપત્તિ વગેરે અંગેના વિવિધ આંતરરાષ્ટ્રીય પરિસંમેલનોમાં પણ પક્ષકાર છે. અગાઉ જ જણાવ્યા મુજબ, ભારત આઈ.એ.ઈ.ઓ.એ. દ્વારા નિર્ધારિત સલામતી અને સુરક્ષા ધોરણોથી પણ શાસિત છે. તે પરિસંમેલનો, સંધિઓ અને આઈ.એ.ઈ.ઓ.એ.નો સંક્ષિપ્ત ઉલ્લેખ કરવો યોગ્ય ગણાય.

આંતરરાષ્ટ્રીય સંમેલનો, દ્વિપક્ષીય સંધિઓ વગેરે:

૩૫. ભારત પરમાણુ અપ્રસાર સંધિ (એનપીટી) નો હસ્તાક્ષરી દેશ નથી. તેમ છતાં, ભારત વિવિધ આંતરરાષ્ટ્રીય પરિષદોનું પક્ષકાર છે, જેમ કે:

પરમાણુ પદાર્થના ભૌતિક સંરક્ષણ અંગેનું કન્વેન્શન, જે ૨૬.૧૦.૧૯૭૮ના રોજ સ્વીકારવામાં આવ્યું હતું અને ૩.૩.૧૯૮૦ના રોજ વિયેના તથા ન્યૂ યૉર્ક ખાતે હસ્તાક્ષરિત કરવામાં આવ્યું હતું. આ કન્વેન્શન રાજ્યપક્ષો માટે શાંતિપૂર્ણ ઘરેલુ ઉપયોગ, સંગ્રહ તેમજ પરિવહન માટેની પરમાણુ સુવિધાઓ અને પરમાણુ પદાર્થનું સંરક્ષણ કરવું કાયદેસર રીતે બાંધધરીરૂપ બનાવે છે. તે ચોરાયેલ અથવા ગેરકાયદેસર રીતે હેરફેર કરાયેલ પરમાણુ પદાર્થને શોધવા અને પુનઃપ્રાપ્ત કરવા માટે ત્વરિત પગલાં બાબતે, વિધ્વંસક પ્રવૃત્તિના કોઈપણ કિરણોત્સર્ગી પરિણામોને ઓછી કરવા બાબતે અને સંબંધિત ગુનાઓને અટકાવવા તથા તેમનો સામનો કરવા બાબતે રાજ્યો વચ્ચે અને રાજ્યો પરસ્પર વચ્ચે વિસ્તૃત સહકારની પણ જોગવાઈ કરે છે.

૩૬. પરમાણુ અકસ્માત અથવા કિરણોત્સર્ગીય આપાતસ્થિતિના કિસ્સામાં સહાયતા અંગેનું સંમેલન સામાન્ય પરિષદ દ્વારા તેની વિશેષ બેઠકમાં ૨૪-

૨૬.૯.૧૯૮૬ના રોજ સ્વીકારવામાં આવ્યું હતું અને ૨૬.૯.૧૯૮૬ના રોજ વિધેના ખાતે તેમજ ૬.૧૦.૧૯૮૬ના રોજ ન્યૂ યોર્ક ખાતે હસ્તાક્ષર માટે ખુલ્લું મૂકવામાં આવ્યું હતું.

૩૭. પરમાણુ સુરક્ષા અંગેનું સંમેલન ૧૭.૬.૧૯૯૪ના રોજ આઈ.એ.ઈ.એ. દ્વારા તેના મુખ્યાલય ખાતે ૧૪-૧૭.૬.૧૯૯૪ દરમિયાન બોલાવવામાં આવેલી રાજદ્વારી પરિષદ દ્વારા સ્વીકારવામાં આવ્યું હતું. આ સંમેલન ૨૦.૯.૧૯૯૪ના રોજ હસ્તાક્ષર માટે ખુલ્લું મૂકવામાં આવ્યું હતું.

૩૮. વપરાયેલ ઇંધણના સંચાલનની સુરક્ષા તથા કિરણોત્સર્જક કચરાના સંચાલનની સુરક્ષા અંગેનું સંયુક્ત સંમેલન, જે વૈશ્વિક સ્તરે આ મુદ્દાઓને સીધા સંબોધતું પ્રથમ કાનૂની સાધન હતું, તે હસ્તાક્ષર માટે ૨૯.૯.૧૯૯૭ના રોજ ખુલ્લું મૂકવામાં આવ્યું હતું અને ૧૮.૬.૨૦૦૧ના રોજ અમલમાં આવ્યું હતું.

૩૯. પરમાણુ દુર્ઘટનાની વહેલી જાણ અંગેનું અભિસમય એવી પરમાણુ દુર્ઘટનાઓ માટે જાણ કરવાની પ્રણાલી સ્થાપિત કરે છે, જેઓમાં આંતરરાષ્ટ્રીય સરહદપાર મુક્તિ થવાની એવી સંભાવના હોય કે જે બીજા રાજ્ય માટે કિરણોત્સર્જન સુરક્ષા દૃષ્ટિએ મહત્વપૂર્ણ બની શકે. સ્વીકારની તારીખ ૨૬.૯.૧૯૮૬ છે.

૪૦. ભારતમાં વિવિધ દ્વિપક્ષીય નાગરિક પરમાણુ સહકાર વ્યવસ્થાઓમાં પણ પ્રવેશ કર્યો છે. ભારતમાં મહારાષ્ટ્રના જેઠાપુર સ્થાને ઈ.આર.આર. વીજ ઉત્પાદન કેન્દ્રો (૧૦,૦૦૦ એમ.ડબલ્યુ.ઈ.)ના નિર્માણ માટે ફ્રાન્સ સાથે સહકાર કરાર કર્યો છે, જેમાં સંશોધન, સલામતી અને સુરક્ષા, કચરા વ્યવસ્થાપન, શિક્ષણ વગેરે

ક્ષેત્રોમાં સહકારનો પણ સમાવેશ થાય છે, અને તે બાદ વિવિધ અન્ય વાણિજ્યિક કરારો પણ કરવામાં આવ્યા છે. ભારત અને કેનેડાએ તેમના પરમાણુ કરાર માટેની શરતો અંતિમ કરી છે, જેના પરિણામે ઈ.સ. ૨૦૧૦માં કેનેડિયન સંસ્થાઓ માટે ભારતમાં યુરેનિયમની નિકાસ કરવાનો માર્ગ મોકળો થયો છે. કેનેડા સાથે સુરક્ષિત પરમાણુ સહકાર અંગે પણ ચર્ચાઓ ચાલુ છે.

૪૧. ભારતમાં પણ મંગોલિયા સાથે ભારતમાં યુરેનિયમ પુરવઠા માટે નાગરિક અણુ કરાર પર હસ્તાક્ષર કર્યા છે. બંને દેશોના પરમાણુ ઊર્જા વિભાગના વરિષ્ઠ અધિકારીઓ દ્વારા રેડિયોધર્મી ખનિજો અને પરમાણુ ઊર્જાના શાંતિપૂર્ણ ઉપયોગોમાં સહકારના વિકાસ અંગે સમજુતીપત્રો કરવામાં આવ્યા છે. ભારતમાં નામિબિયા સાથે પણ કરારો કર્યા છે, જેમાં નાગરિક અણુ ઊર્જા સંબંધિત એક કરારનો પણ સમાવેશ થાય છે, જે નામિબિયાથી યુરેનિયમના પુરવઠાને મંજૂરી આપે છે. પરમાણુ ઊર્જાના શાંતિપૂર્ણ ઉપયોગો અંગેનો ભારત-નામિબિયા કરાર પરમાણુ રિએક્ટરો સ્થાપવા માટે યુરેનિયમના પુરવઠાને મંજૂરી આપે છે. ભારતમાં અને કઝાખસ્તાને પણ એપ્રિલ ૨૦૧૧ માં પરમાણુ સહકાર અંગે કરાર પર હસ્તાક્ષર કર્યા છે અને શાંતિપૂર્ણ હેતુઓ માટે પરમાણુ ઊર્જામાં સહકાર રાખવા સંમતિ આપી છે. આર્જેન્ટિના સાથે નાગરિક અણુ કરાર અમલમાં મૂકવા માટે ચર્ચાઓ ચાલી રહી છે.

૪૨. ભારત-યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સે ૧૮.૭.૨૦૦૫ના રોજ વોશિંગ્ટનમાં ભારત-યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સનું સંયુક્ત નિવેદન બહાર પાડ્યું હતું, જેમાં એવી અંતિમ વ્યાપક નીતિ નિર્ધારિત કરવામાં આવી હતી કે જેથી વાસ્તવમાં સુવિધા થાય અને કાનૂની રીતે

બાંધધરીરૂપ કરારના વ્યાપક આકારરેખાઓ પણ નિર્ધારિત થાય. કેટલીક નીતિ-રૂપરેખાઓ વ્યાપક વિનાશક હથિયારોના પ્રસારને અટકાવવા, પરમાણુ શક્તિને પ્રોત્સાહન આપવાના હેતુઓ અને પરમાણુ ઊર્જા પ્રાપ્ત કરવા, સુરક્ષિત પરમાણુ રિએક્ટરો માટે ઇંધણ સંબંધિત પગલાંઓના ત્વરિત વિચારણા વગેરે સાથે સંબંધિત છે. પરમાણુ ૨૦૦૭ - પરમાણુ ઊર્જાના શાંતિપૂર્ણ ઉપયોગો અંગે ભારત અને યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ વચ્ચેના સહકાર માટેનો કરાર (૨૦૦૭ સહકાર કરાર) એ બંને દેશો વચ્ચે કેટલીક બાંધધરીરૂપ જવાબદારીઓ નિર્ધારિત કરી હતી. જોકે ભારત કોઈપણ જવાબદારી સંમેલનો, વિશેષ કરીને આઈ.એ.ઈ.એ.એ. વિચેના પરમાણુ નુકસાન માટેની નાગરિક જવાબદારી સંમેલન, નો પક્ષકાર નથી, તેમ છતાં ભારતે પરમાણુ નુકસાન માટે નાગરિક જવાબદારી અધિનિયમ, ૨૦૧૦ (પરમાણુ જવાબદારી અધિનિયમ) અમલમાં મૂક્યો છે, જેનો હેતુ પરમાણુ નુકસાન માટે નાગરિક જવાબદારી તથા પરમાણુ દુર્ઘટનાના પીડિતોને ઓપરેટરો પર દોષરહિત જવાબદારીના આધારે તાત્કાલિક વળતર પ્રદાન કરવાનો છે.

અંતરરાષ્ટ્રીય પરમાણુ ઊર્જા એજન્સી (આઈએઈએ)

૪૩. આઈએઈએ વિચેના, ઑસ્ટ્રિયામાં સ્થિત એક સ્વતંત્ર આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થા છે, જે સંયુક્ત રાષ્ટ્ર પ્રણાલીને સંબંધિત છે, અને સંયુક્ત રાષ્ટ્ર સાથેનો તેનો સંબંધ વિશેષ કરાર દ્વારા નિયંત્રિત થાય છે. આઈએઈએ દર વર્ષે સંયુક્ત રાષ્ટ્ર મહાસભાને અહેવાલ આપે છે અને જ્યાં યોગ્ય હોય ત્યાં, રાજ્યો દ્વારા તેમની સુરક્ષાત્મક બાધ્યતાઓના પાલનભંગ અંગે તેમજ આંતરરાષ્ટ્રીય શાંતિ અને સુરક્ષાથી સંબંધિત

બાબતો અંગે સુરક્ષા પરિષદને પણ અહેવાલ આપે છે. આઈએઈએ તેના સભ્ય રાજ્યો અને વિશ્વભરના અનેક ભાગીદારો સાથે મળીને સલામત, સુરક્ષિત અને શાંતિપૂર્ણ પરમાણુ પ્રૌદ્યોગિકીઓને પ્રોત્સાહન આપવા માટે કાર્ય કરે છે. આઈએઈએ પર એવી જવાબદારી છે કે તે સભ્ય રાજ્યોને પરમાણુ ઊર્જાનો સલામત, સુરક્ષિત અને શાંતિપૂર્ણ રીતે વિકાસ કરવા માટે આવશ્યક જરૂરી આધારરચના સ્થાપિત કરવામાં મદદ કરે અને તે સભ્ય રાજ્યો સાથે મળીને એવી રિએક્ટરોની રચના કરવા માટેના સંશોધનનું સમન્વયન કરે છે, જે આર્થિક, સલામત અને પ્રસાર-પ્રતિરોધક હોય.

૪૪. આઈ.એ.ઈ.એ.નો હેતુ પરમાણુ પ્રૌદ્યોગિકીઓમાંથી માનવ કલ્યાણ માટેના યોગદાનોને મહત્તમ કરવાનો અને સાથેસાથે તેમના જોખમોને લઘુત્તમ કરવાનો છે. મે ૨૦૦૮માં આઈ.એ.ઈ.એ.ની વિનંતિ પર એક સ્વતંત્ર આયોગ દ્વારા તૈયાર કરાયેલા અહેવાલમાં ઉલ્લેખિત કેટલાંક તથ્યો અને પ્રવૃત્તિઓ વિશ્વ હાલમાં જે પરમાણુ તકો અને પડકારોનો સામનો કરી રહ્યું છે તેની રૂપરેખા નક્કી કરતાં દસ મુખ્ય તથ્યો અને પ્રવૃત્તિઓને ઊજાગર કરે છે. અહેવાલમાં ઉલ્લેખ છે કે ઝડપી વૈશ્વિક આર્થિક વૃદ્ધિને ટકાવી રાખવા માટે ૨૦૫૦ સુધી ઊર્જાનો પુરવઠો બમણો કરવાનો અને વીજળીનો પુરવઠો ત્રણ ગણો કરવાનો આવશ્યક છે. વધુમાં, તેમાં જણાવાયું છે કે ગરીબ લોકોના અબજો વર્ગોને ઊર્જા તેમજ જીવનરક્ષક અને રોજગાર સર્જનારી અન્ય પ્રૌદ્યોગિકીઓની જરૂર છે. અહેવાલે એ પણ નોંધ્યું છે કે ઊર્જાના ભાવ વધી રહ્યા છે; એવી સ્થિતિમાં પરમાણુ ઊર્જા પર વ્યાપક આધાર, જેના ભાવ તેના ઇંધણ

ખર્ચ પર ઘણી ઓછી હદે નિર્ભર હોય છે, તે શક્યતાપૂર્વક તે તણાવો અને જોખમોને ઓછી કરવામાં સહાયક બની શકે. અહેવાલમાં એ ઉજાગર કરવામાં આવ્યું છે કે વિશ્વ હજુ પણ તેની ઊર્જા પુરવઠાની ૮૦% જરૂરિયાત માટે કોલસા, તેલ અને પ્રાકૃતિક ગેસના દહન પર નિર્ભર છે; ઊર્જા વપરાશમાં તેજી આવવાથી ગ્રીનહાઉસ વાયુઓના ઉત્સર્જનમાં પણ તેજી આવે છે, જે હવામાનવ્યવસ્થામાં વિક્ષેપ પેદા કરે છે અને તેના પરિણામો સંભવિત રીતે વિનાશક થઈ શકે છે. તેમાં જણાવાયું છે કે પરમાણુ ઊર્જા નીચા કાર્બનવાળી આધારભૂત વીજળીનો સરળતાથી વિસ્તારી શકાય એવો સ્ત્રોત છે અને ભવિષ્યમાં તે હાઈડ્રોજન ઉત્પાદન તથા જળ અલવણીકરણ જેવી અન્ય ઊર્જાની જરૂરિયાતો પૂર્ણ કરવામાં પણ સહાયરૂપ થઈ શકે છે.

૪૫. આઈએઈએનો ઇન્ટરનેશનલ પ્રોજેક્ટ ઓન ઇનોવેટિવ ન્યુક્લિયર રિએક્ટર એન્ડ ફ્યુઅલ સાઈક્લ્સ (ઇનપ્રો) અનેક રાજ્યોને વધુ સુરક્ષિત, ઓછી ખર્ચાળ, વધુ નિશ્ચિત અને પ્રસાર-પ્રતિરોધક ન્યુક્લિયર પ્રણાલીઓ તથા ન્યુક્લિયર કચરાના અસરકારક સંચાલન અંગેના અભિગમો પર વિચાર કરવા માટે એકત્ર લાવે છે. ભારત આઈએઈએ સાથે ભાગીદારીમાં છે અને એઈઆરબી દ્વારા ઘડવામાં આવેલી આચરણ સંહિતામાં તેના અનેક નિર્દેશોનો સમાવેશ કર્યો છે, તેથી દેશમાં એનપીપીઝની સલામતી અને સુરક્ષા બાબતે કોઈ સમાધાન થઈ શકે તેમ નથી. અમે કીકેએનપીપીની સલામતી અને સુરક્ષા તથા માનવજીવન, મિલકત અને પર્યાવરણ ઉપર તેની અસર વિશે વિવિધ તરફથી વ્યક્ત કરાયેલા આશંકા અથવા ભયો દૂર કરવા માટે એઈઆરબી, આઈએઈએ અને તેના સમર્થન દ્વારા નિર્ધારિત સલામતી

અને સુરક્ષા આચરણ સંહિતાઓની વિસ્તૃત ચર્ચા કરી છે અને અમે નોંધીએ છીએ કે પૂરતા અને અસરકારક રક્ષણાત્મક ઉપાયો અમલમાં છે.

૪૬. સંસદ, જેમ આપણે અગાઉથી સૂચવ્યું છે, પોતાના લોકો તથા પર્યાવરણની સલામતી અને સુરક્ષા અંગે અત્યંત ચિંતિત છે. અધિનિયમની પ્રસ્તાવના સ્પષ્ટ અને પ્રભાવશાળી શબ્દોમાં જાહેર કરે છે કે તે ભારતના લોકોના "કલ્યાણ માટે" પરમાણુ ઊર્જાના વિકાસ, નિયંત્રણ અને ઉપયોગ માટે ઘડવામાં આવ્યો છે. લોકોની સુખાકારી, સુખ, સમૃદ્ધિ તથા રાષ્ટ્રની આર્થિક વૃદ્ધિ સંસદમાં તેમના પ્રતિનિધિઓ માટે હંમેશાં ચિંતાનો વિષય રહે છે. તે પ્રક્રિયામાં લોકોની સલામતી અને સુરક્ષા વિધાનમંડળના મનમાં સર્વોપરી હોવી આવશ્યક છે. આ ચિંતાને ધ્યાનમાં રાખીને, સલામતી અને સુરક્ષા માટે વિશેષ જોગવાઈઓનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. અધિનિયમની કલમ ૧૭ નો ઉદ્દેશ અગાઉથી કરવામાં આવ્યો છે, જે કેન્દ્રીય સરકાર ઉપર સલામતી સંબંધિત યોગ્ય નિયમોની ખાતરી કરવાનો બાધ્યકારક ફરજ મૂકે છે, જેને આપણે વિગતવાર પરીક્ષણ કરી ચૂક્યા છીએ. અમે રાષ્ટ્રીય તેમજ આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે સ્વીકારવામાં આવેલા લોકોની સલામતી અને સુરક્ષા સંબંધિત માર્ગદર્શક ધોરણોનું પણ પરીક્ષણ કર્યું છે અને નોંધ્યું છે કે તેમનું પાલન કરવામાં આવી રહ્યું છે. પીપલ્સ યુનિયન ફોર સિવિલ લિબર્ટીઝ અને અન્ય વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, (૨૦૦૪) ૨ એસ.સી.સી. ૪૭૬ માં, અદાલતે નિર્ધારિત કર્યું હતું કે પરમાણુ ઊર્જા અધિનિયમ એક સંવેદનશીલ વિષય સાથે સંબંધિત છે. અધિનિયમની જોગવાઈઓમાં સમાયેલ કાયદાકીય યોજના, તેના હેઠળ બનાવાયેલા

નિયમો, એ.ઈ.સી. અને એ.ઈ.આર.બી.ની રચના, આ બધું કોઈ પણ પ્રકારની શંકાને સ્થાન આપતું નથી કે પરમાણુ વીજ ઉત્પાદન કેન્દ્રોની અસરકારક કામગીરી સ્વભાવથી સંવેદનશીલ છે. વિવિધ આચરણ સંહિતાઓ, સલામતી માર્ગદર્શિકાઓ, જેઓની ઉપર વ્યાપક ચર્ચા કરવામાં આવી છે, તેમજ વિવિધ આંતરરાષ્ટ્રીય સંમેલનોમાં લેવાયેલા નિર્ણયો અને ભારત દ્વારા અનુસરવામાં આવેલી વિવિધ આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓ દ્વારા નિર્ધારિત માર્ગદર્શિકાઓનો હેતુ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળ ખાતરી આપવામાં આવેલા પર્યાવરણ સહિત લોકોના જીવન અને સંપત્તિનું રક્ષણ કરવો છે.

કે.કે.એન.પી.પી. પ્રોજેક્ટ

૪૭. ભારત સરકારએ, પોતાની રાષ્ટ્રીય પરમાણુ નીતિનું અનુસરણ કરતાં, દેશના દક્ષિણ ભાગમાં એક પરમાણુ વીજ પ્રકલ્પ સ્થાપવાનો નિર્ણય કર્યો. તે હેતુસર, ડીએઈએ તામિલનાડુના કોરોમંડલ કાંઠે યોગ્ય સ્થળની પસંદગી કરવા માટે સાઈટ પસંદગી સમિતિ (એસએસસી)ની રચના કરી. સમિતિએ, વિવિધ સ્થળોનું સર્વેક્ષણ કર્યા બાદ, પરમાણુ વીજ પ્રકલ્પ સ્થાપવા માટે તામિલનાડુના તિરુનેલવેલી જિલ્લામાં આવેલ કુડનકુલમને સર્વાધિક યોગ્ય સ્થળ તરીકે પસંદ કર્યું. એનપીસીઆઈએલે પણ પરમાણુ વીજ પ્રકલ્પના સ્થાન નિર્ધારણમાં સુરક્ષા બાબત એઈઆરબી દ્વારા ઘડવામાં આવેલ આચારસંહિતાના પ્રકાશમાં પસંદ કરાયેલ સ્થળનો વિગતવાર અભ્યાસ કર્યો. નિર્ધારિત થયેલું કુડનકુલમ સ્થળ ભારતના દક્ષિણ-પૂર્વીય છેડા નજીક માન્નારની ખાડીના કિનારે, દરિયાકાંઠાના પટ્ટામાં,

એમએસએલથી +૩ થી +૪૫ મીટરની ઊંચાઈએ, માટીથી આવરિત સમતલ પ્રદેશની દક્ષિણ સીમા રચે છે. આ વિસ્તારમાં આવેલ મોટા ભાગની નદીઓ ઋતુઆધારિત છે અને પ્રકલ્પસ્થળની આસપાસ ૨૦ કિમી વ્યાસ વિસ્તારમાં કોઈ મોટા સરોવરો, બંધો અથવા તળાવો અસ્તિત્વમાં નથી. આ વિસ્તારનું હવામાન શુષ્ક છે અને અન્ય દરિયાકાંઠાના પ્રદેશો જેવું છે. કન્યાકુમારી સ્થિત આઈએમડી સ્ટેશન મુજબ પવનની ગતિ ૬ થી ૩૦ કિમી પ્રતિ કલાકની મર્યાદામાં છે. પર્યાવરણીય તાપમાન ૨૧°સે. થી ૩૪°સે.ની મર્યાદામાં ફેરફાર કરે છે, જ્યારે સાપેક્ષ આર્દ્રતા ૬૮% થી ૮૦% સુધી રહે છે. ભૂસ્તરશાસ્ત્રીય રીતે, આ સ્થળ આર્કિયન સુપર ગ્રુપના સ્ફટિકીય પથ્થરો, પ્રીકેમ્બ્રિયન ઉત્પત્તિના અવસાદી પથ્થરો અને તાજેતરના ક્વાટરનરી જમાવટોથી બનેલું છે. ૮૦ મીટર જેટલી ઊંડાઈ સુધી અભ્યાસ કરાયેલ ભૂસ્તરશાસ્ત્રીય પ્રોફાઇલ દર્શાવે છે કે આ સ્થળ આર્કિયન સુપર ગ્રુપને સંબંધિત ગ્રેન્યુલાઈટ અને એમ્ફિબોલાઈટ ચહેરાવાળા, ચાર્નોકાઈટના અત્યંત રૂપાંતરિત પથ્થરોનો બનેલો છે. પરમાણુ વીજ પ્રકલ્પનું સ્થળ પાન્ડિચન ચલ પટ્ટીના દક્ષિણ ભાગમાં આવેલ છે, જેના રૂપાંતરિત પથ્થરો પ્રાચીન પ્લેટફોર્મના પાચારૂપ છે.

૪૮. એન.પી.પી. સ્થળ સંશોધિત તીવ્રતા માપદંડ મુજબ અપેક્ષિત ભૂકંપ તીવ્રતા વી સુધી ધરાવતા વિસ્તારમાં આવેલું છે. સ્થળ વિસ્તાર ભારતના સીસ્મિક ઝોનિંગ નકશા (એસ.ઝેડ.પી.) મુજબ સીસ્મિક ઝોન ૨ માં આવે છે, જે મધ્યમ રીતે સ્થિર વિસ્તાર છે. આ વિસ્તારની નજીક અને ભારતીય ઉપખંડની અંદર થયેલો સૌથી

શકિતશાળી ભૂકંપ ફેબ્રુઆરી ૧૯૦૦નો કોઈમ્બતૂર ભૂકંપ હતો. આ ભૂકંપનું ઉપકેન્દ્ર પ્રસ્તાવિત એન.પી.પી. સ્થળથી ૩૦૦ કિ.મી.ના ત્રિજ્યાત્મક અંતરે આવેલું હતું. પ્લાન્ટનું સ્થળ ભારતના એસ.ઝેડ.પી.ના ઝોન ૨ માં આવેલું છે, જ્યાં તીવ્રતા ૬ના આંચકા અથવા ૫ પરિમાણનો ભૂકંપ આવી શકે છે. આ પ્રદેશમાં પ્લાન્ટ સ્થળથી ૧૦૦ કિ.મી.થી ઓછા અંતરે ૫ પરિમાણનો કોઈ આંચકો આવ્યો હોવો જાણીતો નથી. ૩૦૦ કિ.મી.ના અંતરની અંદર, ૧૩૪૧થી ૧૯૭૨ દરમિયાન તીવ્રતા ૪થી ૮ સુધીના અથવા ૪થી ૫.૭ વચ્ચેના પરિમાણવાળા આશરે ૨૭ ભૂકંપો આવ્યા હોવા જાણીતા છે. સ્થળ-પ્લાન્ટની પરસ્પર ક્રિયા કોઈ કિરણોત્સર્ગી જોખમ અથવા અસ્વીકાર્ય સ્તરના અન્ય જોખમોને ઘટાડશે કે નહીં તે બાબતે પણ વિગતવાર અભ્યાસ કરવામાં આવ્યો હતો. બાહ્ય ઘટનાઓને કારણે પરમાણુ પ્લાન્ટને થતું કિરણોત્સર્ગી જોખમ આંતરિક ઉત્પત્તિવાળા અકસ્માતો સાથે સંકળાયેલા કિરણોત્સર્ગી જોખમની શ્રેણી કરતાં વધુ ન હોવું જોઈએ અને પર્યાવરણ પર એન.પી.પી.ની શક્ય કિરણોત્સર્ગી અસર સામાન્ય સંચાલન તથા અકસ્માતની પરિસ્થિતિઓમાં સ્વીકાર્ય રીતે ઓછી અને કિરણોત્સર્ગી સલામતી માટે નિર્ધારિત માપદંડોની અંદર હોવી જોઈએ. એન.પી.પી. સ્થાપવા માટે સ્થળની યોગ્યતાનું મૂલ્યાંકન કરતી વખતે, પ્લાન્ટ પર બાહ્ય ઘટનાઓનો (પ્રાકૃતિક અને માનવપ્રેરિત) પ્રભાવ; પર્યાવરણ અને વસ્તી પર પ્લાન્ટનો પ્રભાવ; તથા ખાસ કરીને જાહેર ક્ષેત્રમાં રક્ષણાત્મક પ્રતિઉપાયો સહિતની આકસ્મિક કાર્યવાહી અમલમાં મૂકવાની બાબતોનો વિચાર કરવો આવશ્યક હતો. એસ.એસ.સી.ના અભ્યાસમાં

સીઝિમસિટી, ફોલ્ડસનું સ્થાન, ભૂસ્તરવિજ્ઞાન, પાયા સંબંધિત પરિસ્થિતિઓ, હવામાનવિજ્ઞાન, પૂર આવવાની સંભાવના (કાંઠાના સ્થળોએ સુનામી, વાવાઝોડાની મોજાં વગેરેમાંથી અને આંતરિક સ્થળોએ વરસાદ, ઉપરવાસના બંધ તૂટવા વગેરેમાંથી), હવાઈ મથકોની નજીકતા, સૈનિક સ્થાપનો, વિસ્ફોટક અને વિષારી પદાર્થો સંગ્રહતી સુવિધાઓ વગેરેનું મૂલ્યાંકન પણ સમાવાયેલ હતું. આ પ્રદેશમાં વનસ્પતિ અને પ્રાણીજીવન સહિતની જૈવવિવિધતા, સમુદ્રી પરિસ્થિતિ-તંત્ર વગેરે સમાવવામાં આવતું પર્યાવરણીય પરિસર પણ મૂલવવામાં આવ્યું હતું. સરકારને પોતાની ભલામણો કરતા પહેલાં એસ.એસ.સી.એ આ તમામ પાસાઓની યોગ્ય કાળજી લીધી હતી. એન.પી.સી.આઈ.એલ., ભારત સંઘ અને અન્ય વૈધાનિક સત્તાધિકારીઓએ એન.પી.પી. સ્થળની સલામતી અંગે એ.ઈ.આર.બી. દ્વારા નિર્ધારિત પ્રથાનું પાલન કરવામાં કાળજી લીધી હતી.

૪૯. કેએકેએનપ્પીમાં ૧૦૦૦ એમડબ્લ્યુઈ ક્ષમતાવાળી વીવીઈઆર-૧૦૦૦ પ્રકારની બે એકમોનો સમાવેશ થાય છે. કેએકેએનપ્પીમાં સ્થાપિત કરવામાં આવતા વીવીઈઆર રિએક્ટરો અદ્યતન દબાણયુક્ત જળ રિએક્ટરો (પીડબ્લ્યુઆર) ના કુટુંબના છે અને હાલમાં વિશ્વમાં ૪૩૯ પરમાણુ રિએક્ટરો કાર્યરત છે અને તેમાંના આશરે ૨૦૯ પીડબ્લ્યુઆર કુટુંબના છે, જેમાં ૫૫ વીવીઈઆરનો સમાવેશ થાય છે. સ્થળ પર બાંધકામ પ્રવૃત્તિઓ ૩૧.૩.૨૦૦૨ના રોજ શરૂ થઈ હતી અને ભારત અને રશિયા વચ્ચેના આંતર-સરકારી કરાર (આઈજીએ) અનુસાર રશિયન ફેડરેશનની તકનીકી સહાયથી બે એકમો અમલમાં મુકાઈ રહ્યા છે. કરાર અનુસાર, મુખ્ય

સાધનોની રચના અને પુરવઠો રશિયન ફેડરેશન દ્વારા કરવામાં આવે છે, જ્યારે બાંધકામ, સ્થાપન, પ્રારંભિક કાર્યાન્વયન અને સંચાલન એનપીસીઆઈએલ દ્વારા કરવામાં આવે છે. કેએકેએનપી અત્યંત આધુનિક રચનાવાળું છે. હળવા જળથી શીતિત અને નિયંત્રિત એવો પીડબ્લ્યુઆર અને તેનું પરમાણુ ઇંધણ ધરાવતું કોર દબાણ પાત્રની અંદર સ્થિત છે. તેમાં દબાણયુક્ત નળીઓ નથી, ગ્રેફાઈટ નિયંત્રક નથી અને કોરમાં પાણીનું ઉકળતર થતું નથી. રિએક્ટર હવા-અવરોધિત પ્રાથમિક નિરોધક મકાનની અંદર સ્થિત છે, જેને દ્વિતીયક નિરોધક આવરી લે છે. એનપીમાં અન્ય એવી રચનાત્મક વિશેષતાઓ પણ છે, જે વિદ્યુત શક્તિની સંપૂર્ણ ખોટ સહિત કલ્પનાતીત અસામાન્ય પરિસ્થિતિઓમાં કોરને પૂરતું શીતલીકરણ સુનિશ્ચિત કરે છે. કોર સંપૂર્ણપણે પદ્મની જવાની કલ્પિત સ્થિતિમાં પણ, કોર કેચર ઉપલબ્ધ કરાયેલ છે, જ્યાં પદ્મનેતું કોર જાળવી રાખવામાં આવે છે અને શીતિત કરવામાં આવે છે, તથા દ્વિસ્તરીય નિરોધક એ સુનિશ્ચિત કરે છે કે જાહેર ક્ષેત્રમાં કોઈ મહત્વપૂર્ણ ફિરણોત્સર્ગી અસર થશે નહીં. એનપીને ત્રણ તબક્કામાં વિભાજિત કરવામાં આવ્યું છે; પ્રથમ તબક્કામાં પીએચડબ્લ્યુઆરનું નિર્માણ અને કુદરતી યુરેનિયમનો ઉપયોગ સમાવિષ્ટ છે. બીજા તબક્કામાં પુનઃપ્રક્રિયા સંયંત્રો અને પ્લૂટોનિયમ આધારિત ઇંધણ નિર્માણ સંયંત્રોના આધાર સાથે ‘ફાસ્ટ બ્રીડર રિએક્ટર’ સ્થાપિત કરવાનો સમાવેશ થાય છે. ત્રીજો તબક્કો થોરિયમ-યુરેનિયમ-૨૩૩ ચક્ર પર આધારિત છે.

પરમાણુ વપરાયેલ ઇંધણ (એન.એસ.એફ.)

૫૦. પરમાણુ અને કિરણોત્સર્ગ સુવિધાઓના સંચાલન, જાળવણી અને સેવા-મુક્તિ દરમિયાન રેડિયોધર્મી કચરો ઉત્પન્ન થાય છે. ઉત્પન્ન થતો આ કચરો સલામત રીતે સંભાળવો આવશ્યક છે જેથી હાલમાં અને ભવિષ્યમાં આયનીકરણ કિરણોત્સર્ગના અયોગ્ય પ્રભાવોથી માનવ આરોગ્ય અને પર્યાવરણનું રક્ષણ સુનિશ્ચિત થાય અને ભવિષ્યની પેઢીઓ પર અયોગ્ય બોજો ન આવે. રેડિયોધર્મી કચરાનું સંચાલન એવી રીતે કરવાનું રહે છે કે જેમાં કિરણોત્સર્ગ સુરક્ષા અને પર્યાવરણીય સલામતીના મૂળભૂત સિદ્ધાંતોનું પાલન સુનિશ્ચિત થાય. નિરીક્ષણ અને દેખરેખ કાર્યક્રમ વ્યવસાયસંબંધિત કામદારો, સામાન્ય જનતા અને પર્યાવરણ માટે કિરણોત્સર્ગ સુરક્ષા સુનિશ્ચિત કરવામાં સહાય કરે છે. કેન્દ્ર સરકારએ અધિનિયમની કલમ ૩૦ની ઉપકલમ (૧) સાથે વાંચવાની ઉપકલમ (૨)ની કલમ (૧) તથા કલમ ૧૭ની ઉપકલમ (૧)ની કલમ (બી) દ્વારા પ્રદાન કરાયેલ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને એટોમિક એનર્જી (રેડિયોધર્મી કચરાના સલામત નિકાલ) નિયમો, ૧૯૮૭ બનાવ્યા છે, જેમાં દેશમાં રેડિયોધર્મી કચરાના સલામત નિકાલ માટેની આવશ્યકતાઓ નક્કી કરવામાં આવી છે. નિકાલ તે પ્રાધિકરણમાં નિર્ધારિત શરતો અને નિયમો મુજબ કરવો પડે છે, જેમાં સ્થાપનોમાં રેડિયોધર્મી કચરો ઉત્પન્ન કરતી પ્રક્રિયા-સામગ્રી અને ઉપકરણો, સ્થાપનાના આસપાસનું પર્યાવરણ, રેડિયોધર્મી કચરાના સંસાધન, ઉપચાર અને નિકાલ માટે સ્થાપનામાં રહેલા સુરક્ષા સાધનો અને અન્ય ઉપકરણો, સામાન્ય પરિસ્થિતિઓમાં વાર્ષિક મુક્તિ, નિકાસ અને લીકેજના અંદાજ તથા તેના અનુમાનિત પર્યાવરણીય પ્રભાવ, સંભવિત અકસ્માતો,

રેડિયોક્રિયાશીલતાની મુક્તિને નિયંત્રિત કરવા માટેની રચનાત્મક વિશેષતાઓ અને નિરીક્ષણ ઉપકરણો, તેમજ રેડિયોધર્મી કચરાના સલામત સંગ્રહમાં અનુસરવાની પ્રક્રિયાનો સમાવેશ થાય છે. જોખમી કચરા વ્યવસ્થાપન અને સંભાળ નિયમો, ૧૯૮૯ મુજબ આ નિયમો રેડિયોધર્મી કચરાને લાગુ પડશે નહીં (નિયમ ૨(ઈ)). રેડિયોધર્મી કચરો એટોમિક એનર્જી અધિનિયમ, ૧૯૬૨ અને તે હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમોની જોગવાઈઓ હેઠળ આવરી લેવાયેલ છે. વધુમાં, પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૬ હેઠળના મેન્યુફેક્ચર, સ્ટોરેજ એન્ડ ઇમ્પોર્ટ ઓફ હેઝર્ડસ કેમિકલ રૂલ્સ, ૧૯૮૯ ના નિયમ ૨(બી) અને ૩ દ્વારા રેડિયોધર્મી પદાર્થો સંબંધે એટોમિક એનર્જી અધિનિયમ, ૧૯૬૨ મુજબના નિર્દેશો અને પ્રક્રિયાઓ અમલમાં મુકવા માટે એ.ઈ.આર.બી.ને સત્તાધિકારી તરીકે સૂચિત કરવામાં આવ્યું છે.

૫૧. એ.ઈ.આર.બી. એ ૨૨ જૂન, ૨૦૦૭ના રોજ "કિરણોત્સર્ગી કચરાનું વ્યવસ્થાપન" અંગેની સંહિતા બહાર પાડી હતી, જેના ઉદ્દેશ્ય મુજબ ઉત્પત્તિથી લઈને નિકાલ સુધીના ઘન, પ્રવાહી અને વાયુમય કિરણોત્સર્ગી કચરાના સુરક્ષિત વ્યવસ્થાપન માટે જે આવશ્યકતાઓ પૂર્ણ થવી જોઈએ તે સ્થાપિત કરવામાં આવે છે. આ સંહિતામાં ખનન અને મિલિંગ તથા યુરેનિયમ અને થોરિયમ અચસ્કના પ્રોસેસિંગ; ઇંધણ નિર્માણ; પરમાણુ વીજ ઉત્પાદન કેન્દ્રો; સંશોધન/પ્રયોગાત્મક રિએક્ટરો; ઇંધણનું પુનઃપ્રક્રિયાકરણ; રેડિયોન્યુક્લાઈડ્સનો ઉપયોગ કરતી વૈદ્યકીય, ઔદ્યોગિક, કૃષિ અને સંશોધન સંસ્થાઓ; તેમજ કિરણોત્સર્ગી પદાર્થોનું

સંભાળ રાખતી અન્ય સુવિધાઓ જેવી પરમાણુ અને કિરણોત્સર્ગ સંબંધિત સુવિધાઓમાંથી ઊપજતા કિરણોત્સર્ગી કચરાના સુરક્ષિત વ્યવસ્થાપન માટેની મૂળભૂત આવશ્યકતાઓ નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે. આ સુરક્ષા સંહિતા કચરા વ્યવસ્થાપન સુવિધાઓના ડિઝાઇન, નિર્માણ અને સંચાલનમાં કિરણ સુરક્ષાના પાસાઓ સંબંધિત આવશ્યકતાઓ તથા તેમાં સંકળાયેલી વિવિધ સંસ્થાઓની જવાબદારીઓ સાથે પણ સંબંધિત છે. આ સંહિતા તેવા કિરણોત્સર્ગી કચરાના વ્યવસ્થાપન માટે પણ લાગુ પડે છે જેમાં રાસાયણિક અને જૈવિક રીતે જોખમી પદાર્થો સમાવિષ્ટ હોય, ભલે સંબંધિત ધોરણો મુજબ અન્ય વિશિષ્ટ આવશ્યકતાઓ વધારામાં લાગુ પડતી હોઈ શકે. સીલબંધી/અસીલબંધી સ્ત્રોતોના ઉપયોગથી ઊપજતા કિરણોત્સર્ગી કચરાના વ્યવસ્થાપન, યુરેનિયમ/થોરિયમ અયસ્કના ખનન અને મિલિંગ તથા સ્થળ પુનઃસ્થાપન સંબંધિત વિશિષ્ટ આવશ્યકતાઓ અનુક્રમે તે સંહિતાના પરિશિષ્ટ અ, બ અને કમાં આવરી લેવાઈ છે. પરિશિષ્ટ ડમાં કિરણોત્સર્ગી ઘન અને પ્રવાહી કચરાના પરિવહન/હસ્તાંતરણ સંબંધિત આવશ્યકતાઓ આપવામાં આવી છે. સંહિતાના અનુબંધ ૧ અને ૨ કિરણોત્સર્ગી કચરાના વ્યવસ્થાપનના સિદ્ધાંતો, દર્શન અને મૂળભૂત પગલાં સાથે સંબંધિત છે. સંહિતામાં સ્પષ્ટપણે જણાવવામાં આવ્યું છે કે બાયોસ્ફિયરથી હજારો વર્ષ સુધી લાંબા સમયના વિસંવાદ માટે આવશ્યક ઉચ્ચ સ્તરના કિરણોત્સર્ગી ઘન કચરાના ડીપ જિયોલોજિકલ નિકાલની પદ્ધતિ હાલમાં વિકાસાધીન છે. સંહિતાનો પરિષેદ ૨.૨ ખાસ કરીને માનવ આરોગ્ય અને પર્યાવરણના સંરક્ષણનો ઉલ્લેખ કરે છે. ઉક્ત

પરિષ્કેદ અત્યંત મહત્વનો હોવાથી તે નીચે વિગતવાર આપવામાં આવે છે:

"૨.૨ માનવ સ્વાસ્થ્ય અને પર્યાવરણનું સંરક્ષણ

૨.૨.૧ કિરણોત્સર્ગી કચરાનું સંચાલન નિયામક સત્તામંડળ દ્વારા નિર્ધારિત ડોઝ મર્યાદાઓ અને અન્ય સલામતી આવશ્યકતાઓની અંદર કરવામાં આવશે.

૨.૨.૨ રેડિયોધર્મી કચરામાંથી કામદારો અને જનતા પર થતો કિરણોત્સર્ગનો સંપર્ક, સામાજિક અને આર્થિક પરિબળોને ધ્યાનમાં રાખીને, યથાશક્ય અને યુક્તિસંગત રીતે શક્ય તેટલો નીચો રાખવામાં આવશે. રેડિયોધર્મી કચરા વ્યવસ્થાપન માટે સુસ્પષ્ટ કિરણોત્સર્ગ સંરક્ષણ કાર્યક્રમ સ્થાપિત કરવામાં આવશે. કિરણોત્સર્ગ સંરક્ષણ માટે મંજૂર પ્રક્રિયાઓ અને નિયંત્રણ ઉપાયોનો ઉપયોગ કરવામાં આવશે.

૨.૨.૩ કામદારો અને સામાન્ય જનતાના સભ્યોને થતા વિકિરણના સંસર્ગો નિયમનકારી સત્તામંડળ દ્વારા નિર્ધારિત મર્યાદાઓથી વધુ ન હોવા જોઈએ.

૨.૩ પ્રવાહી નિસ્સરણના માપદંડો, નિયંત્રણ અને દેખરેખ

૨.૩.૧ રેડિયોધર્મી કચરાનું, નિકાલ પહેલાં, જરૂરી મુજબ લક્ષણનિર્ધારણ, નિરીક્ષણ, અલગકરણ, ઉપચાર અને અનુરૂપ સંસ્કારીકરણ કરવામાં આવશે.

૨.૩.૨ પર્યાવરણમાં રેડિયોધર્મી નિકાસો (જળમાર્ગ, વાયુમંડલીય અને ભૂમિસ્થ માર્ગ) નિયમનકારી સત્તામંડળ દ્વારા નિર્ધારિત મર્યાદાઓથી વધુ ન હોવી જોઈએ.

૨.૩.૩ નિર્ધારિત સ્થળે, પર્યાવરણમાં રેડિયોધર્મી ઘન, દ્રવ અને વાયુમય કચરાના નિકાલ માટે સુવિધા-વિશિષ્ટ નિકાલ યોજનાઓ સ્થાપિત કરવામાં આવશે અને

કાર્યારંભ પહેલાં નિયમનકારી સત્તાધિકારીની મંજૂરી મેળવવામાં આવશે.

૨.૩.૪ પર્યાવરણમાં પ્રવૃત્તિના મુકિતકરણ અંગેના નિયંત્રણોની પૂરકતા અંગે કેન્દ્ર દ્વારા મૂલવણી કરવી અને નિયમનકારી આવશ્યકતાઓનું પાલન થતું હોવાનું દર્શાવવું જરૂરી રહેશે. જો નિઃસ્સરણો અધિકૃત મર્યાદાઓથી વધુ હોય, તો કેન્દ્ર નિયમનકારી સત્તામંડળની મંજૂરી મેળવશે.

૨.૩.૫ તમામ બિન-કિરણોત્સર્જકીય મુકિત/નિઃસરણ માટે, સંબંધિત મંજૂરીઓ અનુક્રમે સક્ષમ વૈધાનિક સત્તાધિકારીઓ પાસેથી મેળવવામાં આવશે અને તેમાં નિર્ધારિત શરતોનું પાલન કરવામાં આવશે.

૨.૪ પર્યાવરણ દેખરેખ અને નિરીક્ષણ

૨.૪.૧ નિયામક સત્તાધિકારીએ નિર્ધારિત કરેલી આવશ્યકતાઓને પૂર્ણ કરવા માટે, સુવિધા દ્વારા ઓળખાયેલા સંસર્ગ માર્ગો માટે મંજૂર કરાયેલ પર્યાવરણીય મોનિટરિંગ અને દેખરેખ કાર્યક્રમ અમલમાં મૂકવામાં આવશે. કાર્યક્રમમાં પૂર્વ-સંચાલન, સંચાલન, બંધ, અને બંધ પછીનું મોનિટરિંગ તથા દેખરેખનો સમાવેશ કરવામાં આવશે.

૨.૪.૨ વિશ્વસનીય માહિતી સુનિશ્ચિત કરવા માટે સુવિધા કેન્દ્રે નમૂના લેવાની પ્રક્રિયા, દેખરેખ અને વિશ્લેષણ બાબતે મંજૂર થયેલ ગુણવત્તા ખાતરી કાર્યક્રમ અમલમાં મૂકવો પડશે.

૨.૫ સલામતી મૂલ્યાંકન

૨.૫.૧ કચરા વ્યવસ્થાપન સુવિધાઓ, જેમાં કચરા નિકાલ

સુવિધાઓ/ભંડારગૃહોનો સમાવેશ થાય છે, માટે નિયમનકારી આવશ્યકતાઓનું પાલન દર્શાવવા સલામતી મૂલ્યાંકન અહેવાલ તૈયાર કરવામાં આવશે.

૨.૫.૨ મૂલ્યાંકનો વિવિધ સંભવિત આંતરિક અથવા બાહ્ય ઘટનાઓના અનુક્રમોની ઓળખ કરવા માટે કરવામાં આવશે, જે ઘટનાક્રમો અથવા અકસ્માતો તરફ દોરી શકે, તથા શ્રમિકો, જનતા અને પર્યાવરણ પર તેમની અસરનું મૂલ્યાંકન કરવા માટે કરવામાં આવશે.

૨.૫.૩ માનવજીવો, પર્યાવરણ (માટી, પાણી, હવા અને અમાનવીય જીવસૃષ્ટિ) તેમજ પ્રાકૃતિક સંસાધનો પર કિરણોત્સર્ગી કચરા વ્યવસ્થાપન સુવિધાઓમાંથી થતા મુક્તિકરણોના સંભવિત અકિરણોત્સર્ગી પ્રભાવને ઓળખવા, વર્ણવવા અને વિશ્લેષણ કરવા માટે મૂલ્યાંકનો કરવામાં આવશે.

૨.૫.૪ કચરા નિકાલ સુવિધા/ભંડારગૃહના દીર્ઘકાલીન કાર્યક્ષમતા અંગેના સલામતી મૂલ્યાંકનોમાં રેડિયોન્યુક્લાઇડની સામગ્રી, કચરા/કચરાના સ્વરૂપના ભૌતિક-રાસાયણિક લક્ષણો તથા અભિયાંત્રિક/કુદરતી અપરોધોની અસરકારકતાનો વિચાર કરવામાં આવશે."

પર. કિરણોત્સર્જ કચરા વ્યવસ્થાપન સાથે સંકળાયેલી જવાબદારીઓનો પણ સંહિતામાં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. કિરણોત્સર્જ કચરાના સુરક્ષિત વ્યવસ્થાપન માટે સંકળાયેલી એજન્સીઓની જવાબદારીઓનું સ્પષ્ટ વહેંચણા આવશ્યક છે, જેમાં કિરણોત્સર્જ કચરાના વ્યવસ્થાપનની જવાબદારી એક સુવિધાથી બીજી સુવિધા તરફ અથવા સુવિધાના સંચાલન માટે જવાબદાર એજન્સી સિવાયની ભિન્ન

એજન્સીને હસ્તાંતર કરવાનો સમાવેશ થઈ શકે છે. લાઈસન્સ દ્વારા અથવા નિયમનકારી સત્તામંડળે નિર્ધારિત કરેલી પ્રક્રિયાઓ અનુસાર અનુક્રમિક લાઈસન્સોની શ્રેણી દ્વારા નિયમનકારી નિયંત્રણ હેઠળ જવાબદારીની સતતતા સુનિશ્ચિત કરવામાં આવવી આવશ્યક છે. સંહિતા એ જોગવાઈ કરે છે કે કચરો ઉત્પન્ન કરનાર/વ્યવસ્થાપક અથવા બંને, નિયમનકારી આવશ્યકતાઓ અનુસાર યોગ્ય સમયમર્યાદામાં કચરાના ગંતવ્યની ઓળખ કરવા અને જરૂરી હોય તેવી કોઈપણ અનુમતિ મેળવવા માટે જવાબદાર રહેશે. કચરો ઉત્પન્ન કરનાર/વ્યવસ્થાપક કિરણોત્સર્જી કચરાનો મંજૂર કરેલી રીતથી નિકાલ કરશે અથવા પ્રક્રિયા, સંગ્રહ અથવા નિકાલ માટે તેને અધિકૃત રીતથી અન્ય કચરા વ્યવસ્થાપકને હસ્તાંતર કરશે. સંહિતાના પેરા ૩.૨.૬ માં કચરો ઉત્પન્ન કરનાર/વ્યવસ્થાપકના પ્રકાશનનો વિશેષ રીતે ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

૫૩. કોડનો પરિછેદ ૪ ખાસ કરીને કિરણોત્સર્ગી કચરાના નિકાલ-પૂર્વ વ્યવસ્થાપન દ્વારા લેવાયવાના નિકાલ-પૂર્વ ઉપાયો સાથે સંબંધિત છે. કોડનો પરિછેદ ૫ ઘન કચરાના પૃથ્વીની સપાટી નજીક નિકાલ સાથે સંબંધિત છે, જેમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે ઘન કચરાના નિકાલમાં મંજૂર સવલતોમાં કચરાનું સ્થાપન સામેલ છે. વધુમાં, તેમાં એવું પણ જણાવવામાં આવ્યું છે કે નિકાલ પૃથ્વીની સપાટી નજીક નિકાલ સવલત (એન.એસ.ડી.એફ.) અથવા ઊંડી ભૂગર્ભીય ભંડારગૃહ (ડી.જી.આર.) માં થઈ શકે છે. એન.એસ.ડી.એફ.ની રચના, નિર્માણ, સંચાલન અને સંચાલન-પશ્ચાત તબક્કાએ આવશ્યક સલામતીની આવશ્યકતાઓ પૂર્ણ કરવી

જરૂરી છે. કોડનો પરિશિષ્ટ ૨ કિરણોત્સર્ગી કચરા વ્યવસ્થાપનના સિદ્ધાંતો અને દાર્શનિક આધાર સાથે સંબંધિત છે.

એનએસએફ અને કચરાનું સંચાલન:

૫૪. અપીલકર્તાઓ દ્વારા ગંભીર આશંકા વ્યક્ત કરવામાં આવી છે કે પરમાણુ ઊર્જાના ઉપયોગથી વિશાળ પ્રમાણમાં કિરણોત્સર્ગી કચરો ઉત્પન્ન થાય છે, જેનો યોગ્ય રીતે અને કોઈપણ પ્રકારની લીકેજ વિના સુરક્ષિત સંભાળ, ઉપચાર, પરિવહન, સંગ્રહ અને નિકાલ ન કરવામાં આવે તો જમીન, પાણી, ખોરાક, હવા અને પરિવેશમાં ગંભીર પ્રદૂષણ સર્જી શકે છે. વધુમાં, અપીલકર્તાઓનો એ પણ કેસ હતો કે પરમાણુ વિખંડન પ્રક્રિયા દરમિયાન પરમાણુ સંયંત્રો પોતાનું લગભગ સમગ્ર ઇંધણ દ્રવ્યમાનમાં અત્યલ્પ ઘટાડા સાથે કિરણોત્સર્ગી કચરામાં પરિવર્તિત કરે છે અને પુનઃપ્રક્રિયા કરવાથી પણ પોતાનાં ઉચ્ચ સ્તરીય કચરાનું સર્જન થાય છે. વધુમાં, એ પણ દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે અસ્થાયી સ્વરૂપના તરીકે રચાયેલ ઘણા સંગ્રહસ્થાનો કાયમી સ્વરૂપ ધારણ કરી રહ્યા છે અને અંતરિમ સંગ્રહ તેના સ્વભાવથી જ અલ્પ અવધિ માટેનો સંગ્રહ છે, જે કાયમી ભૂગર્ભ સંગ્રહસ્થાનનો કદી પણ વિકલ્પ બની શકે નહીં. અપીલકર્તાઓએ વધુમાં દર્શાવ્યું કે આજદિન સુધી પરમાણુ કચરાને સંપૂર્ણપણે દૂર કરવા માટે કોઈ ટકાઉ ઉપાય વિશ્વવ્યાપી સ્તરે ન તો શોધવામાં આવ્યો છે કે ન તો અમલમાં મુકવામાં આવ્યો છે. અપીલકર્તાઓએ એ પણ રજૂ કર્યું કે રશિયા સાથેના પૂર્વવર્તી ૧૯૮૮ના કરાર હેઠળ પરમાણુ કચરાને પાછું રશિયા મોકલવાનું હતું અને સ્થળ મંજૂરી તથા પર્યાવરણ મંજૂરી આ પરિબળના

આધારે આપવામાં આવી હતી. તેમ છતાં, વર્ષ ૧૯૯૮માં નવો કરાર કરવામાં આવ્યો હતો, જેના હેઠળ પરમાણુ કચરાને ભારતમાં જ રાખી સંગ્રહિત કરવાનું હતું.

૫૫. કિરણોત્સર્ગી કચરાના સંચાલનમાં સમગ્ર ઇંધણ ચક્ર દરમિયાન ઉત્પન્ન થતા દરેક પ્રકારના કિરણોત્સર્ગી કચરાનો સમાવેશ થાય છે, જે યુરેનિયમના ખનન અને ઇંધણ નિર્માણથી શરૂ થઈ રિએક્ટરના સંચાલન સુધી, તેમજ વપરાઈ ગયેલા ઇંધણના સંપૂર્ણ પુનઃપ્રક્રિયકરણ સુધી વિસ્તરે છે. આઈ.એ.ઈ.એ.ના "વપરાઈ ગયેલા ઇંધણ અને ઉચ્ચ સ્તરના કિરણોત્સર્ગી કચરાના સંગ્રહ અને નિકાલ" શીર્ષક ધરાવતા દસ્તાવેજ, તથા એ.ઈ.આર.બી.ની કિરણોત્સર્ગી કચરા સંચાલન સંહિતા, ૨૦૦૭ માટેની એ.ઈ.આર.બી. સલામતી માર્ગદર્શિકા રૂપે સુસંગત, વ્યાપક અને સાતત્યપૂર્ણ સિદ્ધાંતોનો સમૂહ પહેલેથી જ અમલમાં છે. વધુમાં, ૧૫ સભ્યોની ટીમે ડિસેમ્બર ૨૦૧૧ના પોતાના અહેવાલમાં વપરાઈ ગયેલા ઇંધણના સંચાલન અંગે આ રીતે જણાવ્યું છે.

"૬.૩ વપરાયેલ ઇંધણનું વ્યવસ્થાપન:

સર્વપ્રથમ અને મુખ્યત્વે એ ચાદ રાખવું જોઈએ કે ભારતીય અણુકાર્યક્રમમાં વપરાયેલ ઇંધણ કચરો નથી. તેમાં બંધ ઇંધણ ચક્રનું અનુસરણ કરવામાં આવે છે, જેમાં વપરાયેલ ઇંધણમાં રહેલી યુરેનિયમ અને પ્લૂટોનિયમ જેવી મૂલ્યવાન વિખંડનીય સામગ્રીઓ પુનઃપ્રાપ્તિ કરીને ફરી ઉપયોગમાં લેવામાં આવે છે.

૧) તેથી વપરાયેલ ઇંધણ એક એવી સંપત્તિ છે જેને જાળવી રાખવાની જરૂર છે. કુડનકુલમ ખાતે, રિએક્ટરોમાંથી નીકળતું વપરાયેલ ઇંધણ સ્ટોરેજ પૂલોમાં અત્યંત

કાળજીપૂર્વક સંગ્રહિત કરવામાં આવશે, જે હંમેશા શુદ્ધ, ખનિજમુક્ત અને બોરેટેડ પાણીથી ભરેલા રહે છે અને જેમાં પાણીનું સતત પુનઃપરિભ્રમણ કરવામાં આવે છે. આ પૂલો ઉચ્ચ અખંડિતતાવાળા કોન્ક્રીટના પૂલો છે, જેઓને વધારામાં સ્ટેનલેસ સ્ટીલની શીટોથી અસ્તરિત કરવામાં આવ્યા છે, જેથી લાંબા સમયગાળા સુધી અસરકારક સંરક્ષણ સુનિશ્ચિત કરી શકાય. પરમાણુ ઊર્જા વિભાગને વપરાયેલ ઇંધણના સુરક્ષિત સંચાલન બાબતે લાંબા અનુભવ તથા ઉચ્ચ કક્ષાની નિપુણતા છે.

૨) કુડનકુલમ સ્થળે વપરાયેલ ઇંધણનું પુનઃપ્રક્રિયાકરણ કરવાની કોઈ યોજના નથી. તેથી, કુડનકુલમ ખાતે વપરાયેલ ઇંધણના સંગ્રહને માત્ર અંતરિમ ઉપાય તરીકે જ ગણવામાં આવવો જોઈએ, જ્યાં સુધી તેને પુનઃપ્રક્રિયાકરણ સુવિધા સુધી પરિવહન કરવામાં ન આવે.

૩) પરમાણુ ઊર્જા વિભાગ પાસે વપરાયેલ ઇંધણને એક સ્થળથી બીજા સ્થળે રેલમાર્ગ તેમજ રસ્તામાર્ગ બંને દ્વારા, જનતાને કોઈપણ પ્રકારનો જોખમ ઊભો કર્યા વિના, સુરક્ષિત રીતે પરિવહન કરવા માટે પૂરતી પ્રૌદ્યોગિકી અને વર્ષોનો અનુભવ ઉપલબ્ધ છે. આ કાર્ય સુરક્ષાને નિયંત્રિત કરતા પરિવહન નિયમો સંબંધિત એ.ઈ.આર.બી.ની શરતો અનુસાર કરવામાં આવે છે."

૫૬. એનપીસીઆઈએલ, એમઓઈએફ અને પરમાણુ ઊર્જા વિભાગ (ડીએઈ) એ અપીલકર્તાઓ દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા વિવિધ મુદ્દાઓ અંગે વિગતવાર પ્રતિશપથપત્ર દાખલ કર્યું છે. એનપીસીઆઈએલ અને ડીએઈએ રજૂ કર્યું કે ભારત અને યુએસએસઆર વચ્ચેના ઈ.સ. ૧૯૮૮ના અગાઉના કરાર મુજબ ખર્ચાયેલ

ઇંધણને રશિયા મોકલવાનું હતું, છતાં ઈ.સ. ૧૯૯૮માં બંને દેશો વચ્ચે થયેલા અનુગામી કરારમાં ભારત સરકારે આ બાબતે આગ્રહ રાખ્યો હતો કે તેને ખર્ચાયેલ ઇંધણ ભારતની અંદર જ રાખવાની પરવાનગી આપવામાં આવે, જેથી તેનું પુનઃપ્રક્રિયા કરી તેનો ઉપયોગ થઈ શકે. એમ જણાવાયું છે કે રિએક્ટરમાંથી કાઢવામાં આવેલ ખર્ચાયેલ ઇંધણમાં એવા પદાર્થો હોય છે જે પુનઃપ્રક્રિયા માટે યોગ્ય હોય છે અને તેથી તેનો વિજળી ઉત્પન્ન કરવા માટે પુનઃઉપયોગ થઈ શકે. ખર્ચાયેલ ઇંધણમાં ખનિજ પદાર્થો, એટલે કે યુરેનિયમ અને પ્લુટોનિયમ, અનુક્રમે અંદાજે ૯૬% અને ૧% હોય છે. બાકી રહેલાં ૩%માં અન્ય ઘટકો હોય છે જે સામાન્ય રીતે પુનઃપ્રક્રિયાયોગ્ય નથી. વધુમાં, એ પણ દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે કેકેએનપિપિ પાસે ખર્ચાયેલ ઇંધણના સુરક્ષિત સંગ્રહ માટે પૂરતી જોગવાઈઓ હતી. કેકેએનપિપિમાં, ખર્ચાયેલ ઇંધણ સંગ્રહ તળાવ (એસએફપી) પ્રાથમિક આવરણની અંદર, રિએક્ટર કેવિટી પાસે આવેલું છે, જેમાં પ્લાન્ટની સંપૂર્ણ ક્ષમતાથી ૭ વર્ષના સંચાલન માટે સમકક્ષ ઇંધણ તથા એક સંપૂર્ણ કોર લોડ જેટલું ઇંધણ સંગ્રહ કરવાની ક્ષમતા છે. એઈઆરબી સલામતી માર્ગદર્શિકા "દબાણયુક્ત ભારે પાણી રિએક્ટરો માટે ઇંધણ હેન્ડલિંગ અને સંગ્રહ પ્રણાલીઓની રચના - એઈઆરબી/એસજી/ડી-૨૪" ખર્ચાયેલ ઇંધણના સંગ્રહની રચનામાં સલામતી વિષયક બાબતોને આવરી લે છે. એનપીસીઆઈએલે રજૂ કર્યું કે તેઓ એઈઆરબી દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલી સલામતી માર્ગદર્શિકાઓનું કડક પાલન કરી રહ્યા છે. તેમ છતાં, બીએઆરસીના ન્યુક્લિયર રિસાયકલ ગ્રુપ પાસે ભારતમાં કિરણોત્સર્ગી કચરા વ્યવસ્થાપન અંગે

સમગ્ર દષ્ટિ છે અને તેણે પરમાણુ ઇંધણના વ્યવસ્થાપન માટે કેટલીક માર્ગદર્શિકાઓ વિકસાવી છે.

એનએસએફ વેસ્ટ – પરિવહન:

૫૭. એન.પી.પી.માંથી ઉત્પન્ન થયેલ વપરાયેલ પરમાણુ ઇંધણ, પૂરતા સંગ્રહકાળ પછી, આંતરરાષ્ટ્રીય તેમજ એ.ઈ.આર.બી.ના માર્ગદર્શકો અને ધોરણોનું પાલન કરીને, દેશની અંદર આવેલી પુનઃપ્રક્રિયા સુવિધાઓ સુધી પરિવહન કરવામાં આવે છે. એન.પી.સી.આઈ.એલ., ડી.એ.ઈ. અને એમ.ઓ.ઈ.એફ.એ સતત એવો અભિપ્રાય જાળવી રાખ્યો છે કે તેઓ સલામતી અને સુરક્ષાના મહત્વથી અવગત છે અને વપરાયેલ ઇંધણના સંચાલન તથા પરિવહન સુરક્ષિત રીતે, આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે માન્ય ધોરણો અને નિયમોનું પાલન કરીને, કરવામાં આવે તે માટે યોગ્ય કાળજી લેવામાં આવી છે અને તે જ કાર્ય એ.ઈ.આર.બી. અને ભારત સરકારની દેખરેખ હેઠળ કરવામાં આવી રહ્યું છે.

૫૮. એસ.એન.એફ. એક જોખમી, દીર્ઘકાલીન આરોગ્ય અને પર્યાવરણીય જોખમ ઉપસ્થિત કરે છે અને ઘણીવાર એવું કહેવામાં આવે છે કે તે "માણસની સમજણની હદોને જાણે પાર કરી જતાં સમયગાળાઓ સુધી" જોખમી જ રહે છે. આ મુદ્દો, કહેવાની જરૂર નથી, અત્યંત ચિંતાનો વિષય છે. નોંધનીય છે કે અમેરિકા ના યુક્કા માઉન્ટેન ખાતે 'ભૂગર્ભીય ભંડારગૃહ' સ્થાપિત કરવા માટે થયેલા વીસ વર્ષના કાર્યનો ત્યાગ કરવો પડ્યો હતો, જ્યારે ઊર્જા વિભાગે તે સુવિધા માટેની તેની પરવાનગી અરજી પાછી ખેંચવાનો નિર્ણય કર્યો હતો. એન.પી.સી.આઈ.એલ. એ એમ જાળવી

રાખ્યું છે કે એસ.એન.એફ. ને પુનઃપ્રક્રિયા માટે સ્થળ પર જ રાખવામાં આવે છે અથવા કાયમી ભંડારગૃહ સુધી પરિવહન કરવામાં આવે છે, અને તે કેટલું સુરક્ષિત છે; જો તેને યોગ્ય રીતે રાખવામાં ન આવે, તો, જેમ અમે અગાઉ સૂચવ્યું છે તેમ, તે માત્ર વર્તમાન પેઢી માટે જ નહીં પરંતુ ભાવિ પેઢી માટે પણ ગંભીર આરોગ્ય જોખમ ઊભું કરી શકે છે, જેમની સામે આપણી જવાબદારી છે.

૫૯. નિષ્ણાતો જણાવે છે કે ભારતમાં એસ.એન.એફ.ના પુનઃપ્રક્રિયાકરણ માટેની ક્ષમતા ઉપલબ્ધ છે. હાલમાં, ભારતમાં દ્રાવક નિષ્કર્ષણ પ્રક્રિયા આધારિત ત્રણ કાર્યરત પ્રક્રિયાકરણ સંયંત્રો છે – એક-એક ટ્રોમ્બે, તારાપુર અને કલ્પકલ્પ જાતે. ટ્રોમ્બે સંયંત્ર સંશોધન રિએક્ટરોમાંથી નીકળતા વપરાયેલ ઇંધણનું વર્ષદીઠ ૬૦ ટન ક્ષમતાથી પુનઃપ્રક્રિયાકરણ કરે છે. તારાપુર અને કલ્પકલ્પ સ્થિત સંયંત્રો પી.એચ.ડબલ્યુ.આર.માંથી આવતાં બહારના સ્થળના ઇંધણનું વર્ષદીઠ ૧૦૦ ટન પ્રત્યેક કાર્યક્ષમતા સાથે પ્રક્રિયાકરણ કરે છે. કાર્યક્રમને વેગ આપવા માટે ભારતીય ઉદ્યોગના સક્રિય સહભાગથી વધારાની પુનઃપ્રક્રિયાકરણ સુવિધાઓ સ્થાપિત કરવામાં આવી રહી છે.

૬૦. અમે નોંધીએ છીએ કે ભારતમાં ઉપલબ્ધ યુરેનિયમના મર્યાદિત સંસાધનોને ધ્યાનમાં લેતાં, પુનઃપ્રક્રિયા કર્યા વિના પી.એચ.ડબલ્યુ.આર. દ્વારા સ્થાનિક રીતે પ્રાપ્ત કરી શકાય તેવી એન.પી. ક્ષમતા ૧૦,૦૦૦ એમડબલ્યુઈ તરીકે અંદાજવામાં આવી છે. પુનઃપ્રક્રિયાની મદદથી, ૨૦૫૨ સુધીમાં પ્રાપ્ત કરી શકાય તેવી ક્ષમતા આયાતિત એલ.ડબલ્યુ.આર. સાથે ૬૩૦૦૦ એમડબલ્યુઈ સુધી અને

એલ.ડબલ્યુ.આર. ઇંધણના પુનર્યકલ્પથી ૨૭૫,૦૦૦ એમડબલ્યુઈ સુધી જઈ શકે છે. તેથી, એન.પી.સી.આઈ.એલ.એ એવો અભિગમ અપનાવ્યો છે કે વપરાયેલ ઇંધણની પુનઃપ્રક્રિયા દેશના ત્રિ-ચરણ અણુવિદ્યુત કાર્યક્રમની કુંજ છે. એસ.એન.એફ.નું ૮૭% પુનઃઉપયોગ માટે સમર્થ છે, પરંતુ બાકી રહેલા ૩% એસ.એન.એફ. અંગે શું કરવું તે એક વિવાદાસ્પદ પ્રશ્ન છે, કારણ કે તેનો પુનઃઉપયોગ શક્ય નથી; તેમાં વિવિધ વિખંડન ઉત્પન્ન પદાર્થો અને લઘુ એકિટનાઈડ્સનો સમાવેશ થાય છે. આ ૩% કચરામાં એવા લઘુ એકિટનાઈડ્સનો સમાવેશ થાય છે, જેમનો અર્ધ-આયુષ્ય લાખો વર્ષનો છે. તેમ છતાં, નિષ્ણાતો કહે છે કે જો આ લઘુ એકિટનાઈડ્સને "વિભાજિત" કરવામાં આવે અથવા દૂર કરવામાં આવે, તો બાકીના કચરામાં આશરે ૩૦ વર્ષના અર્ધ-આયુષ્ય ધરાવતા એફ.પી.નો પ્રભાવ મુખ્ય રહેશે અને તેથી ૧૦ અર્ધ-આયુષ્ય (૩૦૦ વર્ષ) પછી તેની ક્રિયાશીલતા નગણ્ય બની જશે; અને આ રીતે અલગ કરાયેલા લઘુ એકિટનાઈડ્સને ત્યારબાદ ફાસ્ટ બ્રીડર રિએક્ટર્સ અથવા એક્સેલેરેટર ડ્રિવન સિસ્ટમ્સ (એ.ડી.એસ.) માં વિખંડન પ્રેરિત કરીને "રૂપાંતરિત" અથવા દહન કરી શકાય છે. ઉપરોક્ત દર્શાવેલ તથ્યો સૂચવે છે કે એસ.એન.એફ. નો ચોક્કસ ટકાવારી હિસ્સો લાખો વર્ષ જેટલું દીર્ઘ આયુષ્ય ધરાવશે અને પર્યાવરણ પર કંઈક અસર કરશે, પરંતુ તેને કેવી રીતે નિયંત્રિત કરવું—

પાકિસ્તાનની સર્વોચ્ચ અદાલતે હ્યુમન રાઈટ્સ (એન્વાયરમેન્ટલ પોલ્યૂશન ઇન બલૂચિસ્તાન) પી.એલ.ડી. ૧૯૯૪ એસ.સી. ૧૦૨ માં બલૂચિસ્તાન પ્રાંતના

દરિયાકાંઠે પરમાણુ કચરો ફેંકવામાં આવતો હોવાના અખબારી અહેવાલની સ્વપ્રેરિત નોંધ લીધી હતી. અદાલતે તે સમયની પ્રાંત સરકારને દાવાની તપાસ કરવા નિર્દેશ આપ્યો હતો અને એવો નિર્ણય કર્યો હતો કે પરમાણુ કચરાનું આવું નિકાલ બંધારણના અનુચ્છેદ ૯ માં અંકિત જીવનના મૂળભૂત અધિકારોના ઉલ્લંઘનમાં આવે છે.

૬૧. આ સંદર્ભમાં, અમે ન્યૂ યોર્ક રાજ્ય, ઇત્યાદિ વિ. એન.આર.સી. અને યુ.એસ.એ. તા. ૮.૬.૨૦૧૨ ના યુ.એસ. અપીલી અદાલતના ચુકાદાનો ઉલ્લેખ કરી શકીએ. તે કેસમાં, અદાલત પરમાણુ કચરાના તાત્કાલિક સંગ્રહ અને કાયમી નિકાલ સંબંધિત મુદ્દા પર વિચારણા કરી રહી હતી. અદાલતે એવું ઠરાવ્યું કે વપરાયેલ પરમાણુ ઇંધણના જોખમો અંગે ન્યુક્લિયર રેગ્યુલેટરી કમિશનની મૂલવણી બે રીતે ખામીયુક્ત છે: પ્રથમ, કાયમી સંગ્રહ “જ્યારે જરૂરી બનશે ત્યારે” ઉપલબ્ધ રહેશે એવો નિષ્કર્ષ કાઢતી વખતે, કમિશને કાયમી સંગ્રહ સુનિશ્ચિત કરવામાં નિષ્ફળ જવાથી થતા પર્યાવરણીય પ્રભાવોની ગણતરી કરી નહોતી — એવી શક્યતા છે જેને અવગણવી શક્ય નથી. બીજું, પ્લાન્ટના પરવાના ગાળાના સમાપ્તિ પછી સાઈઠ વર્ષ સુધી વપરાયેલ ઇંધણને પરમાણુ પ્લાન્ટોના સ્થળ પર સુરક્ષિત રીતે સંગ્રહિત કરી શકાય એવો નિર્ધાર કરતી વખતે, કમિશન ભવિષ્યના જોખમો અને મુખ્ય પરિણામોની યોગ્ય રીતે તપાસ કરવામાં નિષ્ફળ ગયું હતું.

૬૨. અમે નોંધીએ છીએ કે ઉપરોક્ત નિર્ણય હાલના કેસના તથ્યો પર સીધો લાગુ પડતો નથી. યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ “ઓપન ફ્યુઅલ સાયકલ” પ્રક્રિયા અનુસરે છે, જેમાં

વપરાયેલ ઇંધણનું પુનઃપ્રક્રિયાકરણ કરવામાં આવતું નથી, પરંતુ તેને કચરા તરીકે ગણાવી તેનો નિકાલ કરવામાં આવે છે; પરંતુ ભારતમાં, અમે “કલોઝ ફ્યુઅલ સાયકલ” પ્રક્રિયા અનુસરીએ છીએ, જેમાં યુરેનિયમ અને પ્લૂટોનિયમ મેળવવા માટે એસ.એન.એફ.નું પુનઃપ્રક્રિયાકરણ એક આવશ્યક પગલું છે.

૬૩. એ.ઈ.આર.બી.એ, ઘણાં પહેલાં, ૧૯૮૯માં, સ્થળ મંજૂરી આપતી વખતે, કે.કે.એન.પી.પી. ખાતે એસ.એન.એફ.ના દીર્ઘકાલીન સંગ્રહ માટે રિએક્ટરથી દૂર સંગ્રહ સુવિધા (એ.એફ.આર.) રાખવાની ભલામણ કરી હતી. એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે એ.એફ.આર.ના રચના-સુરક્ષા સંબંધિત પાસાઓની એ.ઈ.આર.બી. દ્વારા સમીક્ષા કરવામાં આવશે. આવી એક સુવિધા તારાપુર ખાતે પહેલેથી જ ઉપલબ્ધ છે, જ્યાં એવો અહેવાલ છે કે આવા સંગ્રહના પર્યાવરણ સંબંધિત મુદ્દા પર કોઈ પ્રતિકૂળ અસર થઈ નથી. એ.ઈ.આર.બી.એ, અનુગામી સમીક્ષાઓમાં, એ.એફ.આર. સુવિધાઓ અંગે ભલામણો કરી હતી. ૧૫/૧૬.૯.૨૦૧૧ના રોજ યોજાયેલી એ.સી.પી.એસ.આર.ની ૧૨૬મી બેઠકમાં, એ.એફ.આર. સંબંધિત મુદ્દાની સમીક્ષા કરવામાં આવી હતી અને એવી ભલામણ કરવામાં આવી હતી કે એ.એફ.આર. કાર્યરત થયા પછીના ૫ વર્ષ પૂર્ણ થાય તે પહેલાં જ અંતિમ કરવી જોઈએ.

ડીપ જિયોલોજિકલ રિપોઝિટરી (ડીજીઆર):

૬૪. ભારતમાં કાયમી ડી.જી.આર. માટે, એન.પી.સી.આઈ.એલ. જણાવે છે તેમ, કદાચ થોડાં દાયકાઓ બાદ આવશ્યકતા ઊભી થઈ શકે. અમને જાણ કરવામાં

આવી છે કે, ઇન-સિટુ પ્રયોગો, કુદરતી અવરોધના લક્ષણ-નિર્ધારણ, સંખ્યાત્મક મોડેલિંગ, સંકલ્પનાત્મક ડિઝાઇન તથા કચરાના સ્વરૂપો અને સંગ્રહસ્થાનની પ્રક્રિયાઓના કુદરતી અનુરૂપોના ક્ષેત્રમાં સંશોધન અને વિકાસનું કાર્ય છેલ્લા ત્રણ દાયકાથી પ્રગતિમાં છે. આંતરરાષ્ટ્રીય વિકાસ સાથે સુસંગતતા જાળવી રાખીને, અસીના દાયકામાં કાર્યનો પ્રારંભિક કેન્દ્રબિંદુ મુખ્યત્વે ભારતમાં ત્યજાયેલ ખાણોમાંથી એકમાં સામાન્ય ભૂગર્ભ સંશોધન પ્રયોગશાળા (યુ.આર.એલ.) સ્થાપવા પર હતો અને તેના પરિણામે દક્ષિણ ભારતમાં સ્થિત કોલાર ગોલ્ડમાઇનમાં એક ભૂગર્ભ કક્ષનો વિકાસ થયો. ભારતીય ભૂગર્ભ સંગ્રહસ્થાન કાર્યક્રમ હેઠળ વર્તમાન પ્રયત્નો ગ્રેનાઈટ આધારિત યુ.આર.એલ. તરફ દોરાયેલા છે. નિષ્ણાતોનું માનવું છે કે ડી.જી.આર.ની સ્થાપના ટેકનોલોજી દૃષ્ટિએ વિશેષ પડકારરૂપ નથી, પરંતુ આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે સર્વત્ર જેમ સ્થિતિ છે તેમ, આ મુદ્દો વધુ સામાજિક-રાજકીય સ્વરૂપનો છે.

કપ. અમારો એવો અભિપ્રાય છે કે આ મુદ્દાઓનો સંબંધિત ક્ષેત્રના નિષ્ણાતો દ્વારા, નિશ્ચિતરૂપે, વધુ વિલંબ વિના નિવારણ કરવો આવશ્યક છે. ૨૦૦૭ નો "રેડિયોઑક્ટિવાશીલ કચરાના વ્યવસ્થાપન" અંગેનો એ.ઈ.આર.બી. સુરક્ષા સંહિતા ડી.જી.આર. માટેની આવશ્યકતાઓનો ઉલ્લેખ કરતી નથી. ભારત સહિતના તમામ પરમાણુ ઊર્જા સંયંત્રો ચલાવતા દેશો આ પ્રકારની સમસ્યાનો સામનો કરી રહ્યા છે. ડી.જી.આર. માં એસ.એન.એફ. નું સંચાલન કરવા માટે સંશોધન ચાલુ છે, જે નજીકના ભવિષ્યમાં, એવી આશા રાખીએ, વાસ્તવિકતા બનશે, પરંતુ તેથી

ભારતની પરમાણુ નીતિના અમલીકરણમાં કે.કે.એન.પી.પી. ખાતે સ્થાપિત કરવામાં આવેલ આવા પ્રકલ્પને અટકાવી રાખવા બાબતે અમને નિવારિત ન કરવું જોઈએ.

૬૬. તેમ છતાં, અમે ચેતવણીરૂપે જણાવી શકીએ છીએ કે ભારત સંઘ, એનપીસીઆઈએલ વગેરે માટે સ્થાયી ડીજીઆર માટે કોઈ સ્થળ શોધી કાઢવું અત્યંત મહત્વપૂર્ણ છે. એનપિપિ સ્થળે એસએનએફનું સંગ્રહણ, દીર્ઘગાળે, આરોગ્ય અને પર્યાવરણ માટે જોખમી તથા લાંબા ગાળાનું સંકટ ઉભું કરશે. એનપીસીઆઈએલ અને ભારત સંઘ ભવિષ્યમાં સંભવિત હાનિકારક ઘટનાઓની શક્યતાઓ અને તેના પરિણામોને ધ્યાનમાં લેવા બંધાયેલા છે. નોંધપાત્ર રીતે, એનપીસીઆઈએલ પાસે, નજીકના ભવિષ્યમાં ડીજીઆર સ્થાપિત કરવામાં આવશે એવી માત્ર નોંધ અને આશા રાખવા સિવાય, કોઈ દીર્ઘગાળાની યોજના હોવાનું જણાતું નથી. પરમાણુ ઊર્જા અધિનિયમ, ખાસ કરીને કલમ ૧૭, અમારા એનપિપિઓની વર્તમાન અને ભાવિ સુરક્ષા તેમજ આસપાસના જીવન અને પર્યાવરણની સુરક્ષાનું પરિકલ્પન કરે છે. એનપીસીઆઈએલ અને ભારત સંઘે એનપિપિઓ સ્થાપિત કરવાની પોતાની કાર્યવાહીથી ઊભા થતા પર્યાવરણીય પરિણામોનું ગંભીરતાપૂર્વક મૂલવણ કરવું જ જોઈએ; તેથી, સ્થાયી ડીજીઆર અત્યંત મહત્વપૂર્ણ છે અને તેની યોજના તેઓએ અત્યારે જ કરવી જોઈએ.

કિરણોત્સર્ગી પદાર્થ

૬૭. આપણે સૌ આપણા દૈનિક જીવનમાં સ્વાભાવિક રીતે ઉત્પન્ન થતી વિકિરણની અસર હેઠળ આવીએ છીએ. સૂર્યમંડળની બહારથી આવતું બ્રહ્માંડીય વિકિરણ પણ

સામાન્ય ઘટના છે. પૃથ્વીનું ભૂપૃષ્ઠ વિકિરણશીલ છે, તેમજ પૃથ્વીના સપાટીના ઉપર જ્યાં અમે વિમાન દ્વારા ઉડાન ભરીએ છીએ ત્યાં પણ અમને વિકિરણના ડોઝ પ્રાપ્ત થાય છે. એક્સ-રે, સી.ટી.-સ્કેન, એન્જિયોગ્રાફી, એન્જિયોપ્લાસ્ટી જેવી વૈદ્યકીય નિદાનાત્મક સારવારમાં પણ વિકિરણશીલ ડોઝ પ્રસરીત થાય છે. તેમ છતાં, પરમાણુ રિએક્ટરોના વિકાસે, જેણે પ્રથમ વખત અનેક ભિન્ન તત્ત્વોના રેડિયો-આઇસોટોપોના ઉત્પાદનને શક્ય બનાવ્યું, વિકિરણશીલ પદાર્થોના ક્ષેત્રનો વિસ્તારો કર્યો. તેથી, તેનું ઉત્પાદન અને ઉપયોગ થોડોક સીમાપ્રમાણનો વિકિરણ ઉત્પન્ન કરવાનું અનિવાર્ય બનાવે છે, જેને ભાગ્યે જ અટકાવી શકાય. એટોમિક એનર્જી (રેડિએશન પ્રોટેક્શન) રૂલ્સ, (હવે રેડિયો પ્રોટેક્શન રૂલ્સ) શરૂઆતમાં બનાવવામાં આવ્યા હતા અને ૨૦૦૪માં સુધારવામાં આવ્યા હતા. નિયમો અનુસાર, પરવાનોની શરતો અને નિયમોને અનુસરીને સિવાય કોઈપણ વ્યક્તિ વિકિરણશીલ પદાર્થ હાથે લઈ શકતી નહોતી અથવા કોઈ વિકિરણ ઉત્પન્ન કરતું સાધન ચલાવી શકતી નહોતી. એટોમિક એનર્જી (કન્ટ્રોલ ઓફ ઈરેડિએશન ઓફ ફૂડ) રૂલ્સ, ૧૯૯૦ (૧૯૯૬માં સુધારેલ) દેશના ખાદ્યપદાર્થોના કિરણને નિયંત્રિત કરવા પ્રયત્ન કરે છે. અધિનિયમની જોગવાઈઓ, કાયદેસરના નિયમો અને વિનિયમો, વિવિધ સંહિતાઓ, સલામતી ધોરણો વગેરે, જે એ.ઈ.આર.બી. દ્વારા જારી કરવામાં આવ્યા છે અને જેને આઈ.એ.ઈ.એ., એન.ઈ.એ., ધ વર્લ્ડ એસોસિએશન ઓફ ન્યૂક્લિયર ઓપરેશન્સ (ડબલ્યુ.એ.એન.ઓ.) વગેરે દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલી તકનીકી સહાયથી મજબૂતી આપવામાં આવી છે, તેનો આ દેશમાં કાર્યરત ૨૦

વિદ્યુત શક્તિ રિએક્ટરો બાબતે ભારતમાં પાલન કરવામાં આવે છે. પરમાણુ સંયંત્રો અને વિકિરણશીલ પદાર્થોની સુરક્ષા કરવી અને તેમની ભૌતિક સુરક્ષા સુનિશ્ચિત કરવી, તેથી, પરમાણુ કાયદાનો કેન્દ્રિય ભાગ બની ગઈ છે. એન.પી.પી.માંથી ઉપસ્થિત થતા જોખમો માત્ર તે દેશને જ અસર કરતા નથી, જેણે તે તકનીકનો ઉપયોગ કરવાનું પસંદ કર્યું હોય, પરંતુ પડોશી દેશો માટે પણ વિનાશકારી પરિણામો પેદા કરી શકે છે. અપ્રસારણ, નિઃશસ્ત્રીકરણ અને શાંતિપૂર્ણ ઉપયોગને તમામ આંતરરાષ્ટ્રીય કન્વેન્શનોના ત્રણ સ્તંભો તરીકે જણાવવામાં આવ્યા છે. પરમાણુ ટેકનોલોજીઓ અને તકનીકો, એવું સર્વસ્વીકાર્ય છે, માનવ કલ્યાણમાં સુધારો કરવા માટે આરોગ્યસેવા, રેડિયો-થેરાપી, ખાદ્ય સુરક્ષા, કૃષિ લાભો જેવા મહત્વપૂર્ણ લાભો વર્તમાન અને આગામી પેઢી માટે પ્રદાન કરી શકે છે.

૬૮. ભારતના પ્રધાનમંત્રીએ, જેમ અગાઉ સૂચિત કરવામાં આવ્યું છે, જાપાનના કુકુશિમા અણુ વિદ્યુત કેન્દ્ર ખાતે થયેલા અકસ્માત પછી બાહ્ય ઘટનાઓના સંદર્ભમાં ૧૧.૩.૨૦૧૧ના રોજ તમામ અણુ વિદ્યુત કેન્દ્રોની સલામતી અંગે તાત્કાલિક નવી સમીક્ષા કરવાનો આદેશ આપ્યો હતો. ભારતના પ્રધાનમંત્રીએ આ બાબત પર ભાર મૂક્યો હતો કે અણુ વિદ્યુત કેન્દ્રોની સલામતી સરકાર માટે સર્વોચ્ચ પ્રાથમિકતાનો વિષય છે અને તમામ અણુ વિદ્યુત કેન્દ્રોની સલામતી તપાસ કરવાની માંગણી કરી હતી. સંચાલક એજન્સી એન.પી.સી.આઇ.એલે ભારતમાં અણુ વિદ્યુત કેન્દ્રોની સલામતીની, રિએક્ટરની રચનાના પ્રકારો અને તેમની કાર્યાવધિના આધારે, સમીક્ષા કરવા માટે અલગ અલગ કાર્યદળોની રચના કરી હતી. એન.પી.સી.આઇ.એલે નીચે

મુજબના મૂલ્યાંકન માટે ભારતીય અણુ વિદ્યુત કેન્દ્રોની વિશાળ શ્રેણીઓ નિર્ધારિત કરી હતી :

ઉકળતા પાણીના રિએક્ટરો (બી.ડબલ્યુ.આર.) (ટેપ્સ ૧&૨).

આર.એ.પી.એસ. ૧&૨ ખાતે દબાણયુક્ત ભારે જળ રિએક્ટરો

મેપ્સ ૧&૨ ખાતે પીએચડબલ્યુઆર્સ

એન.એ.પી.એસ.થી આગળના પ્રમાણભૂત પી.એચ.ડબલ્યુ.આર્સ

૬૯. ટાસ્ક ફોર્સોએ અણુ વીજ કેન્દ્રોની સલામતીની સમીક્ષા એવી પરિકલ્પિત પરિસ્થિતિને ધ્યાનમાં રાખીને કરી હતી જેમાં ઓફ-સાઇટ અને ઓન-સાઇટ વિદ્યુત શક્તિ તથા જળ પુરવઠાના સ્ત્રોતો ઉપલબ્ધ ન હોય. ટાસ્ક ફોર્સોના અહેવાલોનું સંક્ષેપરૂપે "કુકુશિમા ઘટનાના અનુસંધાને ભારતીય અણુ વીજ કેન્દ્રોની સલામતી મૂલ્યાંકન" શીર્ષક ધરાવતા દસ્તાવેજમાં સંકલન કરવામાં આવ્યું હતું, જેથી અતિશય બાહ્ય ઘટનાઓનો સામનો કરવાની ભારતીય અણુ વીજ કેન્દ્રોની ક્ષમતાનું એકીકૃત મૂલ્યાંકન ઉપલબ્ધ કરાવી શકાય. અહેવાલ માર્ચ ૨૦૧૧ના અંત સુધીમાં રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો. તે ઉપરાંત, વી.વી.ઈ.આર. માટે વધુ બે ટાસ્ક ફોર્સોની રચના કરવામાં આવી હતી, જેમાંથી એક કે.કે.એન.પી.પી. ખાતે નિર્માણાધીન વી.વી.ઈ.આર., દબાણયુક્ત જળ રિએક્ટરો (પી.ડબલ્યુ.આર.) માટે હતી અને બીજી ૭૦૦ એમ.ડબલ્યુ.ઈ. પી.એચ.ડબલ્યુ.આર. માટે હતી. એન.પી.સી.આઈ.એલ.એ પણ કુકુશિમા પછી કે.કે.એન.પી.પી.ની પ્રણાલીઓના સલામતી મૂલ્યાંકન અંગે ટાસ્ક ફોર્સોની રચના કરી હતી, જેણે તેનો અંતરિમ

અહેવાલ ૧૧.૦૫.૨૦૧૧ના રોજ આપ્યો હતો. ટાસ્ક ફોર્સે એવું નોંધ્યું હતું કે કે.કે.એન.પી.પી.માં રિએક્ટરનું બંધકરણ સુનિશ્ચિત કરવા માટેની નિષ્ક્રિય પ્રણાલીઓ સહિતના તમામ સલામતી ધોરણો પહેલેથી જ સમાવવામાં આવ્યા હતા.

૭૦. પ્રધાનમંત્રીના નિર્દેશના અનુસરણમાં, એ.ઈ.આર.બી. એ કુદરતી ઉત્પત્તિના બાહ્ય પ્રસંગો સામે એન.પી.પી.ઓ.ની સલામતીની સમીક્ષા કરવા માટે (કુકુશિમા અકસ્માત પછી) ઉચ્ચ સ્તરીય સમિતિ (એ.ઈ.આર.બી.એસ.સી.-ઈ.ઈ.) રચી હતી, જેમાં (૧) ડિઝાઇન, સલામતી વિશ્લેષણ અને એન.પી.પી. સંચાલન તથા (૨) સિસ્મોલોજી, હાઇડ્રોલોજી અને ભૂકંપ ઇજનેરીના ક્ષેત્રમાં બાહ્ય પ્રસંગો જેવા વિષયક્ષેત્રોના રાષ્ટ્રીય સ્તરના નિષ્ણાતોને સામેલ કરવામાં આવ્યા હતા, જેથી ડિઝાઇન આધારની અંદર તથા તેની બહારના બાહ્ય પ્રસંગોનો સામનો કરવાની એન.પી.પી.ઓ.ની ક્ષમતાની સર્વાંગી સમીક્ષા કરી શકાય. સમિતિએ વિશેષજ્ઞ કાર્યસમૂહો રચ્યા હતા અને તેમણે નીચે દર્શાવેલા મુખ્ય ક્ષેત્રોની સમીક્ષા કરી હતી:

એન.પી.પી.ઓની સુરક્ષા સંબંધિત બાહ્ય ઘટનાઓ

બાહ્ય ઘટનાઓ સામે વિદ્યુત, નિયંત્રણ અને સાધન-વ્યવસ્થાઓની સુરક્ષા

દીર્ઘકાળીન સ્ટેશન બ્લેક આઉટ (એસબીઓ) અને અંતિમ ઉષ્મા શોષકના

નુકસાનની સ્થિતિમાં એનપીપીઝની સલામતી

બાહ્ય ઘટનાઓ સામે એન.પી.પી.ઓ ખાતે ખર્ચાયેલ ઇંધણના સંગ્રહ સુવિધાઓની સલામતી

ગંભીર અકસ્માત વ્યવસ્થાપન જોગવાઈઓ અને માર્ગદર્શિકાઓ

(એસ.એ.એમ.જી.)

એઈઆરબીએસસી-ઈઈએ ૩૧.૦૮.૨૦૧૧ ના રોજ પોતાનો અહેવાલ રજૂ કર્યો હતો. એઈઆરબીએ પણ એનપીસીઆઈએલ દ્વારા કરવામાં આવેલ સ્વ-મૂલ્યાંકન તથા સ્થળ-વિશિષ્ટ કેન્દ્રીય નિયમનકારી નિરીક્ષણોની નોંધ લીધી છે. એનપીસીઆઈએલ અને એઈઆરબીના અહેવાલો દર્શાવે છે કે કુકુશિમા પરમાણુ અકસ્માત પછી ભારતીય એનપીઓની સલામતીનું સમગ્ર મૂલ્યાંકન તથા પ્રાપ્ત થયેલા પાઠોના આધારે લેવાયેલા/આયોજિત કરાયેલા પગલાં અહેવાલમાં ગણાવ્યાં છે. નીચેના પાસાઓનો વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો :

૧) બાહ્ય ઘટનાઓ

૨) ડિઝાઈન

૩) ગંભીર અકસ્માત વ્યવસ્થાપન અને પુનઃપ્રાપ્તિ (સ્થળપર)

૪) રાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓ

૫) આંતરરાષ્ટ્રીય સહકાર

૬) આપત્તિકાલીન તૈયારી અને પ્રતિસાદ તથા અકસ્માતોત્તર વ્યવસ્થાપન

(ઓફસાઈટ)

૭૧. ભારત સરકારે પણ મે ૨૦૧૨ માં કુકુશિમા પરમાણુ દુર્ઘટના બાદ ભારતીય એન.પી.પી.ઓ માટે લેવામાં આવેલી કાર્યવાહી અંગેનો એક રાષ્ટ્રીય અહેવાલ, ઓગસ્ટ ૨૦૧૨ માં વિચેના ખાતે યોજાયેલ કરારબદ્ધ પક્ષકારોની બીજી અસાધારણ બેઠકમાં, પરમાણુ સલામતી અંગેના કન્વેન્શન સમક્ષ રજૂ કર્યો હતો.

૭૨. એ.ઈ.આર.બી., એલ.ડબ્લ્યુ.આર. ની નિષ્ણાત સમિતિએ તેના તા. ૩૧.૮.૨૦૧૧ ના અંતિમ અહેવાલમાં અતિસાવચેતીના ભાગરૂપે ૧૭ સલામતી ઉપાયો સૂચવ્યા હતા. અમે એન.પી.સી.આઈ.એલ. ને પોસ્ટ કુકુશિમા એ.ઈ.આર.બી. ભલામણોના અનુબંધ-એ માં એ.ઈ.આર.બી. દ્વારા કરવામાં આવેલી તમામ ૧૭ ભલામણોના અમલીકરણની પૂર્ણતા તારીખ અંગે સ્થિતિ અહેવાલ રજૂ કરવા દિશા આપી છે. પોસ્ટ કુકુશિમા એ.ઈ.આર.બી. ભલામણોની સ્થિતિ અને અમલીકરણ દર્શાવતું તુલનાત્મક ચાર્ટ એન.પી.સી.આઈ.એલ. દ્વારા તેના તા. ૩.૧૨.૨૦૧૨ ના સોગંદનામા સાથે અનુબંધ-એ તરીકે રજૂ કરવામાં આવ્યું છે, જે દર્શાવશે કે નીચે મુજબની ભલામણો સિવાય બાકીની બાર ભલામણોનું પાલન પહેલેથી જ કરવામાં આવ્યું છે:

ક્રમ નંબર.	ભલામણો	પૂર્ણ કરવાનો સમયગાળો
	સ્થિતિ	
૩.	કટોકટીના ઉપયોગ માટે મોબાઈલ સ્વ-સંચાલિત પર્મિંગ સાધનસામગ્રી.	એપ્રિલ ૨૦૧૩
	ડીઝલ સંચાલિત પંપવાળા બે અગ્નિશામક વાહનો સ્થળ પર ઉપલબ્ધ છે. ક્ષમતા વધારવા માટે, બે વધારાના અગ્નિશામક વાહનો ખરીદવામાં આવી રહ્યા છે અને ઉપલબ્ધ કરવામાં આવી રહ્યા છે. ચેસિસ ખરીદવામાં આવી છે અને અગ્નિશામક વાહન બનાવવાની કામગીરી પ્રગતિમાં છે.	
૪.	પોર્ટેબલ પાવર પેકનો ઉપયોગ કરીને સલામતીના પરિમાણોનું નિરીક્ષણ કરવાની સુવિધા.	એપ્રિલ ૨૦૧૩

	કેકેએનપીપીની વર્તમાન રચના સ્ટેશન બ્લેકઆઉટની ઘટના દરમિયાન પરિમાણોના નિરીક્ષણ માટે ૨૪ કલાકના બેટરી બેંક અને વાલ્વ સંચાલન માટે ૨ કલાકના બેટરી બેંકની કલ્પના કરે છે. નિરીક્ષણનો સમયગાળો ૭ દિવસથી ઓછો ન થાય તે રીતે લંબાવવા માટે, સલામતીના પરિમાણોનું નિરીક્ષણ કરવા માટેના ઉપકરણો સાથે પોર્ટેબલ ડીજી સેટ જોડવામાં આવશે. સ્થળ પર ઉપયોગ માટે એક પોર્ટેબલ ડીજી સેટ તુરંત ઉપલબ્ધ છે. સ્થાનિક નિરીક્ષણ માટે સ્થળ પર પોર્ટેબલ માપન ઉપકરણો પણ ઉપલબ્ધ છે.	
	અંતિમ ભાર વહન ક્ષમતા (યુએલબીસી) માટે પ્રાથમિક કન્ટેનમેન્ટનું મૂલ્યાંકન કરવું.	લાંબા ગાળાનું. પ્રગતિ હેઠળ છે.
૬.	ઉપલબ્ધ ડિઝાઇન માર્જિનના આધારે, એવું મૂલ્યાંકન કરવામાં આવ્યું છે કે પ્રાથમિક કન્ટેનમેન્ટ માટે, અંતિમ ભાર વહન ક્ષમતા (યુએલબીસી) એ ડિઝાઇન બેસિસ એક્સિડન્ટ (ડીબીએ) મૂલ્ય કરતાં ઓછામાં ઓછી ૧.૫ ગણી છે. અંતિમ ભાર વહન ક્ષમતા (યુએલબીસી) માટેનું વિગતવાર વિશ્લેષણ ક્રમશઃ હાથ ધરવામાં આવશે.	
૮.	બિયોન્ડ ડિઝાઇન બેસિસ એક્સિડન્ટ (બીડીબીએ) હેઠળ કોર કેચર વેસલને ઠંડુ કરવા માટે વપરાતું અત્યંત સક્રિય પાણી પ્રાથમિક કન્ટેનમેન્ટની અંદર જ સમાયેલું રહે તેની ખાતરી કરવી.	લાંબા ગાળાનું. પ્રગતિ હેઠળ છે.
	ડોઝ અંદાજ, કન્ટેનિંગ દબાણના સાધનોની યોગ્યતાના મૂલ્યાંકનને આવરી લેતું જરૂરી વિશ્લેષણ હાથ ધરવામાં આવી રહ્યું છે.	
	ડિઝાઇન બેસિસ એક્સિડન્ટ (બીડીબીએ) દરમિયાન પ્લાન્ટની સ્થિતિનું નિરીક્ષણ કરવા માટેના સાધનોની પર્યાપ્તતા.	એપ્રિલ ૨૦૧૩
૧૨.	સ્થિતિ : ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટેશનની પર્યાપ્તતા સુનિશ્ચિત કરવામાં આવી છે. આ સાધનોને વીજ પુરવઠો પહોંચાડવાની જોગવાઈ ઉપરોક્ત મુદ્દા ક્રમાંક ૪ હેઠળ અમલમાં મૂકવામાં આવશે.	
	રિએક્ટરના તમામ મહત્વપૂર્ણ પરિમાણો જેવા કે ન્યુટ્રોન ફ્લક્સ, કોર ઉપરનું દબાણ, કન્ટેનમેન્ટ દબાણ, હાઈડ્રોજન સાંદ્રતા, રિએક્ટર શીતકનું સ્તર, કન્ટેનમેન્ટમાં કિરણોત્સર્ગનું સ્તર, ગરમ અને ઠંડા લેગ્સમાં શીતકનું તાપમાન, ઇંધણ પૂલનું સ્તર, અને એક્યુમ્યુલેટર્સ વગેરેનું ડિઝાઇન બેસિસ એક્સિડન્ટ (બીડીબીએ) દરમિયાન નિરીક્ષણ કરવામાં આવશે. કૃપા કરીને બાબત જ નો પણ સંદર્ભ લો.	
૧૭.	આવશ્યક સલામતી કાર્યો કરવા માટે વધારાના બેકઅપ પાવર સપ્લાય સ્ત્રોતોની જોગવાઈ, જેમ કે	એપ્રિલ ૨૦૧૩

	ઊંચાઈ પર સ્થિત એર ફૂલ્ડ ડીઝલ જનરેટર (ડીજી), ધ્યાનમાં લેવી જોઈએ.	
	સ્થળ પર ઉપયોગ માટે એક પોર્ટેબલ ડીજી સેટ તુરંત ઉપલબ્ધ છે. અતિરિક્તતા (વૈકલ્પિક વ્યવસ્થા) માટે અન્ય એક મોબાઇલ ડીઝલ જનરેટર (ડીજી) સેટ ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવી રહ્યો છે.	

૭૩. અમે આ બાબતે દૃઢ વિશ્વાસ ધરાવીએ છીએ કે કે.કે.એન.પી.પી.ની રચનામાં સલામતી પ્રણાલીઓમાં અતિરિક્તતા, વિશ્વસનીયતા, સ્વતંત્રતા અને સમાન કારણસર થતા નિષ્ફળતાઓની રોકથામ અંગેના વર્તમાન ધોરણોનું પાલન કરતી અદ્યતન સલામતી સુવિધાઓનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. રચનામાં અનુમાનિત પ્રચાલન ઘટનાઓ (એ.ઓ.ઓ.), ડિઝાઇન આધારિત અકસ્માતો (ડી.બી.એ.) અને ડિઝાઇન આધારથી પરનાં અકસ્માતો (બી.ડી.બી.એ.) જેવી કે સ્ટેશન બ્લેક આઉટ (એસ.બી.ઓ.), સ્કેમ વિના અનુમાનિત ક્ષણિક અવસ્થાઓ (એ.ટી.ડબલ્યુ.એસ.), જળ કોરમાં ધાતુ-જળ પ્રતિક્રિયા તથા કોરના ક્ષયને ધ્યાનમાં રાખવા માટે કોર કેચરની જોગવાઈનો પણ સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. આ રચનામાં ભૂકંપ, સુનામી/વાવાઝોડું, જ્વારીય તરંગો, ચક્રવાતો, આઘાત તરંગો, મુખ્ય ઇમારતો પર વિમાનના પ્રહાર અને અગ્નિકાંડ જેવી બાહ્ય ઘટનાઓનો સામનો કરી શકે તેવી જોગવાઈઓનો પણ સમાવેશ થાય છે. કુકુશિમા અકસ્માત પછી ૧૭ ભલામણો કરવામાં આવી હતી, જેનું કારણ કુદરતી ઘટના હતી. તથ્યો દર્શાવે છે કે ભારતના પૂર્વીય કિનારા સાથેનો સુનામી-ઉત્પન્ન વિસ્તાર નજીકના એન.પી.પી. સ્થળ (મદ્રાસ/કલ્પાક્કમ)થી ૧૩૦૦ કિ.મી.થી વધુ દૂર છે અને

કુડાકુલમથી અંદાજે ૧૦૦૦ કિ.મી. દૂર છે. કુકુશિમાને અથડાયેલી સુનામી જેવી સુનામી કુડાકુલમને અથડાવાની શક્યતા અત્યંત અલ્પ જણાય છે.

લોકોના પ્રતિરોધ પ્રત્યેનો જવાબ:

૭૪. ભારત સરકારએ અણુ ઊર્જાના ઉત્પાદન વિરુદ્ધ તેમજ કેએકેએનપીપીના પ્રારંભ વિરુદ્ધ લોકોના આંદોલન દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલી વિવિધ આશંકાઓ દૂર કરવા માટે, રાજ્ય સરકાર દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવેલા મંચ સાથે પરસ્પર સંવાદ કરીને, જેમાં રાજ્ય સરકારના ૨ નામનિત સભ્યો અને લોકોના ૪ પ્રતિનિધિઓનો સમાવેશ થતો હતો, આંદોલનકારીઓએ ઉઠાવેલા પ્રશ્નો અંગે સ્પષ્ટીકરણો આપવા માટે ૧૫ સભ્યોનો નિષ્ણાત સમૂહ રચ્યો હતો. જાહેર સુનાવણી યોજાઈ હતી અને યોજનાના પક્ષમાં તથા વિરોધમાં રજૂ કરાયેલા મતો અને સૂચનો સાંભળવામાં આવ્યા હતા. સમિતિએ વિશેષરૂપે ટીએમઆઈ, ચર્નોબિલ, કુકુશિમા વગેરે ખાતે થયેલ દુર્ઘટનાઓની પૃષ્ઠભૂમિમાં કેએકેએનપીપીની સુરક્ષા-સુવિધાઓનું પરીક્ષણ કર્યું હતું.

૭૫. એન.પી.પી. ની આસપાસનું કિરણોત્સર્જન અને જાહેર આરોગ્ય પર તેની અસરનો પણ અસરકારક રીતે વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો. રિએક્ટરનો વિન્યાસ અને પ્લાન્ટની સલામતીનું પણ પરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું. કિરણોત્સર્જક કચરા અને વપરાઈ ચૂકેલા ઇંધણના સંચાલન માટે અપનાવવામાં આવેલા સિદ્ધાંતો અને પ્રથાઓનું પણ પરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું. પ્રશ્નાધીન પ્રકલ્પના દરિયાઈ

પર્યાવરણ અને માછલીઓના સંરક્ષણ પરના પર્યાવરણીય પ્રભાવ, જમીન, કૃષિ, પશુધન અને ખાદ્ય પર તેની અસર, તેમજ વનસ્પતિ અને પ્રાણીસૃષ્ટિ પરની અસરનું પણ પરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું. ભૂકંપ અને સુનામીની શક્ય, જોકે દૂરસ્ત, અસરનું પણ પરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું. સમિતિએ નીચે મુજબ નિષ્કર્ષ આપ્યો હતો:

નિષ્કર્ષો:

ઇજી નોંધે છે કે કેકેએનપીપીનું આયોજન અને અભિયાંત્રણ પરમાણુ રિએક્ટરોની અદ્યતન તકનીકી કક્ષાને અનુરૂપ, વર્તમાન આંતરરાષ્ટ્રીય સુરક્ષા આવશ્યકતાઓ અને સિદ્ધાંતોના અનુસંધાનમાં કરવામાં આવ્યું છે. કેકે સ્થળ સંબંધિત પાસાઓ જેમ કે ભૂકંપીયતા, સુનામી, ઉષ્ણકટિબંધીય તોફાનો વગેરેને રચના તબક્કે ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યા છે. રશિયન ફેડરેશનમાં તથા અન્ય દેશોમાં ૨૦ થી વધુ વીવીઈઆર-૧૦૦૦ કાર્યરત છે. કેકેએનપીપી માટેના કરારને અંતિમ સ્વરૂપ આપતી વખતે વધારાની સુરક્ષા સુવિધાઓ નિર્ધારિત કરવામાં આવી હતી, જેઓનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે અને તેમની કાર્યક્ષમતા કમિશનિંગ દરમિયાન સ્થાપિત કરવામાં આવી રહી છે. પ્લાન્ટના સંચાલન દરમિયાન થનારા કિરણોત્સર્ગીય વિસર્જનો નિર્ધારિત મર્યાદાઓ કરતાં ઘણાં ઓછાં રહેવાની અપેક્ષા છે. આ હકીકત ભારત તથા વિદેશમાં કાર્યરત એનપીપીમાંથી પ્રાપ્ત અનુભવથી સમર્થિત થાય છે. રાષ્ટ્રીય તથા આંતરરાષ્ટ્રીય અભ્યાસો અને અનુભવના આધારે, આવા કિરણોત્સર્ગીય વિસર્જનોનો જાહેર આરોગ્ય, પર્યાવરણ તથા પ્લાન્ટના કર્મચારીઓ પર કોઈ

પ્રતિકૂળ પ્રભાવ પડતો નથી. કેકેએનપીપીની સુરક્ષાની તપાસ ટીએમઆઈ, ચર્નોબિલ અને કુકુશિમા અકસ્માતોના સંદર્ભમાં કરવામાં આવી હતી. એવું જોવામાં આવે છે કે અદ્યતન રચનાત્મક સુરક્ષા સુવિધાઓ, સુરક્ષા-શ્રેણીના સ્તર અને સુરક્ષા સંબંધિત ઉપકરણોની ઊંચી સપાટી તથા આ હકીકતના આધારે કે તમામ મુખ્ય સંચાલકીય કર્મચારીઓ સ્નાતક ઇજનેરો છે અને તેઓને સઘન તાલીમ પણ આપવામાં આવે છે, તેવું કલ્પી શકાય તેમ નથી કે આ પ્રકારનો કોઈપણ અકસ્માત કેકેએનપીપી ખાતે બની શકે.

ઈજી એ પણ નોંધે છે કે પરિયોજનાના વિવિધ તબક્કાઓ માટેની મંજૂરીઓ દરેક તબક્કે વિસ્તૃત અને સર્વાંગી સલામતી સમીક્ષા કર્યા પછી અણુ ઊર્જા નિયમન બોર્ડ દ્વારા આપવામાં આવે છે. તેવી જ રીતે, અન્ય વૈધાનિક સંસ્થાઓએ પણ પોતાના અધિકારક્ષેત્રને સંબંધિત ક્ષેત્રોમાં મંજૂરી આપતા પહેલાં વિગતવાર અને ઊંડાણપૂર્વકની સમીક્ષાઓ કરી છે. આથી સ્પષ્ટપણે દર્શાય છે કે પરિયોજનાના તમામ લાગુ પડતા સલામતી પાસાઓ દેશની સંબંધિત વૈધાનિક સંસ્થાઓ દ્વારા સાવધાનીપૂર્વકની તપાસને આધીન રાખવામાં આવ્યા છે.

વિશેષ કરીને, કે.કે.એન.પી.પી.ની સુરક્ષાનું કુદરતી મૂળની બાહ્ય ઘટનાઓ જેમ કે ભૂકંપો તથા ચક્રવાતી તોફાનો અને સુનામીથી સ્થળ પર શક્ય પૂર જેવી પરિસ્થિતિઓ સામે સવિસ્તર મૂલવણી કરવામાં આવી છે. એવું જણાય છે કે તેની એસ.એસ.સી.ઓ.ની ભૂકંપીય રચના અને સુરક્ષા સંબંધિત ઘટકોનું સ્થાનનિર્ધારણ આવી ઘટનાઓ સામે ઉચ્ચ સ્તરની સુરક્ષા પ્રદાન કરે છે. સ્થળની આસપાસ

જવાળામુખી વિસ્ફોટોની સંભાવનાનું પણ પરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું છે અને કોઈ સક્રિય જવાળામુખીય પ્રવૃત્તિ ઓળખાઈ નથી. મન્નારની ખાડીમાં સમુદ્રતળના ભૂસ્ખલનોથી સર્જાઈ શકતી કોઈપણ સંભવિત સુનામીની તીવ્રતા, સમુદ્રતળની સક્રિય ભૂકંપીય ભંશરેખાઓથી સર્જાઈ શકતી સુનામી કરતાં ઘણી ઓછી હોવાનું નિર્ધારિત થયું છે, જે બાબત પહેલેથી જ વિચારણામાં લેવામાં આવી ચૂકી છે.

ઉપરોક્તને ધ્યાનમાં રાખીને, ઇજી આ નિષ્કર્ષે પહોંચવા ઇચ્છે છે કે સ્થાનિક વસ્તીની ભીતિઓ નિરાધાર છે અને કેકેએનપીપીની રચના વર્તમાન સલામતી ધોરણોને અનુરૂપ છે.

૭૬. સમિતિએ ડિસેમ્બર ૨૦૧૧માં વિગતવાર અહેવાલ તૈયાર કર્યો. ત્યારબાદ આ અહેવાલ તમિલનાડુ સરકારના નિયુક્ત પ્રતિનિધિઓ અને જનપ્રતિનિધિઓ સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યો. નિષ્ણાત જૂથે ૩૧.૦૨.૨૦૧૨ તારીખનો વધુ એક પૂરક અહેવાલ રજૂ કર્યો.

૭૭. તમિલનાડુ સરકારે પણ એ.ઈ.સી.ના ભૂતપૂર્વ અધ્યક્ષના અધ્યક્ષસ્થાને અને અન્ય ત્રણ નિષ્ણાતો સાથે એક નિષ્ણાત સમિતિની નિમણૂક કરી હતી. સમિતિએ આ મૂલવણી કર્યા બાદ પોતાનો અહેવાલ રજૂ કર્યો કે આ પ્રકલ્પમાં એક વિશિષ્ટ નિષ્ક્રિય સુરક્ષા સુવિધા છે, જે સંચાલકની કોઈ કાર્યવાહી અથવા વિદ્યુત પુરવઠાની આવશ્યકતા વિના પરમાણુ ઇંધણને શીતળતા પ્રદાન કરે છે, અર્થાત્ નિષ્ક્રિય ઉષ્મા નિષ્કાસન પ્રણાલી, જે એક નવીન સુરક્ષા સુવિધા છે. અહીં અગાઉ ઉલ્લેખિત વિવિધ અહેવાલો ઉપરાંત, ગોસએટમનાડઝોર (જી.એ.એન.) તરીકે પણ ઓળખાતી

રશિયન પરમાણુ સુરક્ષા સત્તાએ કે.કે.એન.પી.પી. એકમ ૧ અને ૨ના સુરક્ષા વિશ્લેષણ અહેવાલની પણ સમીક્ષા કરીને મંજૂરી આપી હતી, જે પરવાના સંબંધિત સુરક્ષા સમીક્ષાનો આધાર બને છે.

પરમાણુ નુકસાન માટેની નાગરિક જવાબદારી:

૭૮. એન.પી.પી. દ્વારા ઊર્જા માટેના આધુનિક સ્ત્રોતોનું વિકાસ કરવાથી સંભવિત નુકસાનની સમસ્યા ઉભી થાય છે, જે પરમાણુ વિપત્તિમાંથી ઉદ્ભવી શકે છે. અનેક પરમાણુ ઊર્જા ઉત્પન્ન કરનાર દેશોએ નાગરિક અને ફોજદારી જવાબદારીના મુદ્દે પોતાના કાયદા સ્વીકાર્યા છે. યુ.એસ. પ્રાઇસ-એન્ડર્સન અધિનિયમ, ૧૯૫૭, જર્મન એટોમિક એનર્જી અધિનિયમ (૧૯૫૯), સ્વિસ ફેડરલ કાયદો શાંતિપૂર્ણ હેતુઓ માટે પરમાણુ ઊર્જાના ઉપયોગ અને વિકિરણથી સંરક્ષણ વિષે (૧૯૫૯) અને જાપાની કાયદો પરમાણુ નુકસાન માટે વળતર વિષે (૧૯૬૧) તેમાંથી કેટલાક છે. આવા કેટલાંક કાયદાઓએ જવાબદારી પર મર્યાદા સાથે, પરમાણુ સ્થાપનાના સંચાલક પર કડક જવાબદારીના આધાર પર કાનૂની જવાબદારી લાદવાના મૂળભૂત સિદ્ધાંતનું અનુસરણ કર્યું હતું.

૭૯. હાલમાં, પરમાણુ ઊર્જાના ક્ષેત્રમાં તૃતીય પક્ષ જવાબદારી સંબંધિત બે મુખ્ય સંમેલનો છે. પ્રથમ ૧૯૬૦નું પેરિસ સંમેલન છે, જેને ૧૯૬૩ના બ્રસેલ્સ પૂરક સંમેલન અધિનિયમ દ્વારા પૂરક બનાવવામાં આવ્યું હતું. આઈ.એ.ઈ.એ.નું ૧૯૬૩નું પરમાણુ નુકસાન માટેની નાગરિક જવાબદારી વિષયક વિયેના સંમેલન એ વધુ એક સંમેલન છે. ભારતનો પરમાણુ નુકસાન માટેની નાગરિક જવાબદારી અધિનિયમ,

૨૦૧૦ અથવા પરમાણુ જવાબદારી અધિનિયમ મુખ્યત્વે ઉપરોક્ત સંમેલનો પર આધારિત છે, ભલે ભારત તે સંમેલનોનું હસ્તાક્ષરી નથી. ભારતના પરમાણુ જવાબદારી અધિનિયમનો હેતુ પરમાણુ નુકસાન માટે નાગરિક જવાબદારી તથા પરમાણુ ઘટના ના ભોગ બનનારાઓને સંચાલક પરના દોષરહિત જવાબદારીના સિદ્ધાંત દ્વારા તાત્કાલિક વળતર, દાવા કમિશનરની નિમણૂક, પરમાણુ નુકસાન દાવા આયોગની સ્થાપના, પરમાણુ જવાબદારી નિધિ તથા તે સંબંધિત અન્ય બાબતોની જોગવાઈ કરવાનો છે. ઉક્ત અધિનિયમની બંધારણીય માન્યતા આ અદાલત સમક્ષ ૨૦૧૧ની રિટ અરજી (નાગરિક) ક્રમાંક ૪૬૪ માં પડકાર હેઠળ છે. ઉપરોક્ત રિટ અરજીમાં વિવિધ પ્રાર્થનાઓ કરવામાં આવી છે, પરંતુ આ અદાલતે માત્ર પ્રાર્થના કલમ ક્રમાંક (ઈ), એટલે કે, અધિનિયમને બંધારણવિરોધી અને આરંભથી જ શૂન્ય જાહેર કરવાની પ્રાર્થના બાબતે જ નોટિસ જારી કરી હતી.

૮૦. એનપીસીઆઈએલે પૂર્ણરૂપે રશિયન સરકારની માલિકીની કંપની એટમસ્ટ્રોયએક્સપોર્ટના સહયોગથી વીવીઈઆર-૧૦૦૦ મોડેલના બે આઈજીડબ્લ્યુ રિએક્ટરોના નિર્માણનું કાર્ય હાથ ધર્યું હતું. એનપીસીની સુરક્ષા વિશેષતાઓ તેમજ પ્લાન્ટના ઉપકરણો માટેની ગુણવત્તા સંબંધિત આવશ્યકતાઓ, વેચનાર અને ખરીદનાર વચ્ચે સંમતિ થયેલ વિગતવાર વિશિષ્ટતાઓનો ભાગ છે અને ગુણવત્તા ખાતરી યોજનાનુસાર છે. એનપીસીઆઈએલ અને એઈઆરબીએ પણ એ સુનિશ્ચિત કર્યું જોઈએ કે પ્લાન્ટના ઉપકરણો, ઘટકો અને અન્ય પ્રણાલીઓની ગુણવત્તા બાબતે કોઈ સમાધાન ન થાય.

૮૧. ભારતનો પરમાણુ જવાબદારી અધિનિયમ એવું નિર્ધારિત કરે છે કે સંચાલકની જવાબદારી રૂપિયા ૧૫૦૦ કરોડની હદ સુધી રહેશે અને મહત્તમ જવાબદારી ૩૦૦ મિલિયન એસ.ડી.આર.ના રૂપિયા સમકક્ષ સુધી રહેશે, જોકે અધિનિયમમાં દોષવિહિન જવાબદારીનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. અમારા હેતુ માટે, ખાસ કરીને જ્યારે અધિનિયમની બંધારણીય માન્યતા પડકાર હેઠળ છે, ત્યારે અધિનિયમમાં સમાવિષ્ટ વિવિધ જોગવાઈઓના વ્યાપની તપાસ કરવી અનાવશ્યક છે.

૮૨. આ સંદર્ભમાં, અમે સૂચવી શકીએ કે યુ.એસ.ના પ્રાઈસ-એન્ડરસન અધિનિયમ, ૧૯૫૭ ની સંવિધાનિક માન્યતા, જેને વર્ષ ૧૯૭૮માં યુ.એસ. સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ ડ્યુક પાવર કંપની વિ./એસ. કેરોલિના એન્વાયરમેન્ટલ સ્ટડી ગ્રુપ ૪૩૮ યુ.એસ. ૫૯(૧૯૭૮) માં પડકારવામાં આવી હતી. યુ.એસ. સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે આ અધિનિયમ અકસ્માતોના પીડિતોને પૂરતું વળતર સુનિશ્ચિત કરતું નથી અને પરમાણુ અકસ્માતોને અન્ય અકસ્માતોથી ભિન્ન રીતે વર્તીને ૧૪મા સુધારાની સમાન સંરક્ષણ કલમનું ઉલ્લંઘન કરે છે, વગેરે. યુ.એસ. સર્વોચ્ચ અદાલતે એવું ઠરાવીને આ અધિનિયમની માન્યતા જાળવી રાખી કે તે કાયદેસર છે, કારણ કે પરમાણુ અકસ્માતોને અન્ય દાવાઓથી ભિન્ન રીતે વર્તવા માટે પૂરતું ચુકિતપૂર્ણ સમર્થન હતું; કે આ અધિનિયમ સામાન્ય કાયદા અથવા રાજ્યના અપકૃત્ય કાયદા હેઠળ ઉપલબ્ધ ઉપચારોના સ્થાને ચુકિતપૂર્ણ રીતે ન્યાયસંગત વિકલ્પ પૂરો પાડે છે; અને એ પણ કહી શકાય તેમ નથી કે આ અધિનિયમ સલામતી અને પર્યાવરણ સંરક્ષણના મુદ્દે

બેદરકારીને પ્રોત્સાહન આપતો હતો.

૮૩. કડક જવાબદારીના સિદ્ધાંતની આ અદાલતે પર્યાવરણ સંબંધિત દૃષ્ટિકોણથી અનેક ચુકાદાઓમાં ચર્ચા કરી છે. એમ. સી. મહેતા વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા એ.આઈ.આર. ૧૯૮૭ એસ.સી. ૧૦૮૬ (ઓલિયમ ગેસ લીકેજ કેસ) માં, આ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે જોખમી અથવા સ્વભાવતઃ જોખમી પ્રવૃત્તિમાં સંકળાયેલા ઉદ્યોગો વ્યક્તિઓના આરોગ્ય અને સલામતી માટે ગંભીર જોખમ ધરાવે છે અને લોકોને જીવન તથા સલામતીને કોઈ હાનિ ન પહોંચે તેની ખાતરી કરવાની તેમની પરિપૂર્ણ અને અપ્રતિનિયોજ્ય ફરજ છે. ઈન્ડિયન કાઉન્સિલ ફોર એન્વાયરો-લીગલ એક્શન વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા (૧૯૯૬) ૩ એસ.સી.સી. ૨૧૨ માં, આ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે એકવાર હાથ ધરાતી પ્રવૃત્તિ જોખમી અથવા સ્વભાવતઃ જોખમી હોય, તો આવી પ્રવૃત્તિ ચલાવનાર વ્યક્તિએ પોતાની પ્રવૃત્તિથી અન્ય કોઈ વ્યક્તિને થયેલ નુકસાનની ભરપાઈ કરવી પડે, ભલે તેણે પોતાની પ્રવૃત્તિ ચલાવતી વખતે ચુકિતસંગત કાળજી લીધી હોય કે ન હોય. વેલ્થોર સિટિઝન્સ વેલ્ફેર ફોરમ વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા (૧૯૯૬) ૫ એસ.સી.સી. ૬૪૭ માં, આ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે એકવાર હાથ ધરાતી પ્રવૃત્તિ જોખમી અથવા સંભાવિત રીતે જોખમી હોય, તો આવી પ્રવૃત્તિ ચલાવનાર વ્યક્તિએ પોતાની પ્રવૃત્તિથી અન્ય કોઈ વ્યક્તિને થયેલ નુકસાનની ભરપાઈ કરવી પડે, ભલે તેણે ચુકિતસંગત કાળજી લીધી હોય. પરિપૂર્ણ જવાબદારીનો વ્યાપ માત્ર પ્રદૂષણના પીડિતોને વળતર આપવા સુધી મર્યાદિત નથી, પરંતુ પર્યાવરણના ક્ષયની પુનઃસ્થાપના માટેના ખર્ચ સુધી પણ વિસ્તરે છે.

વેલોર સિટિઝન્સ વેલ્ફેર ફોરમ (ઉપરોક્ત) માં, આ અદાલતે "પ્રદૂષક ચૂકવે" ના સિદ્ધાંતને પુનરોચ્ચાર કર્યો હતો. કડક જવાબદારીના સિદ્ધાંત, પૂર્વસાવચેતીના સિદ્ધાંત, પ્રદૂષક ચૂકવે વગેરે સંબંધિત અધિકરણોના ઉલ્લેખનો વધારો કરવો અનાવશ્યક છે, કારણ કે આ સિદ્ધાંતોને ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૧, ૪૭, ૪૮-એ, ૫૧-એ(૭) માં અભિવ્યક્તિ મળી છે.

૮૪. અમે ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતોનું પરીક્ષણ માત્ર એટલા માટે કર્યું છે કે આ અધિનિયમનું મહત્ત્વ તથા તેના અસરકારક અમલીકરણ માટે લેવામાં આવેલા પગલાંઓને ઉદગારિત કરી શકાય. આ દેશના લોકો ૨૪.૧૨.૧૯૮૪ની રાત્રે ભોપાલ સ્થિત યુનિયન કાર્બાઇડ પેસ્ટિસાઇડ્સ પ્લાન્ટમાં બનેલી ઘટનાઓ ભૂલ્યા નથી. આ અદાલતે યુનિયન કાર્બાઇડ કોર્પોરેશન વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (૧૯૮૯) ૨ એસ.સી.સી. ૪૦ માં, અગાઉ થયેલ સમાધાનના આધારે, ભોપાલ ગેસ દુર્ઘટના સાથે સંબંધિત અને તેમાંથી ઉદ્ભવતા તમામ દાવાઓ, હકો અને જવાબદારીઓના પૂર્ણ અને અંતિમ સમાધાનરૂપે યુનિયન કાર્બાઇડને યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયાને યુ.એસ. \$ ૪૭૦ મિલિયન ચૂકવવા નિર્દેશ આપ્યો હતો. ત્યારબાદ એવો આદેશ કરવામાં આવ્યો હતો કે ભોપાલ ગેસ દુર્ઘટનામાંથી ઉદ્ભવતી તમામ દીવાની કાર્યવાહી સમાધાનની શરતો મુજબ પૂર્ણ થયેલી ગણાશે અને દુર્ઘટના સાથે સંબંધિત તથા તેમાંથી ઉદ્ભવતી તમામ ફોજદારી કાર્યવાહી, જ્યાં ક્યાં બાકી હોય ત્યાં, રદ થયેલી ગણાશે. ત્યારપછી, આ અદાલતે યુનિયન કાર્બાઇડ કોર્પોરેશન વિ. યુનિયન

ઓફ ઇન્ડિયા એ.આઈ.આર. ૧૯૯૨ એસ.સી. ૨૪૮ માં ફોજદારી આરોપો રદ કરવાની શરત સિવાય સમાધાનને યથાવત્ રાખીને તે આદેશમાં ફેરફાર કર્યો હતો.

૮૫. ભારતની વસ્તી ઘનતા અને દેશમાં વિવિધ એન.પી.પી. સ્થાપવા અંગેની અમારી રાષ્ટ્રીય નીતિને ધ્યાનમાં લેતા, માનવજીવનની હાનિ તેમજ પર્યાવરણના વિનાશ — બંને દ્રષ્ટિએ પરમાણુ દુર્ઘટના અતિશય ભારે નુકસાન પહોંચાડી શકે છે; તેથી પ્લાન્ટોની સલામતી અને સુરક્ષા અતિમહત્વપૂર્ણ છે. દુર્ઘટનાઓથી થયેલા પર્યાવરણીય નુકસાનના નિવારણ અથવા વળતર માટે પણ જોગવાઈ કરવી જરૂરી છે, અને તેને માત્ર વ્યક્તિગત ઈજા તથા સંપત્તિને થયેલા નુકસાન સુધી મર્યાદિત રાખી શકાય નહિ.

આપત્તિ વ્યવસ્થાપન યોજના:

૮૬. આપત્તિ વ્યવસ્થાપન યોજના (ડી.એમ.પી.) અતિમહત્વપૂર્ણ છે, કારણ કે આપણે એવા પદાર્થ સાથે વ્યવહાર કરી રહ્યા છીએ, જેમાં માનવજાત અને પર્યાવરણને અપરિમિત નુકસાન પહોંચાડવાની વિશાળ ક્ષમતા છે, અને જેની અસર પેઢી દર પેઢી સુધી વ્યાપી શકે છે.

૮૭. શ્રી માઈલ આઈલેન્ડ, ચર્નોબિલ અને કુકોશિમામાં થયેલા અકસ્માતો પછી, દેશમાં સ્થિત વિવિધ એન.પી.પી.માં સંભવિત રીતે સર્જાઈ શકતી પરમાણુ/કિરણોત્સર્ગીય આપત્તિઓનું સંચાલન કરવા માટે પૂરતા સુરક્ષા ઉપાયો અપનાવવા બાબતે ભારત સહિત સમગ્ર વિશ્વમાં ભારે હંગામો થયો છે. કોઈપણ એવો કિરણોત્સર્ગીય બનાવ, જેના પરિણામે સંબંધિત અનુમતિપાત્ર મર્યાદાઓથી

વધારે પ્રમાણમાં સંસર્ગ અને/અથવા પ્રદૂષણ સર્જાય અથવા સર્જવાની સંભાવના હોય, તે પરમાણુ/કિરણોત્સર્ગીય આપત્તિ તરફ દોરી શકે છે. નિઃસંદેહ, આવી પરિસ્થિતિઓ ઘણી વાર બને તેવી આવશ્યકતા નથી, પરંતુ ભારત જેવા ઊંચી વસ્તી ઘનતા ધરાવતા દેશમાં પરમાણુ/કિરણોત્સર્ગીય આપત્તિઓનો સામનો કરવા માટે સજ્જ રહેવું આવશ્યક છે. પરમાણુ/કિરણોત્સર્ગીય આપત્તિઓ સંચાલનકારી એજન્સીઓના નિયંત્રણની બહારના પરિબળોને કારણે પણ સર્જાઈ શકે છે, જેમ કે માનવીય ભૂલ, પ્રણાલી વિફળતા, તોડફોડ, ભૂકંપ, ચક્રવાત, પૂર વગેરે. ઉપરોક્ત પરિબળોને ધ્યાનમાં લઈને, કેન્દ્ર સરકારે આપત્તિ વ્યવસ્થાપન અંગે કાયદો બનાવવાનો નિર્ણય કર્યો, જેથી આપત્તિ વ્યવસ્થાપન યોજનાઓ તૈયાર કરવા અને તેમના અમલીકરણ પર દેખરેખ રાખવા માટે આવશ્યક સંસ્થાગત ચંત્રણાઓની જોગવાઈ કરી શકાય, આપત્તિઓની રોકથામ અને તેમની અસર ઘટાડવા માટે સરકારના વિવિધ અંગો દ્વારા ઉપાયો સુનિશ્ચિત કરી શકાય અને કોઈપણ આપત્તિજન્ય પરિસ્થિતિ સામે સર્વાંગી, સંકલિત અને ત્વરિત પ્રતિસાદ હાથ ધરવામાં આવી શકે.

૮૮. સંસદે આપત્તિ વ્યવસ્થાપન અધિનિયમ, ૨૦૦૫ (ડી.એમ. અધિનિયમ) અમલમાં મૂક્યો, અને ત્યારબાદ પ્રધાનમંત્રીને અધ્યક્ષ તરીકે રાખીને રાષ્ટ્રીય આપત્તિ વ્યવસ્થાપન સત્તામંડળ (એન.ડી.એમ.એ.)ની રચના કરવામાં આવી. તે જ રીતે, વિવિધ રાજ્યોમાં પણ તેમના મુખ્યમંત્રીઓને અધ્યક્ષ તરીકે રાખીને સમાન સત્તામંડળોની રચના કરવામાં આવી છે. એન.ડી.એમ.એ.એ રાષ્ટ્રીય માર્ગદર્શિકાઓ

નામના એક સામાન્ય આધારસૂત્રના આધારે, પરસ્પર ક્રિયાશીલ, પરસ્પર પ્રતિફળક અને પૂરક એવા પગલાંની શ્રેણી દ્વારા, સર્વ હિતધારકોને સર્વાંગી અભિગમમાં સામેલ કરીને, વર્તમાન પરમાણુ/કિરણોત્સર્ગીય આપત્તિ વ્યવસ્થાપન માળખાને મજબૂત કરવાની જવાબદારી સ્વીકારી છે. ત્યારબાદ, એન.ડી.એમ.એ.એ સર્વ હિતધારકો સાથે વિગતવાર ચર્ચા કર્યા પછી, રાષ્ટ્રીય આપત્તિ વ્યવસ્થાપન માર્ગદર્શિકા, ૨૦૦૮ જાહેર કરી, જેને ડી.એ.ઈ. અને એ.આર.ઈ.બી.ની સમમતિ પ્રાપ્ત છે. માર્ગદર્શિકાઓએ વહીવટના વિવિધ સ્તરો પર વિવિધ હિતધારકો તરફથી લેવાયોગ્ય પગલાંની એક શ્રેણીની ભલામણ કરી હતી, જે (૧) સ્ત્રોતસ્થાને અકસ્માતનું શમન કરે; (૨) વ્યક્તિઓમાં નિશ્ચિત આરોગ્યપ્રભાવોને અટકાવે અને પ્રજાસમૂહમાં સંભવિત આંકડાકીય પ્રભાવોની સંભાવનાને મર્યાદિત કરે; (૩) ઇજાઓ માટે પ્રાથમિક સારવાર અને સારવાર પૂરી પાડે; (૪) પ્રજાસમૂહ ઉપર માનસિક અસર ઘટાડે; અને (૫) પર્યાવરણ તથા મિલકતનું રક્ષણ કરે. જાહેર ક્ષેત્રમાં સર્વ જોખમ આવરી લેતી આપત્તિ વ્યવસ્થાપન યોજનાના એક ભાગરૂપે પરમાણુ અને કિરણોત્સર્ગીય આપત્તિઓનો સામનો કરવા માટે આંતરિક રીતે નિર્મિત ક્ષમતાઓ સુનિશ્ચિત થાય તે હેતુસર વિગતવાર કાર્યયોજનાઓ તૈયાર કરવા માટે કેન્દ્ર સરકારના મંત્રાલયો/વિભાગો, રાજ્ય સરકારો અને સ્થાનિક સત્તામંડળોને દિશાનિર્દેશ પૂરો પાડવા માટે આ માર્ગદર્શિકાઓ તૈયાર કરવામાં આવી છે.

૮૯. રાષ્ટ્રીય માર્ગદર્શિકાઓમાં ૧૦ પ્રકરણોનો સમાવેશ થાય છે. પ્રકરણ ૧ પ્રસ્તાવના અંગે છે, જેમાં પરમાણુ અને કિરણોત્સર્ગીય આપત્તિઓના તમામ

સંભવિત પરિદશ્યોનો સંક્ષિપ્ત પરિચય આપવામાં આવ્યો છે. આ આપત્તિઓને વ્યાપક રીતે નીચેની પાંચ શ્રેણીઓમાં વર્ગીકૃત કરવામાં આવી છે:

- ૧) પરમાણુ રિએક્ટર સહિત પરમાણુ ઇંધણ ચક્રની કોઈપણ પરમાણુ સુવિધામાં, અથવા રેડિયોધર્મી સ્ત્રોતોનો ઉપયોગ કરતી કોઈ સુવિધામાં, બનેલી એવી દુર્ઘટના, જેના પરિણામે પર્યાવરણમાં રેડિયોધર્મિતાનો મોટા પાયે મુક્તિસ્રાવ થાય.
- ૨) પરમાણુ ઇંધણ ચક્ર સુવિધામાં બનેલો 'ક્રિટિકલિટી' અકસ્માત, જેમાં અનિયંત્રિત પરમાણુ શ્રેણીબદ્ધ પ્રતિક્રિયા અજાણતાં થાય છે, જેના પરિણામે ન્યુટ્રોન અને ગામા વિકિરણોના ઝટકાઓ થાય છે.
- ૩) કિરણોત્સર્જક પદાર્થના પરિવહન દરમિયાન થતી દુર્ઘટના.
- ૪) પર્યાવરણમાં કિરણોત્સર્જક પદાર્થનું પ્રસરણ કરવા માટે આતંકવાદીઓ દ્વારા કિરણોત્સર્જક પદાર્થનો કિરણોત્સર્જકીય પ્રસરણ ઉપકરણ તરીકે દુર્ભાવનાપૂર્ણ ઉપયોગ.
- ૫) અણુ શસ્ત્રના હુમલાથી ઉત્પન્ન થતી વિશાળ પાયાની અણુ આપત્તિ (જેમ હિરોશિમા અને નાગાસાકી ખાતે બની હતી), જેના પરિણામે મોટા પ્રમાણમાં જાનહાનિ થાય અને વિશાળ વિસ્તારો તથા મિલકતનો વિનાશ થાય.

૯૦. અધ્યાય ૨ પરમાણુ અને રેડિયોલોજિકલ આપત્તિ વ્યવસ્થાપન પ્રત્યેના અભિગમ વિષે છે, જેમાં પરમાણુ/રેડિયોલોજિકલ આપત્તિઓના સર્વાંગી

વ્યવસ્થાપન માટે અપનાવવાની ચાર-મુખી વ્યૂહરચના દર્શાવવામાં આવી છે. અધ્યાય ૩ વર્તમાન સ્થિતિ અને પરિસ્થિતિ વિશ્લેષણ વિષે છે, જેમાં વર્તમાન સ્થિતિનું વિશ્લેષણ કરવા ઉપરાંત, હજી સુધી સર્વાંગી અભિગમમાં ઉકેલવાના બાકી રહેલા કેટલાક તકનીકી અને વહીવટી પ્રશ્નોને ઉજાગર કરવામાં આવ્યા છે. અધ્યાય ૪ પરમાણુ/રેડિયોલોજિકલ આપત્તિઓની નિવારણ બાબત છે, જેમાં ડિકેન્સ-ઈન-ડેપ્થ અભિગમ અપનાવીને પરમાણુ સુવિધાઓમાં પરમાણુ અને રેડિયોલોજિકલ આપત્તિઓ કેવી રીતે અટકાવવામાં આવે છે તે ગણાવવામાં આવ્યું છે, જ્યાં સુરક્ષા પ્રણાલીઓ પૂરતી પુનરાવર્તિતતા અને વિવિધ કાર્યકારી સિદ્ધાંતો સાથે અંતર્નિર્મિત હોય છે. માર્ગદર્શિકાનો અધ્યાય ૫ પરમાણુ/રેડિયોલોજિકલ આપત્તિઓના પ્રભાવ-ન્યૂનીકરણ વિષે છે, જેમાં વિવિધ ઈજનેરીકૃત સુરક્ષા લક્ષણો અને દુર્ઘટના વ્યવસ્થાપન પ્રક્રિયાઓનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે, જે પરમાણુ કેન્દ્રમાં દુર્ઘટના-પ્રભાવ ન્યૂનીકરણના ઉપાયો તરીકે અમલમાં છે, જેથી પર્યાવરણમાં રેડિયોક્રિયાશીલતા છોડવાનું સ્તર શક્ય તેટલું નીચું રાખીને પરમાણુ આપત્તિના પ્રભાવને લઘુત્તમ કરી શકાય. અધ્યાય ૬ પરમાણુ/રેડિયોલોજિકલ આપત્તિઓ માટેની સજ્જતા વિષે છે અને સજ્જતાના વિવિધ પાસાં આવરી લે છે. અધ્યાય ૭ પરમાણુ/રેડિયોલોજિકલ આપત્તિઓ માટે ક્ષમતા વિકાસ વિષે છે અને પરમાણુ/રેડિયોલોજિકલ આપત્તિજન્ય પરિસ્થિતિઓનો સામનો કરવા માટે ક્ષમતા વિકાસ સાથે સંબંધિત છે. અધ્યાય ૮ પરમાણુ/રેડિયોલોજિકલ આપત્તિઓ પ્રત્યેની પ્રતિસાદ કાર્યવાહી વિષે છે અને પરમાણુ/રેડિયોલોજિકલ આપત્તિઓમાં લેવાયેલી

કાર્યવાહીનું વર્ણન કરે છે. અધ્યાય ૯ માર્ગદર્શિકાઓના અમલીકરણ વિષે છે, જેમાં હિતધારકોના વિવિધ સ્તરો દ્વારા કાર્યયોજનાઓની તૈયારી દર્શાવવામાં આવી છે. આવી યોજનાઓમાં વિગતવાર કાર્યયોજના અને ભલામણ કરાયેલ સમયમર્યાદા સાથેના લક્ષ્યાંકો તથા વાસ્તવમાં થયેલી પ્રગતિના અનુસરણ અને સમીક્ષા શક્ય બને તેવા યોગ્ય સૂચકો દર્શાવેલા હોવા જોઈએ. અધ્યાય ૧૦ કાર્યવાહીબિંદુઓના સારાંશ વિષે છે અને રાષ્ટ્રીય માર્ગદર્શિકાઓના લખાણમાં કરવામાં આવેલી મુખ્ય ભલામણોનું સંક્ષેપરૂપે નિરૂપણ કરે છે.

૯૧. ડી.એમ. અધિનિયમની કલમ ૩ હેઠળ સ્થાપિત એન.ડી.એમ.એ., આપદા વ્યવસ્થાપનની સતત પ્રક્રિયાના ત્રણેય તબક્કાઓ માટે છ મુખ્ય જવાબદારીઓ ધરાવે છે, અર્થાત્ આપદા-પૂર્વ (નિવારણ, ઉપશમ અને સજ્જતા), આપદા દરમિયાન (બચાવ અને રાહત) અને આપદા-પશ્ચાત્ (પુનર્વસન અને પુનઃનિર્માણ) પરિસ્થિતિઓ. એન.ડી.એમ.એ.ને રાષ્ટ્રીય કાર્યકારી સમિતિ દ્વારા સહાય કરવામાં આવશે, જે એન.ડી.એમ.એ.નું કાર્યકારી અંગ છે. રાષ્ટ્રીય સંકટ વ્યવસ્થાપન સમિતિ/રાષ્ટ્રીય કાર્યકારી સમિતિએ યુદ્ધના ધોરણે રાહત કામગીરી હાથ ધરવી પડશે. રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોની જિલ્લા વ્યવસ્થાપન સત્તાઓ પોતાના સંબંધિત વિસ્તારોમાં અણુ/વિકિરણાત્મક આપદા જોખમ વ્યવસ્થાપન કાર્યક્રમો અમલમાં મૂકવા માટે જવાબદાર રહેશે અને દરેક રાજ્યએ તેના જિલ્લા-સ્તરના આયોજન સાથે પરસ્પર ક્રિયાશીલ અને પરિપૂરક પદ્ધતિમાં વિગતવાર સૂક્ષ્મ-સ્તર કાર્યયોજના વિકસાવવાની રહેશે.

૯૨. જાહેર ક્ષેત્રમાં કોઈપણ પરમાણુ અથવા કિરણોત્સર્ગીય આપાતસ્થિતિનો પ્રતિસાદ આપવા માટે નોડલ એજન્સી તરીકે ડી.એ.ઈ.એ રાષ્ટ્રીય અથવા સ્થાનિક સત્તાધિકારીઓને આવશ્યક તકનીકી માહિતી પૂરી પાડવાની હોય છે. જાહેર ક્ષેત્રમાં પરમાણુ/કિરણોત્સર્ગીય આપાતસ્થિતિ સર્જાય ત્યારે, ભારતમાં પરમાણુ ઊર્જા કાર્યક્રમ સાથે સંબંધિત તમામ પ્રવૃત્તિઓ તથા આયોનાઈઝિંગ કિરણોત્સર્ગના ઉપયોગની સલામતી માટેનું મૂળભૂત નિયમનકારી માળખું પરમાણુ ઊર્જા અધિનિયમ, ૧૯૬૨ (એ.ઈ. અધિનિયમ) માંથી ઉદ્ભવે છે. જાહેર જાગૃતિ સંબંધિત માર્ગદર્શિકાઓનો પરિચ્છેદ ૩.૬ કેટલીક હદે મહત્વનો છે અને અમારી સહેલાઈથી સંદર્ભ માટે તે નીચે ઉદ્ઘૃત કરવામાં આવે છે:

"૩.૬ જાહેર જાગૃતિ:

જ્યાં કોઈપણ પ્રકારની આપત્તિ/વિપત્તિમાં જનતાની ભાગીદારી/ભૂમિકાનું પ્રાથમિક મહત્વ હોય છે, તેવી આપત્તિકાળીન તૈયારી અને પ્રતિસાદ યોજનાઓમાં જાહેર જાગૃતિ મુખ્ય ભૂમિકા ભજવે છે. વિકિરણની હાજરીને જોઈ, અનુભવી કે સૂંઘી શકાય નહીં તે હકીકત, તેમજ વિકિરણ અને વિકિરણજન્ય આપત્તિકાળ અંગે સામાન્ય જનતાને વિશ્વસનીય અને પ્રામાણિક માહિતીનો સામાન્ય અભાવ, અને પરમાણુ/વિકિરણ સંબંધિત કોઈપણ ઘટનાને આપવામાં આવતી વ્યાપક પ્રસિદ્ધિ —આ બધાના પરિણામે પરમાણુ પ્રૌદ્યોગિકી વિશે અનેક ભૂલભર્યા અભિપ્રાયો ઊભા થયા છે. આશ્ચર્યની વાત નથી કે બહુમતી લોકો એવું માને છે કે પરમાણુ/વિકિરણ સંબંધિત કોઈ નાની ઘટના પણ હિરોશિમા અથવા નાગાસાકી

જેવી સ્થિતિ, અથવા ચર્નોબિલ અકસ્માત જેવી પરિસ્થિતિ સર્જશે.

પરમાણુ કિરણોત્સર્ગના હિતકારી પાસાઓ વિશે જનતાને શિક્ષિત કરવા અને તે અંગેની તેમની ગેરસમજો દૂર કરવા માટે, સામાન્ય રીતે પરમાણુ ઇંધણ ચક્ર સુવિધાઓના અને ખાસ કરીને પરમાણુ ઊર્જા કેન્દ્રોના સત્તાધિકારીઓ, આ સુવિધાઓની આસપાસના વિસ્તારમાં વસતા લોકો માટે નિયમિત જાહેર જાગૃતિ કાર્યક્રમો ચલાવવામાં સક્રિય રીતે સંકળાયેલા છે. લોકોને આમંત્રિત કરવામાં આવે છે અને પરમાણુ ઊર્જા કેન્દ્રોની માર્ગદર્શિત મુલાકાતે લઈ જવાય છે, તેમજ તેમને કિરણોત્સર્ગથી સંરક્ષણના મૂળભૂત તત્વો, સલામતી મર્યાદાઓ, સલામતી પ્રથાઓ અને પરમાણુ આપત્કાળ દરમિયાન શું કરવું અને શું ન કરવું તે અંગે અવગત કરવામાં આવે છે. કેન્દ્રના સત્તાધિકારીઓ આસપાસના ગામો અને વસ્તી કેન્દ્રોની પણ મુલાકાત લે છે જેથી તે જ બાબત અંગે જાગૃતિ ઉભી કરી શકાય. જિલ્લા અધિકારીઓ સાથે પણ સારો સમન્વય જાળવવામાં આવે છે. કોઈપણ બાહ્ય-સ્થળ આપત્કાળીન અભ્યાસ પહેલાં, જાહેર અધિકારીઓ માટે વિશેષરૂપે જાગૃતિ કાર્યક્રમો યોજવામાં આવે છે, જેથી તેઓ કોઈપણ બાહ્ય-સ્થળ આપત્કાળ દરમિયાન પોતાની જવાબદારીઓથી અવગત બને.

૯૩. એનપીસીઆઈએલ અને તમિલનાડુ રાજ્યએ એનપિપિ દ્વારા વીજ ઉત્પાદન કરવાની આવશ્યકતા વિશે જનતાને શિક્ષિત કરવા માટે યોગ્ય પગલાં લેવા જોઈએ, કારણ કે તે ભારતની રાષ્ટ્રીય નીતિનો ભાગ છે, તેમજ પરમાણુ/કિરણોત્સર્ગીય આપત્કાળીન પરિસ્થિતિઓનો સામનો કેવી રીતે કરવો તે બાબતે પણ જનજાગૃતિ

લાવવી જોઈએ. માર્ગદર્શિકાના પરિચ્છેદ ૩.૯.૧ માં શિક્ષણ અને જ્ઞાન વ્યવસ્થાપનનો વિશેષ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, જે નીચે મુજબ છે:

"૩.૯ શિક્ષણ, જ્ઞાન વ્યવસ્થાપન, જાહેર જાગૃતિ અને તાલીમ માટેની સંસ્થાઓ:

૩.૯.૧ શિક્ષણ અને જ્ઞાન વ્યવસ્થાપન:

હાલમાં, રાષ્ટ્રીય શૈક્ષણિક વ્યવસ્થામાં પરમાણુ/કિરણોત્સર્ગીય આપત્તિઓ અંગે કોઈપણ સ્તરે વ્યવહારિક રીતે કોઈ શિક્ષણ આપવામાં આવતું નથી. આ સારા આપત્તિ-પ્રતિસાદના એક મૂળભૂત સિદ્ધાંતના વિરુદ્ધ છે, જે આકલન કરે છે કે સજ્જતાની સંસ્કૃતિ સમાજના તમામ વર્ગોમાં બાળપણથી જ સંસ્કારરૂપે વિકસાવવાની હોય છે. કિરણોત્સર્ગ, રેડિયોએક્ટિવિટી તથા દૈનિક જીવનમાં પરમાણુ કિરણોત્સર્ગના ઉપયોગના મૂળભૂત તત્ત્વો (તેના લાભદાયક પાસાઓ સહિત) શાળાઓ અને મહાવિદ્યાલયોમાં ભણાવવામાં આવવા જોઈએ. એકવાર લોકો આ વિષય અંગે સજાગ બનશે, ત્યારબાદ તે પરમાણુ કિરણોત્સર્ગ/કાર્યક્રમો અંગે સામાન્ય જનતામાં રહેલાં પૂર્વગ્રહો/ગેરસમજો દૂર કરવામાં મદદરૂપ થશે અને તેઓ પરમાણુ/કિરણોત્સર્ગીય આપત્તિને અન્ય કોઈપણ પ્રકારની કુદરતી અથવા માનવસર્જિત આપત્તિ જેવી જ ગણશે."

૯૪. પરમાણુ/કિરણોત્સર્જન સંબંધિત જોખમો અંગે જાહેર જાગૃતિ વધારવાની આવશ્યકતા અંગે પણ પરિચ્છેદ ૩.૯.૨ માં વિચારણા કરવામાં આવી છે, જે નીચે મુજબ છે:

"૩.૯.૨ પરમાણુ/વિકિરણ સંબંધિત જોખમો વિષે જાહેર જાગૃતિમાં વધારો:

સામાન્ય રીતે, વિકિરણ સંબંધિત આપત્તિઓ અંગે જનસામાન્યમાં જાગૃતિ અત્યંત મર્યાદિત છે. સામાન્ય રીતે પરમાણુ ઊર્જા વિષે બુદ્ધિજીવી વર્ગમાં પણ ગેરસમજો રહેલી છે. શ્રી માઇલ આઇલેન્ડ અને ચર્નોબિલ ખાતે રિએક્ટર દુર્ઘટનાઓ થયા ત્યારથી, કોઈપણ પરમાણુ/વિકિરણ સંબંધિત આપત્તિના સમાચાર હંમેશાં અત્યંત રસજનક બન્યા છે, જે જનસામાન્યના મનમાં ગેરસમજો પેદા કરે છે. આવા સમાચારને માધ્યમો દ્વારા સંસનાટીભર્યા રૂપે રજૂ કરવાને કારણે પણ ખોટી રીતે એવી માન્યતા ઊભી થઈ છે કે કોઈપણ વિકિરણ અથવા પરમાણુ આપત્તિનું પરિણામ કેન્સર અથવા મૃત્યુમાં જ આવશે.

આવી જાહેર જાગૃતિનો અભાવ આ આપત્તિજનક પરિસ્થિતિઓનો સામનો કરવા અને તેમને નિષ્પક્ષ રીતે પ્રતિસાદ આપવા બાબતમાં એક મુખ્ય અવરોધ છે. તેને દૂર કરવા માટે, શાળા અને કોલેજના વિદ્યાર્થીઓ, શિક્ષકો, તકનીકી નિષ્ણાતો અને સરકારી અધિકારીઓ જેવા લક્ષિત વર્ગમાં સામાન્ય જનતા વચ્ચે જાગૃતિ ઊભી કરવા નિષ્ઠાપૂર્વક અને સંકલિત પ્રયત્નોની જરૂર છે.

પરમાણુ સુવિધાઓમાં નાનો અકસ્માત પણ હિરોશિમા/નાગાસાકી જેવી સ્થિતિ સર્જશે તેવી જનતાના મનમાં રહેલો ભય માત્ર યોગ્ય જાગૃતિ સર્જન અને તાલીમ કાર્યક્રમો (પરિશિષ્ટ ૧) દ્વારા જ દૂર કરી શકાય છે.

૯૫. કિરણોત્સર્ગ આપત્તિઓના સંચાલનમાં સંકળાયેલા કર્મચારીઓને યોગ્ય તાલીમ આપવાની આવશ્યકતા, જેમાં જિલ્લાસ્તરીય અથવા રાજ્યસ્તરીય એવા અધિકારીઓ જેવા વરિષ્ઠ જાહેર પદાધિકારીઓને શિક્ષણ આપવાનું પણ સમાવેશ

થાય છે, જેઓ કિરણોત્સર્ગ આપત્તિનું સંચાલન કરશે, તેમજ પ્રથમ પ્રતિસાદ આપનારાઓનો પણ સમાવેશ થાય છે, તે બાબતે વિશેષ ભાર મૂકવાની જરૂર છે. તેમાં આર.એસ.ઓ., નાગરિક સંરક્ષણ કર્મચારીઓ અને હોમ ગાર્ડ્સ, પોલીસ તથા અગ્નિશામક અને આપત્તિ સેવાઓના કર્મચારીઓ અને તબીબી વ્યવસાયિકોનો પણ સમાવેશ થશે. માર્ગદર્શિકાઓ યોગ્ય માર્ગજાળ અને પરિવહન પ્રણાલીની આવશ્યકતા પર પણ પ્રકાશ પાડે છે. સ્થળબાહ્ય આપત્તિની પરિસ્થિતિમાં, આપત્તિ પ્રતિસાદ યોજનાઓ અસરગ્રસ્ત વિસ્તારમાંથી જનતાને સ્થળાંતર કરવાનું અનુમાનિત કરે છે, જેના માટે સુસ્પષ્ટ માર્ગો અને સ્થળાંતરની વ્યૂહરચનાઓ આવશ્યક બને છે. પૂરતા પ્રમાણમાં પરિવહન તથા સારા રસ્તાઓની ઉપલબ્ધિ, જે સ્થળાંતરના માર્ગો પૂરા પાડશે, સર્વોપરી મહત્વની છે. વધુમાં, કિરણોત્સર્ગ આપત્તિના કેટલાક પરિદર્શ્યોમાં મોટી સંખ્યામાં લોકો માટે આશ્રયની આવશ્યકતા અનુમાનિત કરવામાં આવે છે. સામાન્ય રીતે, આ હેતુ માટે સમુદાય કેન્દ્રો, શાળાઓ, મહાવિદ્યાલયો, ધાર્મિક સ્થળો, લગ્ન મંડપો વગેરે પસંદ કરવામાં આવે છે. એસ.ડી.એમ.એ./ડી.ડી.એમ.એ.એ., ડી.એ.ઈ./ડી.આર.ડી.ઓ.ની સહાયથી, બિન-આપત્તિ અવધિ દરમિયાન આવા સ્થળોની ઓળખ કરવી જોઈએ.

૯૬. ખોરાક, પાણી અને સ્વચ્છતા સંબંધિત સુવિધાઓના વૈકલ્પિક સ્ત્રોતોની ઓળખ કરવી પણ અત્યંત આવશ્યક છે. આપાતકાલીન આશ્રયસ્થાનો ખાતે મોટી સંખ્યામાં લોકોના એકત્ર થવાને કારણે, સ્વચ્છતા સંબંધિત નબળી સુવિધાઓ મહામારીઓ સહિતના રોગોના પ્રસારનું કારણ બની શકે છે. યોગ્ય સ્વચ્છતા

સુવિધાઓ ઉપલબ્ધ કરાવવાના ઉપરાંત, દવાઓનો પર્યાપ્ત જથ્થો ધરાવતી સારી તબીબી સારવાર પણ સંભવિત પરમાણુ આપાતસ્થિતિઓ/આફ્તોના તમામ વિસ્તારોમાં ઉપલબ્ધ કરાવવી જોઈએ.

૯૭. માર્ગદર્શિકાના પેરા ૩.૨૦ માં દર્શાવવામાં આવેલા મુખ્ય મુદ્દાઓ અતિમહત્વપૂર્ણ છે. સરળ સંદર્ભ માટે પેરા ૩.૨૦ અહીં નીચે ઉદ્ધૃત કરવામાં આવે છે:

"૩.૨૦ મુખ્ય મુદ્દાઓ:

આ અધ્યાયના કેટલાક મુખ્ય મુદ્દાઓ નીચે આપવામાં આવ્યા છે:

૧) જાહેર ક્ષેત્રમાં કોઈપણ પરમાણુ/કિરણોત્સર્જન સંબંધિત આપાતકાલીન પરિસ્થિતિ સર્જાય તે ઘટનામાં, સીએમજીને તાત્કાલિક સક્રિય કરવામાં આવે છે અને તે અસરગ્રસ્ત વિસ્તારમાં સ્થાનિક સત્તાધિકારી સાથે તેમજ કેન્દ્ર ખાતેની તમામ સંબંધિત સત્તાઓ (એનસીએમસી/એનઈસી/એનડીએમએ) સાથે સમન્વય કરે છે, જેથી પરમાણુ/કિરણોત્સર્જન સંબંધિત આપાતકાલીન પરિસ્થિતિનો પ્રતિસાદ આપવા માટે જરૂરી તકનીકી/વહીવટી માહિતી ઉપલબ્ધ રહે તે સુનિશ્ચિત થઈ શકે.

૨) દેશની અંદર પરમાણુ અને વિકિરણજન્ય સલામતી પર દેખરેખ રાખતી એ.ઈ.આર.બી.એ તમામ પરમાણુ તથા વિકિરણ સુવિધાઓમાં યોગ્ય સલામતી-આધારિત રચનાત્મક લક્ષણો અને સંચાલન પ્રક્રિયાઓ અમલમાં છે તેની ખાતરી કરીને પરમાણુ/વિકિરણજન્ય અકસ્માતોની અટકાયત

કરવામાં અત્યંત નિર્ણાયક ભૂમિકા ભજવી રહી છે. એ.ઈ.આર.બી.ને માત્ર કોઈ સુવિધાના સંચાલન માટે પરવાનો આપવાનો જ નહીં, પરંતુ તેની માર્ગદર્શિકાઓનું ઉલ્લંઘન કરતી કોઈપણ સુવિધાને આંશિક અથવા સંપૂર્ણ રીતે બંધ કરવાનો આદેશ આપવાનો પણ અધિકાર છે.

૩) વૈધાનિક આવશ્યકતાઓ અનુસાર, સ્થાનિક જિલ્લા વહીવટ તંત્ર સુવિધા સંચાલક સાથે સંકલનમાં ઓફ-સાઈટ આપત્તિકાલીન યોજનાની તૈયારી કરવા અને તેનો અભ્યાસ કરવા માટે જવાબદાર છે.

૪) વીજ ઉત્પાદન સંયંત્રના સંચાલકો માટે વિવિધ આપાતકાલીન સજ્જતા યોજનાઓનું સમયાંતરે કવાયત દ્વારા પૂર્વાભ્યાસ કરવું અને મળતા પ્રતિસાદ તથા અનુભવના આધારે સુધારાત્મક પગલાં લેવાં પણ ફરજિયાત છે. પ્રેરક યાંત્રિકી તંત્રના પ્રથમ તબક્કા તરીકે, જ્યારે સંયંત્ર અથવા સ્થળ સંબંધિત આપાતકાલીન કવાયત હાથ ધરવામાં આવે છે ત્યારે પણ સી.એમ.જી., ડી.એ.ઈ. અને સંસાધન એજન્સીઓને સચેત કરવામાં આવે છે.

૫) અર્ધલશ્કરી દળોના ક્યૂ.આર.ટી. તથા રક્ષા સી.બી.આર.એન. અધિકારીઓને આપવામાં આવતી તાલીમ ઉપરાંત, એન.ડી.આર.એફ. ટીમો, ‘પ્રથમ પ્રતિસાદદાતાઓ’ અને ટી.ઓ.ટી. માટેની મૂળભૂત તાલીમ બાર્ક દ્વારા આપવામાં આવી રહી છે.

૬) તમામ પરમાણુ અને વિકિરણ સુવિધાઓમાં, તેમના વિસ્તારોમાં સ્થળપર અથવા સ્થળબાહ્ય કોઈપણ આપત્તિની પરિસ્થિતિમાં પ્રતિસાદ આપી શકાય

તે માટે આપત્તિ-તૈયારી ઉપલબ્ધ છે. પરિવહન અકસ્માતથી અથવા 'ઓફ્ફન સોર્સિસ' ના સ્થળાંતર/સંભાળમાંથી, અથવા દેશના કોઈપણ સ્થળે કોઈપણ સમયે આર.ડી.ડી., આર.ઈ.ડી. અથવા આઈ.એન.ડી. ના વિસ્ફોટ જેવી કોઈપણ દુર્ભાવનાપૂર્ણ કૃત્યમાંથી ઊભી થતી વિકિરણજન્ય આપત્તિઓનું સંચાલન કરવા માટે બાર્ક દ્વારા ઇ.આર.સી.ની ૧૮ એકમોનું જાળું સ્થાપિત કરવામાં આવ્યું છે.

૭) કિરણોત્સર્જનની હાજરીને કોઈ વ્યક્તિ જોઈ, અનુભવી અથવા સુધી શકતી નથી, અને તે સાથે કિરણોત્સર્જન તથા કિરણોત્સર્જન સંબંધિત આપત્તિઓ અંગે સામાન્ય જનતા સુધી વિશ્વસનીય અને પ્રામાણિક માહિતીનો સામાન્ય અભાવ તથા પરમાણુ/કિરણોત્સર્જન સંબંધિત કોઈપણ ઘટનાને અપાતી વ્યાપક પ્રસિદ્ધિને કારણે, પરમાણુ કિરણોત્સર્જન/પ્રૌદ્યોગિકી વિશે અનેક ભ્રાંતિપૂર્ણ ધારણાઓ ઊભી થઈ છે. આશ્ચર્યની વાત નથી કે, મોટાભાગના લોકો એવું માને છે કે પરમાણુ/કિરણોત્સર્જન સંબંધિત કોઈપણ નાની ઘટના હિરોશિમા/નાગાસાકી અથવા ચર્નોબિલ દુર્ઘટના જેવી પરિસ્થિતિ ઊભી કરશે.

આવા ગેરસમજો દૂર કરવા માટે, સામાન્ય રીતે પરમાણુ ઈંધણ ચક્ર સુવિધાઓના સત્તાધિકારીઓ અને ખાસ કરીને પરમાણુ વીજ મથકોના સત્તાધિકારીઓ આ સુવિધાઓની આસપાસના વિસ્તારમાં વસવાટ કરતા લોકો માટે નિયમિત જાહેર જાગૃતિ કાર્યક્રમો અમલમાં મૂકવામાં સક્રિય રીતે

સંકળાયેલા છે.

- ૮) એ.ઈ.આર.બી., રાષ્ટ્રીય નિયામક સત્તા તરીકે, દેશમાં પરમાણુ અને કિરણોત્સર્ગ સંબંધિત સુવિધાઓનું અત્યંત અસરકારક રીતે નિયંત્રણ કરતી આવી છે અને વર્ષોથી તેણે મોટી સંખ્યામાં સંહિતાઓ, ધોરણો અને માર્ગદર્શિકાઓ જારી કરી છે.
- ૯) પરમાણુ ઊર્જા કાર્યક્રમમાં ખાનગી ક્ષેત્ર સંકળાયેલી સ્થિતિમાં, એ.ઈ.આર.બી.ના નિર્ધારિત સુરક્ષા ધોરણો અનુસાર પરમાણુ સુવિધાનું નિર્માણ અને સંચાલન કરવા માટે સંબંધિત ખાનગી ઉદ્યોગમાં આવશ્યક જ્ઞાનાધાર અસ્તિત્વમાં છે તેની ખાતરી કરવા નિયામક સત્તાધિકાર માટે આવશ્યક બની શકે.
- ૧૦) પરમાણુ/કિરણોત્સર્જન સંબંધિત આપાતસ્થિતિના કિસ્સામાં, પૂરતા પ્રમાણમાં પ્રશિક્ષિત માનવબળ તેમજ અદ્યતન સાધનો/ઉપકરણોની ઉપલબ્ધિના દૃષ્ટિકોણે બચાવ અને રાહતના ઉપાયો અત્યંત પડકારજનક રહેશે. આવા કિસ્સામાં, આગ, પૂર, ભૂકંપ વગેરે જેવી પ્રાકૃતિક આપત્તિઓમાં અમલમાં મુકાતા ઉપાયો કરતાં રાહતના ઉપાયોની પ્રકૃતિ અનેક રીતે ભિન્ન રહેશે. (જ્યાં રાહત કાર્યમાં સંકળાયેલા કર્મચારીઓના આરોગ્ય પર અત્યંત ઓછી હાનિકારક અસર થાય છે.) જોકે, પરમાણુ આપાતસ્થિતિ/આપત્તિમાં રાહત કાર્ય હાથ ધરતા વ્યક્તિઓને કિરણોત્સર્જનની ઊંચી માત્રાઓ અને/અથવા પ્રદૂષણના ઊંચા સ્તરોના સંસર્ગમાં આવવાની પણ સંભાવના

રહે છે, જે પર નિયંત્રણ ન રાખવામાં આવે તો તેમની તબિયત પર અસર પડી શકે છે, જેમાં રાહત કાર્ય અસરકારક રીતે પાર પાડવાની તેમની ક્ષમતાનો પણ સમાવેશ થાય છે.

૧૧) અનેક મુખ્ય મહાનગરો તથા અન્ય સંવેદનશીલ સ્થળોએ તેમના વિસ્તારોમાં ઈ.આર.સી. ની સ્થાપના કરવાની જરૂર પડશે. સ્થાનિક નાગરિક સંરક્ષણ, પોલીસ, અગ્નિશામક દળ, હોસ્પિટલઓ તથા અન્ય એજન્સીઓએ પણ આ ઈ.આર.સી. સાથે સંકલન વિકસાવવાની જરૂર છે.

૧૨) કિરણોત્સર્ગી સ્ત્રોતોનો ઉપયોગ કરતી સુવિધાઓએ કિરણોત્સર્ગ સ્ત્રોતોની યોગ્ય જથ્થા-નોંધ અને નિયંત્રણ પ્રક્રિયાઓ સાથે તેમની ભૌતિક સુરક્ષા પ્રણાલીઓને વધુ મજબૂત બનાવવાની જરૂર છે.

૧૩) વર્તમાન સુરક્ષા-જોખમની પરિસ્થિતિમાં, કિરણોત્સર્ગ સુવિધાઓ ખાતેના સ્ત્રોતોની અને તેમના પરિવહન દરમિયાનની સુરક્ષા વધુ મજબૂત કરવાની આવશ્યકતા છે, જેથી તેઓ ચોરી અને/અથવા નુકસાનકારક કૃત્યના કોઈપણ ઇરાદાપૂર્વકના કૃત્યોને કારણે 'નિયંત્રણની બહાર' ન જાય અને જનતાને માટે સંભવિત કિરણોત્સર્ગ જોખમરૂપ ન બને.

૧૪) વિશાળ પાયાના કિરણોત્સર્જન આપત્તિઓના સંદર્ભમાં, નાગરિક સંરક્ષણ કર્મચારીઓ અને હોમ ગાર્ડ્સની સંડોવણી સામાન્ય રીતે અત્યંત ઇચ્છનીય માનવામાં આવે છે.

૧૫) શત્રુ સામે દેશના રક્ષણમાં તેમની વ્યસ્તતાને કારણે, સશસ્ત્ર દળો સામાન્ય

રીતે પરમાણુ આપત્તિની પરિસ્થિતિમાં પ્રતિસાદ આપવા માટે હંમેશા ઉપલબ્ધ હોતા નથી. તેમ છતાં, કોઈપણ મોટી પરમાણુ દુર્ઘટના પ્રસંગે જ્યાં સ્થિતિ નાગરિક વહીવટતંત્રની સામનો કરવાની ક્ષમતાથી પર હોય, ત્યાં પ્રતિસાદ સંબંધિત (અર્થાત્, બચાવ અને રાહત), પુનર્વસન સંબંધિત (અર્થાત્, સ્થળાંતર અને આશ્રય વ્યવસ્થા) તથા પુનર્નિર્માણ સંબંધિત અનેક અતિમહત્વપૂર્ણ કામગીરીઓ સંભાળવા માટે, જેમાં સંચાર, વિદ્યુત શક્તિ, પરિવહન વગેરે જેવી આવશ્યક માળખાકીય સુવિધાઓની તાત્કાલિક પુનઃસ્થાપના પણ સમાવિષ્ટ છે, સશસ્ત્ર દળોની સેવાઓ માગવામાં આવી શકે છે. આવા હેતુઓ માટે નાગરિક-સૈન્ય સમન્વય વિકસાવવામાં આવશે જેથી સેનાની વિશેષ તાલીમ પ્રાપ્ત અને પૂર્વાભ્યાસ કરેલી ટુકડીઓને, જ્યારે જરૂરી જણાય અને જ્યારે તેઓ ઉપલબ્ધ હોય ત્યારે, નાગરિક વહીવટતંત્રને સહાય આપવા માટે નિયુક્ત કરી શકાય.

૧૬) શરૂઆતમાં, સંબંધિત એસ.ડી.એમ.એ., એસ.ઈ.સી. અને ડી.ડી.એમ.એ. પરમાણુ/કિરણોત્સર્ગીય આકસ્મિક પરિસ્થિતિનો પ્રતિસાદ આપવા માટેની તૈયારીના સંદર્ભમાં, ૨૦ લાખ અથવા તેથી વધુ વસ્તી ધરાવતા અને મોટી પરમાણુ/કિરણોત્સર્ગીય આકસ્મિક પરિસ્થિતિથી પ્રભાવિત થઈ શકે તેવા તમામ શહેરોને આવરી લેવા પ્રયત્ન કરશે. આ આવરણ તબક્કાવાર રીતે અન્ય શહેરો સુધી વિસ્તૃત કરવામાં આવશે.

૧૭) હાલમાં, દેશમાં એવી હોસ્પિટલોના જાળનું અસ્તિત્વ નથી કે જે વિશાળ પાયે

કિરણોત્સર્જનથી પ્રેરિત ઈજાઓનો સામનો કરી શકે. પરમાણુ આપાતસ્થિતિઓ/આપત્તિઓનો સામનો કરવા માટે આવા જાળની સ્થાપના અનિવાર્ય છે. તેમાં પ્રાથમિકતા આધારે આર.એસ.ઓ.ની મોટી સંખ્યાની સેવાઓનો ઉપયોગ કરીને આર.ડી.ડી.-સંબંધિત પરિસ્થિતિઓ તેમજ વિશાળ પાયાની પરમાણુ આપત્તિઓ બંનેનું સંચાલન કરવા માટે રાષ્ટ્રવ્યાપી ક્ષમતાની સ્થાપનાનો પણ સમાવેશ થશે. હોસ્પિટલોમાં પરસ્પર સમર્પિત અને વિશ્વસનીય સંચાર સુવિધા પણ રહેશે જેથી, જ્યારે જરૂર પડે ત્યારે, તેઓ તેમના સંસાધનો એકત્રિત કરી શકે.

૧૮) કોઈક દેશમાં કેટલીક રેડિયોધર્મી સ્ત્રોતો 'નિયંત્રણની બહાર' જવાની અને ત્યાંથી અણજાણતાં અથવા જાણપૂર્વક આપણા દેશમાં પ્રવેશી આવવાની સંભાવના હંમેશા રહી શકે છે. આવી અણધારેલી રીતે ધ્યાનમાં ન આવતી પ્રવેશથી સ્ટીલ મિલોના અંતિમ ઉત્પાદનો દૂષિત થવાની શક્યતા રહેલી છે અથવા, સૌથી વિકટ પરિસ્થિતિમાં, તે સ્ત્રોતનો ઉપયોગ આર.ડી.ડી.માં થવાની શક્યતા છે. તેથી સરહદી નિયંત્રણોને મજબૂત બનાવવાનો મુદ્દો ગૃહ મંત્રાલય દ્વારા પ્રાથમિકતાના ધોરણે ઉકેલવાનો રહેશે.

૧૯) પરિસર બહારની આપાતકાલીન પરિસ્થિતિમાં, પરમાણુ સુવિધા ખાતેની આપાત પ્રતિસાદ યોજનાઓ અસરગ્રસ્ત વિસ્તારથી જનતાનું સ્થળાંતર કરવાનું અનુમાનિત કરે છે. આ માટે સ્થળની ભૂરૂપ રચનાને ધ્યાનમાં રાખીને સુસ્પષ્ટ માર્ગો અને સ્થળાંતર માટેની વ્યૂહરચનાઓ જરૂરી બને છે. સુસ્પષ્ટ

માર્ગોની ઉપલબ્ધતા, પરિવહન સુવિધાઓ, ખોરાક, પીવાનું પાણી, આશ્રયસ્થાનો વગેરે સંબંધિત પ્રશ્નોનો પણ સર્વ જોખમ અભિગમ હેઠળ તૈયારી/પ્રતિસાદ કાર્યક્રમના ભાગરૂપે સંબંધિત ડી.ડી.એમ.એ./એસ.ડી.એમ.એ. દ્વારા નિરાકરણ કરવું આવશ્યક છે.

૨૦) ઉદ્ભવતી સુરક્ષા જોખમની પરિસ્થિતિમાં, 'અનાથ' સ્ત્રોતો (ચોરી ગયેલા અથવા ખોવાઈ ગયેલા સ્ત્રોતો, જે એ.ઈ.આર.બી.ના નિયમનકારી નિયંત્રણની બહાર જઈ શકે) ખોટા હાથોમાં પડી જવાની અને આર.ડી.ડી. (જેને 'ડટી બોમ્બ' પણ કહેવામાં આવે છે) દ્વારા દુર્ભાવનાપૂર્ણ હેતુઓ માટે વપરાઈ જવાની શક્યતા છે.

હાલમાં, કાયદો અને વ્યવસ્થાની સત્તાધિકારીઓ પાસે એવો કોઈ મોબાઈલ નિરીક્ષણ પ્રણાલી ઉપલબ્ધ નથી, જે તેમને જાહેર ક્ષેત્રમાં પૃષ્ઠભૂમિ વિકિરણના સ્તરોમાં કોઈ નોંધપાત્ર/અસામાન્ય વધારો થાય તો તેની ચેતવણી આપી શકે. જાહેર ક્ષેત્રમાં કિરણોત્સર્ગી પદાર્થની કોઈ અનધિકૃત હાજરી અથવા હલનચલન શોધી શકાય તે માટે, આવા સ્ત્રોતોના નિરીક્ષણ અને શોધ પ્રણાલીઓની સ્થાપના/સુદૃઢીકરણને પ્રાથમિકતા આધારે હાથ ધરવું અતિ ઈચ્છનીય માનવામાં આવે છે.

૨૧) આતંકવાદી પ્રવૃત્તિઓની વધતી ઘટનાઓ અને આર.ડી.ડી.ના આસન્ન ખતરાને ધ્યાનમાં લેતાં, તે અનિવાર્ય છે કે પોલીસ, જે દરેક સંભાવનામાં વિસ્ફોટના સ્થળે સૌપ્રથમ પહોંચનાર હશે, તેમની પાસે કેટલાક સરળ

વહનક્ષમ નિરીક્ષણ સાધનો હોવા જોઈએ (કિરણોત્સર્ગીય ખતરાની ધારણા ધરાવતા વિસ્તારોમાં આવેલ દરેક પોલીસ મથકે), જે તેઓ કિરણોત્સર્ગના સ્ત્રોતની નજીક પહોંચે ત્યારે તેમને ચેતવણી આપે (માની લો કે આર.ડી.ડી.ના વિસ્ફોટથી).

૨૨) વિવિધ કાર્યવાહી માટે (જેમ કે આશ્રય આપવો, આયોડિન પ્રોફાયલેક્સિસ, સ્થળાંતર વગેરે) હસ્તક્ષેપ જરૂરી બને તેવા કિરણોત્સર્ગ માત્રાના સ્તરોના મૂલ્યો તથા પ્રભાવિત વિસ્તારોમાં દૂષિત ખાદ્ય પદાર્થોના ઉપભોગને નિયંત્રિત કરવા માટે જરૂરી બનનાર કાર્યવાહી-સ્તરો હાલમાં કોઈપણ આર.ડી.ડી. અથવા પરમાણુ આપાતસ્થિતિ/આપત્તિ માટે ઉપલબ્ધ નથી અને તે તૈયાર કરવાના આવશ્યક છે, કારણ કે તે (૧) રાહત અને બચાવ દળોના સભ્યો તથા (૨) જનતા — બંનેના સંદર્ભમાં અનિવાર્ય છે.

૨૩) પરમાણુ અને રેડિયોલોજિકલ આપત્તિઓનું સંચાલન કરવામાં અને તેમને નિષ્પક્ષ રીતે પ્રતિસાદ આપવામાં જાહેર જાગૃતિનો અભાવ એક મુખ્ય અવરોધ છે. વધુમાં, હાલમાં પૂર્વવર્તી આપત્તિઓની ઘટનાઓ અને તેમના પરિણામો અંગે જાહેર ક્ષેત્રમાં જ્ઞાનભંડાર અથવા કેસ અભ્યાસો જાળવી રાખવા માટે કોઈ યાંત્રિક વ્યવસ્થા ઉપલબ્ધ નથી. પરિણામે, તે આપત્તિઓના સંચાલનમાંથી જે પાઠ શીખવા યોગ્ય હતા, તે દષ્ટિગોચર રહ્યા નથી. આ પરિસ્થિતિને દૂર કરવા માટે, શાળા અને કોલેજના વિદ્યાર્થીઓ, શિક્ષકો, તકનીકી નિષ્ણાતો અને સરકારી અધિકારીઓને લક્ષિત વર્ગ તરીકે રાખીને સામાન્ય જનતા વચ્ચે જાગૃતિ સર્જવા નિષ્ઠાપૂર્વક અને

સંયુક્ત પ્રયત્નોની આવશ્યકતા છે."

૯૮. એઈઆરબી દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલી ૨૦૦૯ની માર્ગદર્શિકાઓ અત્યંત વ્યાપક છે, જેનો તાત્કાલિક અમલ કરવો અને તેનું પાલન કરવું આવશ્યક છે. એનપિપિ સાઈટિંગમાં સલામતી અંગેની આચરણ સંહિતામાં એઈઆરબી એ "બાકાત ક્ષેત્ર" શબ્દપ્રયોગનો પણ વિચાર કર્યો છે. પેરા ૫.૫.૩ અને ૫.૫.૪ સંબંધિત છે અને નીચે ઉતારવામાં આવે છે:

"૫.૫.૩ રિએક્ટરની આસપાસ યોગ્ય કદનું બહિષ્કૃત ક્ષેત્ર (રિએક્ટરના કેન્દ્રથી ઓછામાં ઓછા ૧.૫ કિ.મી. ત્રિજ્યા) સ્થાપિત કરવામાં આવશે અને તેમાં પ્રવેશ ફક્ત અધિકૃત કર્મચારીઓ સુધી મર્યાદિત રાખવાનો રહેશે.

૫.૫.૪ સંયંત્રની આસપાસ ૫ કિ.મી. સુધીનો નિર્જનિત વિસ્તાર વહીવટી પગલાં દ્વારા સ્થાપિત કરવામાં આવશે, જ્યાં આપત્કાલીન ઉપાયોનું અસરકારક અમલીકરણ થાય તે માટે વસ્તીવૃદ્ધિ પર પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવશે. તેમ છતાં, આ વિસ્તારમાં સ્વાભાવિક વૃદ્ધિને મંજૂરી આપવામાં આવશે."

૯૯. રજૂ કરાયેલા તથ્યો દર્શાવે છે કે કેએકેએનપિપિની "બાકાત ઝોન" માં કોઈ વસ્તી નથી. "બાકાત ઝોન" પ્લાન્ટ સંચાલક એનપીસીઆઈએલના એકમાત્ર નિયંત્રણ હેઠળ છે, જેનું સીઆઈએસએફ દ્વારા રક્ષણ કરવામાં આવે છે, જ્યાં કોઈ જાહેર વસાહતને મંજૂરી આપવામાં આવતી નથી. કેએકેએનપિપિ ખાતે આવેલી

રિએક્ટર ઇમારતોથી ૨ કિ.મી.ના અંતરે આવેલી મિલ્કતની દિવાલ બાકાત ઝોનને આવરી લે છે, અને મિલ્કતની દિવાલની અંદર કોઈ વ્યક્તિ કાયમી રીતે વસવાટ કરતી નથી. પ્લાન્ટથી ૫ કિ.મી. વ્યાસ સુધીનો વિસ્તાર આવરી લેતો, બાકાત વિસ્તારમાં આસપાસનો એક નિર્જનિત વિસ્તાર પણ સ્થાપિત કરવામાં આવ્યો છે. એઈઆરબી સાઈટિંગ કોડ મુજબ, નિર્જનિત ઝોનની અંદર ઇચ્છનીય વસ્તી આશરે ૨૦૦૦૦ છે. ઉપલબ્ધ દસ્તાવેજો મુજબ, કેએકેએનપિપિના એસઝેડની અંદર ૩ ગામો આવે છે, એટલે કે, કુડનકુલમ, વિજયપાથી (ઇડિન્થિકરાઈ) અને ઇરુક્કંદુરાઈ. ૨૦૦૧ની વસ્તી ગણતરી મુજબ, આ ત્રણ ગામો ધરાવતા એસઝેડમાં વસવાટ કરતી વસ્તી અંદાજે ૨૩૯૬૦ છે, જેનો કેએકેએનપિપિની આપાતકાલીન સજ્જતા યોજના (ઇપિપિ) તૈયાર કરતી વખતે વિચાર કરવામાં આવ્યો છે.

૧૦૦. એનપીસીઆઈએલએ, અગાઉ દર્શાવ્યા મુજબ, એઈઆરબીની યથોચિત સંમતિ મેળવ્યા બાદ, કેએકેએનપિપિ ખાતે ઓફ-સાઈટ આપત્કાળ માટે ઇમરજન્સી પ્રિપેડનેસ પ્લાન ખંડ ૫ તૈયાર કર્યો છે. ઇપીપીમાં આપત્કાળની સ્થિતિમાં જાહેર ક્ષેત્રમાં પ્રતિરક્ષાત્મક ઉપાયો અમલમાં મૂકવા માટે ૧૪ જિલ્લા વહીવટી અધિકારીઓનો સમાવેશ ધરાવતી ઓફ-સાઈટ ઇમરજન્સી રિસ્પોન્સ કો-ઓર્ડિનેશન કમિટી (ઓઈઆરસીસી)ની રચના દર્શાવવામાં આવી છે. જિલ્લા કલેક્ટર, તિરુનેલવેલી ઓફ-સાઈટ ઇમરજન્સી ડિરેક્ટર છે અને તેના સભ્યોમાં જિલ્લા આવક અધિકારી, સાઈટ ડિરેક્ટર, કેએકેએનપિપિ, પોલીસ અધિક્ષક, જિલ્લા

વન અધિકારી, સંયુક્ત નિયામક (માછીમારી), ઉપ નિયંત્રક (નાગરિક સંરક્ષણ), વિભાગીય અગ્નિશામક અધિકારી, કાર્યપાલક ઈજનેર (સિંચાઈ), સંયુક્ત નિયામક (કૃષિ), ઉપ નિયામક (પશુપાલન), જિલ્લા પુરવઠા અધિકારી, પ્રાદેશિક પરિવહન અધિકારી, ઉપ નિયામક (આરોગ્ય સેવાઓ)નો સમાવેશ થાય છે. ઓઈઆરસીસીની સર્વાંગી જવાબદારી તથા સમિતિના સભ્યોની વ્યક્તિગત જવાબદારીઓ પ્રતિરક્ષાત્મક ઉપાયોના અસરકારક અમલીકરણ માટે ઇમરજન્સી પ્રિપેડનેસ પ્લાનમાં નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે. ચેતવણી અને સલાહ ટીમ, ઇમરજન્સી રિસ્પોન્સ ટીમો, ટ્રાફિક નિયંત્રણ ટીમ, પ્રોફિલેક્ટિવ્સ વિતરણ ટીમ, સ્થળાંતર સલાહ ટીમ, કોન્વોય ટીમ, ડિકન્ટામિનેશન ટીમ, રેલીંગ પોસ્ટ ટીમ, પેટ્રોલિંગ ટીમ, માહિતી ટીમ અને સેવા સહાય ટીમ જેવી અગિયાર ઇમરજન્સી પ્રતિસાદ ટીમો પણ રચવામાં આવી છે અને કાર્યરત છે.

આકસ્મિક પરિસ્થિતિની ક્વાયત – સ્થળપર અને સ્થળબહાર

૧૦૧. કેએકેએનપ્પી સ્થળમાં તેની સહાયક સુવિધાઓ સાથે બે એકમોનો સમાવેશ થાય છે. પ્લાન્ટ અથવા સ્થળ ખાતે, કોઈ નિશ્ચિત એકમમાં બનેલી અનિયોજિત ઘટના એવી આપત્કાલીન પરિસ્થિતિ ઉત્પન્ન કરી શકે છે કે જેનો પ્રભાવ માત્ર સંબંધિત દોષિત એકમ પર જ પડે (પ્લાન્ટ આપત્કાલીન સ્થિતિ) અથવા કેએકેએનપ્પીના સ્થળ બહિષ્કાર ક્ષેત્રની અંદર આવેલી અન્ય સુવિધાઓ પર પણ પડે (સ્થળ આપત્કાલીન સ્થિતિ). સ્થળ આપત્કાલીન સ્થિતિના પરિણામે

સ્થળ બહારની આપત્કાલીન સ્થિતિ પણ સર્જાઈ શકે છે, જેનો પ્રભાવ પ્લાન્ટની સીમાથી ૧.૬ કિ.મી. ત્રિજ્યાથી બહાર વસતા જાહેર કર્મચારીવર્ગ પર પડી શકે છે. તેથી, એનપીસીઆઈએલે કેએકેએનપ્પી માટે આપત્કાલીન તૈયારી યોજના તૈયાર કરી. ખંડ ૧ માં સ્થળની અંદરની આપત્કાલીન યોજના સમાવાઈ છે અને ખંડ ૨ માં સ્થળ બહારની આપત્કાલીન યોજના સમાવાઈ છે. સ્થળ બહારની આપત્કાલીન તૈયારી માટેની પ્રક્રિયાઓ એનપીએસડી અને એઈઆરબી દ્વારા કરાયેલ ટિપ્પણીઓ અને સૂચનાઓનો સમાવેશ કર્યા બાદ જુલાઈ ૨૦૧૦માં જાહેર કરવામાં આવી હતી. અંતિમ સુધારેલ યોજના ઓપીએસડી અને સાર્કોપ દ્વારા કરાયેલ ભલામણોના આધારે સમાવવામાં આવી હતી. અમે આપત્કાલીન તૈયારી યોજના ખંડ ૨ (સ્થળ બહારની આપત્કાલીન યોજના) નો અવલોકન કર્યો છે, જે અત્યંત વ્યાપક છે અને લગભગ તમામ સંભાવિત પરિસ્થિતિઓનો સમાવેશ કરે છે.

૧૦૨. એન.પી.પી.ઓ માટે સંમતિ પ્રક્રિયા અંગેની એ.ઈ.આર.બી. સલામતી માર્ગદર્શિકાની આવશ્યકતાઓ મુજબ પરિસર બહારની આપત્તિ કસરત હાથ ધરવામાં આવી હતી. પરિસર બહારની આપત્તિ કસરત દર બે વર્ષે એકવાર હાથ ધરવી આવશ્યક છે અને એન.પી.સી.આઈ.એલ. તથા રાજ્ય સત્તાધિકારીઓ અન્ય નજીકના ગામોમા પણ આવી કસરતો વારંવાર હાથ ધરશે. આવી મોક-ડ્રિલો જનતાને ભયભીત કરી દૂર હંકારવા માટે નહીં, પરંતુ તેમને સમજાવવા માટે યોજવામાં આવે છે કે આ યોજના રાષ્ટ્રીય નીતિનો એક ભાગ છે,

સહભાગી સ્વરૂપ ધરાવે છે, અને તેથી આપણે પરમાણુ ક્ષેત્રે એકાંતમાં રહેલું રાષ્ટ્ર બની રહી શકતા નથી. ઊર્જાના અન્ય સ્ત્રોતો માટે આપણને વિકલ્પ શોધવો પડશે. આવી કસરત દર વર્ષે એ મૂલવવા માટે હાથ ધરવામાં આવતી હતી કે જો વાસ્તવિક આપત્તિજનક પરિસ્થિતિ ઊભી થાય, તો પ્લાન્ટનું સંચાલન તથા સ્થાનિક સત્તાધિકારીઓ, જેમાં સંચાર અને પૂર્વાધાર સુવિધાઓનો પણ સમાવેશ થાય છે, તેને પહોંચી વળવા માટે સજ્જ છે કે નહીં.

૧૦૩. અમે તામિલ નાડુ રાજ્ય તરફથી હાજર રહેલા વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી રાકેશ દીવેદીની દલીલો સાંભળી, જેમણે આવાસ સંબંધિત પડોશ વિકાસ યોજનાના અમલીકરણ માટે રાજ્ય સરકાર અને તિરૂવેલવેલીના જિલ્લા કલેક્ટરે લીધેલા પગલાં, સ્થળની બહારની આપત્તિજન્ય પરિસ્થિતિઓ માટે લેવામાં આવેલા પગલાં, જાગૃતિ કાર્યક્રમો તથા અન્ય પાયાગત સુવિધાઓ અંગે સમગ્ર દૃષ્ટિ રજૂ કરી હતી. અમે ડિસેમ્બર ૨૦૧૨માં તિરુનેલવેલી જિલ્લાના જિલ્લા કલેક્ટર દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલા વિગતવાર સોગંદનામાનો પણ અવલોકન કર્યો છે અને સ્થળની બહારની આપત્તિજન્ય પરિસ્થિતિઓનો સામનો કરવા, જાગૃતિ કાર્યક્રમો હાથ ધરવા તથા પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્રોના ઉન્નતીકરણ, નવા પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્રો શરૂ કરવાના, ઉવારી ખાતે ક્ષારમુક્ત કેન્દ્ર સ્થાપિત કરવાના, સૌર ઊર્જા પ્રકાશ વ્યવસ્થા ઊભી કરવાના વગેરે જેવી પાયાગત સુવિધાઓ પૂરી પાડવા માટે જિલ્લા વહીવટીતંત્ર અને રાજ્ય દ્વારા લેવામાં આવેલા પગલાં નોંધ્યા છે.

કોર્પોરેટ સામાજિક જવાબદારી (સી.એસ.આર.):

૧૦૪. સ્થાયી વિકાસ અને સીએસઆર અવિભાજ્ય જોડિયા છે, જે આંતર-પેઢી અને આંતરિક-પેઢી સમતાના સિદ્ધાંતોમાં એકીકૃત થયેલા છે; તે માત્ર માનવ-કેન્દ્રિત નહીં પરંતુ પર્યાવરણ-કેન્દ્રિત છે. જ્યારે પ્રોજેક્ટ પ્રસ્તાવક એનપીપીઓ, તાપ વીજ ઉત્પાદન સંકુલો સ્થાપે છે ત્યારે સીએસઆરનું મહત્વ ઘણું વધુ વધી જાય છે, કારણ કે આવા જોખમી પદાર્થોમાંથી ઊર્જા ઉત્પન્ન કરવા માટે લેવામાં આવતું દરેક પગલું, ભલે તેનો પ્રભાવ સીમિત હોય, તેમ છતાં માનવજીવન અને પર્યાવરણ ઉપર કંઈક ને કંઈક અસર કરવાનું નિશ્ચિત છે. જાહેર ઉપક્રમ વિભાગ (ડીપીઈ) એ તાજેતરમાં કેન્દ્રીય જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો માટે, જેમાં એનપીસીઆઈએલનો પણ સમાવેશ થાય છે, સીએસઆર અંગે વ્યાપક માર્ગદર્શિકા બહાર પાડી છે, જેમાં બોર્ડના ઠરાવ દ્વારા અગાઉના વર્ષની નેટ નફાની નિશ્ચિત ટકાવારીરૂપે સીએસઆરનું અંદાજપત્રક નિર્માણ કરવાની જોગવાઈ સામેલ છે. સીએસઆરને, સંસ્થા જ્યાં કાર્યરત હોય તે પ્રોજેક્ટ વિસ્તારને પ્રાધાન્ય આપીને, સમુદાયો અને હિતધારકોના જીવનસ્તરમાં સ્થાયી આધાર પર સુધારો લાવવા માટે સક્રિય ભૂમિકા ભજવી પોતાની સામાજિક જવાબદારીઓનું પાલન કરવાની પ્રતિબદ્ધતા તરીકે કલ્પવામાં આવ્યું છે. સીએસઆર વ્યૂહરચનાને સંયુક્ત રાષ્ટ્રસંઘ દ્વારા સ્વીકારાયેલા અને ભારત સરકાર દ્વારા ૧૧મી પાંચવર્ષીય યોજનામાં, એટલે કે ૨૦૦૭-૨૦૧૨માં, અપનાવવામાં આવેલા સહસ્ત્રાબ્દી વિકાસ લક્ષ્યોને અનુરૂપ રીતે અમલમાં મૂકવાની રહે છે, જેમાં શિક્ષણ, આરોગ્ય, પીવાનું પાણી/સ્વચ્છતા, પર્યાવરણ, સોલાર લાઈટિંગ સિસ્ટમ, પછાત વિસ્તારો માટેનો માળખાકીય વિકાસ, સમુદાય વિકાસ અને સામાજિક

સશક્તિકરણ, ખેલફૂલ અને પરંપરાગત કલા તથા સંસ્કૃતિના સ્વરૂપોના પ્રોત્સાહન, રોજગારની તકોનું સર્જન અને જીવનનિર્વાહની ઉપલબ્ધિ, તેમજ પ્રાકૃતિક આપત્તિ, દુર્ઘટના વગેરેની સ્થિતિમાં રાહત/પુનર્વસન પૂરું પાડવા માટેની રાષ્ટ્રીય/સ્થાનિક પહેલનો ભાગ બનતા ક્ષેત્રોનો સમાવેશ થઈ શકે છે.

૧૦૫. એનપીસીઆઈએલે કુડનકુલમ ખાતે સીએસઆર હેઠળ આરોગ્ય, શિક્ષણ અને માળખાકીય વિકાસ પૂરો પાડવા માટે નાણાં ફાળવ્યા છે. છેલ્લા ત્રણ વર્ષો અને વર્તમાન વર્ષ દરમિયાન એનપીસીઆઈએલ દ્વારા નાણાંની ફાળવણી અને ઉપયોગ નીચે દર્શાવવામાં આવ્યા છે:

નાણાકીય વર્ષ	મંજૂર કરેલ નાણાં (રૂપિયા લાખમાં)	ઉપયોગમાં લેવાયેલ નાણાં (રૂપિયા લાખમાં)
૨૦૦૯-૧૦	૧૪.૫૦	૧૪.૪૭
૨૦૧૦-૧૧	૧૨૦.૦૦	૪૫.૨૦
૨૦૧૧-૧૨	૧૬૦.૦૦	૧૮.૬૭
૨૦૧૨-૧૩	૮૦૦.૦૦	૧૩.૮૧
		જુલાઈ ૨૦૧૨ સુધી

અમે ધ્યાન દોરીએ છીએ કે, ઉપરોક્ત બાબતોથી ઉપરાંત, કુડનકુલમ સ્થિત પરમાણુ પ્લાન્ટની આસપાસના પડોશ વિકાસ કાર્યક્રમ (એન.ડી.પી.) માટે રૂપિયા ૫૦૦ કરોડ ફાળવવામાં આવ્યા છે, જેનો ઉપયોગ શીતગૃહ અને માછલી વેચાણ વિસ્તારની સ્થાપના, જાહેર બોર્ડ મોટર કાર્યો, આવાસ સુવિધાઓ, માર્ગોનું સમતલીકરણ, આરોગ્ય સેવાઓનું ઉન્નતીકરણ, ગ્રાઉન્સ અને પીવાના પાણી વગેરે

જેવા વિવિધ વિકાસ કાર્યો હાથ ધરવા માટે કરવામાં આવશે. તમિલનાડુના મુખ્ય સચિવે સી.એસ.આર. અનુસંધાને ૧૫.૫.૨૦૧૨ના રોજ એક બેઠક બોલાવી હતી, જેમાં ૨૦૧૨થી ૨૦૧૫ સુધીના અનુમાનિત સમયગાળા માટે આવાસ યોજના માટે રૂપિયા ૩૦૦ કરોડનો નિધિ સ્થાપિત કરવાનો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો. પ્રસ્તાવ એવો છે કે એન.ડી.એસ. હેઠળ ૩૦૦ ચોરસ ફૂટના પલિન્થ વિસ્તાર સાથે પ્રતિ ઘર રૂપિયા ૩,૦૦,૦૦૦/- ના એકમ ખર્ચે આ આવાસ યોજનામાં ૧૦૦૦૦ મકાનોનું નિર્માણ કરવામાં આવે. સી.એસ.આર.ના ભાગરૂપે અન્ય વિવિધ વિકાસ પ્રવૃત્તિઓ પણ હાથ ધરવામાં આવી રહી છે, જેમ કે જાહેર આરોગ્ય કેન્દ્રોના ઉન્નતીકરણ, નવા જાહેર આરોગ્ય કેન્દ્રોની સ્થાપના વગેરે.

૧૦૬. સર્વોચ્ચ અદાલતે બનવાસી સેવા આશ્રમ વિ./વિ. સ્ટેટ ઑફ યુ.પી. એ.આઈ.આર. ૧૯૮૭ એસ.સી. ૩૭૪ માં સ્થાનાંતરિત વન વિસ્તારમાં એન.પી.પી.ના નિર્માણને મંજૂરી આપી હતી, પરંતુ અન્ય બાબતો ઉપરાંત એવો આદેશ કર્યો હતો કે વનવાસીઓના દરેક કુટુંબને અન્યત્ર નિર્ધારિત માપનું રહેણાંક પ્લોટ આપવામાં આવે અને ત્યાં સી.એસ.આર.ના ભાગરૂપે આરોગ્ય, શિક્ષણ, સ્વચ્છતા સેવાઓ વગેરે પૂરી પાડવામાં આવે.

૧૦૭. એનપીસીઆઈએલએ તિરુનેલવેલીના જિલ્લા કલેક્ટર સાથેના સહકારમાં ડીપીઈ માર્ગદર્શિકાઓ અનુસાર તેમની કોર્પોરેટ સામાજિક જવાબદારીનું પાલન કરવા માટે અસરકારક પગલાં લેવા જોઈએ. કહેવાની જરૂર નથી કે સીએસઆર હેઠળ હાથ ધરવામાં આવતા વિવિધ પ્રકલ્પોનું અસરકારક અને યોગ્ય પર્યવક્ષણ તથા

દેખરેખ થવી જ જોઈએ, જેથી એનપીડી ખાતે અને તેની આસપાસ નિવાસ કરતા લોકોને શક્ય તેટલો પૂર્ણ લાભ મળે.

ભાગ ૨

૧૦૮. વિશ્વમાં ક્યાંયપણ પરમાણુ પ્લાન્ટ સ્થાપિત કરવાની પર્યાવરણીય અસર અંગે, ઓછામાં ઓછું સામાન્ય લોકોના મનમાં, પર્યાવરણ, જીવન અને સંપત્તિ, વનસ્પતિ અને પ્રાણિજગત, સમુદ્રી જીવન, કિરણોત્સર્ગ, પરમાણુ કચરો અને તેના નિકાલ તેમજ અન્ય સંબંધિત મુદ્દાઓ પર તેની સંભવિત અસર વિશે કેટલીક આશંકા ઉપજવી સ્વાભાવિક છે.

પર્યાવરણીય પ્રદૂષણ વિષયક રોયલ કમિશન, છઠ્ઠો અહેવાલ, 'પરમાણુ ઊર્જા અને પર્યાવરણ.

પર્યાવરણીય પ્રદૂષણના ક્ષેત્રમાં એવા બહુ ઓછા વિષયો છે, જેઓ પ્રત્યે લોકો રેડિયોધર્મિતાના વિષયમાં જેવો ભાવનાત્મક પ્રતિસાદ આપે છે, એવો આપે છે."

(સીએમએનડી ૬૬૧૮ ૧૯૭૬ પેરા ૫)

૧૦૯. જાહેર અભિપ્રાય, રાષ્ટ્રીય નીતિ, આર્થિક વૃદ્ધિ, ટકાઉ વિકાસ, ઊર્જા સુરક્ષા — આ બધું મૂળભૂત રીતે પરસ્પર આંતરસંબંધિત છે. એકને બીજાથી અલગ કરી શકાતું નથી, તેમ છતાં, સંતુલન સાધવું આવશ્યક છે. આ દેશની રાષ્ટ્રીય નીતિ, જેમ અગાઉથી જણાવાયું છે, એવી છે કે ભારતની ઉદયમાન અર્થવ્યવસ્થામાં પરમાણુ ઊર્જાનું અનન્ય સ્થાન છે. તેથી, પરમાણુ ઊર્જાને ઊર્જાના વ્યવહારુ સ્ત્રોત તરીકે માનવામાં આવે છે અને દેશની આર્થિક વૃદ્ધિ વધારવા માટે તે આવશ્યક છે.

હવે ભારતમાં પરમાણુ ઊર્જાને ઊર્જાના ટકાઉ સ્ત્રોત તરીકે પણ માનવામાં આવે છે અને જ્યારે મોટાભાગના વિકસિત દેશો પોતાની આર્થિક વૃદ્ધિ માટે તેને ઊર્જાના મુખ્ય સ્ત્રોત તરીકે ગણે છે, ત્યારે ભારત માટે પરમાણુ ક્ષેત્રે અલગ પડી ગયેલું રાષ્ટ્ર બની રહેવું પરવડે એવું નથી. યુએસએમાં થ્રી માઈલ્સ આઈલેન્ડ પાવર પ્લાન્ટ, યુકેનમાં ચર્નોબિલ અને જાપાનમાં ફુકોશિમા ખાતે થયેલ દુર્ઘટનાઓ પછી પરમાણુ વીજ ઉત્પાદન કેન્દ્રોની સ્થાપના વિરુદ્ધ નવા વેગ સાથે વિરોધ ઝડપથી વધ્યો. આવા વિરોધનું મુખ્ય કારણ એવું જણાય છે કે પરમાણુ સ્થાપનોનો જીવન અને સંપત્તિ, પર્યાવરણ, વનસ્પતિ અને પ્રાણીજીવન, સમુદ્રી જીવન, પરમાણુ કચરાના નિકાલ, આરોગ્ય, લોકોના સ્થળાંતર વગેરે પર શું પ્રભાવ પડે છે — આવા પ્રશ્નો ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૧ અને દેશના પર્યાવરણીય કાયદાઓ સાથે સીધી રીતે સંકળાયેલા છે.

૧૧૦. અપીલકર્તાઓ તરફથી હાજર વિદ્વાન વકીલે મુખ્યત્વે એવો દાવો કર્યો કે, જ્યાં સુધી આ પરિયોજનાનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી નિયામક સત્તાઓએ પરિયોજના પ્રોત્સાહક દ્વારા રજૂ કરાયેલા ફ્રેટ અકમ્પ્લી પ્રકારના ઉદ્વેગનોને સતત કાયદેસર ઠેરવ્યા છે. વધુમાં, એવો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો કે પ્લાન્ટ સંબંધિત ધોરણોમાં શિથિલતા અપાઈ હતી, અનુમતિ વિના બાંધકામ, બિનઅધિકૃત રીતે ડિસચાર્જ આઉટલેટો સ્થાપવા અને કાર્યાન્વિત કરવા જેવા કાનૂની ઉદ્વેગનોને માત્ર માફ જ કરવામાં આવ્યા ન હતા, પરંતુ ટી.એન.પી.સી.બી., એમ.ઓ.ઈ.એફ. વગેરે દ્વારા તેનો સમર્થન પણ કરવામાં આવ્યો હતો. વિદ્વાન વકીલે વધુમાં રજૂ કર્યું કે

એમ.ઓ.ઈ.એફ. દ્વારા ૯.૫.૧૯૮૯ના રોજ અપાયેલ પર્યાવરણીય મંજૂરી માત્ર અસ્પષ્ટ જ નહોતી, પરંતુ તેમાં અનિશ્ચિત અને અચોક્કસ શરતો હતી અને કોઈ પર્યાવરણીય પ્રભાવ અભ્યાસ અથવા જાહેર સુનાવણી હાથ ધરવામાં આવી ન હતી. વધુમાં, એવું જણાવાયું કે ઉપરોક્ત મંજૂરી મેળવ્યા પછી કોઈ બાંધકામ શરૂ કરવામાં આવ્યું ન હતું, પરંતુ માત્ર વર્ષ ૨૦૦૨માં શરૂ કરવામાં આવ્યું; તે દરમિયાન ૧૯૯૪ની ઈ.આઈ.એ. અધિસૂચના અમલમાં આવી ગઈ હતી, પરિણામે નવી પર્યાવરણીય મંજૂરી મેળવવી આવશ્યક હતી. એમ.ઓ.ઈ.એફ. દ્વારા જારી કરાયેલ ૨૭.૩.૧૯૯૮ના પરિપત્રનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો, જેમાં જણાવાયું હતું કે ૧૯૯૪ પહેલાં આપવામાં આવેલી પર્યાવરણીય મંજૂરી તેવા પરિયોજનાઓના મામલે માન્ય ગણાશે નહીં, જેઓએ ૧.૮.૧૯૯૮ પહેલાં કામ શરૂ કર્યું ન હોય. ૧૯૯૪ની ઈ.આઈ.એ. અધિસૂચનાની સ્પષ્ટીકરણ ૮નો ઉલ્લેખ કરીને રજૂ કરવામાં આવ્યું કે પરિયોજનાએ રાજ્ય પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ પાસેથી એન.ઓ.સી. સહિતની તમામ મંજૂરીઓ મેળવેલી ન હતી, જે ૧૯૭૪ના જળ અધિનિયમ અને ૧૯૮૧ના વાયુ અધિનિયમ હેઠળ આવશ્યક હતી. તેથી, ૧૯૯૪ની અધિસૂચના અમલમાં આવી ત્યારે પરિયોજના પાસે પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડનું એન.ઓ.સી. નહોતું. ૧૯૯૪ની અધિસૂચના મુજબ એમ.ઓ.ઈ.એફ. પાસેથી નવી પર્યાવરણીય મંજૂરી મેળવવામાં આવી ન હતી અને ભલે મેળવવામાં આવી હોય, તો પણ તે માત્ર પરિયોજનાના બાંધકામ અથવા સંચાલનના પાંચ વર્ષ માટે જ માન્ય રહેવાની હતી. વધુમાં, એવું પણ સૂચવવામાં આવ્યું કે ૯.૫.૧૯૮૯ના રોજ અપાયેલી પર્યાવરણીય મંજૂરીને

ક.દ.૨૦૦૧ના પત્ર દ્વારા પુનઃમાન્ય કરવામાં આવી હતી, તે સમયે ૧૯૯૪ની ઈ.આઈ.એ. અધિસૂચના અમલમાં હતી.

૧૧૧. અપીલકર્તાઓએ દર્શાવ્યું હતું કે વપરાયેલ પરમાણુ ઇંધણ સ્વીકારવામાં રશિયાના ઇનકારને કારણે યોજનામાં સંપૂર્ણ ફેરફાર આવ્યો, કારણ કે તેનાથી પુનઃપ્રક્રિયા માટે વપરાયેલ ઇંધણના પરિવહન, વપરાયેલ ઇંધણની પુનઃપ્રક્રિયા, પરમાણુ કચરાનું ઉત્પન્ન થવું, તેનો સંગ્રહ અને નિકાલ જેવી પ્રવૃત્તિઓનો વ્યાપ વધ્યો. અપીલકર્તાઓના કહેવા મુજબ, આ ફેરફારો યોજનાના વિસ્તરણ અને આધુનિકીકરણ સમાન ગણાય, જેના માટે નવી પર્યાવરણીય મંજૂરી આવશ્યક હતી અને ૧૯૮૯ની મંજૂરીનું પુનઃમાન્યકરણ, અપીલકર્તાઓ મુજબ, કાયદેસર રીતે અનુમત્ય નહોતું. તેથી વિદ્વાન વકીલે દર્શાવ્યું કે આ તમામ પરિબળો સૂચવે છે કે કેએકેએનપીપીના એકમો ૧ અને ૨ માટે નવી પર્યાવરણીય મંજૂરી આવશ્યક હતી, જે યોજના પ્રસ્તાવકે મેળવી નહોતી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે કેએકેએનપીપી એચટીએલથી ૫૦૦ મીટરની અંદર આવેલું છે અને તેથી ૧૯૯૧ની સીઆરઝેડ સૂચના હેઠળ તે પ્રતિબંધિત પ્રવૃત્તિ હતી. એવું દર્શાવવામાં આવ્યું કે એનપીસીઆઈએલની યોજના ડીએઈની યોજના નથી અને માત્ર તેવી જ બાંધકામ પ્રવૃત્તિઓને મંજૂરી છે જેના માટે સમુદ્રકાંઠાના આગળના ભાગની સુવિધાઓ આવશ્યક હોય. તેથી કેએકેએનપીપીનું બાંધકામ સીઆરઝેડ સૂચના હેઠળ અનુમત્ય નથી. વધુમાં, એવું દર્શાવાયું કે ડિસેલિનેશન પ્લાન્ટ સ્થાપવા પહેલાં એમઓઈએફ પાસેથી કોઈ પર્યાવરણીય મંજૂરી મેળવવામાં આવી નહોતી અને તે પણ સીઆરઝેડ

વિસ્તારમાં આવેલો છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે એનપીસીઆઈએલે તા. ૨૧.૫.૨૦૦૨, ૧૯.૧૦.૨૦૦૨ વગેરેની સીઆરઝેડ સૂચનાઓનું પાલન કર્યું નહોતું, જેના કારણે સમુદ્રી જીવન પર તથા દરિયાકાંઠાના વિસ્તારમાં પણ ગંભીર અસર પડી છે. પ્લાન્ટમાંથી પાણીનો દરિયામાં નિકાલ થવાથી પણ પર્યાવરણ પર, ખાસ કરીને સમુદ્રી જીવન પર, ગંભીર અસર પડે છે. અપીલકર્તાઓએ રજૂ કર્યું કે ટીએનપીસીબી તથા એમઓઈએફ દ્વારા પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવી ત્યારે આ તમામ પરિબલો ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યા નહોતા. અપીલકર્તાઓએ રજૂ કર્યું કે બન્ને એકમોમાંથી નીકળતું રેડિયોધર્મી પ્રવાહી જો પૂરતી રીતે ઉપચારિત ન કરવામાં આવે તો તે સમુદ્રી જીવનની ગુણવત્તા તથા વનસ્પતિ અને પ્રાણીસૃષ્ટિની જૈવવિવિધતા અને મેરિન નેશનલ પાર્ક તથા ગલ્ફ ઓફ મન્નારના વેજ બેન્કમાં આવેલ સમુદ્રી સંસાધનોને અસર કરશે. વધુમાં, એવી દલીલ કરવામાં આવી કે ૧૯૮૦ના એમઓઈએફના નિર્ધારણ મુજબ શીતક જળનું તાપમાન ૫°સે. કરતાં વધુ ન હોવું જોઈએ. પરંતુ, નીરીએ એકતરફી રીતે તેને ૭°સે. સુધી વધારી દીધું છે, જે ક્ષારતાના સ્તરમાં ફેરફારો સિવાય સમુદ્રી જીવન પર ગંભીર અસર કરશે.

૧૧૨. એનપીસીઆઈએલ, એઈઆરબી, એમઓઈએફ તેમજ ટીએનપીસીબીએ વિગતવાર પ્રતિજવાબી સોગંદનામા દાખલ કર્યા છે અને વિવિધ સ્તરે પ્રકલ્પ માટે પર્યાવરણીય મંજૂરી મેળવવા તેમણે લીધેલા પગલાં સમજાવ્યાં છે. પ્રતિજવાબી સોગંદનામાઓમાં જણાવાયું છે કે પર્યાવરણ ક્ષેત્રના નિષ્ણાતો અને વૈજ્ઞાનિકો દ્વારા તમામ મુદ્દાઓ અંગે વ્યાપક અભ્યાસો કરવામાં આવ્યા છે અને પર્યાવરણીય

સંરક્ષણ અધિનિયમ, તેના હેઠળ બહાર પાડવામાં આવેલી અધિસૂચનાઓ તથા પ્રસિદ્ધ આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓ દ્વારા નિર્ધારિત માર્ગદર્શિકાઓનું પાલન કરીને અને તમામ સુરક્ષા ઉપાયો ધ્યાનમાં લઈને અનુમતિઓ આપવામાં આવી છે.

૧૧૩. એનપીસીઆઈએલ રજૂ કરે છે કે તેણે પરિયોજના માટે પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવાના હેતુસર પોતાની અરજી ૧૨.૧૨.૧૯૮૮ના રોજ રજૂ કરી હતી. એનપીપીની સ્થાપના માટે મંજૂરી તમિલનાડુ સરકારના પર્યાવરણ અને વન વિભાગ દ્વારા ૨૬.૧૨.૧૯૮૮ના રોજ આપવામાં આવી હતી. તમિલનાડુ સરકારના પર્યાવરણ અને વન વિભાગે ૧૩.૨.૧૯૮૯ના તારીખના પત્ર દ્વારા કેટલીક શરતો સાથે પરિયોજનાને સુધારેલી મંજૂરી પણ આપી હતી. એમઓઈએફે પણ તેમાં દર્શાવેલ કેટલીક શરતોના આધીન એકમ ૧ અને ૨ને ૯.૫.૧૯૮૯ના રોજ પોતાની મંજૂરી આપી હતી. સરકારી મંજૂરી પ્રાપ્ત થયા બાદ, જમીન સંપાદનની પ્રક્રિયા શરૂ કરવામાં આવી હતી અને ૧૯૯૧થી ૧૯૯૩ના સમયગાળા દરમિયાન જમીન સંપાદન પૂર્ણ કરવામાં આવ્યું હતું. સીમા દિવાલ, રસ્તાઓ અને કેટલીક ઇમારતોના નિર્માણ જેવી પૂર્વ-પરિયોજના પ્રવૃત્તિઓ પણ જણાવેલ સમયગાળા દરમિયાન શરૂ કરવામાં આવી હતી અને પૂર્ણ કરવામાં આવી હતી. સાઈટ સિલેક્શન કમિટીએ સ્થળનું મૂલ્યાંકન કર્યા બાદ એઈઆરબીએ ૧૦.૧૧.૧૯૮૯ના રોજ કુડનકુલમ ખાતે સંયંત્ર સ્થાપવા માટે મંજૂરી આપી હતી. પર્યાવરણ અસર મૂલ્યાંકન (ઈઆઈએ) અંગેની અધિસૂચના ૨૭.૧.૧૯૯૪ના રોજ અમલમાં આવી હતી, જેમાં અપવાદ કલમ ૮ દ્વારા એવી પરિયોજનાને અપવાદ આપવામાં આવ્યો હતો જેણે પૂર્વ-

પરિયોજના તબક્કાની પ્રવૃત્તિઓ શરૂ કરી દીધી હતી. તેથી, એમ સૂચવવામાં આવ્યું હતું કે ૧૯૯૪ની અધિસૂચના એકમ ૧ અને ૨ પર લાગુ પડશે નહીં, કારણ કે તે માટે પર્યાવરણીય મંજૂરી પહેલેથી જ ૯.૫.૧૯૮૯ના રોજ આપવામાં આવી હતી. વધુમાં, એવું પણ નિર્દેશ કરવામાં આવ્યું હતું કે ૯.૫.૧૯૮૯ના પર્યાવરણીય મંજૂરીપત્રમાં શરત રાખવામાં આવી હતી કે શીતક જળનું તાપમાન ૫°સે.થી વધુ ન હોવું જોઈએ; તેમ છતાં, ૯.૫.૧૯૮૯ની મંજૂરીના અનુચ્છેદ પના પ્રકાશમાં તથા પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) નિયમો, ૧૯૮૬ના નિયમ ૮૪માં થયેલા સુધારા અને ૨૨.૧૨.૧૯૮૮ની અધિસૂચનાને ધ્યાને લેતાં, મંજૂરીમાં સમાવાયેલ ૫°સે.ની શરતમાં ફેરફાર કરી શકાય. વધુમાં, એવું જણાવવામાં આવ્યું હતું કે એકમ ૩થી ૬માંથી થતો નિકાલ મૂળભૂત રીતે એ જ વિસ્તારમાં થવાનો હોવાથી, એકમ ૧ અને ૨માંથી થતો નિકાલનું તાપમાન પણ ૭°સે. સુધી મર્યાદિત રાખી શકાય, જે એનપીસીઆઈએલના મતે, સમુદ્રી જીવસૃષ્ટિ પર કોઈ અસર કરશે નહીં.

૧૧૪. એનપીસીઆઈએલએ વધુમાં દર્શાવ્યું કે અન્ના યુનિવર્સિટીના ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ઓશન મેનેજમેન્ટ (આઈઓએમ) દ્વારા હાથ ધરાયેલા અભ્યાસોના અહેવાલથી એવો સંકેત મળે છે કે આવા નિકાલના કારણે સમુદ્રી પરિસ્થિતિતંત્ર પર કોઈ અસર થવાની નથી અને એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો કે સ્વીકારનાર જળની સરખામણીમાં નિકાલ કરાયેલા જળનો તાપમાનભેદ ૭°સે. કરતાં વધુ ન હોવો જોઈએ. પર્યાવરણીય મંજૂરી એકમ ૩ થી ૬ માટે એ જ રૂપરેખા પર આપવામાં આવી હતી જે એકમ ૧ અને ૨ માટે હતી, જેમાં કન્ડેન્સર ફૂલિંગ વોટર ડિસ્ચાર્જ મર્યાદા ૭°સે.

તરીકે નિર્ધારિત કરવામાં આવી હતી. વધુમાં, એવું પણ દર્શાવવામાં આવ્યું કે ૨૫.૭.૨૦૧૨ના રોજ સીઆરઝેડ મંજૂરી આપવામાં આવે તે પહેલાં એકમ ૩ થી ૬ માટે સીઆરઝેડ મંજૂરીના મૂલ્યાંકન દરમિયાન નિષ્ણાત મૂલ્યાંકન સમિતિ (ઈએસી) એ સમુદ્ધી અસર મૂલ્યાંકન પર વિચારણા કરી હતી અને એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો કે પ્રસ્તાવિત નિકાલને કારણે જળની ગુણવત્તા પર કોઈ અસર થવાની નથી. વધુમાં, ટીએનપીસીબીએ પણ ૨૮.૮.૨૦૧૨ના રોજ એકમ ૧ અને ૨ માટે કાર્યાન્વયન માટેની સંમતિ આપેલી હતી, જેમાં કન્ડેન્સર ફૂલિંગ વોટર ડિસચાર્જ મર્યાદા ૭°સે. તરીકે નિર્ધારિત કરવામાં આવી હતી. એનપીસીઆઈએલે વધુમાં રજૂ કર્યું કે એકમ ૩ થી ૬ની ઈઆઈએમાં એકમ ૧ અને ૨ની અસરનો સમાવેશ આધારરેખા તરીકે કરવામાં આવ્યો છે, જેથી એકમ ૩ થી ૬ની વધારાની અસરની ગણતરી કરી શકાય. રજૂ કરવામાં આવ્યું કે જાહેરજનતાની સુરક્ષા, જીવનોપાર્જન, કિરણોત્સર્ગ વગેરે સંબંધિત ચિંતાઓનું પૂરતું નિરાકરણ એકમ ૩-૪ અને ૫-૬ અંગે યોજાયેલી જાહેર સુનાવણીઓ દરમિયાન કરવામાં આવ્યું હતું, જેને અનુક્રમે ૨૩.૦૯.૨૦૦૮ અને ૩૧.૧૨.૨૦૦૯ના રોજ મંજૂરી આપવામાં આવી હતી. ઈઆઈએ સૂચના, ૨૦૦૬ હેઠળ અનુસરવાની આવશ્યક પ્રક્રિયાનું પણ કડકપણે પાલન કરવામાં આવ્યું હતું. વધુમાં, એવું પણ દર્શાવવામાં આવ્યું કે ડીસેલિનેશન પ્લાન્ટ સ્થાપવા માટે કોઈ પર્યાવરણીય મંજૂરી આવશ્યક નથી, કારણ કે તેનો સમાવેશ ન તો ૧૯૯૪ની સૂચનાની અનુસૂચિમાં કરવામાં આવ્યો છે અને ન તો ૨૦૦૬ની સૂચનાની અનુસૂચિમાં, તેમજ સીઆરઝેડ વિસ્તારમાં પ્લાન્ટ સ્થાપવામાં

કોઈ પ્રતિબંધ નથી.

૧૧૫. એમ.ઓ.ઇ.એફ.એ વિવિધ પાસાઓ અંગે વિગતવાર પ્રતિ-સોગંદનામાંઓ દાખલ કર્યા છે અને તેમની લેખિત રજૂઆતો પણ રજૂ કરી છે. એમ.ઓ.ઇ.એફ.એ રજૂ કર્યું કે સંબંધિત સમયબિંદુએ, જ્યારે કે.કે.એન.પી.પી.ની એકમો ૧ અને ૨ સ્થાપિત કરવાની માંગ કરવામાં આવી હતી, ત્યારે કાંઠાક્ષેત્ર નિયમનોની કોઈ નિયમનકારી આવશ્યકતા નહોતી (૫૦૦ મીટર ધોરણ સિવાય). બધું જ નવેમ્બર, ૧૯૮૧માં તે સમયના પ્રધાનમંત્રીએ કાંઠાવર્તી રાજ્યોના મુખ્ય પ્રધાનોને લખેલા તે પત્ર પર આધારિત હતું, જેમાં મહત્તમ ઊંચી જવારેખા (એમ.એચ.ટી.) સમયે પાણીથી ઓછામાં ઓછા ૫૦૦ મીટર સુધીના વિસ્તારમાં તમામ પ્રવૃત્તિઓથી મુક્ત રાખવાની આવશ્યકતા દર્શાવવામાં આવી હતી. વધુમાં, એવો પણ આગ્રહ કરવામાં આવ્યો હતો કે ઔદ્યોગિક અને નગરના કચરાથી થતું પ્રદૂષણ પણ સંપૂર્ણપણે ટાળવું જોઈએ. તે સમયના પ્રધાનમંત્રીના પત્રને અનુસરીને એક કાર્યસમૂહ રચવામાં આવ્યો હતો, જેણે વર્ષ ૧૯૮૩માં દરિયાકિનારાના વિકાસ માટે કેટલીક પર્યાવરણલક્ષી માર્ગદર્શિકાઓ ઘડી હતી. કુડનકુલમ ખાતે એન.પી.પી.ના સ્થાન માટેની મંજૂરી ૨૫.૦૨.૧૯૮૮ના રોજ તમિલનાડુ રાજ્યની દરિયાકાંઠા સંરક્ષણ સમિતિ દ્વારા આપવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ, તમિલનાડુ રાજ્ય પર્યાવરણ સમિતિ (ટી.એન.એસ.ઇ.સી.)ની બેઠક પણ ૧૫.૧૨.૧૯૮૮ના રોજ મળી હતી અને વિશેષ સમિતિ દ્વારા વધુ દેખરેખ રાખવાની શરતે કે.કે.એન.પી.પી. યોજનાને મંજૂરી આપી હતી. આ નિર્ણય તા. ૨૬.૧૨.૧૯૮૮ના પત્ર દ્વારા સંપ્રેષિત કરવામાં

આવ્યો હતો, જેને ત્યારબાદ સમિતિએ ૧૩.૦૨.૧૯૮૯ના રોજ તેમાં દર્શાવેલ કેટલીક શરતોને આધીન રહી સુધાર્યો હતો. એમ.ઓ.ઈ.એફ.એ એ પણ જણાવ્યું હતું કે ભારત સરકારના ડી.એ.ઈ.એ આ યોજનાના સંબંધમાં ૫૦૦ મીટરમાંથી છૂટછાટ માગી હતી. ૧૯.૦૪.૧૯૮૯ના રોજ પ્રધાનમંત્રીએ, પર્યાવરણીય તંત્રનું સંરક્ષણ જળવાઈ રહે તે માટે પૂરતા સુરક્ષાત્મક ઉપાયો નિર્ધારિત કરવા અને સુનિશ્ચિત કરવા અંગેની એમ.ઓ.ઈ.એફ.ની શરતને આધીન રહી, ખાસ કરીને કુડનકુલમ યોજનાને માટે ૫૦૦ મીટર ધોરણમાંથી મુક્તિ મંજૂર કરી હતી, જેના અનુસંધાને એમ.ઓ.ઈ.એફ.એ તેમાં નિર્ધારિત શરતોને આધીન રહી કે.કે.એન.પી.પી.ની એકમો ૧ અને ૨ને મંજૂરી આપી હતી.

૧૧૬. એમ.ઓ.ઈ.એફ.એ ૧૯.૦૨.૧૯૮૧ના રોજ તટીય નિયંત્રણ ક્ષેત્રની અધિસૂચના બહાર પાડી, જેના દ્વારા તટીય વિસ્તારમાં ઉદ્યોગોની સ્થાપના અને વિસ્તરણ, સંચાલન અથવા પ્રક્રિયાઓ વગેરે પર પ્રતિબંધો મૂકવામાં આવ્યા. સૂચવવામાં આવ્યું હતું કે આ અધિસૂચનાએ તેવા પ્રકલ્પને, જે પહેલેથી જ કાર્યરત હતો અને જેને આ અધિસૂચના બહાર પડ્યાની તારીખ પહેલાં મંજૂરી આપવામાં આવી હતી, પ્રતિબંધિત કર્યો નહોતો. ત્યારબાદ, ૧૨.૦૪.૨૦૦૧ના સુધારા દ્વારા, એસ.ઓ.૩૨૯(સી)એ ૧૯.૦૨.૧૯૮૧ની અધિસૂચનાના "પ્રતિબંધિત પ્રવૃત્તિઓ" સંબંધિત પરિચ્છેદ ૨માં નવી કલમ પ્રતિસ્થાપિત કરીને સુધારો કર્યો, જેના દ્વારા ડી.એ.ઈ.ના પ્રકલ્પોને મુક્તિ આપવામાં આવી. ઇ.આઈ.એ. ૨૭.૧૦.૧૯૯૪ના રોજ અમલમાં આવ્યું, પરંતુ એમ.ઓ.ઈ.એફ.એ ૨૩.૦૭.૧૯૯૮ના પરિપત્ર દ્વારા

પોતાનો એવો નિર્ણય સંચારિત કર્યો કે ૧૯૯૪ પહેલાં આપવામાં આવેલી પર્યાવરણીય મંજૂરીઓ તેવા પ્રકલ્પોના મામલે માન્ય રહેશે, જેમાં ૦૧.૦૮.૧૯૯૮ પહેલાં કામ શરૂ થઈ ગયું હતું. ૩૧.૦૮.૨૦૦૧ના રોજ એમ.ઓ.ઈ.એફ.ના ડિરેક્ટરે કુડનકુલમ પ્લાન્ટ સ્થળની મુલાકાત લીધી અને જાણવા મળ્યું કે જમીન સંપાદન પૂર્ણ થઈ ગયું હતું અને ટાઉનશિપ, પર્યાવરણ અને આરોગ્ય સંશોધન કેન્દ્ર તથા આર.ઓ. પ્લાન્ટનું બાંધકામ પ્રગતિમાં હતું.

૧૧૭. એમ.ઓ.ઈ.એફ.એ એવો અભિગમ અપનાવ્યો કે વર્ષ ૧૯૯૪ની અધિસૂચના એકમો ૧ અને ૨ સંબંધે લાગુ પડશે નહીં, કારણ કે પર્યાવરણ મંજૂરી પહેલેથી જ વર્ષ ૧૯૮૯માં આપવામાં આવી હતી. વધુમાં, એવું પણ રજૂ કરવામાં આવ્યું કે અનુસ્થાપિત એકમો ૩ થી ૬ માટે પર્યાવરણ મંજૂરી આપતી વખતે, ઈ.આઈ.એ. અધિસૂચના, ૨૦૦૬ મુજબ જાહેર સુનાવણી યોજવામાં આવી હતી. પરિણામે, એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું કે કે.કે.એન.પી.પી.ના વિસ્તરણ માટેની ઈ.આઈ.એ., અર્થાત્ એકમો ૩ થી ૬ની સ્થાપના માટેની ઈ.આઈ.એ.,માં એકમો ૧ અને ૨ના કારણે થતી પર્યાવરણીય અસરનો પણ સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો. દર્શાવવામાં આવ્યું કે, એકમો ૩-૪ અને ૫-૬ માટે પર્યાવરણ મંજૂરી અનુક્રમે ૨૩.૦૯.૨૦૦૮ અને ૩૧.૧૨.૨૦૧૨ના રોજ, ઈ.આઈ.એ. અધિસૂચના, ૨૦૦૬ હેઠળ આવશ્યક યોગ્ય પ્રક્રિયાઓ અનુસરીને, આપવામાં આવી હતી.

૧૧૮. એમ.ઓ.ઈ.એફ. એ પણ આ વલણ જ જાળવ્યું કે પૂર્વ પર્યાવરણીય મંજૂરી માત્ર તેવી પ્રવૃત્તિઓ માટે જ આવશ્યક છે, જે તા. ૨૭.૦૧.૧૯૯૪ ની ઈ.આઈ.એ.

સૂચનાની અનુસૂચિમાં અથવા ત્યારબાદની તા. ૧૪.૦૯.૨૦૦૬ ની સૂચનામાં સૂચિબદ્ધ છે, જેણે તા. ૨૭.૦૧.૧૯૯૪ ની સૂચનાને રદ કરી હતી. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું કે ડિસેલિનેશન પ્લાન્ટને ઉપરોક્ત સૂચનાઓમાં સ્થાન મળતું નથી; તેથી ડિસેલિનેશન પ્લાન્ટની સ્થાપના માટે પૂર્વ પર્યાવરણીય મંજૂરી આવશ્યક નહોતી. વધુમાં, એ પણ સૂચવવામાં આવ્યું કે તે જ કારણે એમ.ઓ.ઈ.એફ. ને સી.આર.ઝેડ. ના દષ્ટિકોણથી ડિસેલિનેશન પ્લાન્ટના પ્રશ્ન પર વિચાર કરવાની મનાઈ થતી નથી. તા. ૧૯.૦૨.૧૯૯૧ ની સુધારેલ સી.આર.ઝેડ. સૂચનાનો ઉલ્લેખ કરતાં એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું કે ડિસેલિનેશન પ્લાન્ટ સી.આર.ઝેડ.-૧(૧) એટલે કે પર્યાવરણ-સંવેદનશીલ વિસ્તારો જેમ કે મેન્ગ્રોવ્ઝ, રેતીના ધોરા, અનામત વનો વગેરેને બાદ કરતાં સી.આર.ઝેડ. વિસ્તારમાં સ્થાપિત કરી શકાય. તા. ૦૬.૦૧.૨૦૧૧ ની સી.આર.ઝેડ. સૂચનાનો પણ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો, જેણે તા. ૧૯.૦૨.૧૯૯૧ ની સી.આર.ઝેડ. સૂચનાને રદ કરી હતી. તેથી, એમ.ઓ.ઈ.એફ. એ આ વલણ જાળવ્યું કે કાનૂની સ્થિતિને ધ્યાને લેતાં ડિસેલિનેશન પ્લાન્ટ સી.આર.ઝેડ. વિસ્તારમાં સ્થાપિત કરી શકાય. તેમ છતાં, એ બતાવવામાં આવ્યું કે જો કે ડિસેલિનેશન પ્લાન્ટ સી.આર.ઝેડ. વિસ્તારમાં અનુમત્ય પ્રવૃત્તિ છે, તોય એમ.ઓ.ઈ.એફ. ફરીથી સી.આર.ઝેડ. ના દષ્ટિકોણથી ડિસેલિનેશન પ્લાન્ટની સ્થાપનાને ધ્યાનમાં લેશે અને તે એમ.ઓ.ઈ.એફ. ના પૂર્ણ સંતોષ સુધી કાર્યરત રહે તે સુનિશ્ચિત કરશે.

૧૧૯. એમ.ઓ.ઈ.એફ.એ સોગંદનામામાં કન્ડેન્સર ફૂલિંગ પાણીના નિકાલ માટેની તાપમાન મર્યાદામાં થયેલા ફેરફાર તથા તેના સમુદ્ધી પર્યાવરણ પર પડતા પ્રભાવના

મુદ્દાનો પણ ઉલ્લેખ કર્યો છે. દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે ૦૯.૦૫.૧૯૮૯ ના રોજ પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવી તે સમયે, નિકાલ માટેના કન્ડેન્સ ફૂલિંગ પાણીના ઇનલેટ અને આઉટલેટ વચ્ચેનો તાપમાનનો પ્રમાણભૂત તફાવત ૫°સે. નક્કી કરવામાં આવ્યો હતો. જોકે, ૨૨.૧૨.૧૯૯૮ ની સૂચના દ્વારા, પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) નિયમો, ૧૯૮૬ માં સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો. થર્મલ પાવર પ્લાન્ટ સંબંધિત નિયમ ૮૪ હેઠળ નિર્ધારિત મર્યાદા એન.પી.પી.ઓ. પર પણ સમાન રીતે લાગુ પડશે, કારણ કે થર્મલ તેમજ એન.પી.પી.ઓ. બંનેમાં કન્ડેન્સર ફૂલિંગ માટેની તકનીક સમાન છે. +૭°સે. કન્ડેન્સર ફૂલિંગ વોટર (સી.સી.ડબ્લ્યુ.) ના કારણે સમુદ્રી પરિસ્થિતિતંત્ર પર થનાર પર્યાવરણીય પ્રભાવનો વિચાર એમ.ઓ.ઈ.એફ. દ્વારા ઇ.એ.સી. મારફતે, એકમ ૩-૪ તથા ૫-૬ માટે પર્યાવરણીય મંજૂરી આપતા પહેલાં, આ શરત સાથે કરવામાં આવ્યો હતો કે નિકાલ કરાયેલ પાણીનું સ્પીકારક જળની સરખામણીએ તાપમાન તફાવત ૭°સે.થી વધુ નહીં હોય. તેથી એમ.ઓ.ઈ.એફ.એ એવો નિષ્કર્ષ કાઢ્યો કે કે.કે.એન.પી.પી.ના એકમ ૩-૬ માટે ૨૫.૦૭.૨૦૧૨ ના રોજ સીઆરઝેડ મંજૂરી આપતા પહેલાં તેની સીઆરઝેડ મંજૂરીના મૂલ્યાંકન દરમિયાન, ઇ.એ.સી.એ સમુદ્રી પ્રભાવ મૂલ્યાંકન તથા કન્ડેન્સર ફૂલિંગ પાણીના નિકાલ માટે કરવામાં આવેલા થર્મલ ડિસ્પર્ઝન મોડેલિંગ અભ્યાસો પર વિચાર કર્યો હતો, જેમાં તમામ ૬ એકમો, અર્થાત કે.કે.એન.પી.પી. ૧-૬,માંથી થનારા સી.સી.ડબ્લ્યુ.ના નિકાલનો વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો. વધુમાં, એ પણ દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે ટી.એન.પી.સી.બી.એ સુધારેલા પર્યાવરણ સંરક્ષણ

નિયમો મુજબ સી.સી.ડબ્લ્યુ. નિકાલ મર્યાદા ૭°સે. નક્કી કરીને ૨૮.૦૮.૨૦૧૨ ના રોજ કે.કે.એન.પી.પી.ના એકમ ૧ અને ૨ માટે સંચાલન કરવા સંમતિ પણ આપી હતી. એમ.ઓ.ઈ.એફ.એ આ વલણ પણ જાળવી રાખ્યું હતું કે તે કે.કે.એન.પી.પી.ના પર્યાવરણીય ધોરણોનું નિરંતર નિરીક્ષણ કરતું રહેશે અને સમયાંતરે તપાસ કરશે, જેથી કે.કે.એન.પી.પી.ના એકમો એમ.ઓ.ઈ.એફ. દ્વારા નિર્ધારિત પર્યાવરણ સુરક્ષા ધોરણોને અનુરૂપ છે કે નહીં તેની તપાસ કરી શકાય.

૧૨૦. શ્રી ગુરુ કૃષ્ણ કુમાર, ટી.એન.પી.સી.બી. તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલે રજૂ કર્યું કે તેણે પોતાના તા. ૨૧.૦૬.૨૦૦૧ના પત્ર દ્વારા ડી.એ.ઈ.ને એમ.ઓ.ઈ.એફ. પાસેથી નવી પર્યાવરણીય મંજૂરી માટે અરજી કરવા અને તે મેળવવા વિનંતી કરી હતી. તે સમયે એમ.ઓ.ઈ.એફ.એ એવો અભિપ્રાય જાળવી રાખ્યો હતો કે એન.પી.સી.આઈ.એલ.એ પ્રકલ્પના અમલીકરણ માટે પહેલેથી જ પગલાં લીધા હતા અને તેથી નવી પર્યાવરણીય મંજૂરીની કોઈ આવશ્યકતા ન હતી. ત્યારબાદ ટી.એન.પી.સી.બી.ના અધિકારીઓએ તા. ૧૯.૦૮.૨૦૦૧ના રોજ કે.કે.એન.પી.પી.ના સ્થળનું નિરીક્ષણ કર્યું અને જાણવા મળ્યું કે તેણે જલ (પ્રદૂષણ નિવારણ અને નિયંત્રણ) અધિનિયમ, ૧૯૭૪ અને વાયુ (પ્રદૂષણ નિવારણ અને નિયંત્રણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૧ હેઠળ જરૂરી હોય તેવી સ્થાપના માટેની માન્ય સંમતિ વિના એન.પી.પી.નું બાંધકામ શરૂ કરી દીધું હતું; પરિણામે, કાર્યવાહી ક્રમાંક ડી.ઈ.ઈ./ટી.એન.પી.સી.બી./ટી.એન.વી./

એફ.એન.પી.પી.-આર.ડી.એફ./ડબ્લ્યુ./૨૦૦૧ તા. ૧૧.૧૦.૨૦૦૧ તથા ડી.ઈ.ઈ./ટી.એન.પી.સી.બી./ટી.એન.વી./એફ.એન.પી.પી.-આર.ડી.એફ./એ ./૨૦૦૧ તા. ૧૧.૧૦.૨૦૦૧ મુજબ કારણ દર્શાવવાની નોટિસો બહાર પાડી સ્પષ્ટીકરણ માગવામાં આવ્યું હતું. ત્યારબાદ એન.પી.સી.આઈ.એલ.એ ૨ X ૧૦૦૦ એમ.ડબ્લ્યુ. ક્ષમતા ધરાવતા એન.પી.પી. માટે ટી.એન.પી.સી.બી.ની સંમતિ મેળવવા તા. ૨૦.૧૨.૨૦૦૧ની અરજીઓ નોંધાવી હતી. ટી.એન.પી.સી.બી.એ તા. ૨૫.૦૨.૨૦૦૪ની કાર્યવાહી દ્વારા સ્થાપના માટેની સંમતિ જારી કરી હતી. એન.પી.સી.આઈ.એલ. પાસે ઠંડક માટે સમુદ્રના પાણીનો, તાજા પાણી માટે પેચિપારાઈ જળાશયનો અને બાંધકામ માટે ભૂગર્ભ જળનો ઉપયોગ કરવાની દરખાસ્ત હતી. ત્યારબાદ તેમણે સુધારેલ સંમતિ માટે અરજી કરી, જેમાં પેચિપારાઈ બંધમાંથી પાણી પુરવઠાના સ્થાને, સમુદ્રના પાણીનો ઈનપુટ તરીકે ઉપયોગ કરતી ડિસેલિનેશન પ્લાન્ટ માટેની વધારાની સુવિધાઓનો સમાવેશ હતો. બાદમાં ટી.એન.પી.સી.બી.એ તા. ૨૩.૦૭.૨૦૧૨ની કાર્યવાહી દ્વારા બોર્ડની તા. ૨૧.૦૨.૧૯૮૪ની કાર્યવાહી મુજબ, વેપારી ગંદા પાણીના છોડાણ માટે નિર્ધારિત સહનશીલ મર્યાદાઓ સાથે સંચાલન માટેની સંમતિ આપી હતી, જેમાં છોડાણના બિંદુએ તાપમાન માટેની સહનશીલ મર્યાદા ૪૫૦ સે. તરીકે સામેલ હતી. ત્યારબાદ ટી.એન.પી.સી.બી.એ તા. ૨૨.૦૮.૨૦૧૨ની કાર્યવાહી દ્વારા શરતમાં ફેરફાર કરીને તેને આ રીતે વાંચવાની જોગવાઈ કરી કે "વેપારી ગંદા પાણી માટે સમુદ્રના આસપાસના તાપમાનથી ૭૦ સે. કરતાં વધુ ન વધવું જોઈએ".

૧૨૧. અપીલકર્તાઓએ એ.ઈ.આર.બી., એન.પી.સી.આઈ.એલ., એમ.ઓ.ઈ.એફ. દ્વારા કરવામાં આવેલા વિવિધ નિવેદનોનો ઇનકાર કરતાં વિગતવાર સંયુક્ત પ્રત્યુત્તર સોગંદનામું દાખલ કર્યું.

૧૨૨. અપીલકર્તાઓએ દલીલ કરી કે પરમાણુ ઇંધણ અને પરમાણુ કચરા સંબંધિત તમામ સુવિધાઓ માટે ૧૯૯૪ અને ૨૦૦૬ ની ઈ.આઈ.એ. સૂચનાઓ હેઠળ પર્યાવરણીય મંજૂરી આવશ્યક હતી. વધુમાં, એવું નિર્દેશ કરવામાં આવ્યું કે જ્યારે રશિયા સાથેનો પરિપૂરક કરાર વર્ષ ૧૯૯૮ માં કરવામાં આવ્યો, ત્યારે તેમાં આ નિર્ણાયક ફેરફારનો વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો અને તેથી એન.પી.સી.આઈ.એલ.એ પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલય પાસેથી નવી મંજૂરી મેળવવા માટે અરજી કરવી જ જોઈએ હતી. પરંતુ પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયે સતત આવા કાયદાભંગોને માફ કરતાં આવ્યું હતું. ડિસેલિનેશન પ્લાન્ટથી ગંભીર પર્યાવરણીય અસરો તથા સાગરીક જીવન પર મહત્વપૂર્ણ પ્રભાવ પડશે, તેવું દર્શાવવામાં આવ્યું. એવું પણ દર્શાવવામાં આવ્યું કે જળ અધિનિયમ હેઠળ ટી.એન.પી.સી.બી. પાસેથી ફરજિયાત પૂર્વ “સ્થાપના માટેની સંમતિ” મેળવ્યા વિના પ્લાન્ટનું નિર્માણ કરવામાં આવ્યું છે. ટી.એન.પી.સી.બી. દ્વારા સ્થાપના માટેની સંમતિ વર્ષ ૨૦૦૪ માં આપવામાં આવી હતી, જ્યારે ડિસેલિનેશન પ્લાન્ટનો વિચાર માત્ર વર્ષ ૨૦૦૬ માં કરવામાં આવ્યો હતો અને પ્લાન્ટનું નિર્માણ પણ જળ અધિનિયમની જોગવાઈઓનો ભંગ કરતું હતું, કારણ કે પાણીમાં કોઈ પણ પદાર્થનું નિસ્સરણ કરતી કોઈપણ પ્રવૃત્તિ માટે પ્રદૂષણ નિયંત્રણ મંડળની મંજૂરી આવશ્યક

હતી. તેથી, નવી પર્યાવરણીય મંજૂરી માત્ર ડિસેલિનેશન પ્લાન્ટ માટે જ નહીં, પરંતુ સમગ્ર પરમાણુ પ્લાન્ટ માટે આવશ્યક હતી, કારણ કે ડિસેલિનેશન પ્લાન્ટે પ્રદૂષણને એક નોંધપાત્ર રીતે ભિન્ન પરિમાણ આપ્યું હતું, ખાસ કરીને આ હકીકતને ધ્યાનમાં લેતાં કે અત્યંત સંકેન્દ્રિત ખારું પાણી પર્યાવરણીય રીતે સંવેદનશીલ ગલ્ફ ઓફ મન્નાર બાયોસ્ફિયર રિઝર્વમાં છોડવામાં આવી રહ્યું છે. વધુમાં, કોઈપણ કાનૂની અધિકૃતતા વિના, એન.પી.સી.આઈ.એલ.એ એકતરફી રીતે તાપમાન ૫°સે.માંથી ૭°સે. સુધી વધારી દીધું છે. તેથી અપીલકર્તાએ પોતાનો અભિપ્રાય યથાવત્ રાખ્યો કે જ્યાં સુધી અને જો સુધી પ્લાન્ટ પર્યાવરણ સંરક્ષણના કાયદાઓને અનુરૂપ ન બને, ત્યાં સુધી તેને કાર્યાન્વિત કરવાની મંજૂરી આપવામાં ન આવવી જોઈએ, કારણ કે તે પ્લાન્ટમાં અને તેની આજુબાજુ રહેતા લોકોના જીવન અને સંપત્તિ માટે જોખમ ઊભું કરે છે અને પર્યાવરણ તેમજ સાગરીક જીવન પર પણ પ્રતિકૂળ અસર કરશે.

ન્યાયિક મૂલવણી

૧૨૩. અમે પ્રથમ આ પ્રશ્નની તપાસ કરીશું કે કેકેએનપિપિ સ્થાપિત કરતી વખતે પ્રકલ્પના પ્રસ્તાવક તરીકે એનપીસીઆઈએલે સત્તાધિકારીઓ પાસેથી તમામ આવશ્યક પર્યાવરણીય મંજૂરીઓ અને અન્ય જરૂરી અનુમતિઓ મેળવી હતી કે નહીં. કોઈપણ પ્લાન્ટ, વિશેષ કરીને કિરણોત્સર્ગી સામગ્રી સાથે કાર્યરત પ્લાન્ટને, એઈસી, એઈઆરબી, એનપીસીઆઈએલ વગેરે દ્વારા મંજૂરી અપાઈ હોય તો પણ,

તેને કાર્યરત થવા દેવામાં અથવા પ્રારંભ કરવાની અનુમતિ આપવામાં આવી શકતી નથી, જો સુધી તે એમઓઈએફ, ટીએનપીસીબી વગેરે જેવી કાનૂની સત્તાધિકારીઓ દ્વારા નિર્ધારિત ધોરણોનું કડક પાલન ન કરતો હોય અને પર્યાવરણીય કાયદાઓનું અનુસરણ ન કરતો હોય. ઉપરોક્ત રીતે અગાઉ ઉલ્લેખિત મોટાભાગના મુદ્દાઓ, જેમ કે પહેલાથી દર્શાવવામાં આવ્યું છે, પરસ્પર સંબંધિત અને પરસ્પર જોડાયેલા છે; તેથી, તેમની તપાસ કરતી વખતે અમુક અંશે આવર્તન થવું અનિવાર્ય છે. અમારી સમક્ષ ઉઠાવવામાં આવેલા વિવિધ કાનૂની મુદ્દાઓની તપાસ કરતાં પહેલાં, ચાલો પહેલાં તે તથ્યાત્મક આધારની તપાસ કરીએ જેના પર તેઓ આધારિત છે.

૧૨૪. ભારત સરકારે એ.ઈ.સી., એ.ઈ.આર.બી., એન.પી.સી.આઈ.એલ. તથા અન્ય સંસ્થાઓ સાથે યોગ્ય વિચારવિમર્શ કર્યા બાદ, સિદ્ધાંતરૂપે, એક પરમાણુ વીજ ઉત્પાદન કેન્દ્ર સ્થાપવાનું નક્કી કર્યું, જેના માટે ડી.એ.ઈ.ની સ્થળ-પસંદગી સમિતિ રચવામાં આવી હતી અને સમિતિએ તમિલનાડુના કોરામંડલ કિનારે આવેલા વિવિધ સ્થળોની તપાસ કરીને વૈજ્ઞાનિક, ટેકનિકલ, સલામતી, સુરક્ષા અને પર્યાવરણીય દૃષ્ટિકોણથી કુડનકુલમનું સ્થળ પરમાણુ વીજ ઉત્પાદન કેન્દ્રની સ્થાપના માટે સૌથી વધુ આદર્શ તરીકે પસંદ કર્યું હતું. તે સમયે સમુદ્રકિનારે સી.ઝેડ.આર.ની કોઈ નિયમનકારી આવશ્યકતા (૫૦૦ મીટરના ધોરણ સિવાય) અમલમાં નહોતી. ભારતના પ્રધાનમંત્રીએ નવેમ્બર ૧૯૮૧માં તમામ દરિયાકાંઠાના રાજ્યોના મુખ્ય પ્રધાનોને એક પત્ર લખ્યો હતો, જેમાં નીચે મુજબ જણાવાયું હતું: સમુદ્રકાંઠાવાળા રાજ્યોમાં બીચોનું અવમૂલ્યન અને દુરુપયોગ ચિંતાજનક છે,

કારણ કે બીચોને સૌંદર્યલક્ષી અને પર્યાવરણીય મૂલ્ય ઉપરાંત અન્ય મૂલ્યો પણ છે. મહત્તમ ઊંચી જવારની સ્થિતિએ પાણીથી ઓછામાં ઓછા ૫૦૦ મીટર સુધીના વિસ્તારને તમામ પ્રકારની પ્રવૃત્તિઓથી સંપૂર્ણપણે મુક્ત રાખવો આવશ્યક છે. જો વિસ્તાર ધોવાણ માટે સંવેદનશીલ હોય, તો બીચોની સુંદરતા ભંગ ન થાય તે રીતે ત્યાં યોગ્ય વૃક્ષો અને વનસ્પતિ રોપવી આવશ્યક છે. બીચોને તમામ પ્રકારના કૃત્રિમ વિકાસથી મુક્ત રાખવા આવશ્યક છે. ઔદ્યોગિક તેમજ નગરપાલિકાના કચરાથી થતું પ્રદૂષણ પણ સંપૂર્ણપણે ટાળવું આવશ્યક છે.

૧૨૫. પ્રધાનમંત્રીના પત્રને અનુસરીને, દરિયાઈ જીવવિજ્ઞાન, પ્રકૃતિ સંરક્ષણ, પર્યટન, પ્રદૂષણ નિયંત્રણ અને માનવ વસાહતોના ક્ષેત્રોના નિષ્ણાતોને સમાવીને નવ સભ્યોનું એક કાર્યકારી જૂથ દરિયાકિનારાઓના વિકાસ માટે માર્ગદર્શિકા ઘડવા માટે રચવામાં આવ્યું હતું. સમિતિએ જુલાઈ ૧૯૮૩માં દરિયાકિનારાઓના વિકાસ માટે પર્યાવરણીય માર્ગદર્શિકા ઘડી હતી. કુડનકુલમ ખાતે સ્થળ પસંદ કરવા પહેલાં, તે સ્થળની યોગ્યતા, સુરક્ષા, કિરણોત્સર્ગીય અસર અને તેનું મૂલ્યાંકન, બાહ્ય કુદરતી ઘટનાઓ, પાયાની પરિસ્થિતિઓ, પાણીની ઉપલબ્ધતા તથા વિવિધ અન્ય પરિબળો અંગે વિગતવાર અભ્યાસ કરવામાં આવ્યો હતો. ત્યારબાદ, કુડનકુલમ ખાતે એન.પી.પી.નું સ્થાન નિર્ધારિત કરવા માટે એન.પી.સી.આઈ.એલ. દ્વારા તામિલનાડુ રાજ્ય સમક્ષ વર્ષ ૧૯૮૮માં અરજીફરમાવવામાં આવી હતી. પ્લાન્ટ દરિયાકિનારે સ્થાપવાનો હોવાથી, તે અરજી પર તામિલનાડુ સરકારની દરિયાકિનારા સંરક્ષણ સમિતિ દ્વારા વિચારણા કરવામાં આવી હતી. સમિતિએ પ્રસ્તાવ પર

વિચારણા કર્યા બાદ કુડનકુલમ ખાતે પ્લાન્ટના સ્થાન માટે મંજૂરી આપી હતી, જે તામિલનાડુ રાજ્ય સરકારના સચિવ દ્વારા મોકલાયેલા તા. ૨૫.૦૨.૧૯૮૮ના પત્રમાં પ્રતિબિંબિત થાય છે.

૧૨૬. એન.પી.સી.આઈ.એલ.એ ત્યારબાદ તા. ૧૨.૧૨.૧૯૮૮ના પોતાના અરજીપત્ર દ્વારા પર્યાવરણીય મંજૂરી મંજૂર કરવા માટે તમિલનાડુ સરકાર સમક્ષ અરજી રજૂ કરી. તે સમયે પ્રચલિત પ્રથાનુસાર, એન.પી.પી. જેવા પ્રકલ્પ માટે પર્યાવરણીય મંજૂરીની અરજીઓ ટી.એન.એસ.ઈ.સી. સમક્ષ મૂકાશે તેવી ફરજ હતી, જેમાં ટી.એન.પી.સી.બી.ના અધ્યક્ષ અને સચિવ સહિત ઉચ્ચ પદસ્થ અધિકારીઓનો સમાવેશ થતો હતો. અરજી સમિતિ સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવી, જે તા. ૧૫.૧૨.૧૯૮૮ના રોજ મળી હતી અને વિવિધ મુદ્દાઓ પર ચર્ચા કરી હતી. પ્રકલ્પના કાર્યકારી નિયામક એન.પી.સી.આઈ.એલ.એ સલામતીના ઉપાયો અંગે વિશેષ સંદર્ભ સાથે સમિતિને પ્રકલ્પની વિગતવાર સમજ આપી હતી. તે પણ દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે આપત્તિ વ્યવસ્થાપન યોજના તેઓ દ્વારા ભારત સરકારને અગાઉથી તૈયાર કરીને રજૂ કરવામાં આવી હતી અને સ્થળની આસપાસના લોકોના પુનર્વસનની કોઈ આવશ્યકતા રહેશે નહીં. કેટલાક સભ્યોએ વાવાઝોડાની પરિસ્થિતિ પરમાણુ સંયંત્રને અસર કરી શકે તેવી આશંકા વ્યક્ત કરી હતી, જેને એન.પી.સી.આઈ.એલ.ના કાર્યકારી નિયામકે આ જણાવતાં દૂર કરી હતી કે શ્રીલંકાની નજીકતા વાવાઝોડાને નિષ્ક્રિય કરી દેશે. અતિરિક્ત નિયામક (જાહેર આરોગ્ય અને પ્રતિરોધાત્મક દવાઓ)એ એવી આશંકા વ્યક્ત કરી હતી કે પ્રકલ્પથી

દરિયાના પાણીમાં પ્રદૂષણ ફેલાઈ શકે અને તેનાથી માછલીઓ તથા ઉપભોક્તાઓ પર અસર થઈ શકે. એન.પી.સી.આઈ.એલ.ના કાર્યકારી નિયામકે ખાતરી આપી હતી કે કુડનકુલમથી ૩૦ કિ.મી. દૂર પર્યાવરણીય સર્વે પ્રયોગશાળા (ઈ.એસ.એલ.) સ્થાપિત કરવામાં આવશે અને પાણી તથા માછલીઓના નમૂનાઓનું વિશ્લેષણ કરીને વનસ્પતિ અને પ્રાણિજગત પર કિરણોત્સર્જનનું પ્રમાણ જાણવા આવશે. તે બેઠકમાં સલામતી સંબંધિત મુદ્દાઓની પણ ચર્ચા કરવામાં આવી હતી. વિવિધ પાસાઓ પર વિગતવાર ચર્ચા બાદ, સમિતિએ વિશેષ સમિતિ દ્વારા દેખરેખ રાખવાની શરતે પ્રકલ્પને મંજૂરી આપવાનો નિર્ણય કર્યો, અને જણાવાયું હતું કે તે સમિતિ પ્રકલ્પ અહેવાલમાં દર્શાવાયેલા ક્ષેત્રોમાં પ્રસ્તાવિત સલામતી તથા પુનર્વસનના ઉપાયોની વિગતોનું પરીક્ષણ કરશે.

૧૨૭. ટીએનએસીઈસીનો તા. ૧૫.૧૨.૧૯૮૮નો નિર્ણય એનપીસીઆઈએલને તા. ૨૬.૧૨.૧૯૮૮ના પત્ર દ્વારા સંપ્રેષિત કરવામાં આવ્યો હતો, અને ત્યારબાદ તા. ૩૦.૧૨.૧૯૮૮નો વધુ એક પત્ર મોકલવામાં આવ્યો હતો. તા. ૧૩.૦૨.૧૯૮૯ના રોજ, ટીએનએસીઈસી એ તેના તા. ૨૬.૧૨.૧૯૮૮ના પત્રમાં સમાવિષ્ટ પર્યાવરણીય મંજૂરીમાં ફેરફાર કર્યો અને એવો નિર્ણય કર્યો કે કેકેએનપિપ્પીની સ્થાપના માટે અપાયેલી પર્યાવરણીય મંજૂરી તા. ૧૩.૦૨.૧૯૮૯ના પત્રની અનુસૂચિમાં નિર્દિષ્ટ એકત્રીસ શરતોને આધીન રહેશે.

૧૨૮. ભારત સરકારના ડી.એ.ઈ.એ પ્રસ્તાવિત કે.કે.એન.પી.પી. અંગે તે માર્ગદર્શિકાઓમાંથી શિથિલતા માંગી હતી કે જેના મુજબ દરિયાકાંઠાના બીચો

એચ.ટી.એલ.થી ૫૦૦ મીટર સુધીની હદમાં તમામ બાંધકામ પ્રવૃત્તિઓથી મુક્ત રાખવા જોઈએ. તે સમયે માત્ર પર્યાવરણ સંરક્ષણ અધિનિયમ, ૧૯૮૬ અમલમાં હતો તેમજ ૧૯૮૧નું પ્રધાનમંત્રીનું પત્ર અને બીચોના વિકાસ માટેની ૧૯૮૩ની પર્યાવરણ માર્ગદર્શિકાઓ અસ્તિત્વમાં હતી. તા. ૧૯.૦૪.૧૯૮૯ના રોજ, તે સમયના પ્રધાનમંત્રીએ બીચની પર્યાવરણીય સ્થિતિનું સંરક્ષણ થાય તે માટે પૂરતા રક્ષણાત્મક ઉપાયો નક્કી કરવા અને તેની ખાતરી કરવા માટે એમ.ઓ.ઈ.એફ.ને આધીન રાખીને કે.કે.એન.પી.પી. યોજનાને વિશેષરૂપે ૫૦૦ મીટરના ધોરણમાંથી મુક્તિ મંજૂર કરી હતી. એમ.ઓ.ઈ.એફ.એ તેના તા. ૦૯.૦૫.૧૯૮૯ના કચેરીય સ્મૃતિપત્ર દ્વારા નીચે દર્શાવેલ શરતોને આધીન રહી કે.કે.એન.પી.પી.-એકમ ૧ અને ૨ (૨ x ૧૦૦૦ એમ.ડબ્લ્યુ.) ને મંજૂરી આપી હતી:

"૨. પર્યાવરણીય દૃષ્ટિકોણથી આ મંત્રાલયની મંજૂરી નીચેની શરતોને આધિન આપવામાં આવે છે:-

૧) ઉચ્ચ જવાર રેખા (એચટીએલ) થી ૫૦૦ મીટરની અંદર કોઈપણ બાંધકામ હાથ ધરવા પર હાલમાં લાગુ પ્રતિબંધમાંથી, નીચેની શરતને આધીન રહી, આ પરિયોજનાને વિશેષ મુક્તિ આપવામાં આવે છે કે:

ક) આવા વિસ્તારમાં માત્ર પ્લાન્ટ અને આવશ્યક સંબંધિત માળખાં જ ઉભાં કરી શકાય અને આ વિસ્તારમાં અન્ય કંઈપણ ઉભું થવું જોઈએ નહીં;

બ) એવી બાંધકામને, શક્ય તેટલું, ઉચ્ચ જવાર રેખાથી ૫૦૦ મીટરની અંદર અને ઉચ્ચ જવાર રેખાથી શક્ય તેટલું દૂર રાખવાના પ્રયાસો કરવા જોઈએ;

ક) બીચની પર્યાવરણીય પરિસ્થિતિનું સંરક્ષણ સુનિશ્ચિત કરવા માટે પૂરતા પગલાં અને પર્યાવરણીય સુરક્ષા ઉપાયો હાથ ધરવામાં આવશે;

ડી) કારણ કે આ વિસ્તારને જૈવમંડળ અનામત ક્ષેત્ર તરીકે જાહેર કરવામાં આવ્યો છે, તેથી પ્રકલ્પ સત્તાધિકારીઓએ કોરલ રીફ્સને કોઈપણ નુકસાન ન થાય અથવા કિનારા નજીકના જળની ગુણવત્તામાં કોઈ ફેરફાર ન થાય તે માટે વિશેષ સાવચેતી રાખવી જોઈએ; અને

ઈ) એચ.ટી.એલ.થી ૫૦૦ મીટર સુધીના વિસ્તાર માટે પર્યાવરણીય વ્યવસ્થાપન યોજના (ઈ.એમ.પી.) સમીક્ષા માટે મંત્રાલય સમક્ષ રજૂ કરવી જોઈએ.

૨) સમુદ્રમાં નિસ્સરણના બિંદુએ પાણીના પર્યાવરણીય તાપમાન કરતાં વધીને સંઘનકના પાણીનું તાપમાન ૫૦ સે.થી વધુ ન હોવું જોઈએ.

(૩) વીજ ઉત્પાદન કેન્દ્રના વિવિધ પ્લાન્ટોમાંથી નીકળતા દ્રવ અપશિષ્ટોનું કેન્દ્રીય/રાજ્ય પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ તથા રેડિયોલોજિકલ સંરક્ષણ માટેના આંતરરાષ્ટ્રીય આયોગ (આઈ.સી.આર.પી.)/એ.ઈ.આર.બી. દ્વારા નિર્ધારિત ધોરણોને અનુરૂપ રહે તે રીતે ઉપચાર કરવો જોઈએ. ભૂગર્ભ જળનું પ્રદૂષણ અટકાવવા માટે પગલાં લેવા જોઈએ. તટીય જળની ગુણવત્તાના મોનિટરિંગ માટે પૂરતી સંખ્યામાં કેન્દ્રો સ્થાપિત કરવા જોઈએ.

૪) આઈ.સી.આર.પી./એ.ઈ.આર.બી. દ્વારા નિર્ધારિત ધોરણો/માર્ગદર્શિકાઓ મુજબ, વિવિધ પ્રક્રિયાઓ દરમિયાન ઉત્પન્ન થતા રેડિયો-સક્રિય કચરાને (ઘન તથા અર્ધ-ઘન), તે નીચા સ્તરના હોય કે ઉચ્ચ સ્તરના, રેડિયો-સક્રિયતાને સ્થિર કરવા

માટે યોગ્ય અવરોધન કર્યા પછી યોગ્ય રીતે ઉપચારિત કરી તેનો નિકાલ કરવો જોઈએ.

૫) એ.ઈ.આર.બી. દ્વારા નિર્ધારિત સુરક્ષા ધોરણોથી પરે કોઈપણ રેડિયોધર્મી ઉત્સર્જન, ભલે તે અસ્થિર સ્વરૂપનું હોય કે અન્યથા, અનુમતિપાત્ર રહેશે નહીં.

૬) ઓફ-શોર બર્થ/જેટ્ટીનું સ્થાન/સરેખા એવી રીતે પસંદ કરવું જોઈએ કે પ્રવાલ ભીતિઓને કોઈ નુકસાન ન પહોંચે. આવા બાંધકામને ન્યૂનતમ રાખવું જોઈએ.

૭) પેચિપ્રાઈ જળાશયથી વીજ ઉત્પાદન કેન્દ્ર સુધીની પાઈપલાઈનનો માર્ગ શક્ય હોય તેટલો એવો પસંદ કરવો જોઈએ કે તેનો વન વિસ્તારો પર પ્રભાવ ન પડે.

૮) પ્રસ્તાવિત ટ્રાન્સમિશન કોરિડોરો અને વિદ્યુત નિષ્ક્રમણ પ્રણાલીથી અસરગ્રસ્ત થનાર વન વિસ્તારો ટાળવા માટે પ્રયત્નો કરવામાં આવવા જોઈએ.

૯) દેશની અંદર અથવા દેશની બહાર કિરણોત્સર્ગી ઇંધણ/ વપરાઈ ગયેલ ઇંધણ/ કિરણોત્સર્ગી કચરાના પરિવહનમાં પૂરતા સાવચેતીભર્યા ઉપાયો હાથ ધરવા જોઈએ.

૧૦) કિરણોત્સર્ગી ઉત્સર્જનો માટે કાળાનુસાર પર્યાવરણીય નિરીક્ષણ અને મોનિટરિંગ, કિરણોત્સર્જિત્વનું માપન કરવા માટે હાથ ધરવું જોઈએ અને તેનું અભિલેખ જાળવવો જોઈએ.

૧૧) પ્રસ્તાવિત વીજ મથકને કારણે તેમની જે ભીતિ ઊભી થઈ છે તે દૂર કરવા માટે સ્થાનિક લોકોને યોજનાની બાબતે શિક્ષિત કરવા જરૂરી પગલાં લેવામાં આવી શકે.

૧૨) પ્રોજેક્ટ ઝોનની અંદરની બધી ખાલી જમીનોમાં પ્રતિ એકર ૧૦૦૦ વૃક્ષોની ઘનતા મુજબ વનસૃજન કરવું જોઈએ. વૃક્ષોની જાતો એવી રીતે પસંદ કરવી જોઈએ કે

તે છત્રઘનતાની સર્વાધિક ઘનતા પ્રદાન કરી શકે.

૧૩) યોજનાના પ્રારંભિક તબક્કાઓથી જ આ નિર્ધારિત વિસ્તારનું પર્યાવરણીય નિરીક્ષણ અને અનુસરણ, જેમાં વિદ્યુત મથકના સ્થળની આસપાસ વસતી જનસંખ્યાની આરોગ્યસ્થિતિનો સમાવેશ થાય છે, હાથ ધરવામાં આવવું જોઈએ અને તેના અભિલેખો જાળવવામાં આવવા જોઈએ. આ પ્રવૃત્તિ ભવિષ્યમાં પણ ચાલુ રાખવી જોઈએ.

૧૪) ભારત સરકારના પરમાણુ ઊર્જા વિભાગની રાષ્ટ્રીય આપત્કાળીન પ્રતિસાદ સમિતિ (એન.ઈ.આર.સી.) દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવેલ આઈ.સી.આર.પી./એ.ઈ.આર.બી. દ્વારા નિર્ધારિત માર્ગદર્શિકાઓ મુજબ સ્થળપર અને સ્થળબાહ્ય આપત્તિ વ્યવસ્થાપન યોજના (ડી.એમ.પી.) તૈયાર કરવી જોઈએ.

૧૫) વન (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૦ અને વન્યજીવ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૭૨ હેઠળની આવશ્યક મંજૂરી, જ્યાં લાગુ પડે ત્યાં, મેળવવામાં આવશે.

૧૬) પરમાણુ ઊર્જા વિભાગ દ્વારા એક સમિતિની રચના કરવામાં આવશે, જેમાં પરમાણુ ઊર્જા વિભાગના વધારાના સચિવ, પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયના વધારાના સચિવ, કુડનકુલમ પરમાણુ વિદ્યુત પ્રકલ્પના પ્રકલ્પ નિયામક, એ.ઈ.આર.બી.ના પ્રતિનિધિ, નીરીના નિયામક, તમિલનાડુ સરકારના પ્રતિનિધિ અને બે પ્રતિષ્ઠિત જાહેર વ્યક્તિઓનો સમાવેશ થશે, જેથી પુનર્વસન કાર્યક્રમો, પર્યાવરણ સંરક્ષણના પગલાં તથા પ્રકલ્પ સંબંધિત જાહેર જાગૃતિની સમીક્ષા કરવામાં આવે.

૧૭) ૨ કિ.મી.ના અપવર્જન ક્ષેત્રની પરિધિની અંદર આવેલા પ્રભાવિત વ્યક્તિઓને આવરી લેતી વિગતવાર પુનર્વસન યોજના તૈયાર કરવી જોઈએ. આ વિસ્તારની પ્રવૃત્તિઓ પર કેટલીક મર્યાદાઓ રહેશે તેથી નિષ્ક્રિયીકૃત ક્ષેત્રમાં વસવાટ કરતા લોકો માટે લાભોના કોઈ પેકેજની જોગવાઈ કરવી પણ આવશ્યક રહેશે. સમિતિ દ્વારા પરીક્ષણ કર્યા બાદ સમીક્ષા માટે આ બાબતો આ મંત્રાલયને રજૂ કરવી જોઈએ.

૩. યોજનામાં યોગ્ય કર્મચારીઓ તથા પ્રયોગશાળા સાથે પર્યાવરણીય સેલ હોવો જોઈએ.

૪. ઉપરોક્ત શરતોના અમલીકરણ માટે પૂરતી આર્થિક જોગવાઈઓ કરવામાં આવવી જોઈએ.

૫. પર્યાવરણના સંરક્ષણના હિતમાં શરતોમાં ફેરફાર કરી શકાય અથવા નવી શરતો લાદી શકાય.

૬. આ શરતોનો અમલ, અન્ય બાબતો સાથે, જળ (પ્રદૂષણની નિવારણ અને નિયંત્રણ) અધિનિયમ, ૧૯૭૪, વાયુ (પ્રદૂષણની નિવારણ અને નિયંત્રણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૧ અને પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૬ હેઠળ કરવામાં આવશે."

૧૨૯. એમ.ઓ.ઈ.એફ. ઉપરોક્ત શરતોનું સંપૂર્ણ પાલન થાય તેની ખાતરી કરવાનો કર્તવ્ય ધરાવે છે; તેમજ તેને પ્રતિબંધમાંથી આપવામાં આવેલી મુક્તિનો પણ વિચાર કર્યો હતો, જે તે સમયે માત્ર એવાં ધોરણરૂપ નિષેધ સુધી મર્યાદિત હતી કે એચ.ટી.એલ.થી ૫૦૦ મીટરની અંદર કોઈપણ બાંધકામ ન કરવામાં આવે.

આપવામાં આવેલી મંજૂરીમાં કન્ડેન્સરના તાપમાનનો તેમજ આઈ.સી.આર.બી. / એ.ઈ.આર.બી. દ્વારા નિર્ધારિત ધોરણો / માર્ગદર્શિકાઓ મુજબ વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ દરમિયાન ઉત્પન્ન થતા રેડિયોધર્મી કિરણો, ઘન અને અર્ધઘન પદાર્થો તથા રેડિયોધર્મિતાને નિયંત્રિત રાખવા માટેની યોગ્ય રોકથામ અંગે પણ વ્યવસ્થા કરવામાં આવી હતી. આવર્તિત પર્યાવરણીય દેખરેખ અંગેની શરત પણ નિર્ધારિત કરવામાં આવી હતી, તેમ જ લોકોને શિક્ષિત કરવાની આવશ્યકતા, આરોગ્યની દેખરેખ રાખવાની ફરજ, તેમજ સ્થળપર અને સ્થળબાહ્ય આપત્તિ વ્યવસ્થાપન યોજનાની જોગવાઈઓ અને વિગતવાર પુનર્વસન યોજના ઘડવાની જરૂરિયાત પણ નિર્ધારિત કરવામાં આવી હતી. પરમાણુ મંજૂરી પ્રાપ્ત થયા પછી જમીન અધિગ્રહણની પ્રક્રિયા શરૂ કરવામાં આવી અને ૧૯૯૧-૧૯૯૩ દરમિયાન જમીન અધિગ્રહણ પૂર્ણ કરવામાં આવ્યું. સીમા દિવાલના બાંધકામ જેવી પ્રકલ્પ પ્રવૃત્તિઓ પણ જણાવેલ સમયગાળા દરમિયાન શરૂ કરી પૂર્ણ કરવામાં આવી હતી. ડી.એ.ઈ.ની સાઈટ પસંદગી સમિતિ દ્વારા સ્થળના મૂલ્યાંકન પછી, એ.ઈ.આર.બી.એ ૧૦.૧૧.૧૯૮૯ના રોજ કુડનકુલમ ખાતે પરમાણુ ઊર્જા સંયંત્ર સ્થિત કરવા માટે, તે પત્ર સાથે જોડાયેલા અનુબંધમાં આપવામાં આવેલી શરતોને આધિન રહી મંજૂરી આપી હતી. એ.ઈ.આર.બી. દ્વારા નિર્ધારિત શરતો નીચે મુજબ છે:

૧. મંજૂરી આપતી વખતે વિવિધ રાજ્ય અને કેન્દ્રીય સત્તાધિકારીઓ દ્વારા મૂકવામાં આવેલી શરતોનું પાલન કરવું જોઈએ. વધુમાં, યોજનાના નિયંત્રણ હેઠળના વિસ્તારમાં સ્થળ વિકાસ સાથે વાવેતર હાથ ધરવું જોઈએ. યોગ્ય નમૂનાઓ તૈયાર

કરીને ઉષ્ણીય પ્રદૂષણનું મૂલ્યાંકન કરવા માટે અભ્યાસો હાથ ધરવા જોઈએ.

૨. એન.પી.પી. સ્ટેકથી ૧.૬ કિ.મી. ત્રિજ્યાનો પ્રતિબંધિત વિસ્તાર પ્રવેશ નિયંત્રણ સાથે સ્થાપિત કરવો જોઈએ. એ.ઈ.આર.બી. દ્વારા નિર્ધારિત ડોઝ મર્યાદાઓનું આ સીમા પર પાલન કરવામાં આવશે.

૩. બોર્ડે નોંધ્યું કે વૈરાવિકિનારુ ખાણ, ઇડિન્થિકરાઈ અને કુડનકુલમ વસાહતો ૨ કિ.મી. અંતરથી પર છે, પરંતુ સ્ટેરિલાઈઝ્ડ ઝોનની અંદર આવેલ છે. કુદરતી વૃદ્ધિથી વધુ સ્ટેરિલાઈઝ્ડ ઝોનની અંદર વસ્તી વધે તે અટકાવવા રાજ્ય સત્તાધિકારીઓ મારફતે યોગ્ય વિધાનાત્મક અને વહીવટી નિયંત્રણના પગલાં લેવા જોઈએ. ઉપરાંત, ૧૯૯૪ માં લાઈમ સ્ટોન ખાણની લીઝ સમાપ્ત કરવા માટે પણ વ્યવસ્થા કરવી જોઈએ.

૪. સ્થળ પર પૂરતી માત્રામાં પાણીનો સંગ્રહ કરવાની સુવિધા ઉપલબ્ધ કરવી જોઈએ જેથી કોરના અવિરત શીતલીકરણ તથા અન્ય સલામતી-સંબંધિત પ્રણાલીઓની લાંબા ગાળાની આવશ્યક પૂર્તિની જરૂરિયાતો પૂર્ણ થઈ શકે. સ્થળ પર અભિયાંત્રિક રીતે વિકસાવેલી સુવિધાઓએ પેચીપરાઈ ડેમમાંથી પાઈપલાઈન દ્વારા પાણી પુરવઠામાં સંભવિત વિક્ષેપ સર્જાય તેવી પરિસ્થિતિમાં પણ આ આવશ્યકતાઓ પૂર્ણ કરવી જોઈએ. પેચીપરાઈ ડેમમાંથી પાણી પુરવઠો કોઈ આપત્તિજન્ય પરિસ્થિતિને કારણે ખોરવાઈ જાય તો સંયંત્રની સલામતી સંબંધિત જરૂરિયાતો પૂરી કરવા માટે વધારાના અનુસહાયક સ્ત્રોત તરીકે ઉપયોગમાં લઈ શકાય તે હેતુથી સ્થળ વિસ્તારના ભૂગર્ભજળ સ્ત્રોતોનું સર્વેક્ષણ કરીને તેમનો વિકાસ કરવો જોઈએ.

પ. બોર્ડે માંગણી કરી છે કે પેચીપરાઈ બંધથી આવતી લાંબી પાઈપલાઈનની સુરક્ષા યોગ્ય સુરક્ષા વ્યવસ્થા દ્વારા સુનિશ્ચિત કરવામાં આવે.

ડ. એનપીસીઆઈએલએ રાજ્ય સરકાર સાથે જળ વ્યવસ્થાપન યોજનાઓ હાથ ધરવી જોઈએ જેથી એનપીપીને દરેક સમયે પાણીનો પુરવઠો સુનિશ્ચિત રહે. બંધ ખાતેનું ઇન્ટેક ફૂલું જળાશયના લઘુત્તમ ડ્રો-ડાઉન સ્તર કરતાં નીચી ઊંચાઈએ ઉપલબ્ધ કરાવવું જોઈએ.

બોર્ડે ઈચ્છે છે કે પેચીપારાઈ બંધની રચનાત્મક સ્થિરતાનું મૂલ્યાંકન બંધના સશક્તીકરણના તાજેતરના કાર્યને ધ્યાનમાં લઈને કરવામાં આવે.

ઝ. બંધના ભંગ થવાની અલ્પસંભવિત ઘટના બને તો, યોગ્ય સમયમર્યાદામાં સ્થળ માટે પાણી પુરવઠાના વૈકલ્પિક સ્ત્રોતો ઉપલબ્ધ હોવા જોઈએ. એનપીસીઆઈએલે એવી પરિસ્થિતિ માટે ઉપર કોડિયાર સંગ્રહ જળાશયના પાણીના ઉપયોગ અંગેની યોજનાઓની કલ્પના વિગતવાર પ્રકલ્પ અહેવાલ (ડીપીઆર) તબક્કે કરવી જોઈએ.

ઢ. પીએસએઆર રજૂ કરતાં પહેલાં ભૂકંપીય પાસાઓ વગેરે જેવા સ્થળ-સંબંધિત આકારરચના સંબંધિત વિચારણાઓ સ્થાપિત કરવામાં આવવી જોઈએ. આકારરચના એવી રીતે ઇજનેરીકૃત હોવી જોઈએ કે તે સ્થળ-સંબંધિત આકારરચના આધારિત ઘટનાઓને પૂર્ણ કરે.

ઠ. બોર્ડે નોંધ્યું કે હેલ્થ ફિક્સિસ ડિવિઝનના અંદાજ મુજબ, મહત્તમ વાવાઝોડા માટે ૧૦૦૦ વર્ષની રિટર્ન પિરિયડનો વિચાર કર્યા પછી મહત્તમ પૂર સ્તર

(એમ.એફ.એલ.) +૭.૫ મી. હોવું જોઈએ. આ બાબતનો સી.ડબલ્યુ.પી.આર.એસ. દ્વારા આપેલ ૫.૯ મી.ના અંદાજિત આંક સામે પુનર્વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો. બોર્ડે સૂચવ્યું કે "કોસ્ટલ સાઈટ્સ પર ફ્લડિંગ" અંગેના આઈ.એ.ઈ.એ. સેફ્ટી ગાઈડ ૫૦-એસ.જી.-એસ૧૦બીની આવશ્યકતાઓને અનુરૂપ રહી એમ.એફ.એલ.નું સી.ડબલ્યુ.પી.આર.એસ. દ્વારા પુનઃમૂલ્યાંકન કરવું આવશ્યક છે. સી.ડબલ્યુ.પી.આર.એસ.નો સુધારેલ અહેવાલ ડિઝાઈન સેફ્ટી કમિટીને રજૂ કરવો જોઈએ.

૧૦. વિવિધ ઇમારતો અને માળખાઓના પ્રસ્તાવિત સ્થળે બોર-હોલ તપાસો હાથ ધરવાની રહેશે. વાસ્તવિક ડિઝાઈનના સમયે તેને ધ્યાનમાં લેવા માટે અહેવાલ ડિઝાઈન જૂથને મોકલી આપવો જોઈએ.

૧૧. રેડિયોલોજીકલ અસરનું મૂલ્યાંકન યોગ્ય સ્ત્રોત પરિમાણો, ભૂ-આકૃતિના વિચાર અને સ્થળની સંબંધિત પ્રસરણ લાક્ષણિકતાઓને ધ્યાનમાં રાખીને કરવું જોઈએ. નિર્ધારિત માત્રા-મર્યાદાઓ પ્લાન્ટમાં રચનાત્મક વિશેષતાઓનો સમાવેશ કરીને ૧.૬ કિ.મી.ના અંતરે પૂરી થવી જોઈએ. કિરણોત્સર્જક મુક્તિઓ એએલએઆરએ સિદ્ધાંતને અનુરૂપ જાળવી રાખવી જોઈએ.

૧૨. સ્થળના મૂલ્યાંકનમાં ઉપયોગમાં લેવાતા રૂઢિપ્રાય કિરણોત્સર્જક ઉત્સર્જન દરોની સમાન પ્રકારના રિએક્ટરોમાંથી થતા નિસ્સરણો સાથે સરખામણી કરવી જોઈએ અને રચના સુરક્ષા સમિતિ દ્વારા મૂલ્યાંકન દરમિયાન સ્વીકાર્ય નિષ્ફળ ઇંધણ દરોને ધ્યાનમાં લઈ યોગ્ય રીતે સમાયોજિત કરવું જોઈએ.

૧૩. બોર્ડની એવી ઇચ્છા છે કે ૧૦૦ મીટર સ્ટેક ઊંચાઈની પર્યાપ્તતાની પુષ્ટિ એન.પી.સી. દ્વારા ડિઝાઇન તબક્કે કરવામાં આવે, વિશેષ કરીને પ્લાન્ટની ઉત્તર બાજુએ જમીનના સ્તરમાં આશરે ૪૦ મીટરના ફેરફારને ધ્યાનમાં રાખીને.

૧૪. હવામાનસંબંધિત માહિતી અને પૃષ્ઠભૂમિ વિકિરણ એકત્ર કરવા માટે સ્થળ પર પર્યાવરણીય સર્વેક્ષણ પ્રયોગશાળા સ્થાપિત કરવી જોઈએ અને સાધનો સ્થળ પર સ્થાપિત કરવા જોઈએ.

૧૫. ગ્રીડના ભિન્ન પ્રદેશોમાં આવેલી વિદ્યુત જાળીમાંના બે બિંદુઓ સાથે જોડાયેલા સ્ટાર્ટ અપ વીજપુરવઠાના બે સ્વતંત્ર અને વિશ્વસનીય સ્ત્રોત ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવવા જોઈએ. વિશ્વસનીય સ્ટાર્ટ અપ વીજપુરવઠાના સમર્પિત સ્ત્રોતની ઉપલબ્ધતાનો પરિચય કરવો જોઈએ.

૧૬. શક્તિ નિકાસ સંબંધિત અભ્યાસો, ખાસ કરીને જે પ્લાન્ટ-ગ્રીડ પરસ્પર ક્રિયાને પ્રભાવિત કરે છે, હાથ ધરવામાં આવવા જોઈએ. આઈલેન્ડિંગ મોડ પર સંચાલનની શક્યતાનું અધ્યયન સી.ઈ.એ.ના સહકારથી કરી શકાય.

૧૭. બાયોફાઉલિંગ અને જેલી-ફિશ વગેરે અંગેના એવા અભ્યાસો, જે પાણીના પુરવઠાને પ્રતિકૂળ અસર કરી શકે, હાથ ધરવા જોઈએ.

૧૮. પ્લાન્ટ સ્થળની આસપાસ ગાદ સંચય/ધોવાણના દર અંગે અભ્યાસ હાથ ધરવામાં આવવો જોઈએ. જરૂરી હોય તો યોગ્ય રક્ષણ પૂરું પાડવું જોઈએ.

૧૯. આકસ્મિક પરિસ્થિતિ દરમિયાન પ્લાન્ટ સ્થળેથી બહાર નીકળવા માટે ઓછામાં ઓછા બે ખાલી કરાવવાના માર્ગો ઉપલબ્ધ કરાવવા જોઈએ.

૨૦. બોર્ડ ભલામણ કરે છે કે એનપીસીઆઈએલ ભવિષ્યમાં વપરાઈ ગયેલ ઇંધણના સંગ્રહ માટે વધારાની સુવિધા પૂરી પાડવાની સંભાવના પર વિચાર કરે (રીએક્ટરથી દૂર સંગ્રહ એએફઆર). આ માટેનું સ્થળ વપરાઈ ગયેલ ઇંધણના પરિવહન અને હેન્ડલિંગની આવશ્યકતાઓનો વિચાર કર્યા પછી અનામત રાખવું જોઈએ.

૨૧. એનપીસીઆઈએલની ઓવર ડાઈમેન્શન કન્સાઈનમેન્ટ (ઓડીસી) સમિતિએ ઓડીસીના પરિવહનની યોગ્યતાનું મૂલ્યાંકન ડિઝાઈન તબક્કે કરવું જોઈએ.

૨૨. બાંધકામમાં ઉપયોગ માટેના પાણીની ગુણવત્તા અંગેનું વિશ્લેષણ કરવાનું રહેશે.

૨૩. આ મંજૂરી માત્ર પ્રસ્તાવિત સ્થળે પ્રત્યેક ૧૦૦૦ એમડબ્લ્યુઈ ક્ષમતાવાળા વીવીઈઆરનાં બે એકમોના સ્થાન માટે જ આપવામાં આવે છે. અન્ય વિગતવાર તપાસો આવશ્યક છે અને સ્થળ પર બાંધકામ શરૂ થાય તે પહેલાં એનપીસીઆઈએલને એઈઆરબી પાસે અરજી કરીને મંજૂરી મેળવવી પડશે.

તટીય નિયમન વિસ્તાર (સીઆરઝેડ)

૧૩૦. ભારત એક સમૃદ્ધ દેશ છે, જેને સાગરકાંઠાના સમુદ્રો, ખાડીઓ, નદીમુખો, જવારીય ખાડીઓ, નદીઓ અને પછાત જળપ્રદેશો પ્રાપ્ત થયેલા છે. ભારત જેવા દેશમાં સાગરકાંઠાનું અત્યંત મહત્વ વધુ ઉછાળી બતાવવાની જરૂર નથી; તેના સંરક્ષણ માટે વૈજ્ઞાનિક કાળજી અને સતર્કતા આવશ્યક છે, અને સુનામી, ચક્રવાત, ભૂકંપ વગેરે પછી સાગરકાંઠાના સંરક્ષણને વધુ મહત્વ પ્રાપ્ત થયું છે.

૧૩૧. પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયે, પર્યાવરણીય (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૬

ની કલમ ૩(૧) અને ૩(૨)(પ) તેમજ પર્યાવરણીય (સંરક્ષણ) નિયમો, ૧૯૮૬ ના નિયમ ૫(૩)(ડી) હેઠળ પ્રદાન થયેલ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને, તા. ૧૯.૨.૧૯૯૧ની એક અધિસૂચના બહાર પાડી હતી, જેમાં સમુદ્રકાંઠાના વિસ્તાર, જવારભાટાની ક્રિયાથી પ્રભાવિત થતા સમુદ્રો, પાછળનાં જળપ્રદેશો, ખાડીઓ, નદીઓ અને પાછળનાં જળપ્રદેશોના કાંઠા વિસ્તારને, ઊંચી જવારેખા થી જમીન તરફની બાજુએ ૫૦૦ મીટર સુધી અને નીચી જવારેખા અને ઊંચી જવારેખા વચ્ચે આવેલ જમીનને, સમુદ્રકાંઠા નિયંત્રણ વિસ્તાર તરીકે જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા અને તે સમુદ્રકાંઠા નિયંત્રણ વિસ્તારમાં પ્રતિબંધિત તથા અનુમતિપ્રાપ્ત બંને પ્રકારની પ્રવૃત્તિઓનું નિયમન કરવામાં આવ્યું હતું. જોકે, તે અધિસૂચનાએ અગાઉથી કાર્યરત રહેલા પ્રકલ્પને તથા અધિસૂચના બહાર પડ્યાની તારીખ પહેલાં મંજૂરી પ્રાપ્ત કરેલા પ્રકલ્પોને પ્રતિબંધિત કર્યા ન હતા. ત્યારબાદ, તા. ૧૨.૪.૨૦૦૧ના સુધારા દ્વારા એસ.ઓ. ૩૨૯(સી) હેઠળ "પ્રતિબંધિત પ્રવૃત્તિઓ" બાબતના પરિષ્કેદ રમાં તથા તા. ૧૯.૨.૧૯૯૧ની અધિસૂચનામાં, ખંડ (૧) ને બદલીને નીચે મુજબ કરવામાં આવ્યો: "નવી ઉદ્યોગોની સ્થાપના અને હાલના ઉદ્યોગોના વિસ્તરણ, સિવાય કે (એ) તેવા ઉદ્યોગો કે જે સીધા જ જળકાંઠા સાથે સંબંધિત હોય અથવા જેઓને સીધી રીતે ફોરશોર સુવિધાઓની આવશ્યકતા હોય, (બી) પરમાણુ ઊર્જા વિભાગના પ્રકલ્પો".

૧૩૨. સીઆરઝેડની અંદર નિર્ધારિત ૫૦૦ મીટર વિસ્તારમાં કીકેએનપીપીના સ્થાન અંગે અમે નોંધીએ છીએ કે તે સમયે પ્રચલિત ધોરણો મુજબ, ૧૯૯૧ પહેલાં જ,

ભારતના તત્કાલીન પ્રધાનમંત્રી દ્વારા તા. ૧૯.૪.૧૯૮૯ના સંદેશાવ્યવહારથી મુક્તિ પહેલેથી જ મંજૂર કરવામાં આવી હતી. તે ઉપરાંત, તા. ૧૨.૪.૨૦૧૧ની અધિસૂચનાથી સંશોધિત ૧૯૯૧ની સીઆરઝેડ અધિસૂચનાના પરિચ્છેદ ૨(૧) દ્વારા પરમાણુ ઊર્જા વિભાગના પ્રકલ્પોને મુક્તિ આપવામાં આવી હતી. તા. ૧૯.૦૪.૧૯૮૯ની પરવાનગી, જે તે સમયના પ્રચલિત ધોરણો મુજબ આપવામાં આવી હતી, તથા તા. ૧૨.૪.૨૦૧૧ની અધિસૂચનાથી સંશોધિત ૧૯૯૧ની અધિસૂચનાના પરિચ્છેદ ૨(૧)ને એકત્રિત રીતે વાંચતાં, અમારો મત છે કે કીકેએનપીપી એકમ ૧ અને ૨એ ૧૯૯૧ની સીઆરઝેડ અધિસૂચનાનો ભંગ કર્યો નથી.

ઈ.આઈ.એ. સૂચના ૧૯૯૪ અને પર્યાવરણીય મંજૂરી:

૧૩૩. એમ.ઓ.ઈ.એફ.એ પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) નિયમો, ૧૯૮૬ ની કલમ ૩ ની ઉપકલમ (૧) અને ઉપકલમ (૨) ની ખંડ (પ) હેઠળ પ્રદાન કરાયેલ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરતાં તથા પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) નિયમો, ૧૯૮૬ ના નિયમ ૫ ની ઉપનિયમ (૩) ની ખંડ (ડી) સાથે વાંચતાં, તા. ૨૭.૧.૧૯૯૪ ની એક સૂચના જારી કરી, જેમાં નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો હતો કે તે સૂચના સત્તાવાર રાજપત્રમાં પ્રકાશિત થયેલી તારીખથી અને ત્યારબાદ, કોઈપણ પ્રવૃત્તિનો વિસ્તરણ અથવા આધુનિકીકરણ (જેથી પ્રદૂષણનો ભાર વર્તમાન કરતાં વધે નહીં) અથવા તે સૂચનાના અનુસૂચિ ૧ માં સૂચિબદ્ધ કોઈ નવો પ્રકલ્પ, ભારતના કોઈપણ ભાગમાં હાથ ધરવામાં આવશે નહીં, જો સુધી તે સૂચનામાં નિર્દિષ્ટ પ્રક્રિયા અનુસાર કેન્દ્ર

સરકાર તરફથી પર્યાવરણ મંજૂરી આપવામાં આવી ન હોય. આ સૂચનામાં તા. ૨૭.૧.૧૯૯૪ ની આકલન સંબંધિત સૂચનાના પ્રભાવ અંગે એક સ્પષ્ટીકરણાત્મક નોંધ સમાવાઈ છે. સહેલાઈથી સંદર્ભ માટે સૂચનાના સંબંધિત અંશો નીચે આપવામાં આવે છે:

હાલની યોજનાઓનો વિસ્તરણ અને આધુનિકીકરણ:

પ્રસ્તાવિત વિસ્તરણ/આધુનિકીકરણ પ્રવૃત્તિના પરિણામે જો પ્રદૂષણનો ભાર વર્તમાન સ્તરો કરતાં વધુ થવાનો હોય, તો એવા પ્રોજેક્ટના પ્રસ્તાવકને પર્યાવરણીય મંજૂરી મેળવવી આવશ્યક છે. આ સંદર્ભમાં 'પ્રદૂષણનો ભાર' શબ્દસમૂહમાં ઉત્સર્જન, પ્રવાહી અવશેષપ્રવાહો તથા ઉત્પન્ન થતા ઘન અથવા અર્ધઘન કચરાનો સમાવેશ થશે. પ્રોજેક્ટનો પ્રસ્તાવક, સૂચનાની અનુસૂચિ-૧ માં દર્શાવેલ પ્રસ્તાવિત આધુનિકીકરણ/વિસ્તરણ પ્રવૃત્તિને કારણે વર્તમાન પ્રદૂષણના ભારમાં વધારો થવાની સંભાવના છે કે નહીં તે અંગે પ્રમાણિત કરવા માટે સંબંધિત રાજ્ય પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ (એસ.પી.સી.બી.) નો સંપર્ક કરી શકે છે. જો એવું પ્રમાણિત કરવામાં આવે કે પ્રસ્તાવિત વિસ્તરણ અથવા આધુનિકીકરણને કારણે વર્તમાન પ્રદૂષણના ભારમાં કોઈ વધારો થવાની સંભાવના નથી, તો પ્રોજેક્ટના પ્રસ્તાવકને પર્યાવરણીય મંજૂરી મેળવવાની આવશ્યકતા રહેશે નહીં, પરંતુ એસ.પી.સી.બી. દ્વારા જારી કરાયેલા આવા પ્રમાણપત્રની નકલ માહિતીર્થે પ્રભાવ મૂલવણી એજન્સી (આઈ.એ.એ.) સમક્ષ રજૂ કરવી પડશે. તેમ છતાં, જાહેર હિતમાં આવા કેસોની સમીક્ષા કરવાની આવશ્યકતાને ન્યાયસંગત ઠરાવતા મહત્વપૂર્ણ તથ્યો પ્રકાશમાં

આવે તો, આઈ.એ.એ. એવો હક અનામત રાખશે કે તે આવા કેસોની સમીક્ષા કરી શકે.

૧૩૪. નોંધ સ્પષ્ટીકરણાત્મક નોંધ ૮ હેઠળ પહેલેથી જ આરંભ કરાયેલા પ્રકલ્પ માટેની મુક્તિનો પણ ઉલ્લેખ કરે છે, જે નીચે મુજબ છે:

૮. પહેલેથી જ આરંભિત યોજનાઓ માટે મુક્તિ:

જાહેરનામાની અનુસૂચિ-૧ માં સૂચિબદ્ધ એવા પ્રકલ્પો અંગે, જેમા આવશ્યક જમીન હસ્તગત કરવામાં આવી ગઈ હોય અને સંબંધિત રાજ્ય પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડો તરફથી એનઓસી સહિત રાજ્ય સરકારની બધી સંબંધિત મંજૂરીઓ રજૂ થઈ જાન્યુઆરી, ૧૯૯૪ પહેલાં મેળવી લેવાઈ હોય, એવા પ્રકલ્પના પ્રવર્તકને આઈ.એ.એ. પાસેથી પર્યાવરણીય મંજૂરી મેળવવાની આવશ્યકતા રહેશે નહીં. તેમ છતાં, જેઓએ હજી સુધી ઉત્પાદન શરૂ કર્યું નથી એવી એકમો આઈ.એ.એ.ને જાણ કરશે.

૧૩૫. અધિસૂચનાની અનુસૂચિ ૧ માં પરમાણુ ઊર્જા પ્રકલ્પ અને તે સંબંધિત પ્રકલ્પો, જેમ કે ભારે પાણીના સંચયો, પરમાણુ ઇંધણ સંકુલ, દુર્લભ પૃથ્વી તત્વો વગેરેનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે અને તે જ અનુસૂચિ તાપ વિદ્યુત સંચય અંગે પણ વ્યવસ્થા કરે છે.

૧૩૬. કેન્દ્રીય સરકારે, અનુસંધાને, પર્યાવરણ સંરક્ષણ અધિનિયમ, ૧૯૮૬ની કલમ ૨૩ હેઠળ પ્રદાન કરાયેલ સત્તાનો ઉપયોગ કરતાં, તા. ૧૦.૪.૧૯૯૭નું સૂચનાપત્ર એસ.ઓ.૩૧૮(ઈ) બહાર પાડ્યું, જેના દ્વારા અન્ય બાબતો સાથે,

૧૯૯૪ના સૂચનાપત્રમાં જાહેર સુનાવણી માટેની પ્રક્રિયા નિર્ધારિત કરતું અનુસૂચિ ૪ સમાવાયું. ત્યારબાદ પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયે તા. ૨૩.૭.૧૯૯૮નું પરિપત્ર બહાર પાડ્યું, જેમાં તા. ૨૭.૧.૧૯૯૪ના સૂચનાપત્ર પહેલાં પર્યાવરણીય મંજૂરી અપાયેલ કેસોની પ્રગતિની સમીક્ષા કર્યા બાદ નોંધાયું હતું કે, નાણાકીય સ્ત્રોતોની અનુપલબ્ધતા, વન મંજૂરીની અનુપલબ્ધતા, આંતર-રાજ્ય જળ વિવાદો તેમજ જમીન, વીજળી, માર્ગ વગેરે જેવી આવશ્યક પાયાની સુવિધાઓની અનુપલબ્ધતા જેવા વિવિધ કારણોસર મોટી સંખ્યામાં પરિયોજનાઓમાં બાંધકામ અથવા અન્ય કામગીરીઓ શરૂ કરવામાં આવી નહોતી. વધુમાં, એવું પણ નોંધાયું હતું કે કેટલીક એવી પરિયોજનાઓ, જેઓનું પર્યાવરણીય મૂલ્યાંકન ૧૯૮૦ જેટલા પ્રારંભિક સમયમાં પણ કરવામાં આવ્યું હતું, તેમણે બાંધકામ પ્રવૃત્તિઓ શરૂ કરી નહોતી. પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયે માન્યું કે તે વર્ષોમાં નોંધપાત્ર ફેરફારો થયા હોઈ શકે, જેના કારણે તે વિસ્તારના પર્યાવરણ અને પર્યાવરણીય સંતુલન પર અસરકારક પરિણામો ઊભા થઈ શકે. પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયે ઉપરોક્ત પરિપત્ર બહાર પાડી સ્પષ્ટ કર્યું કે ૧૯૯૪ પહેલાં જારી કરવામાં આવેલી પર્યાવરણીય મંજૂરી તેવા કેસોમાં માન્ય ગણાશે નહીં, જ્યાં તા. ૧.૮.૧૯૯૮ પહેલાં કામ શરૂ કરવામાં આવ્યું ન હોય. વધુમાં, એવું પણ સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું કે આવા તમામ કેસોમાં, જો તે ઈ.આઈ.એ. સૂચનાપત્રમાં સૂચિબદ્ધ ૨૯ શ્રેણીઓમાં આવતા હોય, તો નવી પર્યાવરણીય મંજૂરી તેવી આવશ્યક રહેશે. વધુમાં, એવું પણ સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું કે ઈ.આઈ.એ. સૂચનાપત્રની અનુસૂચિ ૧માં સૂચિબદ્ધ ન હોય તેવી પરિયોજનાઓને

પર્યાવરણીય મંજૂરીની આવશ્યકતા રહેશે નહીં.

૧૩૭. પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયે ત્યારબાદ ૩૧.૮.૨૦૦૧ના રોજ પ્લાન્ટના સ્થળનું નિરીક્ષણ કર્યું અને જાણવા મળ્યું કે જમીન અધિગ્રહણ પૂર્ણ થઈ ગયું હતું અને ટાઉનશીપ, પર્યાવરણીય અને આરોગ્ય સંશોધન કેન્દ્ર તથા આર.ઓ. પ્લાન્ટ જેવા વિવિધ ઘટકો અંગેનું બાંધકામ કાર્ય પ્રગતિમાં હતું. વધુમાં, એવું નોંધાયું કે વૃક્ષારોપણ કાર્યક્રમ એમ.એસ. સ્વામીનાથન રિસર્ચ ફાઉન્ડેશન દ્વારા હાથ ધરવામાં આવ્યો હતો અને ઓગસ્ટ ૨૦૦૧ સુધીમાં કે.કે.એન.પી.પી. માટે વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ પર રૂ.૩૭૭.૩૦ કરોડ ખર્ચવામાં આવ્યા હતા.

૧૩૮. ઉપરોક્ત તથ્યો ધ્યાનમાં લઈ, એમઓઈએફે પોતાના તા. ૬.૯.૨૦૦૧ના પત્ર દ્વારા સ્પષ્ટતા કરી હતી કે તા. ૯.૫.૧૯૮૯ના રોજ આપવામાં આવેલી પર્યાવરણીય મંજૂરી યથાવત્ માન્ય છે અને જાહેર સુનાવણી યોજવાની તથા નવી પર્યાવરણીય મંજૂરી મેળવવાની કોઈ આવશ્યકતા નથી. જમીન અધિગ્રહણ અને ચૂકવવામાં આવેલી વળતર રકમની વિગતો દર્શાવતો ચાર્ટ નીચે મુજબ છે:

કે.કે.એન.પી.પી.ની જમીન સંપાદન વિગતો

ક્રમ સંખ્યા	ગામનું નામ	ખાનગી જમીન (હેક્ટરમાં)	પુરમ્બોક જમીન (હેક્ટરમાં)	કુલ (હેક્ટર માં)
પ્લાન્ટ સ્થળ માટે				
૧	કુડનકુલમ	૮૬૨.૭૭૫	૧૧૨.૯૪૫	૯૭૫.૭૨૦
૨	ઈરુક્કુન્દરાઈ	--	૨.૬૭૫	૨.૬૭૫
૩	વિજયાપથી	૬૬.૭૫૦	૧.૮૧૫	૬૮.૫૬૫
	પેટા કુલ	૯૨૯.૫૨૫	૧૧૭.૪૩૫	૧૦૪૬.૯૬૦

	ટાઉનશિપ માટે			
૧	ચેટ્ટીકુલમ	૧૫૩.૮૦૫	૨૪.૩૦૦	૧૭૮.૨૦૫
	કુલ સંપાદિત જમીન (હેક્ટર મા)			૧૨૨૫.૧૬૫
	જમીન અને હસ્તગત કરવાની પ્રક્રિયા પૂર્ણ કરવામાં આવી અને વળતરનિર્ધારણના જાહેર કરેલા એવોર્ડો આવ્યું			૧૯૯૧-૧૯૯૩
	સ્થળાંતરિત વ્યક્તિઓની સંખ્યા			શૂન્ય
	અધિગ્રહિત જમીનનો પ્રકાર			સૂકી

વળતરની વિગતો

ક્રમ સંખ્યા	ગામ	ચૂકવેલ રકમ (રૂ.)
	કુડનકુલમ	૬૨,૦૨,૩૩૨.૦૦
	ઈરુક્કુન્દરાઈ	૩૧,૦૯,૭૨૭.૦૦
	વિજયાપથી	૬,૦૯,૮૩૪.૦૦
	કુલ	૯૯,૨૧,૮૯૩.૦૦

૧૩૯. અમારો મત છે કે ૧૯૯૪ની ઈ.આઈ.એ. સૂચના કે.કે.એન.પી.પી.ની એકમ ૧ અને ૨ પર લાગુ પડતી નથી, જેઓ માટે પર્યાવરણીય મંજૂરી ૧૯.૫.૧૯૮૯ના રોજ આપવામાં આવી હતી. અમારા મત મુજબ, ૧૯૯૪ની સૂચના માત્ર ભાવી અસરથી જ કાર્યરત રહેશે, સિવાય કે કોઈ પ્રવૃત્તિના વિસ્તરણ અને આધુનિકીકરણના કેસમાં (જો પ્રદૂષણનો ભાર હાલના કરતાં વધુ થવાનો હોય) તે સૂચનાના પ્રકાશનની તારીખે, અથવા અનુસૂચિ ૧માં સૂચિબદ્ધ કોઈ નવા પ્રકલ્પના કેસમાં, જેના માટે ૨૭.૦૧.૧૯૯૪ની સૂચના મુજબ પર્યાવરણીય મંજૂરી આવશ્યક

હોય. કે.કે.એન.પી.પી.ની એકમ ૧ અને ૨ અંગે, તેમને રાજ્ય સરકાર તરફથી રાજ્ય પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડના એન.ઓ.સી. સહિત જરૂરી મંજૂરી પ્રાપ્ત હતી. ઉપર દર્શાવેલ તથ્યો સૂચવે છે કે પ્લાન્ટ સ્થળ અને ટાઉનશીપ માટે જમીન સંપાદનની પ્રક્રિયા ૧૯૯૦-૧૯૯૧ દરમિયાન શરૂ થઈ હતી અને જમીન સંપાદન અધિકારી તથા વિશેષ તહસીલદારો (જમીન સંપાદન), તમિલનાડુ સરકાર દ્વારા ૧૯૯૧-૧૯૯૩ દરમિયાન પુરસ્કારો જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા. ૧૮.૧૦.૨૦૧૨ તારીખના પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલય દ્વારા દાખલ કરાયેલા સોગંદનામા સાથે રજૂ કરાયેલ પરિશિષ્ટ આર-૧૫ કુલ સંપાદિત જમીનની વિગતો, જાહેર કરાયેલા પુરસ્કારો તથા ચુકવાયેલા વળતરની વિગતો દર્શાવે છે. વધુમાં, સ્થળ સર્વેક્ષણો, આધારીક સુવિધાઓની રચના, સીમા ભીંત, રસ્તાઓ અને કેટલીક ઇમારતો વગેરેનું બાંધકામ ૧૯૮૯થી ૧૯૯૪ વચ્ચે પૂર્ણ કરવામાં આવ્યું હતું. તમિલનાડુ સરકારની સમુદ્રકિનારા સંરક્ષણ સમિતિએ પણ ૨૫.૨.૧૯૮૮ના રોજ મંજૂરી આપી હતી અને ટી.એન.એસ.ઈ.સી.એ પણ ૧૫.૧૨.૧૯૮૮ના રોજ મંજૂરી આપી હતી, જે ૧૩.૨.૧૯૮૯ના રોજ સુધારવામાં આવી હતી. ઉપરોક્ત તથ્યો સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે કે ૨૭.૧.૧૯૯૪ની ઈ.આઈ.એ. સૂચના કે.કે.એન.પી.પી.ની એકમ ૧ અને ૨ પર લાગુ પડતી નથી, કારણ કે આ એકમોને સૂચનામાંથી મુક્તિ આપવામાં આવી હતી, અને સૂચનાની સ્પષ્ટીકરણ નોંધ ૮ તેમજ ૨૩.૭.૧૯૯૮ના રોજ પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલય દ્વારા જારી કરાયેલ પરિપત્ર આ બાબતને વધુ સ્પષ્ટ બનાવે છે.

૧૪૦. હવે અમે એ તપાસી શકીએ કે પ્રદૂષણના ભારમાં વધારો થાય તે રીતે એકમ

૧ અને ૨ નો કોઈ વિસ્તરણ કે આધુનિકીકરણ થયું છે કે કેમ. પ્લાન્ટની ક્ષમતા, જેમ અમે નોંધ્યું છે, હંમેશા ૧૦૦૦ મેગાવોટ્સ X ૨ જ રહી છે, અને પ્લાન્ટનો મોડેલ વી-૪૧૨ પણ ૧૯૮૮ના કરાર અને ૧૯૮૮ના ૧૯૯૮ના પૂરક કરારમાં જે રીતે કલ્પાયેલ હતો તે જ રહ્યો છે. વધુમાં, સ્ટીમ જનરેટરમાં ઉત્પન્ન થતી વરાળને ઠંડી પાડવા માટે સમુદ્રના પાણીની જરૂર પડે છે, જે વરાળ ટર્બાઇનમાંથી પસાર થાય છે અને તે વિદ્યુત જનરેટર ચલાવી વીજળી ઉત્પન્ન કરે છે. સમુદ્રના પાણીનો વપરાશ ૨,૪૦,૦૦૦ મી૩/કલાક છે અને આ પાણી સમુદ્રમાંથી ખેંચીને એકમ ૧ અને ૨ બન્ને માટે કન્ડેન્સરમાંથી પસાર કરવાનું છે અને શીતલીકરણ પ્રક્રિયા પૂર્ણ થયા બાદ તેને સમુદ્રમાં છોડવાનું છે; એવી આ પ્રક્રિયામાં, ૯ મે, ૧૯૮૯ના રોજ પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલય પાસેથી મંજૂરી મેળવતાં પહેલાં જે કલ્પાયું હતું તેમાંથી આજદિન સુધી કોઈ ફેરફાર થયો નથી અને તેથી અમને નવી મંજૂરીની કોઈ આવશ્યકતા જણાતી નથી.

ડી સેલીનેશન પ્લાન્ટ // રિવર્સ ઓસ્મોસિસ (મીઠું મુક્તિ સંયંત્ર)

૧૪૧. હવે અમે તે મુદ્દાનું પરીક્ષણ કરી શકીએ કે તા. ૨૭.૧.૧૯૯૪ની ઈ.આઈ.એ. સૂચના મુજબ અથવા તા. ૧૪.૯.૨૦૦૬ની અનુગામી સૂચના મુજબ, જેણે તા. ૨૭.૧.૧૯૯૪ની સૂચનાને અધિષ્ઠિત કરી હતી, ડિસેલિનેશન પ્લાન્ટની સ્થાપના માટે પૂર્વ પર્યાવરણીય મંજૂરી આવશ્યક પૂર્વશરત છે કે નહીં. વધુમાં, ડિસેલિનેશન પ્લાન્ટની સ્થાપના સી.આર.ઝેડ. વિસ્તારમાં અનુમત્ય છે કે નહીં, તેનું પણ અમે પરીક્ષણ કરી શકીએ. અમે અગાઉ જ દર્શાવ્યું છે કે પૂર્વ પર્યાવરણીય મંજૂરી માત્ર તે

જ પ્રવૃત્તિઓ માટે જરૂરી છે, જે તા. ૨૭.૧.૧૯૯૪ની ઈ.આઈ.એ. સૂચનાની અનુસૂચિ ૧માં અથવા તા. ૧૪.૯.૨૦૦૬ની અનુગામી સૂચનામાં, જેણે તા. ૨૭.૧.૧૯૯૪ની અગાઉની સૂચનાને અધિષ્ઠિત કરી હતી, સૂચિબદ્ધ છે. ઉપરોક્ત સૂચનાઓ હેઠળ ડિસેલિનેશન પ્લાન્ટ સૂચિબદ્ધ હોવાનું દેખાતું નથી. ઘરગથ્થુ પાણીની જરૂરિયાતના હેતુસર ડિસેલિનેશન પ્લાન્ટ સ્થાપવાનો નિર્ણય એન.પી.સી.આઈ.એલ. દ્વારા વર્ષ ૨૦૦૪માં લેવામાં આવ્યો હતો. અગાઉ, જ્યારે તા. ૯.૫.૧૯૮૯ના રોજ પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવી હતી, ત્યારે આશરે ૬૫ કિ.મી. દૂર આવેલ પ્લાન્ટ સ્થળથી પચિપરી ડેમમાંથી મીઠું રહિત પાણી લેવાનો પ્રસ્તાવ હતો. વનજમીન સંકળાયેલી હોવાને કારણે તેમજ સ્થાનિક ગ્રામજનો દ્વારા વ્યક્ત કરવામાં આવેલી આ શંકાને ધ્યાનમાં લઈ કે ડેમમાંથી પાણી ઉપાડવાથી, ખાસ કરીને દુષ્કાળના સમયમાં, દુર્લભ પ્રાકૃતિક સંસાધન ઘટી જશે, તે પ્રસ્તાવનો ત્યાગ કરવો પડ્યો હતો. ડિસેલિનેશન પ્લાન્ટ ડિસ્ટિલેશન (મેકેનિકલ વેપર કમ્પ્રેશન) સિદ્ધાંત પર કાર્ય કરે છે. દરિયાઈ પાણી ખેંચીને પ્લાન્ટમાં પૂરું પાડવામાં આવશે, જેમાં ચાર પ્રવાહો હશે અને દરેકની ક્ષમતા પ્રતિ કલાક ૧૦૬.૬૬ ઘન મીટર રહેશે. કાર્યરત ત્રણેય પ્રવાહોનો સંચિત ફીડ ફ્લો પ્રતિ કલાક ૬૭૦ ઘન મીટર છે અને સંચિત રિજેક્ટ ફ્લો પ્રતિ કલાક ૩૫૦ ઘન મીટર છે, જ્યારે બાકીના પ્રતિ કલાક ૩૨૦ ઘન મીટર શુદ્ધ પાણી છે. હકીકતો સૂચવે છે કે ડિસેલિનેશન પ્રક્રિયામાંથી કોઈ હવા ઉત્સર્જન ઉત્પન્ન થતું નથી, ઘન કચરો ઉત્પન્ન થતો નથી અને રિજેક્ટ્સ સિવાય કોઈ પ્રવાહી નિકાસ વહેતી નથી; રિજેક્ટ્સને બ્રાઈન પણ કહેવામાં આવે છે,

જે ડિસેલિનેશન પ્રક્રિયા બાદ બાકી રહેતું સંકેન્દ્રિત દરિયાઈ પાણી માત્ર છે અને તેમાં કોઈ બાહ્ય તત્વો સમાવતાં નથી. રિજેક્ટ્સમાં પ્રતિ દસ લાખ ભાગ દીઠ ૬૯૦૦૦ ભાગનું સંકેન્દ્રણ રહેશે, જેને પ્રતિ કલાક ૧,૨૦,૦૦૦ ઘન મીટર દરિયાઈ પાણી સાથે મિશ્રિત કરીને આઉટલેટ ચેનલ મારફતે દરિયામાં છોડવામાં આવશે, જેના પરિણામે ૩૪૩ ગણું પાતળીકરણ થશે અને રિજેક્ટ્સનું સંકેન્દ્રણ ઘટીને આસપાસના દરિયાઈ પાણીના પ્રતિ દસ લાખ ભાગ દીઠ ૩૫૦૦૦ ભાગના સ્તર સુધી આવી જશે. નિષ્ણાતોનું કહેવું છે કે આ પ્રક્રિયાને કારણે ડિસેલિનેશનથી પ્રદૂષણના ભારમાં કોઈ વધારો થવાનો નથી.

૧૪૨. ૧૯૯૧ની સીઆરઝેડ સૂચનાએ, જોકે પ્રતિબંધ મૂક્યો હતો, સીઆરઝેડની અંદર નવા ઉદ્યોગોની સ્થાપના તેમજ વિસ્તરણ પર, તે છતાં પાઈપલાઈન અને વહન પ્રણાલીની સ્થાપનાને મંજૂરી આપી હતી. ૧૯૯૧ની સૂચનામાં ૨૧.૦૫.૨૦૦૨ના રોજ સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો અને એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી કે અપ્રદૂષક ઉદ્યોગો માટે સૂચિત વિશેષ આર્થિક ક્ષેત્રમાં, સીઆરઝેડની અંદર, ડિસેલિનેશન પ્લાન્ટોની સ્થાપના કરી શકાય. ૧૯.૧૦.૨૦૦૨ના રોજ તેમાં ફરી સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો અને એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી કે સીઆરઝેડ - ૧(૧) સિવાય, અર્થાત્ પર્યાવરણીય રીતે સંવેદનશીલ વિસ્તારો જેમ કે મેન્ગ્રોવ્સ, રેતીનાં ટેકરાં, અનામત જંગલો વગેરે સિવાય, સીઆરઝેડની અંદર ડિસેલિનેશન પ્લાન્ટોની સ્થાપના કરી શકાય. ત્યારબાદ પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયે ૦૬.૦૧.૨૦૧૧ની તારીખની બીજી એક સૂચના બહાર પાડી, જેણે

૧૯૯૧ની સૂચનાને અતિક્રમિત કરી હતી; તે મુજબ પેરા ૩(૧)(સી) તથા પેરા ૪(૨)(એચ) (૦૬.૦૧.૨૦૧૧ની સૂચના મુજબ) સીઆરઝેડ વિસ્તારની અંદર, સીઆરઝેડ - ૧(૧) સિવાય, ડિસેલિનેશન પ્લાન્ટોની સ્થાપના માટે જોગવાઈ કરે છે.

૧૪૩. એનપીસીઆઈએલે ટી.એન.પી.સી.બી.ને ડિસેલિનેશન સુવિધાનો સમાવેશ કરવા અંગે જાણ કરી, જે અગાઉ 'ચાલુ રાખવા માટેની સંમતિ' માટે કરાયેલ મૂળ અરજીમાં સમાવાયેલ નહોતો. ટી.એન.પી.સી.બી.એ આ વિનંતીનો વિચાર કરીને ૨૦.૦૮.૨૦૧૨ના રોજ "ચાલુ રાખવા માટેની સંમતિ" મંજૂર કરી, જેમાં ડિસેલિનેશન પ્લાન્ટનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો. તેથી, ડિસેલિનેશન પ્લાન્ટની સ્થાપના માટે કોઈ નવી પર્યાવરણીય મંજૂરી આવશ્યક બનતી નથી, ખાસ કરીને ત્યારે જ્યારે તેનો સમાવેશ તા. ૨૭.૧.૧૯૯૪ની ઈ.આઈ.એ. સૂચનાની અનુસૂચિ ૧માં કે ત્યારબાદની તા. ૧૪.૯.૨૦૦૬, ૦૬.૦૧.૨૦૧૧ વગેરેની સૂચનાઓમાં કરવામાં આવેલ નથી, સિવાય સીઆરઝેડ - ૧(૧) ની પરિસરમાં.

તાપમાન મર્યાદામાં ફેરફાર

૧૪૪. હવે અમે તપાસી શકીએ કે ૯.૫.૧૯૮૯ના દિનાંકની મંજૂરીના પરિચ્છેદ પના પ્રકાશમાં અને પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) નિયમો, ૧૯૮૬ના નિયમ ૮૪માં ૨૨.૧૨.૧૯૮૮ના દિનાંકની સૂચના દ્વારા કરાયેલા સુધારાના પ્રકાશમાં, મંજૂરીમાં સમાવાયેલ ૫^મસે.ની શરત ફેરવી શકાય કે નહીં. પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) નિયમો, ૧૯૮૬માં ૨૨.૧૨.૧૯૮૮ના દિનાંકની સૂચના દ્વારા પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) દ્વિતીય

સુધારા નિયમો, ૧૯૮૮ તરીકે સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો. નિયમ ૮૪ સંઘનિત શીતલીકરણ જળના નિકાલ માટેની તાપમાન મર્યાદા અંગે છે, જે નીચે મુજબ છે:

"૮૪. થર્મલ પાવર પ્લાન્ટમાંથી કન્ડેન્સર ઠંડક જળના નિકાલ માટે તાપમાન મર્યાદા:

અ. નવી ઉષ્મીય વિદ્યુત ઉત્પાદન એકમો, જે નદીઓ/તળાવો/જળાશયોમાંથી પાણીનો ઉપયોગ કરશે, તેઓએ સ્થળ અને ક્ષમતાની પરવા કર્યા વિના ફૂલિંગ ટાવર સ્થાપિત કરવા પડશે. જે ઉષ્મીય વિદ્યુત ઉત્પાદન એકમો ઠંડકના હેતુસર સમુદ્રજળનો ઉપયોગ કરશે, તેમના પર નીચે દર્શાવેલ શરત લાગુ પડશે.

બી. દરિયાકાંઠાના વિસ્તારોમાં સમુદ્રના પાણીનો ઉપયોગ કરતા નવા પ્રોજેક્ટ્સ:
દરિયાઈ પાણીનો ઉપયોગ કરતી તાપવિદ્યુત સ્થાપનાઓએ અંતિમ નિકાસ બિંદુએ પાણીનું તાપમાન ઘટાડવા માટે યોગ્ય પદ્ધતિ અપનાવવી જોઈએ જેથી ગ્રહણ કરનાર જળાશયોના પર્યાવરણીય તાપમાન કરતાં ઉપર વધીને, ગ્રહણ કરનાર પાણીના તાપમાનમાં થતો પરિણામજન્ય વધારો ૭°સે. થી વધુ ન થાય.

સી. હાલના તાપવિદ્યુત ઊર્જા સંચંત્રો:

કન્ડેન્સરના ઠંડક પાણીનું તાપમાન કન્ડેન્સરના પ્રવેશસ્થાનથી નિર્ગમસ્થાન સુધી ૧૦°સે. કરતાં વધુ વધવું જોઈએ નહીં.

ડિ. મુક્તિ બિંદુ માટેના માર્ગદર્શક સિદ્ધાંતો:

ઉષ્મીય નિકાસના યોગ્ય પ્રસરણ માટે નિકાસ બિંદુ શક્ય હોય ત્યાં સુધી જળાશયના તળિયે મધ્યભાગમાં સ્થિત કરવું અનુકૂળ રહેશે.

સમુદ્રમાં ઠંડક માટેનું પાણી છોડવાના કિસ્સામાં, નિર્ધારિત ધોરણો પ્રાપ્ત થાય તે માટે યોગ્ય સમુદ્રી નિકાસમાર્ગનું અભિકલ્પન કરવું જોઈએ. છોડવાના બિંદુની પસંદગી સંબંધિત રાજ્ય સત્તાધિકારીઓ/એન.આઈ.ઓ. સાથે પરામર્શ કરીને કરી શકાય.

જવારમુખોમાં અથવા મેન્ગ્રોવ્સ, પ્રવાળ ભીતો/જળચર વનસ્પતિ અને પ્રાણિજાતિના અંડોત્સર્જન તથા પ્રજનન વિસ્તારો જેવા પર્યાવરણીય રીતે સંવેદનશીલ વિસ્તારોની નજીક ઠંડક માટેના પાણીનો છોડાણ કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવશે નહીં.

૧૪૫. નિયમ ૮૪, નિશ્ચિતરૂપે, થર્મલ પાવર પ્લાન્ટને સંબંધિત છે, જેમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે પ્રાસિકર્તા જળમાં તાપમાનનો પરિણામે થતો વધારો, પ્રાસિકર્તા જળાશયના પરિભેશ તાપમાનથી વધુમાં વધુ ૭°સે. કરતાં વધારે ન હોવો જોઈએ. તથ્યો દર્શાવે છે કે નિયમ ૮૪ હેઠળ નિર્ધારિત મર્યાદા ન્યુકિલયર પાવર પ્લાન્ટને પણ સમાન રીતે લાગુ પડશે, કારણ કે થર્મલ તથા ન્યુકિલયર પાવર પ્લાન્ટ બંનેમાં કન્ડેન્સર ફૂલિંગ માટેની તકનીક એકસરખી છે. બંને પ્રણાલીઓમાં કન્ડેન્સરને પાણીનો ઉપયોગ કરીને ઠંડું કરવામાં આવે છે, તેથી છોડવામાં આવતા પાણીના તાપમાન અંગેની મર્યાદા સમાન જ રાખવી પડશે.

૧૪૬. ચાલો, આપણે આ પણ તપાસીએ કે +૭૦ સે.સી.ડબલ્યુ. પાણીના કારણે દરિયાઈ પર્યાવરણીય તંત્ર પર કોઈ અસર પડશે કે કેમ, જેના માટે અન્ના યુનિવર્સિટીના ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ઓશન મેનેજમેન્ટ દ્વારા વિગતવાર અભ્યાસ

કરવામાં આવ્યો હતો, જેણે જુલાઈ ૨૦૦૮માં પોતાનો અહેવાલ રજૂ કર્યો હતો અને એન્જિનિયર્સ ઇન્ડિયા લિ. એચ.એફ.આર.આઈ. સાથે મળીને ઑગસ્ટ ૨૦૧૧માં પોતાનો અહેવાલ રજૂ કર્યો હતો. પર્યાવરણીય પ્રભાવનું વિશ્લેષણ ડીસેલીનેશનમાં કરવામાં આવ્યું હતું અને નિષ્ણાતો તેમના અભિપ્રાયોમાં સર્વસંમતિ ધરાવે છે કે દરિયાઈ પર્યાવરણીય તંત્ર પર કોઈ અસર નહીં થાય. એકમો ૩ થી ૬ માટે ૨૩.૦૯.૨૦૦૮ અને ૩૧.૧૨.૨૦૦૯ના રોજ પર્યાવરણીય મંજૂરી તથા ૨૫.૦૭.૨૦૧૨ના રોજ સી.આર.ઝેડ. મંજૂરી આપતા પહેલાં એમ.ઓ.ઈ.એફ. દ્વારા ઈ.એ.સી. મારફતે આ અહેવાલોનો પણ વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો. ટી.એન.પી.સી.બી.એ પણ સુધારેલ પર્યાવરણ સંરક્ષણ નિયમો મુજબ કન્ડેન્સર ફૂલિંગ વોટરના ડિસ્ચાર્જની મર્યાદા ઓ સે. તરીકે નિર્ધારિત કરીને કે.કે.એન.પી.પી. એકમો ૧ અને ૨ માટે ૨૮.૦૮.૨૦૧૨ના રોજ સંચાલન માટે સંમતિ આપી હતી. તેથી, અપીલકર્તાઓ દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલો આ તર્ક કે કન્ડેન્સર ફૂલિંગ વોટરના તાપમાનમાં વૃદ્ધિના પરિણામે ગ્રહણકર્તા પાણીના તાપમાનમાં થતી વૃદ્ધિ દરિયાઈ પર્યાવરણીય તંત્રને અસર કરશે, તે ટકી શકતો નથી.

૧૪૭. અપીલકર્તાઓએ ૧૯૯૪ની ઈ.આઈ.એ. અધિસૂચના હેઠળ આ દલીલ પણ ઉઠાવી છે કે જે પ્રકલ્પોમાં રાજ્ય પ્રદૂષણ નિયંત્રણ મંડળોથી “અનાપત્તિ પ્રમાણપત્ર” સહિતની “તમામ મંજૂરીઓ” પ્રાપ્ત કરવામાં આવી નહોતી, તેવા પ્રકલ્પોને ઉક્ત અધિસૂચના અનુસાર એમ.ઓ.ઈ.એફ. પાસેથી નવી પર્યાવરણીય મંજૂરી મેળવવી આવશ્યક હતી. આ સંદર્ભે ૧૯૯૪ની ઈ.આઈ.એ. અધિસૂચનાના

સ્પષ્ટીકરણ ૮નો ઉદ્દેશ કરવામાં આવ્યો હતો. વધુમાં, એ પણ દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે પર્યાવરણીય અસર ધરાવતા તમામ પ્રકલ્પો માટે જળ અધિનિયમ, ૧૯૭૪ અને વાયુ અધિનિયમ, ૧૯૮૧ હેઠળ સ્થાપના કરવા અને સંચાલન કરવા માટે રાજ્ય પ્રદૂષણ નિયંત્રણ મંડળ પાસેથી “પૂર્વ સંમતિ” લેવી આવશ્યક હતી અને જ્યાં સુધી આવી સંમતિઓ અસ્તિત્વમાં ન હોય, ત્યાં સુધી તે પ્લાન્ટ પાસે “૧૯૯૪ની ઈ.આઈ.એ. અધિસૂચનાના સ્પષ્ટીકરણ ૮ મુજબ રાજ્ય પ્રદૂષણ નિયંત્રણ મંડળોથી તમામ મંજૂરીઓ પ્રાપ્ત છે” એવું કહી શકાય નહીં.

૧૪૮. અમારું મંતવ્ય છે કે “પર્યાવરણીય મંજૂરી” અથવા “ના-વાંધો પ્રમાણપત્ર” ને એર એક્ટની કલમ ૨૫ હેઠળની “સ્થાપવા માટેની સંમતિ” અને વોટર એક્ટની કલમ ૨૧ હેઠળની “સંચાલન માટેની સંમતિ” સાથે સમકક્ષ ગણી શકાય નહીં, જે અનુક્રમે ૨૫.૨.૨૦૦૪ અને ૨૮.૮.૨૦૧૨ના રોજ અપાયેલી હતી. ટી.એન.એસ.ઈ.સી. દ્વારા ૨૬.૧૨.૧૯૮૮ના રોજ આપવામાં આવેલી પર્યાવરણીય મંજૂરી, જે પછીથી ૧૩.૨.૧૯૮૯ના રોજ સુધારવામાં આવી હતી, તેના અનુસંધાનમાં એન.પી.સી.આઈ.એલ.એ કે.કે.એન.પી.પી. સંબંધે વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરી હતી.

૧૪૯. ટીએનએસઈસી એ તા. ૧૫.૧૨.૧૯૮૮ના રોજ પ્રકલ્પને અગાઉથી જ મંજૂરી આપી દીધી હતી, જેનો અર્થ અનાપત્તિ પ્રમાણપત્ર (એનઓસી) સમકક્ષ થાય છે. મંજૂરી અથવા એનઓસી મળ્યા પછી જ પ્લાન્ટની ‘સ્થાપના’ અથવા ‘સંચાલન’ કરવાનો પ્રશ્ન ઊભો થાય છે. પર્યાવરણીય મંજૂરી અથવા એનઓસી કેકેએનપિપિની

એકમો ૧ અને ૨ માટે તા. ૨૬.૧૨.૧૯૮૮ના રોજ જ મંજૂર કરવામાં આવી હતી, જોકે ટીએનપીસીબી એ એર અધિનિયમની કલમ ૨૫ હેઠળ તા. ૨૫.૦૨.૨૦૦૪ના રોજ 'સ્થાપના માટે સંમતિ' અને વોટર અધિનિયમ હેઠળ તા. ૨૮.૦૮.૨૦૧૨ના રોજ 'સંચાલન માટે સંમતિ' આપી હતી. તા. ૨૭.૦૧.૧૯૯૪ની પર્યાવરણ સૂચનાની સ્પષ્ટીકરણ નોંધ ૮ એવા પ્રકલ્પોને મુક્તિ અંગે જોગવાઈ કરે છે, જે પહેલેથી જ આરંભિત થઈ ચૂક્યા હતા, અર્થાત્ જેમ માટે જમીન હસ્તગત કરવામાં આવી હતી અને તા. ૨૭ જાન્યુઆરી ૧૯૯૪ પહેલાં રાજ્ય સરકારની મંજૂરી, જેમાં પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ તરફથી એનઓસીનો પણ સમાવેશ થાય છે, પ્રાપ્ત કરવામાં આવી હતી; એવા પ્રકલ્પો માટે ઇમ્પેક્ટ એસેસમેન્ટ એજન્સી (આઈએએ) પાસેથી નવી પર્યાવરણીય મંજૂરી લેવાની આવશ્યકતા રહેતી નથી. તેથી, કેકેએનપિપિની એકમો ૧ અને ૨ તા. ૨૭.૦૧.૧૯૯૪ની ઈઆઈએ સૂચનાની સ્પષ્ટીકરણ નોંધ ૮નો લાભ મેળવવા હકદાર છે.

૧૫૦. અમે એ પણ નોંધીએ છીએ કે એકમ ૧ અને ૨ નું કોઈ વિસ્તરણ અથવા આધુનિકીકરણ થયું નથી, જેના પરિણામે પ્રદૂષણના ભારમાં વધારો થયો છે. પ્લાન્ટની ક્ષમતા આજદિન સુધી ચથાવત્ રહી છે, એટલે કે ૧૦૦૦ મેગાવોટ x ૨, અને ૧૯૮૮ ના કરાર તથા ૧૯૯૮ ના પૂરક કરારમાં કલ્પિત પ્લાન્ટ મોડેલ અને વિનિર્દેશોમાં કોઈ સારો એવો તફાવત નથી. પ્લાન્ટ મોડેલ વી- ૪૧૨ જ રહે છે, પરિણામે ૧૯૯૪ ની ઈ.આઈ.એ. સૂચના કીકેએનપિપિ એકમ ૧ અને ૨ સંબંધે લાગુ પડશે નહીં.

૧૫૧. પર્યાવરણની સુરક્ષા સુનિશ્ચિત કરવા માટેની સતત પ્રક્રિયાના ભાગરૂપે, એનપીસીઆઈએલે વર્ષ ૨૦૦૧માં કેકેએનપિપિની એકમ ૧ અને ૨ અંગે ઝડપી પર્યાવરણીય પ્રભાવ મૂલ્યાંકન (આરઈઆઈએ) કર્યું હતું. તેમની મૂલ્યાંકન પ્રક્રિયા હાથ ધરવા માટે એનપીસીઆઈએલે નેશનલ એન્વાયરમેન્ટલ એન્જિનિયરિંગ રિસર્ચ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ (એનઈઈઆરઆઈ)ને નિયુક્ત કર્યું હતું. એનઈઈઆરઆઈના આરઈઆઈએ અહેવાલમાં કુડનકુલમ ખાતે પ્રસ્તાવિત કેકેએનપિપિની બે એકમોને કારણે થનારી સંભવિત અસરનું અનુમાન કરવા અને તેનું મૂલ્યાંકન કરવા માટે આધારરૂપ બનેલા કિરણોત્સર્ગીય પરિમાણોના આંકડાઓ સહિત હવા, અવાજ, પાણી, જમીન, જૈવિક તથા સામાજિક-આર્થિક પર્યાવરણ સંબંધિત ૨૦૦૧ના ઉનાળુ ઋતુ દરમિયાન પ્રભાવ ક્ષેત્રની અંદર એકત્રિત કરાયેલા આધારરેખા આંકડાઓનું પરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું. એનઈઈઆરઆઈએ મે ૨૦૦૨માં પોતાનો અહેવાલ સોંપ્યો હતો. વર્ષ ૨૦૦૩માં એનઈઈઆરઆઈ દ્વારા કેકેએનપિપિની એકમ ૧ અને ૨ અંગે વધુ એક વ્યાપક પર્યાવરણીય પ્રભાવ મૂલ્યાંકન કરવામાં આવ્યું હતું, જેમાં સમગ્ર ઋતુચક્ર એટલે કે ૧૨ મહિના ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યા હતા. પર્યાવરણની સુરક્ષાની દેખરેખ રાખવાની સતત પ્રક્રિયાના ભાગરૂપે તેમજ હવા, અવાજ, પાણી, જમીન, જૈવિક અને સામાજિક-આર્થિક જેવા વિવિધ પર્યાવરણીય મુદ્દાઓ સંબંધે વર્તમાન આધારરેખાત્મક સ્થિતિ સ્થાપિત કરવા, પર્યાવરણ પર થનારી સંભવિત અસરોની ઓળખ, અનુમાન અને મૂલવણી કરવા તથા અસરકારક પર્યાવરણીય વ્યવસ્થાપન યોજના (ઈએમપી) ઘડવા માટે

આ મૂલ્યાંકનો કરવામાં આવ્યા હતા. અહેવાલ જાન્યુઆરી ૨૦૦૩માં સોંપવામાં આવ્યો હતો, જેનો અમલ બાદમાં એમ.એસ. સ્વામિનાથન રિસર્ચ ફાઉન્ડેશનના નિષ્ણાત માર્ગદર્શન હેઠળ કરવામાં આવ્યો હતો.

પર્યાવરણ મંજૂરી માટે કે.કે.એન.પી.પી. એકમો ૩ થી ૬

૧૫૨. એનપીસીઆઈએલનું ૧૮.૨.૨૦૦૭ તારીખનું સંમતિપત્ર, જેમાં ત્યારે અસ્તિત્વમાં રહેલા પરમાણુ પ્રકલ્પના વિસ્તરણ માટે પર્યાવરણીય મંજૂરી મંજૂર કરવા બાબત (૨ x ૧૦૦૦ મેગાવોટ, તેમાં ૨ x ૧૦૦૦ મેગાવોટના એકમો ૩ અને ૪ ઉમેરવાથી) દર્શાવવામાં આવ્યું હતું, તેમાં સૂચવવામાં આવ્યું હતું કે પ્રસ્તાવિત એકમોને સ્થાપિત કરવા માટે અધિગ્રહિત કરાયેલ જમીન એનપિપિ સંકુલની અંદર પહેલેથી જ ઉપલબ્ધ હતી અને પ્રકલ્પના વિસ્તરણ માટે કોઈ વધારાની જમીનની જરૂર પડશે નહીં. વધુમાં એવું જણાવવામાં આવ્યું હતું કે કન્ડેન્સર શીતલીકરણ પ્રણાલી માટેનું પાણી સમુદ્રમાંથી લેવાશે અને મીઠા પાણીની જરૂરિયાતનું પરિપૂર્ણ નિર્લવણીકરણ પ્લાન્ટમાંથી કરવામાં આવશે. આગળ એવું પણ દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે પ્રકલ્પમાં કોઈ વનજમીન સંકળાયેલી નહોતી. ગલ્ફ ઓફ મન્નાર મરીન નેશનલ પાર્ક સ્થળથી અંદાજે ૮૭ કિ.મી. દૂર છે, જો કે ગલ્ફ ઓફ મન્નાર બાયોસ્ફિયર રિઝર્વની સીમા અંદાજે ૨૦-૫૦ મીટરના અંતરે છે. વધુમાં એવું પણ દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે વસ્તીના સ્થળાંતરણની કોઈ કલ્પના કરવામાં આવી નહોતી. એવું જણાવવામાં આવ્યું હતું કે પ્રકલ્પ સીઆરઝેડ-૩ માં સ્થિત થવાનો હતો અને એકમો ૧ અને ૨ માટે સીઆરઝેડ સંબંધિત ૫૦૦ મીટરના ધોરણમા થી

મુક્તિ ભારત સરકાર પાસેથી ઈ.સ. ૧૯૮૯માં જ મેળવી લેવામાં આવી હતી. વધુમાં એવું પણ જણાવવામાં આવ્યું હતું કે જાહેર પરામર્શ રૂ.૬.૨૦૦૭ના રોજ યોજાયો હતો અને પ્રકલ્પનો કુલ ખર્ચ રૂ. ૧૪,૦૦૦ કરોડ થશે, જેમાં પર્યાવરણીય સંરક્ષણના ઉપાયો માટે રૂ. ૩૦૭.૫૦ કરોડનો સમાવેશ થતો હતો.

૧૫૩. ઈઆઈએ અધિસૂચના, ૨૦૦૬ ના પરિષ્કેદ ૧૨ સાથે વાંચવા યોગ્ય તા. ૧૩.૧૦.૨૦૦૬ ના પરિપત્રના પરિષ્કેદ ૨.૨ ઉપખંડ ૨.૨.૧ (૧)(એ) અનુસાર એમઓઈએફે ઉપરોક્ત પ્રસ્તાવ પર વિચાર કર્યો હતો અને ઈઆઈએ અધિસૂચના, ૨૦૦૬ ની જોગવાઈઓ હેઠળ, અનેક શરતોના અમલને આધીન રહી, તા. ૨૩.૦૯.૨૦૦૮ ના પ્રસાર દ્વારા મંજૂરી અર્પી હતી, જે નીચે મુજબ છે:

૧) નિકાલ કરવામાં આવતા શીતલીકરણ જળના તાપમાનનું નિકાલ બિંદુએ ઓનલાઈન સતત અનુસરણ હાથ ધરવામાં આવશે. એ સુનિશ્ચિત કરવામાં આવશે કે સ્વીકારતા જળની સરખામણીમાં નિકાલ કરવામાં આવેલા જળનો તાપમાન તફાવત કોઈપણ નિશ્ચિત સમયબિંદુએ ૭°સે. થી વધુ ન થાય.

૨) સીઆરઝેડમાં સ્થિત થનારી પ્રવૃત્તિઓ માટે સીઆરઝેડ સૂચના, ૧૯૯૧ ની જોગવાઈઓ હેઠળ જરૂરી પૂર્વ મંજૂરી સક્ષમ સત્તાધિકારી પાસેથી પ્રાપ્ત કરવામાં આવશે.

૩) પ્રકલ્પની કોઈપણ પ્રવૃત્તિ/સુવિધા માટે કોઈ વધારાની જમીન અધિગ્રહિત કરવામાં આવશે નહીં.

૪) સ્થળ માટેની એઈઆરબી મંજૂરી કોઈપણ બાંધકામ કાર્ય શરૂ કરતાં પહેલાં

મેળવવામાં આવશે અને તેની એક નકલ પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયને પ્રદાન કરવામાં આવશે.

પ) વરસાદી પાણીના સંચય માટેની યોજના નિષ્ણાત સંસ્થા/રાજ્ય ભૂગર્ભ જળ બોર્ડ સાથે પરામર્શ કરીને તૈયાર કરવામાં આવશે અને પર્યાવરણીય મંજૂરીપત્ર જારી થયાની તારીખથી ૩ મહિનાની અંદર તેની વિગતો રજૂ કરવામાં આવશે.

ક) પ્રકલ્પની સીમા આસપાસ સર્વત્ર ૧૮૦ હેક્ટર વિસ્તાર આવરી લેતો હરિત પટ્ટો, શક્ય તેટલું સ્થાનિક પ્રજાતિઓ સાથે, વિકસાવવામાં આવશે.

ગ) અવાજનું સ્તર ૭૫ ડીબીએ સુધી મર્યાદિત રાખવામાં આવશે. ઊંચા અવાજવાળા વિસ્તારમાં કામ કરતા લોકોને કાનમાં મૂકવાના પ્લગ/કાન ઢાંકડાં વગેરે જેવા આવશ્યક વ્યક્તિગત સુરક્ષા ઉપકરણો પૂરા પાડવામાં આવશે.

ઘ) એ.ઈ.આર.બી.ના ધોરણો મુજબ, પરંપરાગત વાયુરૂપ પ્રદૂષકો તેમજ હવામાં રહેલા કિરણોત્સર્ગી પ્રદૂષકો અને નિકાલ કરાયેલા પાણીમાં રહેલા કિરણોત્સર્ગી પ્રદૂષકોનું નિયમિતપણે નિરીક્ષણ કરવું પડશે.

છ) વીજ ઉત્પાદન સંચયમાં તથા તેની આસપાસના વિસ્તારમાં પર્યાવરણીય વાયુ ગુણવત્તાનું નિયમિત નિરીક્ષણ કરવામાં આવશે અને તેના રેકૉર્ડ જાળવવામાં આવશે. નિરીક્ષણ કેન્દ્રોના સ્થાન અને નિરીક્ષણની આવર્તનતા રાજ્ય પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ સાથે પરામર્શ કરીને નક્કી કરવામાં આવશે. સમયાંતરે અહેવાલો આ મંત્રાલયના પ્રાદેશિક કચેરીને સુપરત કરવામાં આવશે. વાયુ ગુણવત્તા ઉપરાંત, આસપાસના વિસ્તારોમાં પાણી, ખાદ્ય નમૂનાઓ અને માટીનું પણ કિરણોત્સર્જક

સ્તરો માટે નિયમિત નિરીક્ષણ કરવામાં આવશે અને તેના રેકૉર્ડ જાળવવામાં આવશે.

૧૦) એ.ઈ.આર.બી.ના ધોરણો અનુસાર આપદા વ્યવસ્થાપન યોજના અને આપત્તિકાળીન સજ્જતા યોજના તૈયાર કરીને અમલમાં મૂકવામાં આવશે. નિયમિત મોક ટ્રિલ્સ હાથ ધરવામાં આવશે અને તેના આધારે, જો કોઈ સુધારો આવશ્યક હોય, તો તે પણ સમાવેશ કરવામાં આવશે.

૧૧) કિરણોત્સર્ગી કચરાનું સંચાલન એ.ઈ.આર.બી. દ્વારા નિર્ધારિત ધોરણો મુજબ કરવામાં આવશે.

૧૨) પ્લાન્ટ પરિસરમાંથી ઉત્પન્ન થતું બિન-કિરણોત્સર્ગી ગંદુ પાણીનું એસ.ટી.પી.માં યોગ્ય રીતે શુદ્ધિકરણ કરવામાં આવશે અને શુદ્ધિકૃત પ્રવાહી અવશિષ્ટોને ગ્રીનબેલ્ટ વગેરે માટે પ્લાન્ટ પરિસરની અંદર પુનર્યક્તિ કરીને પુનઃઉપયોગ કરવામાં આવશે.

૧૩) સંચંત્રમાંથી નીકળતા રેડિયોધર્મી દ્રવ કચરાનું આ સંદર્ભમાં એ.ઈ.આર.બી./આઈ.સી.આર.ડી.ના માર્ગદર્શનો મુજબ ઉપચાર અને સંચાલન કરવામાં આવશે.

૧૪) બાંધકામ મજૂરોના નિવાસ માટે સ્થળની અંદર જ, રસોઈ માટેનું ઇંધણ, ચલ શૌચાલય, ચલ એસ.ટી.પી., સુરક્ષિત પીવાનું પાણી, તબીબી આરોગ્યસંભાળ, શિશુ સંભાળ કેન્દ્ર વગેરે જેવી તમામ આવશ્યક આધારીક સુવિધાઓ અને સગવડો સાથે જોગવાઈ કરવામાં આવશે. યોજનાનું કામ પૂર્ણ થયા પછી દૂર કરી શકાય તેવી કામચલાઉ રચનાઓના સ્વરૂપમાં આ આવાસ હોઈ શકે છે.

૧૫) યોજનાના સમર્થકે આ મંજૂરીપત્રની તારીખથી સાત દિવસની અંદર, યોજનાની આસપાસના પ્રદેશમાં વ્યાપક પ્રસાર ધરાવતા ઓછામાં ઓછા બે સ્થાનિક સમાચારપત્રોમાં, જેમાંથી એક સંબંધિત વિસ્તારની સ્થાનિક ભાષામાં હોવો જોઈએ, જાહેરાત પ્રસિદ્ધ કરવી રહેશે, જેમાં જાણ કરવામાં આવે કે યોજનાને પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવી છે અને મંજૂરીપત્રની નકલો રાજ્ય પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ/સમિતિ પાસે ઉપલબ્ધ છે તથા પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયની વેબસાઈટ પર પણ જોઈ શકાય છે, જે હટ્ટૂપ://એન્વફોર.એન.આઈ.સી.આઈ.એન છે

૧૬) નિર્ધારિત પર્યાવરણીય રક્ષણાત્મક ઉપાયોનો અમલ કરવા માટે લાયકાતપ્રાપ્ત કર્મચારીઓ સાથે અલગ પર્યાવરણ વ્યવસ્થાપન એકમની સ્થાપના કરવામાં આવશે.

૧૭) નિર્ધારિત શરતો તથા પર્યાવરણીય સુરક્ષા ઉપાયો અમલીકરણની સ્થિતિ અંગેનો અર્ધવાર્ષિક અહેવાલ આ મંત્રાલય/પ્રાદેશિક કચેરી/સી.પી.સી.બી./એસ.પી.સી.બી.ને રજૂ કરવામાં આવશે.

૧૮) બેંગલોર ખાતે સ્થિત પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયનું પ્રાદેશિક કાર્યાલય નિર્ધારિત શરતોના અમલીકરણની દેખરેખ રાખશે. પર્યાવરણીય અસર મૂલ્યાંકન અહેવાલ અને પર્યાવરણ વ્યવસ્થાપન યોજના સહિતના દસ્તાવેજોનો સંપૂર્ણ સમૂહ, તેમજ સમયાંતરે રજૂ કરવામાં આવેલી વધારાની માહિતી, દેખરેખ દરમિયાન તેમના ઉપયોગ માટે પ્રાદેશિક કાર્યાલયને મોકલવામાં આવશે.

૧૯) મુદ્દાવાર વિભાજન સાથે પર્યાવરણીય સંરક્ષણના ઉપાયો અમલમાં મૂકવા માટે

અલગ નાણાં ફાળવવામાં આવશે. આ ખર્ચને યોજનાના ખર્ચના ભાગરૂપે સમાવેશ કરવામાં આવશે.

૨૦) મંત્રાલય/ચંદીગઢ સ્થિત મંત્રાલયના પ્રાદેશિક કાર્યાલય/સી.પી.સી.બી./એસ.પી.સી.બી. ના વૈજ્ઞાનિકો/અધિકારીઓ, જે પર્યાવરણની સ્થિતિના પાલન પર નજર રાખવાના હશે, તેમને સંપૂર્ણ સહકાર આપવામાં આવશે."

૧૫૪. સૂચનામાં વધુમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે પર્યાવરણીય મંજૂરી વીજ ઉત્પાદન સંયંત્રનું સંચાલન શરૂ કરવા માટે પાંચ વર્ષની અવધિ સુધી માન્ય રહેશે અને પ્રસ્તાવિત યોજનામાં કોઈપણ પ્રકારનું વિચલન અથવા ફેરફાર થાય, જે મંજૂરી માટે પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલય સમક્ષ અગાઉથી જ રજૂ કરવામાં આવ્યો હોય, તો લાદવામાં આવેલી શરતોની પર્યાપ્તતા મૂલવવા તથા જો જરૂરી હોય તો વધારાના સંરક્ષણ ઉપાયો ઉમેરવા માટે પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયને નવો સંદર્ભ કરવો જોઈએ. આગળ એમ પણ દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે ઉપરોક્ત શરતો, અન્ય બાબતો સાથે, જળ અધિનિયમ, ૧૯૭૪, વાયુ અધિનિયમ, ૧૯૮૧ અને પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૬ તથા તે હેઠળના નિયમો, જોખમી કચરો (વ્યવસ્થાપન અને હેન્ડલિંગ) નિયમો, ૧૯૮૯ અને તેના નિયમો, જાહેર દાયિત્વ વીમા અધિનિયમ, ૧૯૯૧ તથા તેમાં થયેલા સુધારા હેઠળ અમલમાં રહેશે.

૧૫૫. એનપીસીઆઈએલએ કેકેએનપિપિ વિસ્તરણ એકમો ૫ અને ૬ (૨ x ૧૦૦૦એમડબ્લ્યુ) માટે પર્યાવરણીય મંજૂરી મેળવવા માટે તારીખ

૧૯.૧૧.૨૦૦૮ની વધુ એક અરજી રજૂ કરી. એમઓઈએફે તારીખ ૩૧.૧૨.૨૦૦૮ના તેના સંદેશ દ્વારા પર્યાવરણીય મંજૂરી આપી, જેમાં તારીખ ૨૩.૯.૨૦૦૮ની સૂચનામાં એકમો ૩ અને ૪ સંબંધે નિર્ધારિત કરાયેલ તમામ શરતોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો તથા નીચે મુજબની વધારાની શરતો પણ સામેલ કરવામાં આવી હતી:

૧. "પર્યાવરણ મંજૂરી, ગલ્ફ ઓફ મન્નાર બાયોસ્ફિયર રિઝર્વની નજીક હોવાના કારણે, જ્યાં લાગુ પડતું હોય ત્યાં વન્યજીવ સંબંધિત દૃષ્ટિકોણથી પૂર્વ મંજૂરી મેળવવાની શરતે અધિનસ્ત છે.

૨. પર્યાવરણીય મંજૂરી અપાઈ હોવાને કારણે અનિવાર્ય રીતે એવું તાત્પર્ય નીકળતું નથી કે પ્રકલ્પને વન્યજીવ મંજૂરી પણ અપાશે, અને વન્યજીવ મંજૂરી માટે તેમનો પ્રસ્તાવ સંબંધિત સત્તાવાળાઓ દ્વારા તેના ગુણદોષના આધારે વિચારવામાં આવી નિર્ણય લેવામાં આવશે. આ રીતે અપાયેલી પર્યાવરણીય મંજૂરીના આધારે, વન્યજીવ સંબંધિત મંજૂરી મળવાની અપેક્ષામાં, પ્રકલ્પમાં કરવામાં આવેલ રોકાણ, જો કંઈ કરવામાં આવ્યું હોય, તો તે સંપૂર્ણપણે પ્રકલ્પ પ્રસ્તાવકના ખર્ચ અને જોખમે રહેશે અને આ બાબતમાં પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલય કોઈપણ રીતે જવાબદાર રહેશે નહીં.

૩. પર્યાવરણ મંજૂરી આ પ્રોજેક્ટને લાગુ પડતા પ્રમાણમાં, ગોવા ફાઉન્ડેશન વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા બાબતે રિટ પિટિશન (સિવિલ) ક્રમાંક ૪૬૦ of ૨૦૦૪ માં ભારતની માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના અંતિમ આદેશને આધિન રહેશે.

૪. બાંધકામના તબક્કા દરમિયાન ચાલકો અને કરાર આધારિત કામદારો માટે પ્રાથમિક સારવાર અને સ્વચ્છતાની વ્યવસ્થાઓ કરવામાં આવશે.

૫. ગટરજળ શુદ્ધિકરણ સંચયત્રની વ્યવસ્થા કરવામાં આવશે અને નિર્ધારિત ધોરણોને અનુરૂપ શુદ્ધિકૃત ગટરજળનો ઉપયોગ હરિત પટ્ટો/વૃક્ષારોપણ ઊભું કરવા માટે કરવામાં આવશે.

૬. પ્રસ્તાવક નિર્ધારિત પર્યાવરણીય મંજૂરીની શરતોના પાલનની સ્થિતિ, જેમાં મોનિટર કરાયેલ આંકડાઓના પરિણામોનો પણ સમાવેશ થાય છે, પોતાની વેબસાઈટ પર અપલોડ કરશે અને સમયાંતરે તેનું નવનીકરણ કરશે. તે જ માહિતી એકસાથે એમ.ઓ.ઈ.એફ.ના પ્રાદેશિક કચેરીને, સંબંધિત સી.પી.સી.બી.ના ઝોનલ કચેરીને અને એસ.પી.સી.બી.ને મોકલવામાં આવશે. પ્રકલ્પ માટે દર્શાવાયેલા માપદંડીય પ્રદૂષક સ્તરો (સ્ટેક અને પર્યાવરણ સ્તરો)નું મોનિટરિંગ કરવામાં આવશે અને તેને જાહેર પ્રદર્શન માટે કંપનીના મુખ્ય દ્વાર નજીક અનુકૂળ સ્થળે પ્રદર્શિત કરવામાં આવશે.

૭. પ્રકલ્પ પ્રસ્તાવકે નિર્ધારિત પર્યાવરણીય મંજૂરીની શરતોના પાલનની સ્થિતિ અંગે, મોનિટર કરાયેલ માહિતીના પરિણામો સહિત, છ માસિક અહેવાલો પણ સંબંધિત એમ.ઓ.ઈ.એફ.ના પ્રાદેશિક કચેરીને, સંબંધિત સી.પી.સી.બી.ના ક્ષેત્રીય કચેરીને અને એસ.પી.સી.બી.ને રજૂ કરવા પડશે (હાર્ડ કોપીઓ તેમજ ઇ-મેલ દ્વારા બંને રીતે).

૮. મંજૂરીપત્રની એક નકલ પ્રસ્તાવક દ્વારા સંબંધિત પંચાયત, જિલ્લા

પરિષદ/મહાનગર પાલિકા, શહેરી સ્થાનિક સંસ્થા અને સ્થાનિક બિન-સરકારી સંસ્થા, જો કોઈ હોય, જેમની પાસેથી પ્રસ્તાવની પ્રક્રિયા દરમિયાન સૂચનો/પ્રતિનિધિત્વો, જો કોઈ હોય, પ્રાપ્ત થયા હોય તેમને મોકલવામાં આવશે. મંજૂરીપત્ર પ્રસ્તાવક દ્વારા કંપનીની વેબસાઈટ પર પણ મૂકવામાં આવશે.

૯. ૩૧મી માર્ચે પૂર્ણ થતા દરેક આર્થિક વર્ષ માટે ફોર્મ-વીમાં પર્યાવરણ નિવેદન, જે પ્રોજેક્ટ પ્રસ્તાવક દ્વારા સંબંધિત રાજ્ય પ્રદૂષણ નિયંત્રણ મંડળને પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) નિયમો, ૧૯૮૬ હેઠળ, અનુસંગિક સુધારાઓ સહિત, નિર્ધારિત મુજબ રજૂ કરવાનું ફરજિયાત છે, તે ઈ.સી.ની શરતોના પાલનની સ્થિતિ સાથે કંપનીની વેબસાઈટ પર પણ મૂકવામાં આવશે અને એમ.ઓ.ઈ.એફ.ના સંબંધિત પ્રાદેશિક કચેરીઓને ઈ-મેઈલ દ્વારા પણ મોકલવામાં આવશે.

આ સક્ષમ સત્તાધિકારીની મંજૂરીથી જારી કરવામાં આવે છે.

૧૫૬. ઈ.આઈ.એ. ૨૦૦૬ ની સૂચના મુજબ, યુનિટ ૩ થી ૬ માટે પર્યાવરણીય મંજૂરી માટે અરજી કરતા પહેલાં, યુનિટ ૩ થી ૬ માટે એક વ્યાપક ઈ.આઈ.એ. અભ્યાસ કરવામાં આવ્યો હતો, જેમાં યુનિટ ૧ અને ૨ ના પ્રભાવના પાસાનો સમાવેશ યુનિટ ૩ થી ૬ ના વધારાના પ્રભાવોની ગણતરી માટે આધારરેખા તરીકે કરવામાં આવ્યો હતો. સુરક્ષા, આજીવિકા, કિરણોત્સર્ગ વગેરે અંગે જનતાની ચિંતાઓનું નિવારણ ૨.૬.૨૦૦૭ ના રોજ યોજાયેલ યુનિટ ૩ થી ૬ સંબંધિત જાહેર સુનાવણી દરમિયાન કરવામાં આવ્યું હતું. જાહેર સુનાવણીમાં ઉઠાવવામાં આવેલા મુદ્દાઓ આ મુજબ હતાં:

૧. પાચી પરી ડેમમાંથી પાણીનો ઉપયોગ
 ૨. નિકાલના પાણીના તાપમાનનો સમુદ્રી જીવન પર પ્રભાવ
 ૩. કિરણોત્સર્જન
 ૪. ઘન કચરો અને ઇંધણ વ્યવસ્થાપન
 ૫. નજીકના ગામલોકોની કલ્યાણકારી પ્રવૃત્તિઓ
 ૬. એમ.ઓ.ઈ.એફ., આઈ.ઈ.એ. અને એ.ઈ.આર.બી.ના માર્ગદર્શકોનું પાલન
 ૭. પર્યાવરણીય અસર અને નિરીક્ષણ અને
 ૮. સ્થળ સ્થાન નિર્ધારણના માપદંડો.
૧૫૭. બેઠકમાં આ ચર્ચા કરવામાં આવી હતી કે સમુદ્રજળ ગ્રહણ રચના મુખ્ય સમુદ્ર સ્તર (એમએસએલ) થી ૧૦ મીટર ઊંડાણે અને દરિયાકાંઠાની રેખાથી દરિયાની બહાર ૧.૨ કિ.મી.ના અંતરે સ્થિત રહેશે. નિસ્સરણ બિંદુએ ઠંડકજળના તાપમાનનો તફાવત પર્યાવરણીય તાપમાનની સરખામણીએ ૭°સે. સુધી મર્યાદિત રહેશે. હાલની બે એકમો સહિત તમામ એકમોનું નિસ્સરણ દરિયાકાંઠા સાથે સમાંતર આવેલ એક સામાન્ય નિસ્સરણ નાળામાં છોડવામાં આવશે અને નાળાના બે અંતિમ છેડાઓ પરથી મુક્ત કરવામાં આવશે. નાળાની પૂર્વ અને પશ્ચિમ બાજુએ દ્વાર આપવામાં આવશે, જે વિવિધ ઋતુઓમાં સમુદ્રી પ્રવાહની દિશા મુજબ સંચાલિત કરવામાં આવશે. પ્રસ્તાવિત સ્થળે ભવિષ્યલક્ષી વિસ્તરણ યોજનાને ધ્યાનમાં રાખીને પ્રત્યેક ૧૦૦૦ મેગાવોટની તમામ એકમો માટે મોડેલિંગ કરવામાં આવ્યું હતું. અસર ક્ષેત્ર ૫ કિ.મી. દર્શાવવામાં આવ્યું હતું.

૧૫૮. પર્યાવરણીય મૂલ્યાંકન સમિતિ (ઈ.એ.સી.) એ ૦૨.૦૬.૨૦૦૭ના રોજ જાહેર બેઠક યોજ્યા પછી ફરી ૨૨.૮.૨૦૦૮ના રોજ બેઠક કરી અને યુનિટ ૩ અને ૪ માટે, તેઓએ સીઆરઝેડ મંજૂરી મેળવવાની શરતે, પર્યાવરણીય મંજૂરી માટે પોતાની ભલામણો કરી. અમે અગાઉથી જ દર્શાવ્યું છે કે ઈ.એ.સી.નો પ્રસ્તાવ યુનિટ ૩ અને ૪ બાબતે ૨૩.૮.૨૦૦૮ના રોજ એમ.ઓ.ઈ.એફ. દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવ્યો હતો. ત્યારબાદ યુનિટ ૫ અને ૬ માટે સક્ષમ સત્તાધિકારી પાસેથી વહીવટી મંજૂરી મેળવ્યા પછી, તે જ બાબત એન.પી.સી.આઈ.એલ. દ્વારા એમ.ઓ.ઈ.એફ.ને પણ અહેવાલરૂપે જણાવવામાં આવી હતી અને એમ.ઓ.ઈ.એફ.એ પોતાના પત્ર દ્વારા ૩૧.૧૨.૨૦૦૮ના રોજ યુનિટ ૫ અને ૬ માટે પણ મંજૂરી આપી હતી.

૧૫૯. તેથી, અપીલકર્તાઓ એ દલીલ કરી શકતા નથી કે ૧૯૯૪ અને ૨૦૦૬ ની સૂચનાઓ હેઠળ નિર્ધારિત પ્રક્રિયાનું પાલન કરવામાં આવ્યું નહોતું. અમારા મત મુજબ, કેએકેએનપીપીના વિસ્તરણ માટે, એટલે કે એકમો ૩ થી ૬ સ્થાપિત કરવા માટેની પર્યાવરણ અસર મૂલ્યાંકનમાં એકમો ૧ અને ૨ પર થતી પર્યાવરણ સંબંધિત અસરનો પણ સમાવેશ થતો હતો અને તમામ છ એકમોની સંચિત અસર નિશ્ચિતપણે ૨૩.૮.૨૦૦૮ અને ૩૧.૧૨.૨૦૦૮ ના રોજ પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલય દ્વારા આપવામાં આવેલી મંજૂરી માટેનો આધારભૂત ધોરણ બની હતી. સલામતી, જીવનનિર્વાહ, કિરણોત્સર્જન, સમુદ્રી જીવન પર અસર, પુનર્વસન, સમુદ્ર કિનારા પર અસર વગેરે અંગે જાહેર જનતાની ચિંતાઓનો પણ વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો અને તે અનુસરીને આવશ્યક મંજૂરી આપવામાં આવી હતી.

૧૬૦. સપ્ટેમ્બર ૨૦૦૮ અને ડિસેમ્બર ૨૦૦૯માં એમ.ઓ.ઈ.એફ. પાસેથી પર્યાવરણીય મંજૂરી પ્રાપ્ત કર્યા પછી, કે.કે.એન.પી.પી. ૩ થી ૬ માટે ઈ.આઈ.એ. અભ્યાસના અદ્યતનીકરણનું કામ એમ/એસ એન્જિનિયર્સ ઈન્ડિયા લિ. (ઈ.આઈ.એલ.), ગુડગાંવ (ભારત સરકારનું એક ઉપક્રમ) ને સોંપવામાં આવ્યું હતું. તદનુસાર, ઈ.આઈ.એલે પ્રસ્તાવિત સ્થળથી ૧૦ કિ.મી.ની ત્રિજ્યાની અંદર હવા, પાણી, જમીન, અવાજ, જૈવિક તથા સામાજિક-આર્થિક પાસાઓને લગતા યોજનાઓના વિસ્તરણ માટે સેન્ટ્રલ મરીન ફિશરીઝ રિસર્ચ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ (સી.એચ.એફ.આર.આઈ.) સાથે મળીને અભ્યાસ હાથ ધર્યો હતો. કે.કે.એન.પી.પી. ૩ થી ૬ ની રિએક્ટર પ્રણાલી, પર્યાવરણ ઉપરનો પ્રભાવ, હાલની પર્યાવરણીય સ્થિતિ, તેના અનુમાન અને પર્યાવરણીય વ્યવસ્થાપન યોજનાના વિષયમાં વિગતવાર અભ્યાસ હાથ ધરવામાં આવ્યો હતો અને તેનો અહેવાલ ઓગસ્ટ ૨૦૧૧માં રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો. અહેવાલમાં +૭૦ સે.સી.ડબલ્યુ. પાણીના કારણે સમુદ્રી પરિતંત્ર પર થતી પર્યાવરણીય અસરનું પણ વિશ્લેષણ કરવામાં આવ્યું હતું અને એવો નિષ્કર્ષ આપવામાં આવ્યો હતો કે તેની સમુદ્રી પરિતંત્ર પર કોઈ અસર થશે નહીં. કે.કે.એન.પી.પી. ખાતે વધારાના રિએક્ટર ૩ થી ૬ માટે, શીતલીકરણના હેતુસર દરિયાઈ પાણીના ઇન્ટેક તથા આઉટફોલ સુવિધાઓ સાથે, સી.આર.ઝેડ. મંજૂરી આપતી વખતે ઈ.આઈ.એ.નો ઈ.એ.સી. દ્વારા વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો. ૨૦૧૧ની સી.આર.ઝેડ. સૂચનામાં નિર્ધારિત પ્રક્રિયાનું પાલન કર્યા પછી, એમ.ઓ.ઈ.એફ. દ્વારા ૨૫.૦૭.૨૦૧૨ના રોજ

સી.આર.ઝેડ. મંજૂરી આપવામાં આવી હતી. ટી.એન.પી.સી.બીએ, જેમ અગાઉ દર્શાવવામાં આવ્યું છે તેમ, ૨૮.૦૮.૨૦૧૨ની કાર્યવાહી દ્વારા કામગીરી માટેની સંમતિ પણ આપી હતી, જેમાં સમુદ્રના પર્યાવરણીય તાપમાન કરતાં ૭૦ સે.નું કડક ધોરણ વધારાના રૂપે સામેલ કરવામાં આવ્યું હતું, જે શીતલીકરણના પાણી અને ઔદ્યોગિક પ્રવાહી કચરાના માધ્યમથી નીકળતા પ્રવાહી કચરાના નિકાલ માટે લાગુ પડે છે, અને તેમાં ડિસેલીનેશન પ્લાન્ટમાંથી નીકળતા પ્રવાહી કચરાના નિકાલ માટેની પરવાનગી પણ સામેલ કરવામાં આવી હતી.

ટકાઉ વિકાસ અને પર્યાવરણ તંત્ર પર અસર

૧૬૧. ભારત સરકારે, જેમ કે અગાઉથી જ જણાવવામાં આવ્યું છે, સામાન્ય જનતાના એક જૂથ દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલ વિવિધ મુદ્દાઓ અંગે સ્પષ્ટતા પૂરી પાડવા માટે તકનીકી, વૈજ્ઞાનિક, પર્યાવરણ વગેરે તમામ ક્ષેત્રોને આવરી લેતો પંદર સભ્યોનો નિષ્ણાતોનો સમૂહ રચ્યો હતો. આ સમૂહે આંદોલનકારીઓ સાથે પરસ્પર ચર્ચા થાય તે માટે પ્રયત્નો કર્યા હતા, પરંતુ તેમાં અત્યલ્પ સફળતા મળી હતી. સમૂહે પ્લાન્ટની સુરક્ષા-સલામતીની વિશેષતાઓ ઉપરાંત પર્યાવરણ અને સાગરીક જીવન પર તેની પર્યાવરણીય અસરો અંગે વિસ્તૃત ચર્ચા કરી હતી અને ડિસેમ્બર ૨૦૧૧માં ભારત સરકારને અહેવાલ રજૂ કર્યો હતો. તમિલનાડુ સરકારે પણ એ.ઈ.સી.ના ભૂતપૂર્વ અધ્યક્ષ પ્રો. આર. શ્રીનિવાસનની અધ્યક્ષતામાં તથા અન્ય ત્રણ નિષ્ણાતો સાથે સુરક્ષા-સલામતીની વિશેષતાઓની સમીક્ષા કરવા નિષ્ણાત સમિતિની નિમણૂક કરી હતી. પ્લાન્ટની સુરક્ષા અને સલામતી તેમજ સાગરીક

પર્યાવરણીય તંત્ર પર અસર, ઉચ્ચ સ્તરની રક્ષા, જમીન પર પ્રભાવ, કૃષિ, પશુધન, આહાર, વનસ્પતિ અને પ્રાણીસૃષ્ટિ પર પ્રભાવ, જીવમંડળ, પર્યાવરણીય મંજૂરી, સીઆરઝેડ મંજૂરી, તાજા પાણીનો પુરવઠો, ક્ષારમુક્તિકરણ પ્લાન્ટો, આકસ્મિક પરિસ્થિતિ માટેની તૈયારી વગેરે તમામ મુદ્દાઓ અંગે તમામ નિષ્ણાત સમિતિઓમાં એકમત રહેલું છે. લોકોના એક વર્ગ દ્વારા વ્યક્ત કરવામાં આવેલી શંકા-આશંકાઓ દૂર કરવા તથા તેની યોગ્યતા નિર્ધારિત કરવા માટે એન.પી.પી.ની હવા, પાણી, અવાજ, જમીન અને પર્યાવરણ ઉપરની અસર તેમજ જૈવિક, સાગરીક અને સામાજિક-આર્થિક પર્યાવરણ ઉપરની અસર અંગે વિવિધ પ્રસંગોએ વિગતવાર અભ્યાસો કરવામાં આવ્યા છે;

૧૬૨. પર્યાવરણીય પ્રદૂષણ અંગેની રોયલ કમિશને (યુ.કે.) તેના પ્રથમ અહેવાલમાં, ૪(૧૯૭૧) આ મુજબ જણાવ્યું હતું:

અમારા સમક્ષનો પ્રશ્ન એ છે કે જીવનમાનના વધતા ધોરણના લાભો અને તેના પરિણામે ભૌતિક પર્યાવરણના અવક્ષય તથા જીવનની ગુણવત્તામાં થતી ગિરાવટના ખર્ચ વચ્ચે સંતુલન કેવી રીતે સ્થાપિત કરવું. ભૂતકાળમાં હવા, પાણી અને જમીનને પ્રદૂષિત કરવાની ભયાવહતા સંપૂર્ણપણે માન્ય કરવામાં આવી ન હતી, પરંતુ હવે તેમાં કોઈ શંકા નથી કે આ અત્યંત ગંભીર ચિંતાનો વિષય છે.

૧૬૩. રોયલ કમિશને વર્ષ ૧૯૭૧માં તેમ કહ્યું હતું. ત્યારબાદના વર્ષ ૧૯૭૨માં, આંતરરાષ્ટ્રીય સમુદાયે સ્ટોકહોમ ખાતે માનવ પર્યાવરણ વિષયક સંયુક્ત રાષ્ટ્ર સંમેલન (સ્ટોકહોમ સંમેલન) બોલાવ્યું હતું, જેમાં ભારત હસ્તાક્ષરી છે.

૧૬૪. સ્ટોકહોમ પરિષદે માત્ર પર્યાવરણના સંરક્ષણની સમસ્યા પ્રત્યે માનવ અધિકાર આધારિત અભિગમને જ કેન્દ્રસ્થાને લાવ્યો નહોતો, પરંતુ વિકાસ અને પર્યાવરણ વચ્ચેના સંબંધને પણ માન્યતા આપી હતી, જેમાંથી "ટકાઉ વિકાસ" ની સંકલ્પનાનો ઉદ્ભવ થયો. પરિષદે નોંધ્યું કે મનુષ્ય આ પર્યાવરણનો એક તરફ સર્જિત તત્વ છે અને બીજી તરફ તેનો ઘડતરકાર પણ છે, પરંતુ વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકીમાં થયેલી ઝડપી પ્રગતિએ મનુષ્યને પોતાની આસપાસના પર્યાવરણમાં અગણિત રીતે અને પૂર્વદષ્ટાંતવિહિન પ્રમાણમાં ફેરફાર કરવાની પ્રબળ શક્તિ અર્પણ કરી છે. વિકાસના લાભો અને જીવનની ગુણવત્તા સુધારવાની તકનો જો ખોટી રીતે અથવા બેદરકારીપૂર્વક ઉપયોગ કરવામાં આવે, તો મનુષ્ય માનવજાતને અને પર્યાવરણને અગણ્ય હાનિ પહોંચાડી શકે. વર્તમાન અને ભાવિ પેઢીઓ માટે પર્યાવરણનું સંરક્ષણ કરવું અને તેમાં સુધારો કરવો તે લોકોની જવાબદારી હોવાનું પણ માન્ય કરવામાં આવ્યું. બાદમાં નૅરોબી પરિષદ અને ૧૯૮૨ ની ઘોષણાએ સ્ટોકહોમ પરિષદના સિદ્ધાંતોનું પુનઃસ્થાપન કર્યું અને પર્યાવરણના સંરક્ષણ તથા સુધારણા માટે વૈશ્વિક, પ્રાદેશિક અને રાષ્ટ્રીય સ્તરે પ્રયત્નોને વધુ સઘન બનાવવાની આવશ્યકતાને ઉજાગર કરી. સંયુક્ત રાષ્ટ્ર મહાસભાએ (યુ.એન.જી.એ.) ઓક્ટોબર ૧૯૮૨ માં "ધ વર્લ્ડ ચાર્ટર ફોર નેચર" સ્વીકાર્યો અને પર્યાવરણીય સંરક્ષણના સામાન્ય સિદ્ધાંતો, કાર્યયોજના અને અમલની યોજના નક્કી કરી, જેણે સંરક્ષણના સિદ્ધાંતોને વિશેષરૂપે પ્રતિપાદિત કર્યા. નવી દિલ્હીએ ૧૯૮૨ ની પર્યાવરણીય શિક્ષણ વિષયક દિલ્હી આંતરરાષ્ટ્રીય પરિષદનું યજમાનપદ સંભાળ્યું,

જ્યાં આંતરરાષ્ટ્રીય સમુદાયે પર્યાવરણ સંશોધન અને નિરીક્ષણ માટે વિશાળ કાર્યક્રમની માંગ કરી. પરિષદે સૂચવ્યું કે પર્યાવરણીય શિક્ષણનો પ્રારંભ બાળપણથી થવો જોઈએ અને તે ઔપચારિક તેમજ અનૌપચારિક બંને પ્રકારનું હોવું જોઈએ.

૧૬૫. સંયુક્ત રાષ્ટ્ર મહાસભાએ વર્ષ ૧૯૮૩માં ઠરાવ ૩૮/૧૬૧ દ્વારા સ્ટોકહોમ પરિષદ અને નૅરોબી પરિષદ તેમજ તે સમયે અમલમાં રહેલી અનેક અન્ય આંતરરાષ્ટ્રીય સંધિઓ અને મહાસભાના ઠરાવો પર આધારિત કાનૂની સિદ્ધાંતો સૂચવવા અને ભલામણ કરવા માટે "વિશ્વ પર્યાવરણ અને વિકાસ આયોગ"ની સ્થાપના કરવાની સૂચના આપી હતી. વિશ્વ આયોગે વર્ષ ૧૯૮૭માં તેનો અહેવાલ રજૂ કર્યો હતો, જેમાં દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે વિશ્વભરના રાજકારણીઓ, ઔદ્યોગિક નેતાઓ અને પર્યાવરણ સમૂહોએ "ટકાઉ વિકાસ"ને, અર્થાત્ વર્તમાનની જરૂરિયાતો એવી રીતે પૂર્ણ કરવી કે ભવિષ્યની પેઢીઓ પોતાની જરૂરિયાતો પૂર્ણ કરવાની ક્ષમતા સાથે કોઈ સમાધાન ન થાય, સ્વીકાર આપ્યો હતો. સંયુક્ત રાષ્ટ્રે વર્ષ ૧૯૮૩માં ઓઝોન સ્તરની સુરક્ષા માટે વિચેના ખાતે એક પરિષદ બોલાવી હતી, જેણે સ્ટ્રેટોસ્ફેરિક ઓઝોનના ક્ષયથી પર્યાવરણ અને જાહેર આરોગ્ય પર પડતા સંભવિત પ્રતિકૂળ પ્રભાવોથી રક્ષણ આપવા માટે વૈશ્વિક બહુપક્ષીય ઉપક્રમો માટે પાયો પુરો પાડ્યો હતો.

૧૬૬. સંયુક્ત રાષ્ટ્ર પર્યાવરણ કાર્યક્રમ (યુ.એન.ઈ.પી.) એ ઈ.સ. ૧૯૮૭ માં મોન્ટ્રિયલ ખાતે સંપૂર્ણાધિકારપ્રાપ્ત પ્રતિનિધિઓનું પરિષદ આહ્વાન કર્યું હતું, જેને મોન્ટ્રિયલ પ્રોટોકોલ, ૧૯૮૭ તરીકે ઓળખવામાં આવ્યું, જેમાં ઓઝોનને ક્ષીણ

કરતી ક્લોરોફ્લૂરો કાર્બન અને અન્ય રસાયણોના ઉપયોગને મર્યાદિત કરવા અને ઘટાડવાની આવશ્યકતા પર પ્રકાશ પાડવામાં આવ્યો હતો. ભારતે ઈ.સ. ૧૯૯૨ માં વિયેના કન્વેન્શન, ૧૯૮૫ તેમજ તે સંબંધિત મોન્ટ્રિયલ પ્રોટોકોલ, ૧૯૮૭ બંનેમાં અંગીકાર કર્યો છે.

૧૬૭. સ્ટોકહોમ પરિષદને અનુસરીને પર્યાવરણ સંરક્ષણ અને વિકાસ ક્ષેત્રે બીજી મહત્વપૂર્ણ સીમાચિહ્નરૂપ ઘટના “પર્યાવરણ અને વિકાસ અંગે સંયુક્ત રાષ્ટ્ર પરિષદ (યુએનસીઈડી), ૧૯૯૨ (રિયો શિખર સંમેલન)” હતી. આ પરિષદ ૧૯૯૨માં રિયો (બ્રાઝિલ) ખાતે યોજાઈ હતી, જેમાં પર્યાવરણ અને વિકાસની દ્વિગુણી સમસ્યાઓનો વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો. રિયો ઘોષણાપત્ર “ટકાઉ વિકાસ” માટે સામાન્ય બિન-બાધ્યકારી નિર્દેશો નિર્ધારિત કરે છે, અર્થાત્ “ટકાઉ વિકાસ સંબંધિત ચિંતાઓના કેન્દ્રસ્થાને રહેલા માનવોને પ્રકૃતિ સાથે સુમેળમાં આરોગ્યપ્રદ અને ઉત્પાદક જીવન જીવવાનો પોતાનો અધિકાર ઉપયોગમાં લેવો જોઈએ.” રિયો પરિષદે પેઢીથી પેઢી વચ્ચેની સમતાનો સિદ્ધાંત પણ ઉજાગર કર્યો હતો. પર્યાવરણના હાસને અટકાવવા માટે “સાવચેતીનો સિદ્ધાંત” તેમજ “પ્રદૂષક ચૂકવે”નો સિદ્ધાંત, અર્થાત્ “જાહેર હિતનો યોગ્ય વિચાર કરીને પ્રદૂષણનો ખર્ચ વહન કરવો” જેવા સિદ્ધાંતોને પણ વિશેષરૂપે પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યા હતા. આ પરિષદના પરિણામે હવામાન પરિવર્તન અંગેની એવી સંધિનું સમાપન થયું, જેમાં ગ્રીનહાઉસ વાયુઓના ઉત્સર્જનને નિયંત્રિત કરવાની આવશ્યકતાનું સામાન્ય સ્વીકાર કરવામાં આવ્યું હતું; ઉપરાંત વનસ્પતિ અને પ્રાણીસૃષ્ટિના સંરક્ષણને

લક્ષ્યમાં રાખતી જૈવ વિવિધતા અંગેની બીજી સંધિનું પણ સમાપન કરવામાં આવ્યું હતું. રિયો પરિષદે એજન્ડા ૨૧ પણ સ્વીકાર્યો હતો. તે એજન્ડાના વિભાગ ૨માં વાયુમંડળનું સંરક્ષણ, જમીન સંસાધનો, જંગલ વિનાશ, ટકાઉ કૃષિ અને ગ્રામ્ય વિકાસ, જૈવ વિવિધતાનું સંવર્ધન, મહાસાગરોનું સંરક્ષણ, મીઠાં પાણીનું સંરક્ષણ, ઝેરી રસાયણોના સંચાલન, જોખમી કચરાના સંચાલન, ઘન કચરાના સંચાલન અને કિરણોત્સર્ગી કચરાના સંચાલન જેવા વિષયોનો સમાવેશ થાય છે.

૧૬૮. વૈશ્વિક પર્યાવરણના સંરક્ષણ માટેની આંતરરાષ્ટ્રીય ચિંતા વ્યક્ત કરતું એક આંતરરાષ્ટ્રીય સાધન જલવાયુ પરિવર્તન સંબંધિત કન્વેન્શન (યુએનએફસીસીસી) ૧૯૯૨ હતું. આ કન્વેન્શનમાં વૈશ્વિક ઉષ્ણતા વધારવામાં ફાળો આપતી હોવાનું માનવામાં આવતી ગ્રીનહાઉસ વાયુઓની ઉત્સર્જન માત્રા ઘટાડવાની આવશ્યકતા પર ભાર મૂકવામાં આવ્યો હતો. વધુમાં, ૧૯૯૨નું જૈવવૈવિધ્ય કન્વેન્શન એવું હતું, જે પ્રાણીઓ, વનસ્પતિઓ અને સૂક્ષ્મજીવો તેમજ જિનેટિક વૈવિધ્ય અને પરિસ્થિતિતંત્ર, પાણી, જમીન અને હવા, જેમાં તેઓ વસે છે, તેમનું યોગ્ય રીતે સંરક્ષણ સુનિશ્ચિત કરવા પ્રયત્નશીલ હતું. તે દેશો પર પરિસ્થિતિતંત્રો, કુદરતી નિવાસસ્થાનોના સંરક્ષણને પ્રોત્સાહન આપવાની તથા કુદરતી પરિસરમાં પ્રજાતિઓની ટકાઉ વસ્તી જળવાઈ રહે તે માટેની ફરજ મૂકે છે. રિયો સમિટના અનુસંધાનમાં, રિયોની પૃથ્વી સમિટની પ્રગતિની સમીક્ષા કરવા માટે જૂન ૧૯૯૭માં ન્યુ યોર્ક ખાતે યુએનજીએનું એક વિશેષ સત્ર મળ્યું, જેને "અર્થ સમિટ+૫" તરીકે ઓળખવામાં આવ્યું હતું, અને જેમાં "એજન્ડા ૨૧ના વધુ અમલીકરણ માટેનો

કાર્યક્રમ" શીર્ષક ધરાવતો એક વ્યાપક દસ્તાવેજ સ્વીકારવામાં આવ્યો હતો. આ પરિષદે નોંધ્યું હતું કે રિયો પરિષદ પછીથી, ખાસ કરીને ગ્રીનહાઉસ વાયુઓ, ઝેરી પદાર્થો અને કચરાના વધતા જથ્થા સ્વરૂપે પ્રદૂષક ઉત્સર્જનના સ્તરોમાં વૃદ્ધિ સાથે, તેમજ કાર્યકારી સ્તરો પર, જેમાં સૌથી નીચલા વહીવટી સ્તરોનો પણ સમાવેશ થાય છે, વૈશ્વિક પર્યાવરણ સતત બગડતું રહ્યું છે.

૧૬૯. સંયુક્ત રાષ્ટ્રનું મિલેનિયમ ઘોષણાપત્ર, ૨૦૦૦ એ વ્યક્ત કર્યું હતું કે "ટકાઉ વિકાસ" ના સિદ્ધાંતના આધારે તમામ જીવિત પ્રજાતિઓ અને પ્રાકૃતિક સંસાધનોના સંચાલનમાં વિવેક દર્શાવવો આવશ્યક છે અને ત્યારે જ પ્રકૃતિ દ્વારા આપણને પ્રાપ્ત થયેલી અપરિમેય સંપત્તિ ભવિષ્યની પેઢીઓ માટે જાળવી રાખી શકાય. વધુમાં એવું જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું કે આપણા ભાવિ કલ્યાણ તથા અમારી અનુગામી પેઢીઓના હિતમાં ઉત્પાદન અને ઉપભોગની વર્તમાન અ-ટકાઉ પદ્ધતિમાં ફેરફાર કરવો આવશ્યક છે.

૧૭૦. રિયો ઘોષણાપત્ર અને એજન્ડા ૨૧ ને અનુસરીને સંયુક્ત રાષ્ટ્ર મહાસભા (યુએનજીએ) એ, રિયો પરિષદમાં જે બાબતો પર સંમતિ સાધવામાં આવી હતી તેના સ્થાનિક, રાષ્ટ્રીય, પ્રાદેશિક અને આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે અસરકારક અમલીકરણની ખાતરી કરવા, રિયો સમિટના અનુસરણની ખાતરી કરવા, આંતરસરકારી નિર્ણયક્ષમતા પ્રેરિત કરવા માટે પૂરતા આંતરરાષ્ટ્રીય, વૈજ્ઞાનિક અને તકનીકી સહકારને વધારવા તથા એજન્ડા ૨૧ અંગે અને રાષ્ટ્રીય, પ્રાદેશિક તથા વૈશ્વિક સ્તરે નિયમિત અને અસરકારક અહેવાલીકરણની ખાતરી કરવા માટે, સંયુક્ત

રાષ્ટ્ર આર્થિક અને સામાજિક પરિષદ હેઠળ સ્થાયી વિકાસ અંગેનું એક આયોગ રચ્યું હતું.

૧૭૧. ફેબ્રુઆરી ૨૦૦૨ માં નવી દિલ્હીમાં યોજાયેલ દિલ્હી સસ્ટેનેબલ ડેવલપમેન્ટ સમિટ (ડીએસડીએસ) એ જોહાન્સબર્ગમાં યોજનાર સસ્ટેનેબલ ડેવલપમેન્ટ અંગેની વર્લ્ડ સમિટમાં વિચારણા માટે ભલામણો કરવાની દ્રષ્ટિએ, સસ્ટેનેબલ ડેવલપમેન્ટની સંકલ્પનાના ગતિશીલ પાસાઓનું પરીક્ષણ અને વિશદ વર્ણન કર્યું હતું. દિલ્હી સમિટે સસ્ટેનેબલ ડેવલપમેન્ટ હાંસલ કરવા માટે ગરીબી નિવારણને સર્વોપરી ચિંતાના વિષય તરીકે કેન્દ્રસ્થાને રાખવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો.

૧૭૨. ટકાઉ વિકાસ અંગેનો વિશ્વ શિખર સંમેલન (જોહાનિસબર્ગ શિખર સંમેલન) ૨૦૦૨, ટકાઉ વિકાસ આયોગના આશ્રય હેઠળ યોજાયો હતો અને તેણે રિયો સિદ્ધાંતો તથા એજન્ડા ૨૧ના વધુ અમલીકરણ માટે વિવિધ પગલાંની ભલામણ કરી હતી. આ શિખર સંમેલને માન્ય રાખ્યું હતું કે ગરીબીમાં ઘટાડો કરવો એ વિશ્વ સમક્ષ ઉભો રહેલો સર્વોચ્ચ વૈશ્વિક પડકાર છે, જેના માટે ગરીબીના ઉન્મૂલન અને વિવિધ વિકાસશીલ દેશોમાં સામાજિક તથા માનવીય વિકાસને પ્રોત્સાહન આપવા વિશ્વ એકતા નિધિની સ્થાપના કરવી આવશ્યક હતી. વધુમાં, પરિષદે એ પણ નોંધ્યું હતું કે સમુદ્રો, સાગરો, ટાપુઓ અને તટીય વિસ્તારો પૃથ્વીના પરિતંત્રનો એકીકૃત અને અનિવાર્ય ઘટક બને છે અને વૈશ્વિક ખાદ્ય સુરક્ષા તેમજ આર્થિક સમૃદ્ધિના જતન અને અનેક રાષ્ટ્રીય અર્થતંત્રોના કલ્યાણ માટે, ખાસ કરીને વિકાસશીલ દેશોના સંદર્ભમાં, અતિ મહત્વપૂર્ણ છે; તેથી સમુદ્રોના ટકાઉ વિકાસને સુનિશ્ચિત કરવો

આવશ્યક છે.

૧૭૩. ટકાઉ વિકાસ વિષયક સંયુક્ત રાષ્ટ્ર પરિષદ, રિયો +૨૦, જૂન ૨૦૧૨માં રિયો ડી જેનેરો ખાતે યોજાઈ હતી, જેણે ઊર્જા, ખાદ્ય સુરક્ષા, મહાસાગરો, શહેરો વગેરે સહિતના અનેક વિષયક ક્ષેત્રોમાં ભાવિ દ્રષ્ટિપૂર્ણ નિર્ણયો પણ લીધા હતા. પરિષદે ટકાઉ વિકાસ, ગરીબી ઉન્મૂલન અને ટકાઉ વિકાસ માટેના સંસ્થાકીય માળખાના પરિપ્રેક્ષ્યમાં હરિત અર્થવ્યવસ્થા તરફ પણ પોતાનું ધ્યાન કેન્દ્રિત કર્યું હતું.

૧૭૪. અમે તથ્યોના આધારે અગાઉથી જ નિષ્કર્ષે પહોંચ્યા છીએ કે કે.કે.એન.પી.પી.ની સ્થાપના ટકાઉ વિકાસની કસોટી પર કરવામા આવી છે અને તેને કાર્યક્ષમ બનાવવામાં આવ્યું છે તથા રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય પર્યાવરણીય સિદ્ધાંતોનું અનુસરણ કરીને પર્યાવરણીય પ્રણાલી પર પડતા તેના પ્રભાવની યોગ્ય કાળજી લેવામાં આવી છે.

જનહિત અને માનવ અધિકારો

૧૭૫. અમારે આ પ્રશ્નનો નિવેડો કરવો છે કે એન.પી.પી.ની સ્થાપના કરવાથી કુડનકુલમમાં તથા તેની આસપાસ વસવાટ કરતા વ્યક્તિઓને અનુરોધે ૨૧ હેઠળ ખાતરી આપવામાં આવેલ જીવનના અધિકારનો ભંગ થશે કે એન.પી.પી.ની સ્થાપના દ્વારા વિશાળ અર્થમાં જીવનના અધિકારનું જ સંવર્ધન થશે. કે.કે.એન.પી.પી.ના એકમો ૧ થી ૬ની સ્થાપનાથી પ્રાપ્ત થનારા લાભોને જીવન અને સંપત્તિના અધિકાર તથા સમુદ્રી જીવસૃષ્ટિ સહિત પર્યાવરણના સંરક્ષણ સાથે

સંતુલિત કરતાં અમારે સમતોલ અભિગમ અપનાવવો પડે, કારણ કે આપણા દેશના આર્થિક વિકાસ માટે, ગરીબી ઘટાડવા, રોજગાર સર્જવા વગેરે માટે પરમાણુ ઊર્જાનું ઉત્પાદન અતિમહત્વનું છે. આ પ્રકારના પ્રકલ્પની સ્થાપના કરતી વખતે, સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળ ખાતરી આપવામાં આવેલ જીવનના અધિકારના નાના પ્રમાણના ભંગને બદલે, અમારે વિશાળ જનહિતનો સર્વાંગી દષ્ટિકોણ રાખવો આવશ્યક છે.

૧૭૬. પરમાણુ સંચંત્ર સ્થાપિત કરતી વખતે ઉજાગર થયેલી સમસ્યાઓ માત્ર આ રાષ્ટ્ર માટે અનન્ય નથી, કારણ કે અન્ય દેશો પણ તેવી પરિસ્થિતિઓનો સામનો કરી રહ્યા છે. આર. વિ. ઇન્સ્પેક્ટોરેટ ઓફ પોલ્યુશન, એક્સ પી ગ્રીનપીસ લિ. (૧૯૯૪) ઓલ ઇંગ્લેન્ડ રિપોર્ટ્સ ૩૨૧ માં, ઇંગ્લેન્ડની અપીલ અદાલતને હર મેજેસ્ટીઝ ઇન્સ્પેક્ટોરેટ ઓફ પોલ્યુશન (એચ.એમ.આઈ.પી.) અને મિનિસ્ટ્રી ઓફ એગ્રીકલ્ચર, ફિશરીઝ એન્ડ ફૂડ (એમ.એ.એફ.એફ.) દ્વારા સેલાફીલ્ડ ખાતે નવા થર્મલ ઓક્સાઇડ રીપ્રોસેસિંગ પ્લાન્ટ થોર્પના પરીક્ષણની મંજૂરી આપવા માટે લેવાયેલા નિર્ણયની યોગ્યતાની તપાસ કરવાની તક મળી હતી. એચ.એમ.આઈ.પી. અને એમ.એ.એફ.એફ. એ આ નિષ્કર્ષે પહોંચ્યા હતા કે થોર્પમાંથી થતા ઉત્સર્જનોનો વિકિરણાત્મક પ્રભાવ અત્યંત અલ્પ રહેશે, અને આ દલીલ અદાલતે સ્વીકારી હતી. આર. વિ. ધ સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ ફોર ધ એન્વાયરમેન્ટ, એક્સ પી ગ્રીનપીસ લિ. (૧૯૯૪) ૪ ઓલ ઇંગ્લેન્ડ રિપોર્ટ્સ ૩૫૨ માં, ગ્રીનપીસ અને લેન્કશાયર કાઉન્ટી કાઉન્સિલે થોર્પમાંથી કિરણોત્સર્જક કચરાના નિકાલ માટે અધિકૃતતા આપવા

અંગેના નિર્ણયને રદ કરવાની માંગણી કરી હતી. સર્વાંગી રીતે, પોટ્સ જે. એ નિષ્કર્ષ આપ્યો કે મંત્રીએ પ્રથમ જોખમની સ્વીકાર્યતા સાથે સંબંધિત માનવીય મુદ્દાઓ પર વિચાર કરીને અને ત્યારબાદ યુક્તિસંગતતાના વિશાળ પ્રશ્નની તપાસ કરીને યોગ્ય રીતે કાર્ય કર્યું હતું, જાણે કે તે મુદ્દાઓ સંબંધિત હતા, ભલે મંત્રીનો (ભૂલથી) એવો વિશ્વાસ હતો કે તે સંબંધિત નહોતા; હકીકતમાં, તેમણે લાભો અને ગેરલાભોનું તોલમાપ કર્યું હતું અને સંતુલન યુક્તિસંગતતાની તરફેણમાં આવે છે એવો નિષ્કર્ષ પર પહોંચવા માટે તેઓ હકદાર હતા. આર. વિ. સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ ફોર એન્વાયરમેન્ટ, ફૂડ એન્ડ રૂરલ અફેર્સ, એક્સ પી ફ્રેન્ડ્સ ઓન ધ અર્થ લિ. (૨૦૦૨) એન્વાયરમેન્ટલ લો રિવ્યૂ ૨૪ માં, ઇંગ્લેન્ડની અપીલ અદાલતે ઓક્ટોબર ૨૦૦૧ માં બ્રિટિશ ન્યુકિલયર ફ્યુઅલ્સ લિમિટેડ (બી.એન.એફ.એલ.) દ્વારા સેલાફીલ્ડ ખાતે મિશ્ર ઓક્સાઇડ ઇંધણ (એમ.ઓ.એક્સ.) બનાવવાની પ્રસ્તાવિત પ્રક્રિયા સંબંધિત મૂળભૂત નિર્ણય પર યુક્તિસંગતતાના સિદ્ધાંતના લાગુ પડવાનો વિચાર કરવાનો હતો. સરકારનું વલણ એવું હતું કે “આર્થિક લાભો” “અત્યંત અલ્પ વિકિરણાત્મક ગેરલાભોને” યુક્તિસંગત ઠેરવવા માટે પૂરતા હતા, જે એમ.ઓ.એક્સ.ના ઉત્પાદનથી ઊભા થવાના હતા. અપીલ અદાલતે સરકારનું વલણ સ્વીકાર્યું હતું. માર્શિયોરી વિ. એન્વાયરમેન્ટ એજન્સી (૨૦૦૨) ઇડબ્લ્યુસીએ સિવિલ ૩ માં, અપીલ અદાલતે એટોમિક વેપન્સ એસ્ટેબ્લિશમેન્ટ (એ.ડબ્લ્યુ.ઈ.) માંથી પ્રવાહી કચરાના નિકાલ માટે પર્યાવરણ એજન્સીએ આપેલી અધિકૃતતાની માન્યતાની તપાસ એ આધારે કરી હતી કે પરમાણુ હથિયારોના

ઉપયોગ સામે માનવતાવાદી અને આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદાકીય વાંધાઓને ધ્યાનમાં લેતા તેને યુક્તિસંગત ઠેરવી શકાય નહીં. પર્યાવરણ એજન્સીએ એ વલણ લીધું હતું કે સરકારની રક્ષણ નીતિના પ્રકાશમાં એ.ડબ્લ્યુ.ઈ. ખાતે પરમાણુ હથિયારોનું ડિઝાઇન કરવું, નિર્માણ કરવું, જાળવી રાખવું અને વિઘટન કરવું યુક્તિસંગત હતું. અપીલ અદાલતે એવો સૂચન નામંજૂર કર્યો કે રાષ્ટ્રીય પરમાણુ નિવારક જેવા મુદ્દાઓ અંગે સરકારના નિર્ણયોનું ગુણદોષના આધાર પર અદાલતો દ્વારા પુનરાવલોકન થવું જોઈએ. તેમ છતાં, આર. (ગ્રીનપીસ લિ.) વિ. સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ ફોર ટ્રેડ એન્ડ ઇન્ડસ્ટ્રી (૨૦૦૭) એન્વાયરમેન્ટલ લો રિપોર્ટ્સ ૨૯ માં, સલિવન જે. એ પર્યાવરણ સંબંધિત બાબતોમાં ‘નિર્ણય પ્રક્રિયામાં જાહેર સહભાગિતા અને ન્યાય સુધી પહોંચ’ના મહત્વને ઉજાગર કર્યું હતું અને ઠરાવ્યું હતું કે સરકાર ઉપર તેણે પૂર્ણતમ જાહેર પરામર્શ કરવાનો જે વચન આપ્યું હતું તેને માન આપવાની ફરજ હતી; અને ભલે તેવું કોઈ વચન આપવામાં આવ્યું ન હોત, તો પણ સંયુક્ત રાષ્ટ્ર યુરોપ આર્થિક આયોગ (યુ.એન.ઈ.સી.ઈ.) હેઠળ સરકાર દ્વારા સ્વીકારવામાં આવેલી જાહેર સહભાગિતાની તકો પ્રદાન કરવાની બાધ્યતાઓ સાથે તેનાથી ઓછી કોઈ બાબત કેવી રીતે સુસંગત રહી શકે તે જોવું મુશ્કેલ હતું. એસ. વી. ફ્રાન્સ ડિપાર્ટમેન્ટ (૧૯૯૧) માં, યુરોપિયન કમિશન ઓફ હ્યુમન રાઈટ્સે નિષ્કર્ષ આપ્યો હતો કે અવાજ, રાત્રિના સમયનું વીજ સંચયનું પ્રકાશન, પરમાણુ જોખમ અને સૂક્ષ્મ આબોહવામાં થતા ફેરફારો અરજદારના ખાનગી જીવનમાં હસ્તક્ષેપ કરતા હોવા છતાં, તેમનું સમુદાયના સામાન્ય હિતો સાથે તોલમાપ થવું આવશ્યક હતું.

૧૭૭. યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સની સર્વોચ્ચ અદાલતે મેટ્રોપોલિટન એડિસન કો. વિ./એસ. પીપલ અગેન્સ્ટ ન્યુકિલયર એનર્જી [૪૬૦ યુએસ ૭૬૬ (૧૯૮૩)] માં, અન્ય રિએક્ટરને અસર કરનાર અકસ્માત પછી થી માઈલ આઈલેન્ડ ખાતે બીજા રિએક્ટરને ફરી શરૂ કરવાની પૃષ્ઠભૂમિમાં, પરમાણુ અકસ્માતના અનુમાનિત જોખમમાંથી સીધું ઉદ્ભવતું માનસિક આરોગ્યને નુકસાન, નેશનલ એન્વાયરન્મેન્ટલ પોલિસી એક્ટ હેઠળ પર્યાવરણીય અસર મૂલ્યાંકનના વ્યાપમાં આવે છે કે કેમ તે નક્કી કરવા વિચારણા કરી હતી. અદાલતે પરમાણુ અકસ્માતના અનુમાનિત જોખમને "આધુનિક જીવનનું વ્યાપક તત્વ" ગણ્યું અને એવો ઠરાવ કર્યો કે આપું જોખમ ભૌતિક પર્યાવરણ પર થતી અસર નથી. અલ્બર્ટા વાઈલ્ડરનેસ એસોસિએશન વિ./એસ. એક્સપ્રેસ પાઈપલાઈન્સ લિ. ૧૩૭ ડીએલઆર (૪) ૧૭૭ માં, કેનેડિયન અદાલતે એવો ઠરાવ કર્યો હતો કે કોઈ પ્રકલ્પની સંભવિત ભાવિ અસરો અંગેની માહિતી ક્યારેય સંપૂર્ણ હોઈ શકતી નથી અથવા તમામ સંભવિત ભાવિ પરિણામોને બહાર કરી શકતી નથી. આ સિદ્ધાંતને કેનેડાની ફેડરલ કોર્ટ ઓફ અપીલે ઇન્વરઝ્યુરોન ડિસ્ટ્રિક્ટ રેટપેયર્સ' એસ્ન વિ./એસ. કેનેડા (મિનિસ્ટર ઓફ ધ એન્વાયરન્મેન્ટ) ૨૦૦૧ એફસીએ ૨૦૩ માં, વપરાયેલ પરમાણુ ઇંધણ માટેની ડ્રાય સ્ટોરેજ સુવિધા સંબંધિત કેસમાં, સમર્થન આપ્યું છે.

૧૭૮. લોકોના કેટલાક વર્ગો દ્વારા કેએકેએનપીફી એકમો ૧ અને ૨માંથી વિકિરણના સંભવિત પ્રભાવ અંગે ઘણો હોબાળો મચાવવામાં આવ્યો છે, જે મુદ્દાનો વિચાર એઈઆરબી, એનપીસીઆઈએલ, એમઓઈએફ અને એકમોમાંથી ઉત્પન્ન

થતા વિકિરણના માનવો પર જ નહીં પરંતુ પર્યાવરણ પર પણ પડતા પ્રભાવ અને અસરોની તપાસ કરવા રચાયેલ તમામ નિષ્ણાત સમિતિઓ દ્વારા કરવામાં આવ્યો છે. નિષ્ણાત સમિતિઓનો સર્વસંમતિનો મત છે કે કેએકેએનપીફીના સંચાલનને કારણે વિકિરણથી કોઈ હાનિકારક અસર થશે નહીં અને પૂરતા સુરક્ષા ઉપાયો અગાઉથી જ લેવામાં આવ્યા છે. આપણે એ ભૂલી શકતા નથી કે કિરણોત્સર્ગી પદાર્થોના અનેક ઉપયોગોમાં વિકિરણના ઘણા સંભાવિત ક્ષેત્રો દર્શાય છે. કિરણોત્સર્ગી પદાર્થોનો ઉપયોગ હોસ્પિટલોમાં, શસ્ત્રક્રિયાઓમાં વગેરેમાં થાય છે. મોબાઈલ ફોનનો ઉપયોગ, ભલે અલ્પ પ્રમાણમાં હોય, તોય વિકિરણ પેદા કરે છે. દૂરસંચાર વિભાગની "મોબાઈલ કોમ્યુનિકેશન – રેડિયો વેવ એન્ડ સેફ્ટી" નામની ઓક્ટોબર ૨૦૧૨માં પ્રકાશિત અહેવાલમાં એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે મોબાઈલ ટાવરમાંથી થતા વિકિરણની સરખામણીએ મોબાઈલ ફોન પરથી કરાયેલી કોલના કિસ્સામાં માનવ શરીર વધુ વિદ્યુતચુંબકીય ક્ષેત્રના વિકિરણને અવગત થાય છે.

૧૭૯. તેથી, અમારે અમારી રાષ્ટ્રીય પરમાણુ નીતિના માપદંડ પર “આર્થિક વૈજ્ઞાનિક લાભો” અને “લઘુ કિરણોત્સર્ગી અનિષ્ટતાઓ” વચ્ચે સંતુલન સ્થાપવું પડે છે. આર્થિક લાભ, જે વિશે અમે અગાઉ જ સૂચિત કર્યું છે, તેને વિશાળ પરિપ્રેક્ષ્યમાં જોવાનું રહે છે, જે માત્ર આપણા આર્થિક વિકાસમાં વૃદ્ધિ કરતું નથી પરંતુ ગરીબી હળવી કરે છે અને વધુ રોજગાર પણ ઊભો કરે છે. કુડનકુલમ ખાતે એન.પી.પી. સ્થાપિત કરતી વખતે, એન.પી.સી.આઈ.એલ.એ ટકાઉ વિકાસ, નિગમિત સામાજિક જવાબદારી, સાવચેતીનો સિદ્ધાંત, આંતર-પેઢી અને પેઢી-

અંતર સમાનતા વગેરે જેવા પર્યાવરણીય સિદ્ધાંતોનું પાલન કર્યું છે, જેથી લોકોના કલ્યાણ માટે અને દેશના આર્થિક વિકાસ માટે પરમાણુ ઊર્જાના વિકાસ, નિયંત્રણ અને ઉપયોગ બાબતે અમારી રાષ્ટ્રીય નીતિ અમલમાં મૂકી શકાય. સમુદાયના વિશાળ જાહેર હિતને, અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળ ખાતરી આપવામાં આવેલ માનવ અધિકારો તથા જીવનના અધિકારના ઉદ્ધંધન અંગે વ્યક્તિગત આશંકા ઉપર પ્રાધાન્ય મળવું જોઈએ.

૧૮૦. લોકોના કલ્યાણ માટે પરમાણુ ઊર્જાના વિકાસ, નિયંત્રણ અને ઉપયોગ માટે કરોડો કરોડો રૂપિયાનું જાહેર નાણું પહેલેથી જ ખર્ચવામાં આવ્યું છે અને તેથી, આપણા જીવનમાં આવા "નાના અસુવિધાઓ", "નાના કિરણોત્સર્ગજન્ય અહિતો" અને "નાના પર્યાવરણીય અહિતો" સહન કરવા પડે, કારણ કે કેએકેએનપીપીમાંથી આપણને પ્રાપ્ત થતા લાભો અત્યંત વિશાળ છે, કારણ કે પરમાણુ ઊર્જા ભારતના ઊર્જા-મિશ્રણમાં એક મહત્વપૂર્ણ ઘટક તરીકે યથાવત્ છે, જે કોલસા, ગેસ, તેલ વગેરે જેવા જીવાશ્મ ઇંધણોના નોંધપાત્ર હિસ્સાને બદલવા સક્ષમ છે.

૧૮૧. કુડનકુલમ ખાતે કે.કે.એન.પી.પી.ની સ્થાપના કરવાની આવશ્યકતા અંગે આ ચુકાદાના અગાઉના ભાગમાં વિસ્તૃત ચર્ચા કરવામાં આવી ચૂકી હોવાથી તેની પુનરાવર્તન કરવામાં આવતું નથી. તેથી, કુડનકુલમ ખાતે કે.કે.એન.પી.પી. સ્થાપિત કરવાની ચુકિતસંગતતા પ્રમાણિત થઈ ચૂકી છે અને તમામ સલામતી તથા સુરક્ષા સંબંધિત પગલાં પહેલેથી જ લેવામાં આવી ચૂક્યાં છે, તેમજ તમામ વૈધાનિક સત્તાધિકારીઓ પાસેથી જરૂરી પરવાનગીઓ અને મંજૂરીઓ પ્રાપ્ત કરવામાં આવી ચૂકી

છે. જનતાના કેટલાક વર્ગો દ્વારા એવી આશંકા વ્યક્ત કરવામાં આવી છે કે જો એકમોને કાર્યાન્વિત કરવામાં આવશે અથવા સંચાલનમાં મૂકવામાં આવશે, તો તેના દૂરગામી પરિણામો વર્તમાન પેઢી પર જ નહીં પરંતુ ભવિષ્યની પેઢી પર પણ પડી શકે, કારણ કે એકમોના સંભવિત કિરણોત્સર્જી પ્રભાવોથી ગંભીર અસર થઈ શકે; અમારી દૃષ્ટિએ આ આશંકાને કોઈ આધાર નથી. તેમનામાંથી થોડાએ એવી આશંકા પણ વ્યક્ત કરી હતી કે શ્રી માર્લ્સ આઈલેન્ડ, ચર્નોબિલ, યુનિયન કાર્બાઈડ અને કુકુશિમા વગેરેમાં બનેલા અકસ્માતો જેવી ઘટના ફરી બની શકે. તથાપિ, આશંકા વાજબી હોઈ શકે તેમ છતાં, તે યોજનાની યુક્તિસંગતતાને અતિક્રમિત કરી શકતી નથી. આ પૃથ્વી પર કોઈપણ વ્યક્તિ ભવિષ્યમાં શું બનશે તેની આગાહી કરી શકતી નથી અને મોટા પ્રમાણમાં અમારે તેને ભાગ્ય પર છોડવું પડે છે. પરંતુ એક વખત યુક્તિસંગતતાની કસોટી સંતોષાય જાય, ત્યારે આશંકાની કસોટી નિષ્ફળ જ જવાની હોય છે. આશંકા એવી વસ્તુ છે જેને અમે ચિંતા અથવા ભય સાથે પૂર્વાનુમાનરૂપે અનુભવીએ છીએ, અર્થાત્ ભયજનક પૂર્વઅપેક્ષા, જે વ્યક્તિગત રીતે બદલાઈ શકે છે.

૧૮૨. તમામ સુરક્ષા ધોરણો, નિયમો અને વિનિયમોનું પાલન કરીને સ્થાપિત કરવામાં આવેલ પરમાણુ પ્લાન્ટ દ્વારા વીજઉત્પાદન લોકોના કલ્યાણ અને દેશના આર્થિક વિકાસ માટે છે, અને એ જ પરમાણુ ઊર્જા અધિનિયમનો વિષય તથા હેતુ છે. ભારતના ઊર્જા-મિશ્રણમાં પરમાણુ ઊર્જા એક મહત્વપૂર્ણ ઘટક તરીકે સ્થાન ધરાવે છે, જેથી આર્થિક વિકાસ જળવાઈ રહે અને પ્રાકૃતિક તથા ગૃહઉપયોગ માટે

ભવિષ્યમાં કોલસા, તેલ, ગેસ વગેરે જેવા જીવાશ્મ ઇંધણના નોંધપાત્ર હિસ્સાનું સ્થાન લઈ શકાય. વિજળી આધુનિક જીવનનું હૃદય અને આત્મા છે; અને એવું જીવન માત્ર ધનિક અને પ્રતિષ્ઠિત લોકો માટે જ નહીં પરંતુ ગરીબ અને પીડિત વર્ગો માટે પણ છે. તેમને પણ જીવનનિર્વાહના પૂરતા સાધનો અને રોજગારની તકો મળવી જોઈએ, જેના માટે જાહેર તેમજ ખાનગી ક્ષેત્રમાં ઉદ્યોગો અને વ્યાપારી ઉપક્રમો સ્થાપવા તેમજ વિદેશી મૂડીરોકાણને આમંત્રિત કરવાની જરૂર છે. તેમના સ્થાપન અને કાર્યસંચાલન માટે તેમજ ગૃહઉપયોગ માટે વીજઉત્પાદન અત્યંત મહત્વનું છે. પરંપરાગત સાધનો દ્વારા, જેમ કે જલવિદ્યુત, તાપવીજ પ્રકલ્પ, કોલસા વગેરે દ્વારા થતું વીજઉત્પાદન, પરમાણુ પ્લાન્ટ દ્વારા થનારા વીજઉત્પાદનનું અસરકારક વિકલ્પ નથી. વિકસિત દેશોથી ભિન્ન, ભારતમાં વિશાળ જનસંખ્યા છે અને ગૃહ, ઉદ્યોગો, કૃષિ ક્ષેત્ર વગેરેમાં વિજળીનો વપરાશ દિવસેને દિવસે વધી રહ્યો છે. બહુભાગના રાજ્યો લાંબા કલાકો સુધી દિવસ-રાત વીજ કપાતની ઝપેટમાં છે, જેના કારણે તેમના આર્થિક અને ઔદ્યોગિક વિકાસ પર પ્રતિકૂળ અસર પડે છે. ઝડપી આર્થિક વિકાસ જાળવી રાખવા માટે ઊર્જા પુરવઠો બમણો કરવો આવશ્યક છે. ઊર્જા શુલ્ક પણ વધી રહ્યું છે; દીર્ઘગાળામાં પરમાણુ વીજળી ઊર્જાના અન્ય સ્વરૂપો કરતાં ઘણી સસ્તી પડશે.

૧૮૩. ચમેલી સિંહ અને અન્ય વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય (૧૯૯૬) ૨ એસ.સી.સી. પૃષ્ઠ ૫૪૮ મામલે આ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે, સુવ્યવસ્થિત સમાજમાં માનવ તરીકે જીવવાનો અધિકાર માત્ર માનવીની પ્રાણીસદૃશ જરૂરિયાતો પૂરી

થવાથી સુનિશ્ચિત થતો નથી, પરંતુ ત્યારે જ સુરક્ષિત થાય છે જ્યારે તેને પોતાનો વિકાસ કરવા માટેની તમામ સુવિધાઓની ખાતરી અપાય અને તેના વિકાસને અવરોધતી મર્યાદાઓમાંથી મુક્ત કરવામાં આવે. આશ્રયના અધિકારમાં પર્યાપ્ત નિવાસસ્થાનની જગ્યા, સુરક્ષિત અને શિષ્ટ માળખું, સ્વચ્છ અને શિષ્ટ આસપાસનું પર્યાવરણ, પૂરતો પ્રકાશ, શુદ્ધ હવા અને પાણી, વીજળી, સ્વચ્છતા તથા માર્ગ વગેરે જેવી નાગરિક સુવિધાઓનો સમાવેશ થાય છે, જેથી તેને પોતાના દૈનિક વ્યવસાય-ઉપાર્જન સુધી સરળ પહોંચ મળી રહે.

૧૮૪. પરમાણુ વિદ્યુત કેન્દ્રની સ્થાપના જીવનના અધિકારને નકારવા માટે નહીં, પરંતુ સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળ બાંહેધરી અપાયેલા જીવનના અધિકારના રક્ષણ માટે કરવામાં આવી રહી છે. તેથી, કુડનકુલમ ખાતે પરમાણુ વિદ્યુત કેન્દ્રની સ્થાપના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળ બાંહેધરી અપાયેલા જીવનના અધિકારમાં હસ્તક્ષેપ કરશે એવી અરજદારની દલીલનો કોઈ આધાર નથી. વિપરીત રીતે, તે માત્ર વિશાળ જનહિત સિદ્ધ કરવા માટે સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળ બાંહેધરી અપાયેલા જીવનના અધિકારનું જ રક્ષણ કરશે અને પરમાણુ ઊર્જા અધિનિયમના હેતુ અને ઉદ્દેશને પણ સિદ્ધ કરશે.

નિષ્ણાતોના અભિપ્રાયો –તકનીકી અને વૈજ્ઞાનિક

૧૮૫. એઈસી, ડીએઈ, બીએઆરસી, એઈઆરબી, એનપીસીઆઈએલ, ટીએનપીસીબી જેવી નિષ્ણાત સંસ્થાઓ તમામ પોતાના અભિપ્રાયોમાં એકમત છે કે કેકેએનપિપિ ખાતે પૂરતા સુરક્ષા અને સલામતીના ઉપાયો પહેલેથી જ કરવામાં

આવ્યા છે અને તેમને જે યોગ્ય મહત્વ અપાવું જોઈએ તે અપાવું જરૂરી છે. વધુમાં, જેમ અગાઉથી દર્શાવવામાં આવ્યું છે તેમ, માર્ચ ૨૦૧૧ તારીખનો કેકેએનપિપિ સહિત તમામ એનપિપિઝની સુરક્ષા અંગેનો એનપીસીઆઈએલ ટાસ્ક ફોર્સ અહેવાલ, ૧૧.૫.૨૦૧૧ તારીખનો એઈઆરબી-ઈઈ નિષ્ણાત અભિપ્રાય ડિઝાઈન કમિટી સલામતી અંગે, ૩૧.૮.૨૦૧૧ તારીખનો, ડિસેમ્બર ૨૦૧૧ તારીખનો ૧૫ સભ્યોની નિષ્ણાત ટીમ સમિતિનો અહેવાલ (કુકિશિમા પછી), કેટલાક આંદોલનકારીઓ દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલી ફરિયાદો અંગે ૩૧.૨.૨૦૧૨ તારીખનો પૂરક અહેવાલ, તેમજ તમિલનાડુ રાજ્ય દ્વારા નિયુક્ત એટોમિક એનર્જી કમિશનના ભૂતપૂર્વ પ્રમુખ શ્રી આર. શ્રીનિવાસન દ્વારા રજૂ કરાયેલ અહેવાલ — આ બધા પણ કેકેએનપિપિની સલામતી અને સુરક્ષા બાબતે પોતાના મતમાં એકમત છે.

૧૮૬. એમ.ઓ.ઈ.એફ., ઈ.એ.સી., ટી.એન.પી.સી.બી., આઈ.ઓ.એમ.નો અહેવાલ, અન્ના યુનિવર્સિટીનો જુલાઈ ૨૦૦૮નો સમુદ્ધી પર્યાવરણીય તંત્ર પર એન.પી.પી.ની અસર અંગેનો અહેવાલ, તમિલનાડુ રાજ્યના સમુદ્ધકાંઠા સંરક્ષણ સમિતિ, સીએચ.એફ.આર.આઈ. સાથે એન્જિનિયર્સ ઇન્ડિયા લિમિટેડનો ઓગસ્ટ ૨૦૧૧નો અહેવાલ, તેમજ હવા, પાણી, જમીન, પર્યાવરણીય તંત્ર વગેરે પરની અસર અંગે મે ૨૦૦૨ અને જાન્યુઆરી ૨૦૦૩ના નીરીના અહેવાલો — બધા સર્વસંમતિથી એવો મત વ્યક્ત કરે છે કે કિરણોત્સર્ગ તેમજ એન.પી.પી.માંથી સમુદ્ધકાંઠે પાણીના નિકાલથી સમુદ્ધી પર્યાવરણીય તંત્ર અથવા સમુદ્ધી જીવસૃષ્ટિ પર ગંભીર અસર પડશે નહીં.

૧૮૭. આ અદાલતની બંધારણીય પીઠે યુનિવર્સિટી ઓફ મૈસૂર વિ. સી. ડી. ગોવિંદા રાવ એ.આઈ.આર. ૧૯૬૫ એસ.સી. ૪૯૧ માં એવો નિર્ધાર કર્યો હતો કે, સામાન્ય રીતે, નિષ્ણાતો દ્વારા વ્યક્ત કરાયેલ અભિપ્રાયમાં હસ્તક્ષેપ કરવામાં અદાલતે ધીમાપણું રાખવું જોઈએ અને સામાન્ય રીતે અદાલતો માટે તે વિવેકપૂર્ણ અને સુરક્ષિત રહેશે કે તેઓ નિર્ણયો એવા નિષ્ણાતો પર છોડી દે, જેઓ સામે આવતી સમસ્યાઓથી અદાલતોની તુલનામાં વધુ પરિચિત હોય છે; અને આ જ દૃષ્ટિકોણ આ અદાલતે સતત સ્વીકાર્યો છે. આ સંદર્ભે આ અદાલતના સ્ટેટ ઓફ મિહાર વિ. આસિસ કુમાર મુખર્જી (ડૉ.) (૧૯૭૫) ૩ એસ.સી.સી. ૬૦૨, દલપત અબાસાહેબ સોલુંકે વિ. બી. એસ. મહાજન (૧૯૯૦) ૧ એસ.સી.સી. ૩૦૫, સેન્ટ્રલ અરેકા નટ એન્ડ કોકો માર્કેટિંગ એન્ડ પ્રોસેસિંગ કૂપ. લિ. વિ. સ્ટેટ ઓફ કલાર્ટિક (૧૯૯૭) ૮ એસ.સી.સી. ૩૧, ડેન્ટલ કાઉન્સિલ ઓફ ઇન્ડિયા વિ. સુભારતી કે. કે. બી. ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ એન્ડ અનધર (૨૦૦૧) ૫ એસ.સી.સી. ૪૮૬, બસવૈયાહ (ડૉ.) વિ. ડૉ. એચ. એલ. રમેશ (૨૦૧૦) ૮ એસ.સી.સી. ૩૭૨ અને અવિશેક ગોચંકા વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (૨૦૧૨) ૫ એસ.સી.સી. ૨૭૫ જેવા ચુકાદાઓનો ઉલ્લેખ કરી શકાય. પૂન ટાંકન એન્ડ સેવન અદર્સ વિ. એશિયન રેર અર્થ એસ.ડી.એન. ઇલ્ડ. સી.એલ.જે. (૧૯૯૨) ૨ ૨૦૭ માં, મલેશિયાની સર્વોચ્ચ અદાલતે તેના તા. ૨૩.૧૨.૧૯૯૩ના ચુકાદા દ્વારા નીચા સ્તરના રેડિયોધર્મી કચરાના વસ્તીના આરોગ્ય પર થતા પ્રભાવનું પરીક્ષણ કર્યું હતું. સર્વોચ્ચ અદાલતે કંપનીની દલીલ સ્વીકારી હતી, જેમાં એટોમિક એનર્જી લાઇસન્સિંગ બોર્ડ

(એ.ઈ.એલ.બી.) દ્વારા વ્યક્ત કરાયેલ નિષ્ણાત અભિપ્રાય પર આધાર મૂકવામાં આવ્યો હતો, અને એવો દૃષ્ટિકોણ અપનાવ્યો હતો કે, કારણ કે કંપની એ.ઈ.એલ.બી. જેવી નિષ્ણાત સંસ્થા દ્વારા અપાયેલ પરવાનગી હેઠળ કાર્યરત રહી હતી, તેથી એવું માનવામાં આવશે કે તે નિષ્ણાત સંસ્થા પાસે રેડિયોધર્મી કચરાના કિરણોત્સર્ગના સ્તર તથા વસ્તીના આરોગ્ય અંગે મત વ્યક્ત કરવાની નિષ્ણાતતા હતી.

૧૮૮. અમે નોંધ્યું છે કે, જ્યાં સુધી આ કેસનો પ્રશ્ન છે, જીવન અને મિલ્કતની સલામતી તથા સુરક્ષાના દૃષ્ટિકોણથી, પર્યાવરણ અને તે સંબંધિત તમામ પાસાઓ અંગે, તમામ નિષ્ણાત સંસ્થાઓ પોતાના અભિપ્રાયમાં એકમત છે કે કુડનકુલમ ખાતે કેએકેએનપીપી એ માનવજીવન, મિલ્કત અને પર્યાવરણના સંરક્ષણ માટેની તમામ સલામતીની માન્યતાઓનું સંપૂર્ણપણે પાલન કર્યું છે, જે બાબત, અમને વિશ્વાસ છે કે, કુડનકુલમમાં અને તેની આસપાસ રહેતા લોકોએ વ્યક્ત કરેલા ભય અને આશંકાઓને દૂર કરશે. અમારી દૃષ્ટિએ, કુડનકુલમ ખાતે કેએકેએનપીપી પ્લાન્ટની સ્થાપના બાબતે તથા તેની સલામતી અને સુરક્ષા સંબંધે ટેકનિકલ અને વૈજ્ઞાનિક સંસ્થાઓએ વ્યક્ત કરેલા અભિપ્રાયો અંગે અદાલત ન્યાયનિર્ણય કરી શકતી નથી.

નિષ્કર્ષ

૧૮૯. તેથી, ભારતના લોકોના કલ્યાણ માટે પરમાણુ ઊર્જાનો વિકાસ, નિયંત્રણ અને ઉપયોગ થાય તે હેતુસર કે.કે.એન.પી.પી. ભારતની રાષ્ટ્રીય નીતિના એક

ભાગરૂપે સ્થાપવામાં આવ્યું છે. નીતિનિર્માતાઓ પરમાણુ ઊર્જાને ભારતના ઊર્જા-મિશ્રણમાં એક મહત્વપૂર્ણ ઘટક તરીકે માને છે, જેથી કુદરતી અને ઘરેલુ ઉપયોગ માટેના આર્થિક વિકાસને ટકાવી શકાય. પરિયોજના સ્થાપવા માટે, પરિયોજનાના પ્રસ્તાવકે સ્થળ પર તેમજ સ્થળ બહારની તમામ સુરક્ષા આવશ્યકતાઓ અપનાવી છે અને રાષ્ટ્રીય તથા આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે માન્ય સુરક્ષા પદ્ધતિઓના આધારે એ.ઈ.આર.બી. દ્વારા નિર્ધારિત આચરણ સંહિતાનું પાલન કર્યું છે. પરમાણુ સંયંત્રો અને કિરણોત્સર્ગી પદાર્થોની સુરક્ષા તથા તેમની ભૌતિક સુરક્ષા સુનિશ્ચિત કરવી હવે પરમાણુ કાનૂનનો કેન્દ્રીય ભાગ બની ગઈ છે. તેથી, સ્થળ પર એન.એસ.એફ.ના સંગ્રહ માટે તથા સંગ્રહિત એન.એસ.એફ.ની ભૌતિક સુરક્ષા માટે પૂરતા ઉપાયો કરવાના રહે છે. એ.ઈ.આર.બી. અને એલ.ડબલ્યુ.આર. દ્વારા સૂચવાયેલા સત્તર સુરક્ષા ઉપાયોમાંથી બાર તો પહેલેથી જ અમલમાં મૂકવામાં આવ્યા છે અને નિષ્ણાતોના કહેવા મુજબ બાકીના ઉપાયો તબક્કાવાર રીતે અમલમાં મૂકવાના છે, જે વધારાની સુરક્ષા માટે નિર્ધારિત છે. ડી.એમ.પી. પહેલેથી જ અમલમાં છે; તેમ જ સ્થળ બહાર અને સ્થળ પરની આપત્તિ-તૈયારી યોજના પણ અમલમાં છે અને સી.એસ.આર. હેઠળના તમામ કાર્યક્રમો જિલ્લા વહીવટીતંત્રના સહકાર અને સહાયથી યોગ્ય દિશામાં આગળ વધી રહ્યા છે.

૧૯૦. એનપીસીઆઈએલને, એકમ ૧ થી ૬ માટે એમઓઈએફ, ટીએનપીસીબી વગેરે પાસેથી આવશ્યક પર્યાવરણીય મંજૂરી પણ પ્રાપ્ત થઈ છે. સીઆરઝેડનું કોઈ ઉદ્દંઘન થયું હોવાનું પણ નોંધાતું નથી. નિયમો અને વિનિયમોનું પાલન કરીને

ડીસેલિનેશન પ્લાન્ટ પણ સ્થાપિત કરવામાં આવ્યો છે અને સીઆરઝેડનું કોઈ ઉદ્ધંધન નથી. નિષ્ણાતો કહે છે કે સમુદ્રના પરિસરની તુલનામાં વધારાના +૭૯ સીસી, સીસીડબ્લ્યુના નિસ્સરણથી સમુદ્રી પરિતંત્ર પર કોઈ અસર થશે નહીં. પરિતંત્ર પર કિરણોત્સર્જનની અસર પણ એઈઆરબી, એમઓઈએફ, ઈએસી, પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ વગેરે દ્વારા નિર્ધારિત ધોરણોની મર્યાદામાં છે, એવો નિષ્ણાતોનો મત છે. અન્ય શબ્દોમાં, તમામ નિષ્ણાત મંડળો લોકોના જીવન અને મિલ્કત તેમજ પર્યાવરણ, જેમાં સમુદ્રી જીવનનો પણ સમાવેશ થાય છે, તે બંને દષ્ટિએ કેકેએનપિપિની સલામતી અને સુરક્ષા અંગે પોતાના મતમાં એકમત છે. અદાલતે દેશની રાષ્ટ્રીય પરમાણુ નીતિ, જે પરમાણુ ઊર્જા અધિનિયમમાં પ્રતિબિંબિત થાય છે, તેનો આદર કરવો જોઈએ અને લોકોના કલ્યાણ તથા દેશના આર્થિક વિકાસ માટે તેને અમલમાં મુકવી જોઈએ અને આ જ હેતુઓને ધ્યાનમાં રાખીને કેકેએનપિપિની સ્થાપના કરવામાં આવી છે.

દીપક મિશ્રા, ન્યાયાધીશ.

૧૯૧. મારા આદરણીય વિદ્વાન ભાઈ રાધાકૃષ્ણન દ્વારા તમામ પાસાઓ અંગે વ્યક્ત કરાયેલા અભિપ્રાયો અને નિષ્કર્ષો સાથે હું આદરપૂર્વક સહમત છું. તેમ છતાં, મારા આદરણીય વિદ્વાન ભાઈએ જે વિદ્વતાપૂર્વક જણાવ્યું છે, તેના ઉપરાંત હું થોડાં શબ્દો ઉમેરવાનું પ્રસ્તાવિત કરું છું.

પ્રસ્તાવના

૧૯૨. પ્રારંભના આ તબક્કે, હું એટલું કહી શકું છું કે હાથવગા પ્રકરણોમાં,

કુડનકુલમ ખાતે સ્થાપિત થતી પરમાણુ સંયંત્રની સ્થાપના, સંચાલન અને કાર્યપદ્ધતિમાં હસ્તક્ષેપ કરવો કે નહીં અને તેના સંચાલન પર પ્રતિબંધ મૂકવો કે નહીં, તેવા પ્રશ્નસંદર્ભે અમે એવી પરિસ્થિતિનો સામનો કરી રહ્યા છીએ, જ્યાં વિશાળ અને વ્યાપક લેખિત દલીલોમાં અત્યંત આગ્રહપૂર્વક રજૂ કરાયેલા અનેક આધારસમૂહોને ધ્યાનમાં લેવા પડે છે; અર્થાત્, પર્યાવરણ કાયદાના સમગ્ર ક્ષેત્રના વૈધાનિક ઉદ્ધંધનો, જાહેર મંતવ્ય પ્રત્યે બેદરકાર વલણનું પ્રદર્શન, પ્રકૃતિની અસંગતિઓ પ્રત્યે સંપૂર્ણ અનાદરનો દાખલો, જાણીતાં અને અજાણ્યાં બંને પ્રકારના સતત ભય અને જોખમને દૂર રાખવાની કોશિશ, વિશ્વના કેટલાક ભાગોમાં સામે આવેલ અનુમાનિત ખતરા પ્રત્યે સંપૂર્ણ અવગણના તથા સ્થાનિક વિસ્તારની જનતાને ભોગવવો પડી શકે એવો અનુમાનાતીત વિપત્તિનો સંભાવ્ય ભય અને, સર્વોપરી, વર્તમાનમાં તથા ભવિષ્યમાં જાહેર સુરક્ષાનો પ્રશ્ન; અથવા પછી, સમગ્ર જનસમુદાયની જરૂરિયાતો અને આવશ્યકતાઓ, જાહેર નીતિની સંકલ્પના અને ન્યાયિક સમીક્ષાની વ્યાપ્તિ, અત્યાર સુધી લેવામાં આવેલી સાવચેતીઓ અને નિર્ધારિત સમયમર્યાદામાં વધુમાં વધુ લેવામાં આવશે તેવી આપવામાં આવેલી ખાતરીઓ, નિષ્ણાતોની અભિપ્રાય, આજના વિશ્વમાં અસ્તિત્વના કેટલાક પાસાઓને ટાળવાની અસંભવિતતા, ઊર્જાના સ્ત્રોત તરીકે વિજળીની વૈશ્વિક આવશ્યકતા અને તે પૂર્ણ કરવા માટેની વિવિધ નવીન પદ્ધતિઓ, અમલમાં મુકાયેલા સુરક્ષા ઉપાયો અને વિપત્તિ સર્જાય તો તેનું સંચાલન કરવા માટે ઉપાડવામાં આવેલા પગલાં, અને અંતે, બધી આશંકાઓને વૈજ્ઞાનિક મનોદૃષ્ટિથી

શમાવી, પ્રકૃતિની અનિશ્ચિતતાને સ્વીકારી, ધરતી ગ્રહ પર ટકી રહેવા માટે “સર્વોત્કૃષ્ટનો ટકાવ” ના સિદ્ધાંતને આધારશિલા બનાવી જીવનયાત્રામાં આગળ વધવું જોઈએ કે કેમ, તેનો સંજ્ઞાન લેવો પડે છે.

પરમાણુ ઊર્જા અધિનિયમ, ૧૯૪૮ હેઠળ સલામતી અંગેની ચિંતા:

૧૯૩. વ્યાપક પરિસ્થિતિને ધ્યાનમાં રાખતાં, થોડાં પાસાં પર વિશેષ ભાર મૂકવો આવશ્યક છે. સ્વતંત્ર ભારતે આ દેશમાં પરમાણુ ઊર્જાની જરૂરિયાત અને ઉપયોગને અનુભવો હતો. અણુ ઊર્જા અધિનિયમ, ૧૯૪૮ હેઠળ અણુ ઊર્જા આયોગની રચનાનો વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો, જે ૧૯૫૪માં અસ્તિત્વમાં આવ્યો. ૧૯૪૮ના અધિનિયમના ૨૬ થયા પછી અને અણુ ઊર્જા અધિનિયમ, ૧૯૬૨ (સંક્ષેપમાં “૧૯૬૨નો અધિનિયમ”) અમલમાં આવ્યા બાદ, વધુ વિશાળ ક્ષેત્ર આપરી લેવામાં આવ્યું. ૧૯૬૨નો અધિનિયમ ભારતના લોકોના કલ્યાણ માટે અને અન્ય શાંતિપૂર્ણ હેતુઓ માટે અણુ ઊર્જાના વિકાસ, નિયંત્રણ અને ઉપયોગ માટે તથા તે સંબંધિત બાબતો માટે જોગવાઈ કરવા માટે ઘડવામાં આવ્યો હતો. કલમ ૨માં સમાવિષ્ટ શબ્દાર્થ કલમમાં સાધનો, પદાર્થ, કિરણોત્સર્જન અને કિરણોત્સર્જી પદાર્થ વગેરે સંબંધિત અનેક પાસાઓનો વિચાર કરવામાં આવ્યો છે.

૧૯૪. ૧૯૬૨ના અધિનિયમની કેટલીક જોગવાઈઓનો ઉપયોગી રીતે ઉલ્લેખ કરી શકાય. ૧૯૬૨ના અધિનિયમની કલમ ૩ કેન્દ્રીય સરકારની સામાન્ય સત્તાઓ સાથે સંબંધિત છે. કલમ ૩ની ઉપકલમ (ઈ) નીચે મુજબ છે:—

"૩. કેન્દ્રીય સરકારની સામાન્ય સત્તાઓ

આ અધિનિયમની જોગવાઈઓને આધીન રહી, કેન્દ્રીય સરકારને નીચે મુજબની સત્તા રહેશે –

(ઈ) કિરણોત્સર્ગી પદાર્થો અથવા વિકિરણ ઉત્પન્ન કરતી સંયંત્ર ઉપર નિયંત્રણની જોગવાઈ કરવા માટે, તે હેતુસર કે–

(૧) કિરણોત્સર્જનના જોખમોને અટકાવવું;

(૨) જાહેર સુરક્ષા તથા રેડિયોધર્મી પદાર્થો અથવા કિરણોત્સર્જન ઉત્પન્ન કરતી સંયંત્રનું સંચાલન કરતા વ્યક્તિઓની સુરક્ષા સુનિશ્ચિત કરવી; અને

(૩) કિરણોત્સર્જક કચરાનો સુરક્ષિત નિકાલ સુનિશ્ચિત કરવો;"

[ભારપૂર્વક દર્શાવેલ]

૧૯૫. કલમ ૧૭ સલામતી માટેની વિશેષ જોગવાઈઓ વિશે છે, જે નીચે મુજબ છે

:- સલામતી સંબંધિત વિશેષ જોગવાઈઓ

(૧) કેન્દ્ર સરકાર, કોઈપણ વર્ગ અથવા વર્ણનના એવા પરિસરો અથવા સ્થળો અંગે, જે પરિસરો અથવા સ્થળોમાં કિરણોત્સર્ગી પદાર્થોનું ઉત્પાદન, નિર્માણ, ખનન, પ્રક્રિયા, સંગ્રહ અથવા ઉપયોગ કરવામાં આવે છે અથવા કોઈપણ કિરણોત્સર્ગ ઉત્પન્ન કરનાર પ્લાન્ટ, સાધનસામગ્રી અથવા ઉપકરણો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે, નિયમો દ્વારા કેન્દ્ર સરકારને જરૂરી જણાય તેવી જોગવાઈ કરી શકે છે –

(એ) તેવા પરિસર અથવા સ્થળોએ રોજગાર પામેલા વ્યક્તિઓના આરોગ્યને અથવા અન્ય વ્યક્તિઓના આરોગ્યને કિરણોત્સર્જનથી અથવા કોઈપણ

કિરણોત્સર્ગી પદાર્થના આહારમાં પ્રવેશથી થતી ઇજાને અટકાવવા માટે;

(બી) ઉપરોક્ત મુજબના આવા નિર્માણ, ઉત્પાદન, ખનન, પ્રક્રિયા, સંગ્રહ અથવા ઉપયોગના પરિણામે ઉત્પન્ન થતા કોઈપણ કિરણોત્સર્જી કચરા પદાર્થોનો સલામત રીતે નિકાલ થાય તે સુનિશ્ચિત કરવું;

(સી) આવી પરિસરો અથવા સ્થળોએ રોજગાર માટે વ્યક્તિઓની લાયકાતો નિર્ધારિત કરવા તથા તેમના રોજગારના કલાકો, ન્યૂનતમ રજા અને આવર્તક તબીબી તપાસનું નિયમન કરવા; અને આ નિયમો, વિશેષરૂપે અને આ ઉપકલમની સામાન્યતાને હાનિ પહોંચાડ્યા વિના, ઇમારતોના નિર્માણ અથવા બંધારણીય ફેરફારો અંગેની આવશ્યકતાઓ લાદવા અથવા કાર્યો હાથ ધરવા માટે જોગવાઈ કરી શકે છે.

(ર) કેન્દ્રીય સરકાર, કોઈપણ કિરણોત્સર્ગી પદાર્થ અથવા આ અધિનિયમ હેઠળ આરોગ્ય માટે જોખમી હોવાનું આદેશ દ્વારા નિર્દિષ્ટ કરાયેલા કોઈપણ નિર્ધારિત પદાર્થના પરિવહન અંગે, આવા પરિવહનથી તેમાં સંકળાયેલા વ્યક્તિઓના તેમજ અન્ય વ્યક્તિઓના આરોગ્યને ઇજા ન પહોંચે તે નિવારવા માટે જરૂરી જણાય તેવા નિયમો બનાવી શકે છે.

(૩) આ કલમ હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમો નિયોજકો, નિયોજિત વ્યક્તિઓ અને અન્ય વ્યક્તિઓ પર આવશ્યકતાઓ, પ્રતિબંધો અને મર્યાદાઓ લાદવા અંગે જોગવાઈ કરી શકે છે.

(૪) આ કલમ હેઠળ કેન્દ્રીય સરકાર દ્વારા અધિકૃત કરવામાં આવેલ કોઈપણ

વ્યક્તિ, જો એવી માંગ કરવામાં આવે તો પોતાની સત્તા દર્શાવતો વિધિવત્ પ્રમાણીકૃત દસ્તાવેજ રજૂ કરીને, આ કલમ હેઠળ બનાવવામાં આવેલ નિયમોનું કોઈ ઉલ્લંઘન મકાન, વાહન, જહાજ અથવા વિમાનમાં અથવા તેનાં સંબંધમાં કરવામાં આવ્યું છે કે કરવામાં આવી રહ્યું છે કે કેમ તે નિર્ધારિત કરવાના હેતુસર, ચુકિતસંગત સમયે કોઈપણ પરિસરમાં, અથવા કોઈપણ વાહનમાં, જહાજમાં અથવા વિમાનમાં પ્રવેશ કરી શકે છે.

(પ) આ કલમ હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમોના કોઈપણ ઉલ્લંઘનના પ્રસંગે, કેન્દ્ર સરકારને, કિરણોત્સર્ગ અથવા કિરણોત્સર્ગી પદાર્થોથી થતી પ્રદૂષિતતા કારણે વ્યક્તિઓને થતા વધુ ઈજા અથવા મિલ્કતને થતા નુકસાનને રોકવા માટે, તે જરૂરી માને તેવી કાર્યવાહી કરવાનો અધિકાર રહેશે, જેમાં, પૂર્વવર્તી જોગવાઈઓની સામાન્યતા પર કોઈ આંચ ન આવે તે રીતે, તથા કલમ ૨૪ હેઠળ દંડના અમલીકરણ માટે વધુ કાર્યવાહી કરવાનો અધિકાર અશુભ રાખીને, પરિસર, વાહન, જહાજ અથવા વાયુયાનને સીલ કરવું, અને કિરણોત્સર્ગી પદાર્થો તથા પ્રદૂષિત ઉપકરણો જપ્ત કરવાનો સમાવેશ થાય છે." [ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે]

૧૯૬. મેં ઉપરોક્ત જોગવાઈઓનો ઉલ્લેખ એ બાબતને ઉજાગર કરવા માટે કર્યો છે કે જાહેર સુરક્ષા તથા રેડિયોધર્મી પદાર્થોનું સંચાલન કરતા વ્યક્તિઓની સલામતી ઉપર ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે અને તેના પ્રતિકૂળ પરિણામોને નિયંત્રિત કરવા માટે વિધાનમંડળે ધ્યાન આપ્યું છે. હું સલામતીની આવશ્યકતા, તેવામાં આવેલા ઉપાયો અને ભવિષ્ય માટેની સતત સતર્કતા અંગે વિગતવાર વિચાર કરું તે પહેલાં, જેની

અગાઉથી જ નોંધ લેવામાં આવી છે, તે પ્રસ્તાવનાની રચનાનો અભ્યાસ કરવો યોગ્ય છે. પ્રસ્તાવનાને ત્રણ ભાગોમાં વિભાજિત કરી શકાય છે, એટલે કે, (૧) પરમાણુ ઊર્જાનો વિકાસ, નિયંત્રણ અને ઉપયોગ, (૨) ભારતના લોકોના કલ્યાણ માટે અને (૩) અન્ય શાંતિપૂર્ણ હેતુઓ માટે. આથી, એક તરફ પરમાણુ ઊર્જા ઉત્પન્ન કરવા માટે વૈશ્વિક ક્ષેત્રમાં પ્રવેશ કરવાની જરૂરિયાત અનુભવાઈ હતી અને બીજી તરફ, જે પ્રથમ જેટલી જ મહત્વપૂર્ણ છે, લોકોના કલ્યાણનો મુદ્દો હતો. ભારતમાં વિવિધ સ્ત્રોતોમાંથી ઊર્જા ઉત્પન્ન કરવાની આવશ્યકતા હતી અને હજુ પણ અનુભૂતિપાત્ર આવશ્યકતા છે. અપીલકર્તા તરફથી વિદ્વાન વકીલે અત્યંત ભારપૂર્વક રજૂઆત કરી છે કે પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૬ તથા તેના હેઠળ ઘડાયેલી સૂચનાઓના ઉદ્દેશન ઉપરાંત, અભ્યાસથી જણાશે કે અનેક પર્યાવરણીય સમસ્યાઓ ઊભી થશે અને વધુમાં સ્થાનિક લોકોની સલામતી સંપૂર્ણપણે જોખમમાં મુકાઈ જશે. વિવિધ પર્યાવરણીય પ્રશ્નોને લગતી વૈધાનિક જોગવાઈઓ, નિયમો અને સૂચનાઓના ઉદ્દેશનો અંગેની દલીલોનો વિગતવાર વિચાર મારા વિદ્વાન સહન્યાયાધીશે અગાઉથી જ કર્યો છે. તે સંદર્ભમાં હું કંઈ ઉમેરવા ઇચ્છતો નથી. મારી ચર્ચા વિકાસના હેતુસર પરમાણુ ઊર્જાના ઉપયોગ સાથે સંકળાયેલા કલ્યાણ અને સલામતીના સંકલ્પ પર કેન્દ્રિત રહેશે. કહીને જ કંઈ ઉમેરવાનું નથી કે તે જાહેર સુરક્ષા અને નાગરિકોના કલ્યાણના સિદ્ધાંતથી સંપૂર્ણપણે માર્ગદર્શિત હોવું આવશ્યક છે. 'કલ્યાણ' શબ્દ હંમેશા વર્તમાન પેઢી અને આવનાર પેઢીઓ સાથે સંબંધિત રહે છે. અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલે અમારી સમક્ષ દલીલ કરી છે કે

કુડનકુલમ ખાતેના પરમાણુ પ્લાન્ટને સુરક્ષિત બનાવવા માટે મૂળભૂત કાળજી લેવામાં આવી નથી અને વધુમાં, જ્યારે સમગ્ર વિશ્વ કુકુશિમાની દુર્ઘટનાથી કંપી ઉઠ્યું છે, ત્યારે ભારત સરકારે જાહેર સુનાવણીની સહભાગી પ્રક્રિયાનો આશ્રય લીધા વગર અને જાહેર સુરક્ષા પ્રત્યે અલ્પ માન દર્શાવીને આવી પ્રવૃત્તિ હાથ ધરી છે. તે ઉપરાંત, એ બાબત ઉપર ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે કે રેડિયોધર્મી પદાર્થોમાં વર્તમાન પેઢીને ગંભીર રીતે અસર કરવાની વાસ્તવિક ક્ષમતા છે અને તેનાથી ભવિષ્યની પેઢીઓ માટે અતિ વિશાળ આપત્તિ અને દુઃખનું આગમન થશે. તેના પ્રતિવાદરૂપે, પ્રતિવાદીઓ તરફથી વિદ્વાન વકીલે દલીલ કરી છે કે આ પ્લાન્ટ સુસજ્જ પ્રૌદ્યોગિકી પર આધારિત અને સ્થાપિત છે અને સલામતી માટે સુરક્ષાના ત્રણથી વધુ સ્તરો છે, જે વિશ્વના અન્ય ભાગોમાં આવેલા અન્ય પરમાણુ પ્લાન્ટોમાં ઉપલબ્ધ નથી. મૂળરૂપે એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે કોઈપણ પ્રકારની આપત્તિ ટાળવા માટે તમામ સંભવિત ઉપાયો હાથ ધરવામાં આવ્યા છે.

૧૯૭૭. રેકૉર્ડ પર ઉપલબ્ધ સામગ્રીમાંથી પ્રગટ થાય છે કે પરમાણુ ઊર્જા સંયંત્ર અંગે વિચાર કરતી વખતે અનેક રાષ્ટ્રોએ બે પાસાઓને મહત્વ આપ્યું છે, અર્થાત્, સંચાલનના સમયે રાખવાની સાવચેતી અને સુચિંતિત વિવેક, તથા કિરણોત્સર્ગી કચરાનો નિકાલ કેવી રીતે કરવો. અમને અવગત કરાવવામાં આવ્યું છે કે કિરણોત્સર્ગી કચરાના પુનઃઉપયોગ માટે અતિ-સુસજ્જ પદ્ધતિ અપનાવવામાં આવે છે અને જોખમને દૂર રાખવામાં આવે છે. એક તરફ ઊર્જાની જરૂરિયાત છે તથા પ્રગતિ અને વિકાસની આવશ્યકતા છે અને, એક રીતે, અનેક ક્ષેત્રોમાં અન્ય દેશોની

પ્રગતિશીલ પ્રવૃત્તિ સાથે સ્પર્ધા કરવાની પણ જરૂર છે અને, બીજી તરફ, કિરણોત્સર્ગી કચરાના નિકાલ અને પરિવહનને કારણે સ્થાનિક વિસ્તારના લોકોને જોખમ થવાની શક્યતા છે તેમજ જનતાના વિશાળ વર્ગ પર પ્રતિકૂળ અસર થવાની સંભાવના પણ રહેલી છે.

સુરક્ષાને સંબંધિત કેટલીક પરંપરાઓ:

૧૯૮. આ તબક્કે, ઇન્ટરનેશનલ એટોમિક એનર્જી એજન્સી દ્વારા તેના મુખ્યાલયે બોલાવવામાં આવેલી પરિષદમાં ૧૭મી જૂન, ૧૯૯૪ના રોજ સ્વીકૃત ન્યુક્લિયર સેફ્ટી સંબંધિત કન્વેન્શનનો હું લાભકારક રીતે ઉદ્દેખ કરી શકું છું. ભારત ઉક્ત કન્વેન્શનનો હસ્તાક્ષરકાર છે. સંધિની પ્રસ્તાવના નીચે મુજબ છે: –

૧. "આંતરરાષ્ટ્રીય સમુદાય માટે પરમાણુ ઊર્જાનો ઉપયોગ સુરક્ષિત, સુનિયંત્રિત અને પર્યાવરણને અનુરૂપ રહે તે સુનિશ્ચિત કરવાની મહત્વતાથી અવગત;

૨. વિશ્વવ્યાપી સ્તરે પરમાણુ સુરક્ષાના ઉચ્ચ સ્તરના સતત પ્રોત્સાહન આપવાની આવશ્યકતાની પુનઃપુષ્ટિ કરતાં;

૩. આ વાતનું પુનઃપુષ્ટિકરણ કરતાં કે પરમાણુ સુરક્ષાની જવાબદારી તે રાજ્યની છે, જેને પરમાણુ સ્થાપના ઉપર અધિકારક્ષેત્ર પ્રાપ્ત છે;

૪. અસરકારક અણુ-સુરક્ષા સંસ્કૃતિને પ્રોત્સાહન આપવાની ઈચ્છા ધરાવતાં;

વિ. પરમાણુ સ્થાપનોમાં થતા અકસ્માતોમાં સીમાપાર અસર થવાની સંભાવના રહેલી હોય છે તે બાબતે અવગત;

વિ. પરમાણુ સામગ્રીના ભૌતિક સંરક્ષણ અંગેના કન્વેન્શન (૧૯૭૯), પરમાણુ

અકસ્માત અંગેની વહેલી સૂચના અંગેના કન્વેન્શન (૧૯૮૬), અને પરમાણુ અકસ્માત અથવા વિકિરણજન્ય આપાતકાલીન સ્થિતિના પ્રસંગે સહાય અંગેના કન્વેન્શન (૧૯૮૬) ને ધ્યાનમાં રાખીને;

૭. અસ્તિત્વમાં રહેલી ક્ષિપક્ષીય અને બહુપક્ષીય વ્યવસ્થાઓ દ્વારા પરમાણુ સુરક્ષાના વિસ્તરણ માટે આંતરરાષ્ટ્રીય સહકારના મહત્વની, તેમજ આ પ્રોત્સાહક પરિસંવિધાની સ્થાપનાની પુષ્ટિ કરતાં;

૮. આ વાતને માન્ય રાખતાં કે આ કન્વેન્શન વિગતવાર સલામતી ધોરણો કરતાં પરમાણુ સ્થાપનાઓ માટે મૂળભૂત સલામતી સિદ્ધાંતોના અમલીકરણ માટેની પ્રતિબદ્ધતા સમાવે છે અને એ પણ કે આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે રચાયેલ સલામતી માર્ગદર્શિકાઓ અસ્તિત્વમાં છે, જેઓ સમયાંતરે સુધારવામાં આવે છે અને તેથી ઊંચા સ્તરની સલામતી હાંસલ કરવાની સમકાલીન રીતો અંગે માર્ગદર્શન આપી શકે છે;

૯. કિરણોત્સર્ગી કચરા વ્યવસ્થાપનની સલામતી અંગેની આંતરરાષ્ટ્રીય પરિષદના વિકાસને, કચરા વ્યવસ્થાપનની સલામતીના મૂળભૂત સિદ્ધાંતોના વિકાસ માટે ચાલી રહેલી પ્રક્રિયાના પરિણામે વ્યાપક આંતરરાષ્ટ્રીય સહમતિ પ્રાપ્ત થતાં જ, તાત્કાલિક આરંભ કરવાની આવશ્યકતાની પુષ્ટિ કરતાં;

૧૦. પરમાણુ ઇંધણ ચક્રના અન્ય ભાગોની સુરક્ષાના સંબંધમાં વધુ તકનીકી કાર્યની ઉપયોગિતા સ્વીકારીને, અને એ કે આ કાર્ય સમય જતાં વર્તમાન અથવા ભવિષ્યના આંતરરાષ્ટ્રીય સાધનોના વિકાસને સુગમ બનાવી શકે છે;" [ભાર મૂકવામાં આવ્યો

છે]

૧૯૯. અનુચ્છેદ ૧૦ પરમાણુ સુરક્ષાને અગ્રતા આપવા અંગે છે. તે નીચે મુજબ છે:

—

"પ્રત્યેક કરારકર્તા પક્ષ તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે યોગ્ય પગલાં લેશે કે પરમાણુ સ્થાપનો સાથે સીધી રીતે સંબંધિત પ્રવૃત્તિઓમાં સંલગ્ન તમામ સંસ્થાઓ એવી નીતિઓ સ્થાપિત કરે કે જેમાં પરમાણુ સલામતીને યોગ્ય પ્રાથમિકતા આપવામાં આવે." [ભાર મૂકવામાં આવ્યો]

૨૦૦. અનુચ્છેદ ૧૪ સલામતીના મૂલ્યાંકન અને ચકાસણી માટે જોગવાઈ કરે છે. તે નીચે મુજબ છે: —

"(૧) પરમાણુ સ્થાપનાના નિર્માણ અને કાર્યરિત્મ પહેલાં તથા તેના સમગ્ર આયુષ્યકાળ દરમિયાન વ્યાપક અને પદ્ધતિસર સલામતી મૂલ્યાંકનો કરવામાં આવે. આવા મૂલ્યાંકનો યોગ્ય રીતે દસ્તાવેજીકૃત કરવાના, અનુગામી રીતે સંચાલનના અનુભવ અને મહત્વપૂર્ણ નવી સલામતી માહિતીના પ્રકાશમાં અદ્યતન કરવાના, અને નિયમનકારી સત્તામંડળના અધિકાર હેઠળ તેમની સમીક્ષા કરાવવાની રહેશે;

૨) વિશ્લેષણ, ટેખરેખ, પરીક્ષણ અને નિરીક્ષણ દ્વારા ચકાસણી એ સુનિશ્ચિત કરવા માટે કરવામાં આવે છે કે પરમાણુ સ્થાપનાની ભૌતિક સ્થિતિ અને તેનું સંચાલન તેની રચના, લાગુ પડતી રાષ્ટ્રીય સલામતી આવશ્યકતાઓ અને સંચાલન સંબંધિત મર્યાદાઓ તથા શરતો મુજબ ચલાવત્ રહે." [ભાર મૂકવામાં આવ્યો]

૨૦૧. કલમ ૧૬ આપત્તિકાલીન તૈયારીની જોગવાઈ કરે છે. તે નીચે મુજબ

વાંચવામાં આવે છે: –

"૧. દરેક સંવિદાકાર પક્ષ એ સુનિશ્ચિત કરવા માટે યોગ્ય પગલાં લેશે કે પરમાણુ સ્થાપનાઓ માટે સ્થળપર અને સ્થળબાહ્ય આપત્કાલીન યોજનાઓ ઉપલબ્ધ હોય, જેનું નિયમિતપણે પરીક્ષણ કરવામાં આવતું હોય અને જે આપત્કાલીન સ્થિતિ સર્જાય ત્યારે હાથ ધરવાની પ્રવૃત્તિઓને આવરી લેતી હોય।

કોઈપણ નવી પરમાણુ સ્થાપના માટે, આવા આયોજનપત્રો નિયમનકારી સંસ્થાએ મંજૂર કરેલા નીચા શક્તિ સ્તરથી ઉપર તેનું સંચાલન શરૂ કરે તે પહેલાં તૈયાર કરવામાં આવશે અને તેમની ચકાસણી કરવામાં આવશે.

૨. દરેક કરારકારી પક્ષ એ સુનિશ્ચિત કરવા માટે યોગ્ય પગલાં લેશે કે, જ્યાં સુધી કિરણોત્સર્ગીય આપત્કાલીન સ્થિતિથી અસર થવાની શક્યતા હોય, ત્યાં સુધી તેની પોતાની જનતા તથા પરમાણુ સ્થાપનાની આસપાસ સ્થિત રાજ્યોની સક્ષમ સત્તાઓને આપત્કાલીન આયોજન અને પ્રતિસાદ માટે યોગ્ય માહિતી પ્રદાન કરવામાં આવે.

૩. જે કરારકર્તા પક્ષોના પોતાના પ્રદેશમાં પરમાણુ સ્થાપના નથી, તેઓ, જેટલા અંશે નજીકમાં આવેલી પરમાણુ સ્થાપનામાં કિરણોત્સર્ગ સંબંધિત આપાતસ્થિતિ સર્જાય ત્યારે તેની અસર થવાની સંભાવના હોય, તેવી આપાતસ્થિતિ સર્જાય તે પ્રસંગે હાથ ધરવાની પ્રવૃત્તિઓ આવરી લેતી તેમના પ્રદેશ માટેની આપાતકાલીન યોજનાઓની તૈયારી અને પરીક્ષણ માટે યોગ્ય પગલાં લેશે."

૨૦૨. અનુચ્છેદ ૧૯ કામગીરીઓ સાથે સંબંધિત છે. તે નીચે મુજબ છે: –

"પ્રત્યેક કરારપક્ષ એ સુનિશ્ચિત કરવા માટે યોગ્ય પગલાં લેશે કે:

૧) પરમાણુ સ્થાપન ચલાવવાની પ્રારંભિક અનુમતિ, યોગ્ય સલામતી વિશ્લેષણ તથા કમિશનિંગ કાર્યક્રમના આધારે આપવામાં આવે છે, જે દર્શાવે છે કે નિર્મિત થયેલી સ્થાપન, અભિકલ્પ અને સલામતી સંબંધિત આવશ્યકતાઓ સાથે સુસંગત છે;

૨) સલામતી વિશ્લેષણ, પરીક્ષણો અને સંચાલનના અનુભવમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી સંચાલકીય મર્યાદાઓ અને શરતો, સંચાલન માટેની સુરક્ષિત સીમાઓ ઓળખવા જરૂરી હોય તે પ્રમાણે નિર્ધારિત કરવામાં આવે છે અને પુનરીક્ષિત કરવામાં આવે છે;

૩) પરમાણુ સ્થાપનનું સંચાલન, જાળવણી, નિરીક્ષણ અને પરીક્ષણ મંજૂર પ્રક્રિયાઓ અનુસાર હાથ ધરવામાં આવે છે;

૪) અપેક્ષિત પ્રચાલનાત્મક ઘટનાઓ અને અકસ્માતોના પ્રતિસાદ માટે પ્રક્રિયાઓ સ્થાપિત કરવામાં આવે છે;

૫) પરમાણુ સ્થાપનાના સમગ્ર આયુષ્યકાળ દરમિયાન સલામતી સંબંધિત તમામ ક્ષેત્રોમાં આવશ્યક અભિયાંત્રિકી અને તકનીકી સહાય ઉપલબ્ધ રહે છે;

૬) સલામતી માટે મહત્વપૂર્ણ ઘટનાઓ અંગે સંબંધિત પરવાનો ધારક દ્વારા નિયામક સત્તામંડળને સમયસર અહેવાલ આપવામાં આવે છે;

૭) સંચાલન અનુભવ એકત્રિત કરવા અને તેનું વિશ્લેષણ કરવા માટેના કાર્યક્રમો સ્થાપિત કરવામાં આવે છે, પ્રાપ્ત થયેલ પરિણામો અને ઉપસંહાર પર અમલ કરવામાં આવે છે અને વર્તમાન કાર્યપદ્ધતિઓનો ઉપયોગ આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓ તેમજ

અન્ય સંચાલન સંસ્થાઓ અને નિયમનકારી સત્તામંડળો સાથે મહત્વપૂર્ણ અનુભવ વહેંચવા માટે કરવામાં આવે છે;

૮) પરમાણુ સ્થાપનાના સંચાલનથી ઉત્પન્ન થતો કિરણોત્સર્ગી કચરો, સંબંધિત પ્રક્રિયા માટે પ્રવૃત્તિ અને પરિમાણ બંને દૃષ્ટિએ, વ્યવહાર્ય હોય તેટલા લઘુત્તમ સ્તરે જાળવવામાં આવે છે, અને વપરાયેલ ઇંધણ તથા કચરાનું કોઈપણ આવશ્યક ઉપચાર અને સંગ્રહ, જે સંચાલન સાથે સીધો સંબંધ ધરાવે છે અને જે પરમાણુ સ્થાપનાના એ જ સ્થળ પર આવેલ છે, તેમાં કન્ડિશનિંગ અને નિકાલનો વિચાર કરવામાં આવે છે." [અંડરલાઈન મારું છે]

૨૦૩. ઉપરોક્ત કન્વેન્શન, જે વિવિધ અનુરોધોમાંથી સ્પષ્ટપણે દર્શાવી શકાય છે, પરમાણુ સુરક્ષાને પ્રાથમિકતા, પ્લાન્ટોના આયુષ્યકાળ સહિત તમામ તબક્કાઓમાં વ્યાપક અને પદ્ધતિસર સુરક્ષા મૂલ્યાંકન, વિશ્લેષણ, દેખરેખ, પરીક્ષણ અને નિરીક્ષણ દ્વારા ચકાસણી, સુરક્ષા આવશ્યકતાઓને ધ્યાનમાં રાખીને, પરમાણુ સ્થાપનાના આસપાસના વિસ્તારમાં રહેલા લોકોની કાળજી લેવા માટે આપત્કાળીન આયોજન અને સજ્જતા, પરમાણુ સ્થાપનાના સમગ્ર આયુષ્યકાળ દરમિયાન સુરક્ષા સંબંધિત તમામ ક્ષેત્રોમાં આવશ્યક ઈજનેરી અને તકનીકી સહાયની ઉપલબ્ધતા, સંચાલક દ્વારા સુરક્ષા સંબંધિત બાબતો અંગે નિયમનકારી સત્તાધિકારીને સતત અહેવાલ આપવો અને સંચાલનથી ઉત્પન્ન થતા રેડિયોધર્મી કચરાનું સંચાલન તથા તેના સંદર્ભમાં અમલમાં લેવાયેલા સુરક્ષા ઉપાયો, આ બધું નિર્ધારિત કરે છે.

૨૦૪. આ સંદર્ભમાં, હું ઉપયોગી રીતે અન્ય એક કન્વેન્શનનો, એટલે કે પમી

સપ્ટેમ્બર, ૧૯૯૭ના તારીખના “સ્પેન્ટ ફ્યુઅલ મેનેજમેન્ટની સલામતી તથા રેડિયોએક્ટિવ વેસ્ટ મેનેજમેન્ટની સલામતી અંગેના સંયુક્ત કન્વેન્શન”નો ઉલ્લેખ કરી શકું છું. હું તરત જ આ ઉમેરું છું કે ભારત તે જનો હસ્તાક્ષરકાર નથી, છતાં જાહેર સલામતી અંગે વિશ્વવ્યાપી ચિંતાને સમજવા અને મૂલવવા માટે ઉક્ત કન્વેન્શનનો ઉલ્લેખ કરવો યોગ્ય છે. અધ્યાય ૨ સ્પેન્ટ ફ્યુઅલ મેનેજમેન્ટની સલામતી સાથે સંબંધિત છે, અધ્યાય ૩ રેડિયોએક્ટિવ વેસ્ટ મેનેજમેન્ટની સલામતી સાથે સંબંધિત છે અને અધ્યાય ૪ સામાન્ય સલામતીની જોગવાઈઓ સાથે સંબંધિત છે. અધ્યાય ૨માં આવતો અનુચ્છેદ ૪ સામાન્ય સલામતીની આવશ્યકતાઓ સાથે સંબંધિત છે. ઉપકલમો (૫) અને (૭) નીચે મુજબ છે: –

"કલમ ૪. સામાન્ય સલામતી આવશ્યકતાઓ

દરેક કરારકર્તા પક્ષ ખર્ચાઈ ગયેલા ઇંધણના સંચાલનના તમામ તબક્કાઓમાં વ્યક્તિઓ, સમાજ અને પર્યાવરણને વિકિરણજન્ય જોખમો સામે પૂરતું રક્ષણ સુનિશ્ચિત કરવા માટે યોગ્ય પગલાં લેશે.

આવું કરતાં, દરેક કરારકર્તા પક્ષ નીચે મુજબ કરવા યોગ્ય પગલાં લેશે:

(૫) વપરાયેલા ઇંધણના વ્યવસ્થાપન સાથે સંકળાયેલા હોઈ શકે એવા જૈવિક, રાસાયણિક અને અન્ય જોખમોને ધ્યાનમાં લેવા;

(૭) ભાવિ પેઢીઓ પર અયોગ્ય ભારણ લાદવાનું ટાળવાનો હેતુ રાખવો."

૨૦૫. ભાગ ૩ માંનો અનુચ્છેદ ૧૧ સામાન્ય સલામતી આવશ્યકતાઓ સાથે સંબંધિત છે. તે નીચે પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવે છે: –

દરેક કરારબદ્ધ પક્ષ રેડિયોધર્મી કચરાના સંચાલનના તમામ તબક્કાઓમાં વ્યક્તિઓ, સમાજ અને પર્યાવરણને કિરણોત્સર્ગજન્ય તેમજ અન્ય જોખમો સામે પૂરતું રક્ષણ સુનિશ્ચિત કરવા માટે યોગ્ય પગલાં લેશે.

આ રીતે કરતાં, દરેક કરારકર્તા પક્ષ નીચે મુજબના યોગ્ય પગલાં લેશે:

૧) કિરણોત્સર્જક કચરાના સંચાલન દરમિયાન ઉત્પન્ન થતી અવશેષ ઉષ્ણતાની ગંભીરતા અને તેના દૂરકરણનો યોગ્ય રીતે પર્યાપ્ત વિચાર કરવામાં આવે તેની ખાતરી કરવી;

૨) એ સુનિશ્ચિત કરવું કે કિરણોત્સર્ગી કચરાના ઉત્પન્નને વ્યવહાર્ય હોય તેટલા લઘુત્તમ સ્તરે રાખવામાં આવે;

૩) કિરણોત્સર્જક કચરા વ્યવસ્થાપનની વિવિધ કડીઓ વચ્ચેની પરસ્પર નિર્ભરતાઓને ધ્યાનમાં લેવી;

૪) આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે માન્ય કરાયેલ માપદંડો અને ધોરણોને યોગ્ય રીતે ધ્યાનમાં લેતા પોતાના રાષ્ટ્રીય કાનૂની માળખા અંતર્ગત, નિયામક સત્તાધિકારીએ મંજૂર કરેલ યોગ્ય સંરક્ષણાત્મક પદ્ધતિઓને રાષ્ટ્રીય સ્તરે અમલમાં મૂકી, વ્યક્તિઓ, સમાજ અને પર્યાવરણનું અસરકારક સંરક્ષણ સુનિશ્ચિત કરવું;

૫) રેડિયોધર્મી કચરા વ્યવસ્થાપન સાથે સંકળાયેલા હોઈ શકે એવા જૈવિક, રાસાયણિક અને અન્ય જોખમોને ધ્યાનમાં લેવા;

૬) વર્તમાન પેઢીને અનુમતિ આપવામાં આવેલા પ્રભાવો કરતાં ભવિષ્યની પેઢીઓ ઉપર વધુ પ્રમાણમાં વાજબી રીતે પૂર્વાનુમાન કરી શકાય એવા પ્રભાવો લાદે તેવી

ક્રિયાઓ ટાળવા પ્રયત્ન કરવો;

૭) ભાવિ પેઢીઓ પર અતિશય બોજો લાદવાનું ટાળવાનો હેતુ રાખવો." [ભાર મૂકવામાં આવ્યો]

૨૦૬. કલમ ૧૫ સુવિધાઓની સલામતીના મૂલ્યાંકન સાથે સંબંધિત છે. સંબંધિત જોગવાઈઓ નીચે મુજબ છે: –

"દરેક કરારકર્તા પક્ષ એ સુનિશ્ચિત કરવા માટે યોગ્ય પગલાં લેશે કે:

૧) રેડિયોધર્મી કચરા સંચાલન સુવિધાના નિર્માણ પહેલાં, સુવિધા દ્વારા ઉપસ્થિત જોખમને અનુરૂપ અને તેની કાર્યકારી આવધિને આવરી લેતી પદ્ધતિસરની સુરક્ષા મૂલવણી તેમજ પર્યાવરણીય મૂલવણી કરવામાં આવશે;

૨) વધુમાં, નિકાલ સુવિધાના નિર્માણ પહેલાં, બંધ થયા પછીના સમયગાળા માટે પદ્ધતિસરનું સુરક્ષા મૂલ્યાંકન અને પર્યાવરણીય મૂલ્યાંકન હાથ ધરવામાં આવશે અને તેના પરિણામોનું નિયમનકારી સંસ્થાએ નિર્ધારિત કરેલ માપદંડોની સામે મૂલવણ કરવામાં આવશે;

૩) કિરણોત્સર્ગી કચરા વ્યવસ્થાપન સુવિધાનું સંચાલન શરૂ થાય તે પહેલાં, સલામતી મૂલ્યાંકન તથા પર્યાવરણીય મૂલ્યાંકનના અદ્યતન અને વિગતવાર સંસ્કરણો, અનુચ્છેદ (૧) માં ઉલ્લેખિત મૂલ્યાંકનોને પૂરક બનાવવા આવશ્યક ગણવામાં આવે ત્યારે, તૈયાર કરવામાં આવશે."

૨૦૭. પ્રકરણ ૪માં આવેલો અનુચ્છેદ ૨૨ માનવીય અને નાણાકીય સંસાધનો સાથે સંબંધિત છે. તે જ અહીં પુનઃઉત્પન્ન કરવો યોગ્ય છે: –

"દરેક કરારકર્તા પક્ષ એ સુનિશ્ચિત કરવા માટે યોગ્ય પગલાં લેશે કે:

૧) વપરાઈ ચૂકેલા ઇંધણ અને કિરણોત્સર્ગી કચરા વ્યવસ્થાપન સુવિધાના સંચાલનકાળ દરમિયાન, સલામતી સંબંધિત પ્રવૃત્તિઓ માટે જરૂરી મુજબ લાયકાતપ્રાપ્ત સ્ટાફ ઉપલબ્ધ રહે;

૨) વપરાયેલ ઇંધણ અને કિરણોત્સર્ગી કચરા વ્યવસ્થાપન માટેની સુવિધાઓની તેમના કાર્યકાળ દરમિયાન સુરક્ષા જાળવવા તથા સેવા નિવૃત્તિકરણ માટે પૂરતા નાણાકીય સંસાધનો ઉપલબ્ધ છે;

૩) નાણાકીય જોગવાઈ કરવામાં આવે છે, જે નિકાલ સુવિધા બંધ થયા પછી જરૂરી માનવામાં આવતી અવધિ માટે યોગ્ય સંસ્થાકીય નિયંત્રણ અને નિરીક્ષણની વ્યવસ્થાઓ ચાલુ રાખી શકાય તેવી સક્ષમ બનાવશે."

૨૦૮. કલમ ૨૩ ગુણવત્તા નિશ્ચિતીકરણને સંબંધિત છે. તે નીચે મુજબ વાંચે છે:—

દરેક કરારબદ્ધ પક્ષ જરૂરી પગલાં લેશે જેથી વપરાયેલ ઇંધણ અને કિરણોત્સર્ગી કચરા વ્યવસ્થાપનની સલામતી સંબંધિત તમામ યોગ્ય ગુણવત્તા ખાતરી કાર્યક્રમો સ્થાપિત કરવામાં આવે અને અમલમાં મૂકવામાં આવે.

૨૦૯. ઉપરોક્ત કન્વેન્શન, જેમ દેખાઈ આવે છે તેમ, પર્યાવરણીય જોખમો, ભાવિ પેઢીઓ પર અયોગ્ય ભાર ટાળવો, રેડિયોએક્ટિવ કચરાનું સંચાલન, રેડિયોલોજીકલ તથા અન્ય જોખમો સામે પૂરતું રક્ષણ, વ્યક્તિ અને સમાજના હિતને ધ્યાનમાં રાખીને નિયમનકારી સત્તામંડળ દ્વારા મંજૂર કરાયેલ યોગ્ય રક્ષણાત્મક પદ્ધતિઓનો અમલ, ભાવિ પેઢીઓ પર ચુકિતપૂર્વક અનુમાનિત અસર લાદતી કાર્યવાહી ટાળવી,

સુવિધા દ્વારા ઉપસ્થિત થતા જોખમોને અનુરૂપ અને તેની કાર્યકારી આયુષ્ય અવધિને આવરી લેતી પદ્ધતિસર સલામતી મૂલવણી તથા પર્યાવરણીય મૂલવણી, સંસ્થાગત નિયંત્રણ અને ફરજિયાત વ્યવસ્થાઓ તેમજ વપરાયેલ ઇંધણ અને રેડિયોએક્ટિવ કચરાથી સુરક્ષા સંબંધિત યોગ્ય ગુણવત્તા ખાતરી કાર્યક્રમોની ખાતરી પર ભાર મૂકે છે. હું સંપૂર્ણપણે સચેત છું કે ભારતે ઉક્ત કન્વેન્શનનું અનુમોદન કર્યું નથી, પરંતુ કોઈપણ સ્તરે સુરક્ષા અંગેની ચિંતા મૂળભૂત માનવીય ચિંતા છે. મેં તેનો ઉદ્દેશ એ જ બાબતને, પુનરુક્તિનો દોષ સ્વીકારીને ફરી કહેવા માટે, અનેક દેશોની ચિંતા, વિશેષ કરીને, સર્વ સમયોએ અપનાવવામાં આવતા સુરક્ષા ઉપાયો સંબંધે દર્શાવવા કર્યો છે. ૧૯૬૨નો અધિનિયમ અને ભારત દ્વારા અનુમોદિત કન્વેન્શન તે બાબતે અત્યંત સ્પષ્ટ રીતે વ્યક્ત કરે છે. જાહેર સુરક્ષાની સંકલ્પના કોઈપણ તબક્કે પૂરે ઠેલી શકાય તેવી કે અવગણવામાં આવે તેવી નથી. તેને સર્વોચ્ચ અગ્રતા અને ઉચ્ચત્તમ પ્રાથમિકતા સાથે વર્તવામાં આવવું જોઈએ, કારણ કે નિર્વિવાદ અને શુદ્ધ કારણ એ છે કે જીવન દરેક વ્યક્તિને આનંદ આપે છે અને જીવવાની આંતરિક ઇચ્છા ઉત્પન્ન કરે છે.

રાજ્યને વિદ્યુત ઊર્જાની આવશ્યકતા અને જાહેર સલામતીનો અભિપ્રાય:

૨૧૦. એન્ડરસન વિ./સ. ૬૧, ૧૯ ચુ.એસ. [૬ વ્હીટ.] ૨૦૪ (૧૮૨૧) માં, ચુ.એસ. સર્વોચ્ચ અદાલતે, ભિન્ન પરિપ્રેક્ષ્યમાં, ઘણાં સમય પહેલાં રાજ્યની ભૂમિકા અને નાગરિકોની સલામતી અંગે આ રીતે જણાવ્યું હતું: –

કોઈ વ્યક્તિ એટલો દુરદર્શી નથી કે તે આ પ્રતિપાદનનો વિવાદ કરે કે અમારી તમામ

સંસ્થાઓનો એકમાત્ર અંત અને ધ્યેય નાગરિકની સુરક્ષા અને સુખાકારી છે. પરંતુ ક્રિયા અને અંત વચ્ચેનો સંબંધ હંમેશા એટલો સીધો અને સ્પષ્ટ હોય એવું નથી કે દરેક નિરીક્ષકની નજરે તરત જ ચડી આવે. શાસનનું શાસ્ત્ર સર્વ શાસ્ત્રોમાં સૌથી દુર્બોધ છે; અને જો ખરેખર તેને શાસ્ત્ર કહી શકાય, કારણ કે તેમાં સ્થિર સિદ્ધાંતો તો થોડા જ છે, અને વ્યવહારમાં તે ઉદ્ભવતી રાજ્યની આવશ્યકતાઓને અનુરૂપ વિવેકપૂર્ણ વિવેકાધિકારના પ્રયોગથી થોડું વધારે કંઈ નથી. તે પ્રયોગનું શાસ્ત્ર છે.

આવું જણાવીને, યુ.એસ. સર્વોચ્ચ અદાલતે અનુસંધાને નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું: –

‘લોકોની સુરક્ષા સર્વોચ્ચ કાયદો છે’ — આ સિદ્ધાંત માત્ર જાહેર કારોબારીઓને તેમના જાહેર કાર્યમાં સોંપાયેલા તે સત્તાઓના પ્રયોગ માટે આશ્વાસન પૂરું પાડે છે એટલું જ નહીં, પરંતુ તેવા સત્તાપ્રયોગ માટે અનિવાર્ય પણ છે, જેના વિના આ સુરક્ષાનું રક્ષણ કરી શકાય તેમ નથી.

૨૧૧. ચરણ લાલ સાહુ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, (૧૯૯૦) ૧ એસ.સી.સી. ૬૧૩ માં, આ સર્વોચ્ચ અદાલતે, ભોપાલ ગેસ લીક દુર્ઘટના (દાવાઓની પ્રક્રિયા) અધિનિયમ, ૧૯૮૫ ની બંધારણીય માન્યતા અંગે વિચારણા કરતાં, અવલોકન કર્યું હતું કે ઉક્ત અધિનિયમ ૨ ડિસેમ્બર, ૧૯૮૪ ની રાત્રે બનેલી એક ભયાનક દુર્ઘટનાના અનુસંધાને પસાર કરવામાં આવ્યો હતો. આ સર્વોચ્ચ અદાલતે તેને નોંધાયેલ માનવ ઇતિહાસની સૌથી દુઃખદ ઔદ્યોગિક દુર્ઘટના તરીકે ગણાવી હતી. પેરેન્સ પાત્રિયેના સિદ્ધાંતની સંકલ્પનાની ચર્ચા કરતી વખતે, વિદ્વાન મુખ્ય

ન્યાયાધીશે અવલોકન કર્યું હતું કે પેરેન્સ પાત્રિયે સિદ્ધાંતની સંકલ્પના એ રાજ્યની રક્ષણ કરવાની ફરજ છે અને તે પોતાની ફરજ નિભાવવા માટે તેના નાગરિકોના અધિકારો અને વિશેષાધિકારોને પોતાની સંરક્ષણાધીન કબજામાં લે છે. ઉક્ત સંકલ્પનાને લગતી ચર્ચા કરતી વખતે, એવો મત વ્યક્ત કરવામાં આવ્યો હતો કે “સેલસ પોપુલી સુપ્રેમા લેક્સ” નામનો સૂત્ર — જાહેર કલ્યાણ પ્રત્યેનો વિચાર — સર્વોચ્ચ કાયદો છે.

૨૧૨. મેં ઉક્ત નિર્ણયનો ઉલ્લેખ માત્ર એટલા માટે કર્યો છે કે જેમાં સમુદાયના સર્વાંગી કલ્યાણ માટે રાજ્યની કાર્ય કરવાની ભૂમિકાને ઉદ્ઘાટિત કરી શકાય અને જાહેર કલ્યાણને કાયદાના સર્વોચ્ચ શિખરે ગણવામાં આવ્યું છે તે દર્શાવી શકાય.

૨૧૩. યુનિયન કાર્બાઇડ કોર્પોરેશન વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, (૧૯૮૯) ૩ એસસીસી ૩૮ માં, બંધારણીય પીઠે ભોપાલ ગેસ લીક દુર્ઘટનાને ભયાનક ઔદ્યોગિક સામૂહિક આપત્તિ તરીકે ગણાવી હતી, જે તેના વ્યાપમાં અદ્વિતીય હતી, અને તેની વિનાશકારી અસર માનવતાવિહિન બનાવતી સ્વભાવતઃ જોખમી તકનીકોના પ્રભાવનું એક વિકરાળ સ્મારક બની રહી છે. સમાધાનની રકમની ન્યાયસંગતતા અને યુક્તિસંગતતા અંગે વિચાર કરતી વખતે, બંધારણીય પીઠે બહુરાષ્ટ્રીય કંપનીઓ દ્વારા આર્થિક લાભ માટે આવી જોખમી તકનીકોના અનુસરણ, સસ્તા શ્રમની ઉપલબ્ધતા, બંધક બજારો અને વિકાસશીલ દેશોમાં આર્થિક શોષણના પાસાઓમાંથી ઊભી થતી સમસ્યાઓ તરફ ધ્યાન દોર્યું હતું, જ્યાં ચિંતાના મુદ્દાઓ અદાલત સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા અને તે સંદર્ભમાં નીચે

મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું: -

૩૨. આ મુદ્દાઓ તથા તેમ સાથે સંબંધિત, તેનાથી પણ વિશાળ મહત્વ ધરાવતા કેટલાક અનુસંગી ક્ષેત્રો, અને તેમના કેટલાક પાસાઓ અંગેના ન્યાયનિર્ધારાત્મક નિરાકરણની મર્યાદાઓ, નિશ્ચિતપણે મૂળભૂત મહત્વના પ્રશ્નો છે. આધુનિક ઔદ્યોગિક તકનીકોની સંસ્કૃતિ, જે આવી અતિહાનિકારક સંભાવનાઓ ધરાવતી પ્રક્રિયાઓ પર આધારિત છે, અંતિમ વિશ્લેષણમાં, તકનીકી વિકલ્પોના અતિમહત્વપૂર્ણ અને મૂળભૂત પ્રશ્નોને ખુલા મૂકી દીધા છે. આવી શોષણકારી અને જોખમી ઔદ્યોગિક સાહસિકતા સામે કાનૂની રક્ષણની પૂરકતા સંબંધિત પ્રશ્નો, તથા આવા સંદર્ભોમાં વ્યાપક અર્થમાં પૂરતી કહી શકાય તેવી કાનૂની પ્રણાલીના રક્ષણની દેશના નાગરિકોને ખાતરી છે કે નહીં તેવા પ્રશ્નો પણ ઊભા થાય છે. આ નિશ્ચિતપણે અતિમહત્વપૂર્ણ પ્રશ્નો છે અને આ દુર્ઘટના, તેમજ તેને બનવા સક્ષમ બનાવનાર પરિસ્થિતિઓ, વિશેષ ચિંતાનો વિષય છે.

૨૧૪. ત્યારબાદ, અદાલતે કૃષિ ક્ષેત્રની તે તકનીકનો ઉદ્દેખ કર્યો, જેણે રાસાયણિક ખાતરના ઉદ્યોગોને મોટા પ્રોત્સાહન આપ્યું છે, અને તે સંબંધિત ગંભીર સમસ્યાઓનો પણ સંદર્ભ આપ્યો. ત્યારબાદ, આ પ્રમાણે જણાવવામાં આવ્યું છે: -

૩૪. નિશ્ચિતરૂપે, આ પ્રકારના અતિ-જોખમી આર્થિક લાભના પ્રયત્નોથી રાષ્ટ્રીય હિતોના સંરક્ષણ માટે રાષ્ટ્રીય નીતિ વિકસાવવાની પણ જરૂર છે. કાનૂનશાસ્ત્રીઓ, પ્રૌદ્યોગિકી વિશેષજ્ઞો તથા અર્થશાસ્ત્ર, પર્યાવરણશાસ્ત્ર, ભાવિ અભ્યાસ, સમાજશાસ્ત્ર અને જાહેર આરોગ્ય વગેરે ક્ષેત્રોના અન્ય નિષ્ણાતોએ સામૂહિક

ચિંતાના ક્ષેત્રોની ઓળખ કરવી જોઈએ અને યોગ્ય માપદંડો વિકસાવવામાં સહાય કરવી જોઈએ, જેને ન્યાયિક માન્યતા અને કાનૂની મંજૂરી પ્રાપ્ત થઈ શકે.

૨૧૫. પ્રીતમ પાલ વિ. મધ્ય પ્રદેશ વડી અદાલત, જબલપુર, રજિસ્ટ્રાર મારફતે, ૧૯૯૩ સપ્લિ. (૧) એસ.સી.સી. ૫૨૯ માં, “સેલસ પોપ્યુલી સુપ્રીમા લેક્સ”, અર્થાત્ લોકોનું કલ્યાણ સર્વોચ્ચ કાયદો છે, આ કાનૂની સૂત્રને, ભલે અલગ સંદર્ભમાં હોય, ફરીથી ભારપૂર્વક ઉજાગર કરવામાં આવ્યું હતું.

૨૧૬. આ સંધિએ, મને અન્ય સૂત્ર ‘સેલસ રિપબ્લિકેઈ સુપ્રીમા લેક્સ’નો પણ ઉલ્લેખ કરવો જરૂરી છે, અર્થાત્ રાજ્યની સલામતી સર્વોચ્ચ કાયદો છે અને કોઈપણ સંઘર્ષની સ્થિતિમાં વ્યક્તિએ સામૂહિક હિતને પ્રાધાન્ય આપવું જોઈએ. પરંતુ, તે સલામતીની કિંમતે થવું જોઈએ નહિ. દરેક સમયે અને દરેક સ્તરે, લોકોની સલામતી જળવાઈ રહે અને ટકી રહે તે માટે નિષ્ઠાપૂર્વક પ્રયત્નો કરવાના રહે છે. પ્રાચીન કાળમાં જ્યારે રાજાઓ શાસન કરતા હતા ત્યારે પણ આ વાત કહી હતી અને લોકશાહી વ્યવસ્થામાં પણ એ જ સિદ્ધાંત સર્વોચ્ચ રીતે પ્રબળ છે. આ સાચું છે કે અપવાદો હોય છે, પરંતુ અપવાદો માત્ર અપવાદોના ક્ષેત્રમાં જ રહેવા જોઈએ અને કાર્યપાલિકા પોતાની મનમાની કે મનગમતી રીતે તેમને અમલમાં લાવી ન શકે. એવું કહેવાનો હેતુ એ છે કે કાયદાના અનેક આચારો છે અને કાયદાનું મોઝેક અનેક વ્યાપોને આવરી લે છે, જેથી બંને સૂત્રો, એટલે કે ‘સેલસ પોપ્યુલી સુપ્રીમા લેક્સ’ અને ‘સેલસ રિપબ્લિકેઈ સુપ્રીમા લેક્સ’, સુમેળપૂર્વક સહઅસ્તિત્વ ધરાવી શકે. વર્તમાન મામલો એવો છે જેમાં જનકલ્યાણ માટે અને ભારતના લોકોના અન્ય

કલ્યાણ માટે તથા શાંતિપૂર્ણ હેતુસર પરમાણુ ઊર્જાની જરૂર છે. નિશ્ચિતરૂપે, અર્થતંત્રનું હિત અને સલામતીનું હિત કલ્યાણકારી રાજ્ય માટે વાસ્તવિક ચિંતાના વિષયો હોવા જોઈએ. આ સંદર્ભમાં, ભલે તે ભિન્ન પરિસ્થિતિમાં હોય, તથાપિ કર્ણાટક રાજ્ય અને અન્ય વિ. ડૉ. પ્રવીણ ભાઈ ઠોગડિયા, (૨૦૦૪) જ એસ.સી.સી. ૬૮૪ માં આ અદાલતે કરેલી નીચેની નોંધોનો હું લાભદાયક રીતે ઉલ્લેખ કરી શકું છું: –

લોકકલ્યાણ તમામ કાયદાઓનું, તેમજ રાજ્યની કાર્યવાહીનું અને સર્વોપરી રીતે બંધારણનું પરમ લક્ષ્ય છે. તેમનો એક સામાન્ય હેતુ છે, અર્થાત્ સમગ્ર સમાજના કલ્યાણ અને વિશાળ હિતને પ્રોત્સાહન આપવું, કોઈ વ્યક્તિગત વ્યક્તિ અથવા કોઈ વિશિષ્ટ નામધારી જૂથોના હિતને નહીં. સામૂહિક સુમેળ, પરસ્પર પ્રેમ અને કોઈ પ્રત્યે ક્ષેષ વિના સામાજિક કલ્યાણ શક્ય છે એવું ન માનવું જોગ છે. આધ્યાત્મિક મૂલ્યો પર આધારિત ધર્મનું કેન્દ્રીય તત્ત્વ, જે વેદો, ઉપનિષદો અને પુરાણો માનવજાત સમક્ષ પ્રગટ કરે છે એમ કહેવાય છે, એવું જણાય છે કે: "અન્યોને પ્રેમ કરો, અન્યોની સેવા કરો, સદા સહાય કરો, કદી આઘાત ન પહોંચાડો" અને "સર્વે જનાઃ સુખિનો ભવંતુ".

૨૧૭. કલ્યાણકારી રાજ્યની સંકલ્પના ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૮નો એક પાસો છે. લોકોના કલ્યાણને યોગ્ય રીતે પ્રોત્સાહિત કરવામાં આવે તે જોવાની રાજ્યની ફરજ છે. કલ્યાણકારી રાજ્યની સ્થાપના કરવી એ રાજ્ય પર બંધારણ દ્વારા મૂકાયેલ ફરજ છે. ૧૯૬૨ના અધિનિયમની પ્રસ્તાવનામાં ઉપયોગમાં લેવાયેલા

શબ્દો "લોકો માટે કલ્યાણ" અને "શાંતિ" છે. વિદ્યુત ઊર્જાના ઉત્પન્ન કરવાની આવશ્યકતા છે અને તેમાં રહેલા જોખમોને ધ્યાનમાં રાખતાં, અધિનિયમો, નિયમો અને જાહેરનામાઓ દ્વારા જે માર્ગદર્શન આપવામાં આવ્યું છે તે હોવું જરૂરી છે. વિદ્યુત ક્ષેત્રના વિકાસ માટે સામૂહિક હિતોને સંપૂર્ણપણે અવગણવા જોઈએ નહીં. જો સુરક્ષા ઉપાયો પૂરતા પ્રમાણમાં લેવામાં ન આવે, આશંકાઓ દૂર ન કરવામાં આવે અને સ્થાનિક વિસ્તારના લોકોના મનમાંથી ભયને સંપૂર્ણપણે દૂર ન કરવામાં આવે, તો ભાવી પેઢી તેને વિકાસ અથવા પ્રગતિશીલ પગલું તરીકે સ્વીકારશે નહીં. સરકાર દ્વારા અંતઃકરણપૂર્વક અને જાગૃતપણે લેવાતા નીતિગત નિર્ણયો વ્યાપક જનકલ્યાણને ધ્યાનમાં રાખીને, યોગ્ય કાળજી અને વિચારણા સાથે લેવામાં આવવા જોઈએ. નિઃસંદેહ છે કે, જ્યારે આવી નીતિઓ રચવામાં આવે છે, ખાસ કરીને પરમાણુ સ્થાપનો અથવા આવા વિશાળ પ્રકલ્પોની સ્થાપના માટે, ત્યારે સુરક્ષા ઉપાયો પ્રાથમિક ચિંતાનો વિષય બની જાય છે અને તે અંગે પૂરતું ધ્યાન અપાવવું તથા પૂરતી કાળજી લેવી આવશ્યક બને છે. તેમ છતાં, અદાલતો ન્યાયિક પુનર્વિલોકનની સત્તાનો ઉપયોગ કરતી વખતે, સુરક્ષા ઉપાયો નક્કી કરવા માટે મંજૂરી આપતી સત્તાપ્રાધિકારીની ભૂમિકા સ્વીકારી શકતી નથી, પરંતુ એક મહત્વપૂર્ણ બાબત એ છે કે નિયમનકારી સત્તાપ્રાધિકારીઓએ જે જણાવ્યું છે તેને પ્રાથમિક અને મુખ્ય ચિંતા તરીકે માનવામાં આવવું જોઈએ.

એ.ઈ.આર.બી. અહેવાલ:

૨૧૮. આ સંદર્ભમાં, પ્રાકૃતિક ઉત્પત્તિના બાહ્ય પ્રસંગો સામે ભારતીય પરમાણુ વીજ

ઉત્પાદન સંયંત્રોની સલામતીની સમીક્ષા કરવા માટે એ.ઈ.આર.બી.ના અહેવાલનો હું ઉલ્લેખ કરી શકું છું. આવશ્યકતા અને પૂર્ણતાના હિતાર્થે, તે નીચે પુનરુત્પન્ન કરવામાં આવે છે: –

"કુકુશિમા અકસ્માતના અનુસંધાને કુડનકુલમ પરમાણુ વિદ્યુત કેન્દ્રના એકમ-૧ અને ૨ (કે.કે. એન.પી.પી. ૧ અને ૨) નું સુરક્ષા મૂલ્યાંકન

તમિલનાડુના કુડનકુલમ સ્થળે વીવીઈઆર દબાણયુક્ત જલ રિએક્ટરોના બે એકમો (મોડેલ વી-૪૧૨), પ્રત્યેક ૧૦૦૦ મેગાવોટ ક્ષમતા ધરાવતા, બાંધવામાં આવી રહ્યા છે. એકમ ક્રમાંક ૧ માટેની પ્રારંભિક પ્રારંભીકરણ પ્રવૃત્તિઓ શરૂ થઈ ગઈ છે અને એઈઆરબી દ્વારા ૩૦ જૂન, ૨૦૧૧ના રોજ "હોટ-રન" માટે મંજૂરી આપવામાં આવી છે. એકમ ક્રમાંક ૨ નું બાંધકામ પૂર્ણતાના અગ્રગત તબક્કામાં છે.

કે.કે. એન.પી.પી.ની રચનામાં ડિઝાઇન આધાર અકસ્માતો (ડી.બી.એઝ) અને ડિઝાઇન આધારથી પરનાં અકસ્માતો (બી.ડી.બી.એઝ)નો સામનો કરવા માટે અનેક અભિયાંત્રીકૃત સુરક્ષા સુવિધાઓ (ઈ.એસ.એફઝ), તેમજ અન્ય અનેક રચનાત્મક સુરક્ષા સુવિધાઓનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

ડી.બી.એ.ને સેવા આપવા માટેના ઈ.એસ.એફઝ.

અ. આકસ્મિક મૂળ શીતલીકરણ પ્રણાલી (ઈ.સી.સી.એસ.)

બિ. અતિદબાણ સામે દ્વિતીય પરિપથનું સંરક્ષણ

ક. આપાતકાળીન ગેસ દૂરકરણ પ્રણાલી

ડિ. વિખંડન ઉત્પાદનોના દૂરકરણ અને નિયંત્રણ પ્રણાલીઓ

ઇ. આપત્કાલીન સલામતી બોરોન ઇન્જેક્શન પ્રણાલી

ફ. ક્રિવક બોરોન ઇન્જેક્શન સિસ્ટમ (ક્યૂબીઆઇએસ)

માટે પૂર્તિ કરવા માટેની ઇ.એસ.એફ્સ.

બીડીબીએ

. નિષ્ક્રિય ઉષ્મા દૂરકરણ પ્રણાલી (પી.એચ.આર.એસ.)

. કોર નિષ્ક્રિય પૂર માટેની વધારાની પ્રણાલી

. એન્યુલ્સ પેસિવ ફિલ્ટરિંગ સિસ્ટમ (એ.પી.એફ.એસ.)

પીગળેલા કોરને જાળવી રાખવા અને ઠંડુ પાડવાની પ્રણાલી

અન્ય મુખ્ય રચનાત્મક સુરક્ષા

લક્ષણો

. ૪ x ૧૦૦% સક્રિય સુરક્ષા પ્રણાલીની ટ્રેનો અને ૪ x ૩૩% નિષ્ક્રિય સુરક્ષા

પ્રણાલીની ટ્રેનો

. ૧લી અને ૨જી તબક્કાની ઇ.સી.સી.એસ. હાઇડ્રો-એક્ચ્યુમ્યુલેટર્સમાં જળનો

વિશાળ જથ્થો

. ભૂકંપીય સંકેત મળતાં રિએક્ટરનું સ્વચાલિત સ્કામ

. ૨૪ કલાક ક્ષમતા ધરાવતા બેટરી બેંકો

. સમુદ્રજળના પંપો ડિઝાઇન આધારિત પૂર સ્તર (ડીબીએફએલ) કરતાં ૨.૨

મીટરથી વધુ ઊંચાઈએ સ્થિત છે

સુરક્ષા સંબંધિત મકાનો અને સંરચનાઓ, જે ડીબીએફએલથી ઓછામાં ઓછા ૩.૦

મીટર ઉપર સ્થિત છે.

. કિનારાની સુરક્ષા માટેની રબલ દિવાલ

કુકુશિમા પછીનું સલામતી મૂલ્યાંકન

એનપીસીઆઈએલ દ્વારા રચાયેલ કાર્યદળ (ટીએફ) એ કુકુશિમા અકસ્માતના પ્રકાશમાં કેએકેએનપીપી-૧&૨નું સુરક્ષા મૂલ્યાંકન કર્યું હતું અને તેના તારણોની સમીક્ષા એઈઆરબીની લાઈટ વોટર રિએક્ટર્સની પ્રોજેક્ટ સુરક્ષા સમીક્ષા અંગેની સલાહકાર સમિતિ (એસીપીએસઆર-એલડબ્લ્યુઆર) તથા કુકુશિમા અકસ્માતના પ્રકાશમાં ભારતીય એનપીપીઝની સુરક્ષા સમીક્ષા અંગેની એઈઆરબી સમિતિ દ્વારા કરવામાં આવી હતી. મૂલ્યાંકન અને તેની સમીક્ષાઓમાંથી પ્રકાશમાં આવેલા મુખ્ય મુદ્દાઓ નીચે મુજબ આપવામાં આવે છે: –

વૈકલ્પિક સ્ત્રોતોમાંથી પુનઃઆધાર માટેની જોગવાઈઓ કરવામાં આવવી જોઈએ

એસ.જી.ના ગોણ બાજુએ પાણી ભરવું

બોરેટેડ પાણીની ભરપાઈ વપરાયેલ ઇંધણ કુંડોમાં

રિએક્ટર કુલન્ટ સિસ્ટમમાં બોરેટેડ પાણીનું ઇન્જેક્શન.

અકસ્મિક પરિસ્થિતિમાં પાણી સંગ્રહ સુવિધાની ભૂકંપપ્રતિરોધક લાયકાત તથા મુખ્ય ક્ષય ઉષ્મા દૂર કરવા માટે ઓછામાં ઓછા એક અઠવાડિયા સુધી તેની સંગ્રહ ક્ષમતામાં વધારો.

. કટોકટી ઉપયોગ માટે સ્વચાલિત મોબાઈલ પંપિંગ ઉપકરણ

. વહનયોગ્ય પાવર પેકનો ઉપયોગ કરીને સુરક્ષા પરિમાણોની દેખરેખ રાખવાની

સુવિધા

. બીડીબીએ પરિસ્થિતિઓ માટે આપાત્કાલીન કાર્યપદ્ધતિઓનું અંતિમીકરણ

.

પ્રાથમિક નિયંત્રણનું અંતિમ ભારવહન ક્ષમતાના મૂલ્યાંકન માટે આકલન કરવું.

એરલોકસના દરવાજા અને બેરલ્સને પુરાવા પરીક્ષણ દબાણ માટે યોગ્ય ઠરાવવામાં આવવા જોઈએ.

બી.ડી.બી.એ. હેઠળ કોર કેયર વેસલને ઠંડુ પાડવા માટે ઉપયોગમાં લેવાતા અતિ સક્રિય પાણીને પ્રાથમિક પરિરોધની અંદર સમાવી રાખવામાં આવે તે સુનિશ્ચિત કરવું.

. હાઈડ્રોજન વ્યવસ્થાપન પ્રણાલીની રચનાત્મક પર્યાપ્તતાની પુનઃપુષ્ટિ.

પર્યાવરણ સંબંધિત લાયકાત માટેની કોર કેયર તાપમાન નિરીક્ષણ પ્રણાલી

. કોર કેયરમાં દૂરસ્ત જળ ઉમેરવા માટેની રચનાત્મક જોગવાઈની પૂરકતા

બી.ડી.બી.એ. દરમિયાન સંચંત્રની સ્થિતિના નિરીક્ષણ માટેનાં ઉપકરણોની પર્યાપ્તતા.

સ્થળ પર ડીબીએફએલથી ઉપર આવેલ વિવિધ સલામતી-સંબંધિત એસએસસી માટે ઉપલબ્ધ માર્જિનની વિગતોનું પુનઃઅવલોકન ફરીથી કરવું જોઈએ,

કન્ટેનમેન્ટ વેન્ટિંગ માટેની ડિઝાઇન જોગવાઈની જરૂરિયાત, જે કાઢી નાખવામાં આવી છે, તેની પુનઃપરીક્ષા કરવી જોઈએ.

એસ.જી. ની દ્વિતીય બાજુમાં પાણીનું ઇન્જેક્શન કરવા માટેના બેકઅપ સ્ત્રોતો

ભૂકંપીય રીતે યોગ્ય ઠરાવેલા હોવા જોઈએ.

કોર કેચરમાં પાણી ઉમેરવાની જોગવાઈઓ માટે વિગતવાર અભ્યાસ આવશ્યક છે, જેથી કોઈપણ વરાળ વિસ્ફોટ થવાની શક્યતા ન રહે તે સુનિશ્ચિત કરી શકાય.

અતિઆવશ્યક સુરક્ષા કાર્યો નિર્વાહ કરવા માટે, જેમ કે ઊંચી સપાટીએ સ્થિત હવા-શીતિત ડીજી, વધારાના બેકઅપ વીજ પુરવઠાના સ્ત્રોતોની જોગવાઈ અંગે વિચારણા કરવી જોઈએ.

ભલામણોની તપાસ કરવામાં આવી રહી છે અને યુનિટ-૧ માં પ્રારંભિક ઇંધણ ભરાણ પહેલાં એનપીસીઆઈએલના પ્રતિભાવની એસિપીએસઆર-એલડબ્લ્યુઆરમાં સમીક્ષા કરવામાં આવશે.

૨૧૯. એનપીસીઆઈએલ દ્વારા સ્થિતિ અહેવાલ દાખલ કરવામાં આવ્યો છે. ૩.૧૨.૨૦૧૨ના રોજ એક સોગંદનામું દાખલ કરવામાં આવ્યું છે અને તેમાં એવો દાવો કરવામાં આવ્યો છે કે બહુમતી ભલામણોનું પાલન પહેલેથી જ કરવામાં આવ્યું છે. મારા આદરણીય વિદ્વાન ભાઈએ તેના વિષે વિચારણા કરતાં નિર્દેશ કર્યો છે કે તેનું નોંધપાત્ર પાલન કરવામાં આવ્યું છે અને કેટલીક એવી ભલામણો, જેમનું હજી સુધી પાલન કરવામાં આવ્યું નથી, તેમના પાલન માટે તારીખો અથવા નિશ્ચિત સમયમર્યાદા આપવામાં આવી છે. આ અદાલતને આ હકીકતથી અવગત કરવામાં આવી છે કે એઈઆરબી અને ત્યારબાદ એમઓઈએફ સમગ્ર બાબતો પર સંપૂર્ણ નિયંત્રણ ધરાવે છે અને તપાસ કરવામાં આવે છે તથા સમયાંતરે તે બાબત પર ધ્યાન આપવામાં આવશે અને કોઈપણ પ્રકારની દુર્ઘટના ટાળવા માટે તમામ

સંભવિત પગલાં લેવામાં આવશે. આપવામાં આવેલી સલાહ મુજબ, વર્તમાન સમયમાં, મેં કાયદેસર સત્તાધિકારીના સ્પષ્ટ ખાતરીવચનનો નોંધ લીધો છે.

પરમાણુ ઊર્જાનો વિકાસ તથા સુરક્ષાની દૃષ્ટિએ સંતુલન અને પ્રમાણસરતાનો સિદ્ધાંત:

૨૨૦. એવું સ્પષ્ટપણે જણાવવું જરૂરી છે કે કુડનકુલમમાં તથા તેની આસપાસના વિસ્તારોમાં વસતા લોકોની સુરક્ષા, તેમજ રેડિયોધર્મી ઉત્પત્તિના કારણે અસર પામવાની શક્યતા ધરાવતા લોકોની સુરક્ષાનો માન રાખવો અનિવાર્ય છે, કારણ કે તેમની માનવીય ગૌરવ જ તેમની દિવ્યતા છે. આ અદાલતે આ અદાલત સમક્ષ કરાયેલ દૃઢ નિવેદનોના આધાર પર પ્લાન્ટ બંધ કરવાનો કોઈ નિર્દેશ આપ્યો નથી. પરંતુ સુરક્ષા ઉપાયોનું પાલન અને દેખરેખ રાખવાની જવાબદારી ધરાવતા લોકોએ કોઈપણ કિંમતે વિનાશકારી આપત્તિ ટાળવી જોઈએ, તે આ અદાલતની સર્વોચ્ચ ચિંતા છે. કાયદેસરની નિયમનકારી સત્તાએ જવાબદારીપૂર્વક સતર્ક નજર રાખવી જોઈએ અને જેના પર જવાબદારી છે તેમાંથી કોઈએ પણ નિષ્કાળજી કે આત્મસંતોષી વલણ ધારણ કરવું જોઈએ નહીં. કુકુશિમામાં બનેલી દુર્ઘટના ઇતિહાસના અતિ અંધકારમય પ્રકરણોમાંની એક તરીકે યથાવત્ રહેશે. ભોપાલ ગેસ લીક આપત્તિની વિપત્તિ જનમાનસના મનમાંથી મિટાઈ ગઈ નથી કે લુપ્ત થઈ ગઈ નથી. ભોપાલના તે અસરગ્રસ્ત લોકોના કંદન અને વિલાપ, જેઓ ઘાયલ થયા હતા અથવા જેઓએ પોતાના સગાસંબંધીઓ ગુમાવ્યા હતા, આજે પણ સંભળાય છે અને માનવીય સંવેદના કોઈને પણ તેને અવગણવાની પરવાનગી આપી શકતી નથી.

પરમાણુ વિજ્ઞાનીઓ, વહીવટી અધિકારીઓ અને અન્ય સત્તાધિકારીઓ પરમાણુ પ્લાન્ટ કાર્યરત થાય ત્યારે ઉદ્ભવી શકતા સંભાવ્ય જોખમો પ્રત્યે અજાણ અથવા સંપૂર્ણપણે અસંવેદનશીલ રહી શકતા નથી.

૨૨૧. પરમાણુ સંયંત્રની સ્થાપનાના સંદર્ભમાં સલામતી વિષે વિચાર કરતાં મનની ઊંડાઈમાં જે અનિવાર્ય વિચાર પ્રવેશે છે તે સુરક્ષાનો છે. આ સંદર્ભમાં સલામતી અને સુરક્ષા યોજનાબદ્ધ પ્રક્રિયાની શરૂઆતથી લઈને બાંધકામની ગુણવત્તા, કાર્યસંચાલનમાં જોખમ ટાળવા માટેના પ્રતિબદ્ધ પ્રયત્નો તથા દેખરેખ સુધી અવિભાજ્ય રીતે પરસ્પર ગૂંથાયેલા છે અને આ બધું એક અખંડ શૃંખલામાં બંધાયેલું રહેવાનું છે. નિવારણ, દેખરેખ અને નિયંત્રણ માટે સર્વ પ્રયત્નો કરવાના છે. આપત્તિ વ્યવસ્થાપનની સંકલ્પના માત્ર કાગળ પર જ રહેવા દેવી યોગ્ય નથી. તેમાં વિલંબ કરવો એ પોતે જ જોખમની ઘંટડી વગાડવા સમાન છે. પ્રશાસને આ સ્થિતિ અંગે સચેત રહેવું જોઈએ અને દુર્ભાગ્યપૂર્ણ ઘટના બને ત્યારે આપત્તિનું સંચાલન કરવા માટેની સજ્જતા વૈજ્ઞાનિક અને સુસંસ્કૃત પદ્ધતિઓ પર આધારિત હોવી જોઈએ. માત્ર વર્તમાન પરિસ્થિતિનું ધ્યાન રાખવું જ કોઈ ઉકેલ નથી. આ બાબત સાથે સંબંધિત તમામ લોકો માટે ભવિષ્ય તરફ નજર કરવી આવશ્યક છે, કારણ કે તે જ વાસ્તવિક ચિંતાને ઊંચાઈ આપે છે. ભવિષ્યના જોખમની ગંભીર નોંધ લેવાઈ જોઈએ અને વર્તમાનની ચિંતા નામે તેને ઢાંકવામાં આવવું જોઈએ નહીં. કારણ વગર એવું કહેવાયું નથી કે જે વ્યક્તિ ભવિષ્ય માટે તૈયારી કરે છે અને ભવિષ્ય માટે સદૈવ તૈયાર રહે છે, તે વર્તમાન પર સારો નિયંત્રણ જાળવી રાખે છે; અને જે ભવિષ્ય અનિશ્ચિત છે એવી

માન્યતાથી અંધત્વની અવસ્થામાં રહે છે, તે વર્તમાનની વ્યથા અને ભવિષ્યની વેદના ભોગવે છે. આ માત્ર વ્યક્તિગત જીવન અંગેનું સત્ય જ નથી, પરંતુ વર્તમાન પેઢી અને આવનારી પેઢીઓના સમૂહ માટેનું સર્વોપરી સત્ય પણ છે. વર્તમાન પેઢીને ભવિષ્ય પેઢીના સમયને ખાઈને ઉપભોગ કરવાનો કોઈ અધિકાર નથી. પર્યાવરણનું સંરક્ષણ અને વર્તમાન પેઢીની સલામતી, તેના વ્યંજક અર્થમાં, આવનારી પેઢીઓને પણ આવરી લે છે.

૨૨૨. હું પરમાણુ સંયંત્રોના સંદર્ભમાં આવશ્યક સલામતીના મહત્વ વિષે અગાઉથી જ ચર્ચા કરી ચૂક્યો છું. પ્રગતિશીલ આધુનિક રાજ્યમાં પરમાણુ ઊર્જાનું ઉત્પાદન અનિવાર્યતા છે. જેમ અગાઉ જણાવાયું છે તેમ, આ ક્ષેત્રને વિવિધ પાસાઓમાં નિયંત્રિત કરતા અધિનિયમ અને અધિસૂચનાઓ અમલમાં છે. કુડનકુલમ ખાતે પરમાણુ સંયંત્ર સ્થાપિત કરવાનો નીતિગત નિર્ણય લેવામાં આવ્યો છે. વિકાસના પ્રોત્સાહન અને પર્યાવરણના સંરક્ષણ વચ્ચે એકસાથે સુમેળ સ્થાપિત કરવો આવશ્યક છે. ઇન્ટેલેક્ટ્યુઅલ્સ ફોરમ, તિરુપતિ વિ. સ્ટેટ ઓફ એ.પી. એન્ડ અધર્સ, (૨૦૦૬) ૩ એસ.સી.સી. ૫૪૮ માં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે માત્ર વિકાસનો આશય દર્શાવવાથી સ્થાનિક પર્યાવરણીય સંસાધનોના વિનાશને મંજૂરી આપવા પૂરતું નથી. જે નિર્ધારિત કરવું આવશ્યક છે તે ટકાઉ વિકાસનો સિદ્ધાંત છે અને વિકાસની જરૂરિયાતો તથા પર્યાવરણીય હાસ વચ્ચે સંતુલન સ્થાપિત કરવું છે.

૨૨૩. બોમ્બે ડાઇંગ એન્ડ મેન્યુફેક્ચરિંગ કું. લિ. (૩) વિ. બોમ્બે એન્વાયરોનમેન્ટલ એક્શન ગ્રુપ અને અન્ય, (૨૦૦૬) ૩ એસ.સી.સી. ૪૩૪ માં,

બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૧ની દૃષ્ટિએ ટકાઉ વિકાસ અને આયોજિત વિકાસની સંકલ્પનાનો વિચાર કરતાં, બે ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે આ મુજબ અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો છે: –

વિકાસને પ્રોત્સાહન આપવાની પ્રક્રિયામાં પર્યાવરણ બાજુએ ધકેલાઈ જાય છે એવી લાગણી ઘણી વખત થાય છે. તેમ છતાં, જલવાયુ પરિવર્તન, કુદરતી સંસાધનોનો ક્ષય, જળ પ્રણાલીઓ અને જૈવવિવિધતાનું અતિપોષણ તથા વૈશ્વિક ઉષ્ણતા વૃદ્ધિ જેવા પર્યાવરણ સામેના ગંભીર જોખમોને ધ્યાનમાં લેતાં, પર્યાવરણનું સંરક્ષણ કરવું પ્રાથમિકતા બની ગયું છે. તે જ સમયે, વિકાસને પ્રોત્સાહન આપવું પણ આવશ્યક છે. આ બે આવશ્યકતાઓના સમન્વયથી ટકાઉ વિકાસની સંકલ્પનાનો ઉદ્ભવ થયો છે, અને એટલા હદે થયો છે કે તે પર્યાવરણ સંબંધિત કાયદાકીય વ્યવસ્થા અને તે સંબંધિત ન્યાયિક નિર્ણયોનું સર્વાધિક મહત્વપૂર્ણ અને કેન્દ્રીય તત્વ બની ગયું છે. સરળ શબ્દોમાં કહીએ તો, ટકાઉ વિકાસ એવો એક પ્રક્રિયાત્મક અભિગમ છે જેમાં વિકાસ પેઢી દર પેઢી જાળવી રાખી શકાય. બ્રુન્ડટલેન્ડ અહેવાલ "ટકાઉ વિકાસ" ને એવો વિકાસ તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરે છે, જે વર્તમાન પેઢીઓની જરૂરિયાતો પૂર્ણ કરે છે, પરંતુ ભાવિ પેઢીઓ પોતાની જરૂરિયાતો પૂર્ણ કરવાની ક્ષમતાને ક્ષતિ પહોંચાડ્યા વિના. જાહેર નીતિઓ માટે ટકાઉ વિકાસની સંકલ્પનાને કાર્યક્ષમ બનાવવાની પ્રક્રિયા એવા મહત્વપૂર્ણ પડકારો ઊભા કરે છે, જેમાં જટિલ પરસ્પર-સહકાર અને પરસ્પર સમજૂતીના ત્યાગો સંકળાયેલા હોય છે.

૨૨૪. એમ.સી. મહેતા વિ./સ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્ય, (૨૦૦૪) ૧૨

એસ.સી.સી. ૧૧૮ માં, ટકાઉ વિકાસ અને ભવિષ્યની પેઢીની પોતાની જરૂરિયાતો પૂરી કરવાની ક્ષમતામાં કોઈ સમાધાન કર્યા વિના વર્તમાનની જરૂરિયાતો અંગે જણાવતાં, આ અદાલતે આ પ્રમાણે વ્યક્ત કર્યું છે: –

બ્રુન્ડટલેન્ડે ૩ કરતાં વધુ દાયકાઓ પહેલાં આપેલી "ટકાઉ વિકાસ" ની વ્યાખ્યા આજે પણ યથાવત્ યોગ્ય છે. આ વાક્યપ્રયોગ એવો વિકાસ આવરી લે છે, જે વર્તમાનની જરૂરિયાતો પૂર્ણ કરે છે અને તે સાથે ભાવિ પેઢીની પોતાની જરૂરિયાતો પૂર્ણ કરવાની ક્ષમતાને ક્ષીણ કર્યા વિના કરે છે. નર્મદા બચાવો આંદોલન વિ./સ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, (૨૦૦૦) ૧૦ એસ.સી.સી. ૬૬૪ માં, આ અદાલતે નોંધ્યું હતું કે ટકાઉ વિકાસનો અર્થ એવો પ્રકારનો અથવા એવો વ્યાપનો વિકાસ થાય છે, જે ઘટાડી શકાય તેવી ઉપાયયોજનાઓ સાથે કે તેના વિના પણ પ્રકૃતિ/પર્યાવરણીય તંત્ર દ્વારા સહન કરી શકાય અને ટકી શકે. આ મામલાઓમાં, હવે આવશ્યક ધોરણ એવું છે કે પર્યાવરણને અથવા માનવ આરોગ્યને હાનિના જોખમ અંગેનો નિર્ણય જાહેર હિતમાં, "વાજબી વ્યક્તિ" ની કસોટી અનુસાર કરવો જરૂરી છે. [જુઓ ચેરમેન બાર્ટન: ધ સ્ટેટસ ઓફ ધ પ્રિકોશનરી પ્રિન્સિપલ ઇન ઓસ્ટ્રેલિયા (ખંડ ૨૨, ૧૯૯૮, હાર્વ. એન્વિઝ. લૉ રિવ્યૂ, પૃ. ૫૦૯ પર પૃ. ૫૪૯-એ) જેમનો ઉલ્લેખ એ.પી. પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ વિ./સ. પ્રોફ. એમ.વી. નાયડુ, (૧૯૯૯) ૨ એસ.સી.સી. ૭૧૮ ના પરિચ્છેદ ૨૮ માં કરવામાં આવ્યો છે.]

૨૨૫. તિરુપુર ડાઇંગ ફેક્ટરી ઓનર્સ એસોસિયેશન વિ./નોચ્યલ રિપર અથાકુટર્સ પ્રોટેક્શન એસોસિયેશન અને અન્ય, (૨૦૦૯) ૯ એસ.સી.સી. ૭૩૭ માં, ટકાઉ

વિકાસની સંકલ્પનાનો વિચાર કરતાં, અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે: –

"ટકાઉ વિકાસ" ની સંકલ્પનાનું સ્પષ્ટીકરણ એવું કરવામાં આવ્યું છે કે તેમાં એવો વિકાસ આવરી લેવાય છે, જે ભવિષ્યની પેઢીની પોતાની જરૂરિયાતો પૂરી કરવાની ક્ષમતા સાથે કોઈ સમાધાન કર્યા વિના વ્યક્તિની જરૂરિયાતો પૂર્ણ કરે છે. તેનો અર્થ એવો થાય છે કે એવો વિકાસ, જે થઈ શકે અને જે ઉપશમના ઉપાયો સાથે અથવા તેમના વિના પ્રકૃતિ/પર્યાવરણશાસ્ત્ર દ્વારા ટકાવી શકાય. તેથી, આવા મામલાઓમાં આવશ્યક ધોરણ એવું છે કે પર્યાવરણને અથવા માનવ સ્વાસ્થ્યને નુકસાનના જોખમનો નિર્ણય જાહેર હિતમાં, "વાજબી વ્યક્તિ" ની કસોટી અનુસાર કરવામાં આવવો જોઈએ. રોજગારીની તકોમાં વધારો કરવા અને આવકનું સર્જન કરવા માટે ઉદ્યોગો, સિંચાઈના સ્ત્રોતો અને વીજ યોજનાઓના વિકાસની આવશ્યકતા છે; તેથી, તેને અવગણવામાં આવી શકતું નથી. આવી પરિસ્થિતિમાં સંતુલન સાધવું જરૂરી બને છે, કારણ કે જો પ્રવૃત્તિને ચાલુ રાખવાની મંજૂરી આપવામાં આવે, તો પર્યાવરણને અપૂરણીય નુકસાન થઈ શકે છે અને આર્થિક હિતને પણ અપૂરણીય નુકસાન થઈ શકે છે. આવો જ અભિપ્રાય આ અદાલતે ટી.એન. ગોદાવર્મન તિરુમલપાડ (૧૦૪) વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા, (૨૦૦૮) ૨ એસ.સી.સી. ૨૨૨, અને એમ.સી. મહેતા વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા, (૨૦૦૯) ૬ એસ.સી.સી. ૧૪૨ માં પુનરોચ્ચાર કર્યો છે.

૨૨૬. ટી.એન. ગોદાવર્મન તિરુમલપાડ (કે.એમ. ચિન્નપ્પા મારફતે) વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્ય, (૨૦૦૨) ૧૦ એસ.સી.સી. ૬૦૬ માં, આ અદાલતે

અવલોકન કર્યું હતું કે પર્યાવરણીય તંત્ર અને પર્યાવરણ પર થોડી પ્રતિકૂળ અસર વિના કોઈ વિકાસ શક્ય નથી, તે બાબત વિવાદાસ્પદ રહી શકતી નથી, અને જાહેર ઉપયોગિતાના પ્રકલ્પોનો ત્યાગ કરી શકાય તેમ નથી તથા લોકોના હિત તેમજ પર્યાવરણનું જતન જાળવવાની આવશ્યકતા વચ્ચે સમાયોજન કરવું જરૂરી છે. આ બંને હિતો વચ્ચે સંતુલન સાધવું પડે. જ્યાં વેપારી સાહસ અથવા ઉદ્યોગથી એવા પરિણામો પ્રાપ્ત થવાના હોય કે જે લોકો માટે ઘણાં વધારે ઉપયોગી હોય, ત્યાં ઓછી સંખ્યાના લોકોની મુશ્કેલીને અવગણવી પડે. તુલનાત્મક મુશ્કેલીઓનું સંતુલન કરવું આવશ્યક છે અને લોકોના વિશાળ વર્ગને થતી સુવિધા અને લાભને, તુલનાત્મક રીતે ઓછી મુશ્કેલી ઉપર, પ્રાધાન્ય આપવું જોઈએ.

૨૨૭. નર્મદા બચાવો આંદોલન વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, (૨૦૦૦) ૧૦ એસ.સી.સી. ૬૬૪ માં, ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે, જાહેર યોજનાઓ અને નીતિઓ સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે, એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો કે અદાલત આવી નીતિઓની મંજૂરી આપતી સત્તા બનતી નથી. ત્યારબાદ, ખંડપીઠે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું: –

સામાન્ય રીતે આવા નિર્ણયો સરકાર દ્વારા યોગ્ય કાળજી અને વિચારણા કર્યા પછી લેવામાં આવે છે. લોકશાહીમાં જવાબદાર સરકારની ચિંતા સમાજના માત્ર નાનાં વર્ગના નહીં, પરંતુ વ્યાપક જનસમુદાયના કલ્યાણની હોવી જોઈએ.

૨૨૮. મેં ઉપરોક્ત ઉચ્ચારોનો ઉદ્દેશ માત્ર આ મુદ્દાને ઉજાગર કરવા માટે કર્યો છે કે આ અદાલતે એક તરફ પર્યાવરણીય તંત્ર અને પર્યાવરણ તથા બીજી તરફ જાહેર

ઉપયોગિતાના પ્રકલ્પો વચ્ચે સંતુલન સાધવા પર ભાર મૂક્યો છે. ન્યાયિક સત્તાધિકારીઓની પ્રવૃત્તિ એવી રહી છે કે પર્યાવરણીય અસર અને વિકાસ વચ્ચે સુક્ષ્મ સંતુલન સાધવું આવશ્યક છે. બીજો જે સિદ્ધાંત દબાવે સ્થાપિત થયો છે તે એવો છે કે જો કોઈ પ્રકલ્પ વ્યાપક જનહિત માટે લાભદાયક હોય, તો અલ્પ સંખ્યાના લોકોને થતી અસુવિધા સ્વીકાર્ય માનવી પડે. કાયદાના પ્રસ્તાવ તરીકે આદરપૂર્વક સ્વીકારવું પડે છે કે વ્યક્તિગત હિત અથવા તે બાબતે અલ્પ જનહિતને વિશાળ જનહિત સમક્ષ ઝુકવું જ પડે. સમાજના વિશાળ હિત અથવા હેતુ માટે કેટલાક લોકોને થતી અસુવિધાને અવગણવી પડે. પરંતુ એક મહત્વનો પાસો એવો છે કે વર્તમાન કેસ વાસ્તવમાં આ સિદ્ધાંતની ચાર હદોમાં આવતો નથી. આ જમીનચ્યુત થયેલાઓનો કેસ નથી. આ “કેટલીક અસુવિધા” નો કેસ નથી. તે મિલ્કતને થયેલા નુકસાન સાથે સરખાવી શકાય એવો નથી. મેં પહેલેથી જ ભાવિ પેઢી પાસેથી ઉધાર લીધેલા સમયમાં જીવવાના સિદ્ધાંત પર ભાર મૂક્યો છે, જેનો મૂળ અર્થ એવો છે કે પેઢીથી પેઢી જોડાયેલા હિતોને અવગણવા ન જોઈએ. આ વાત કહેવાની જરૂર નથી કે વર્તમાન સમાજની તાત્કાલિક જરૂરિયાતને તાકીદપૂર્વક જોવી જ રહી, પરંતુ તે તાકીદને જીવન ઉપર સંપૂર્ણ સર્વોચ્ચતા અર્પી શકાય નહીં. જમીનમાંથી હટાવવું અથવા ભિન્ન સ્વરૂપના કોઈક લાભથી વંચિત કરવું, તુલનાત્મક રીતે અલ્પ જનહિત અથવા કેટલીક અસુવિધાઓના વિભાગમાં આવી શકે. પરંતુ જ્યારે પ્રશ્ન જીવનના અતિમૂલ તત્ત્વને સ્પર્શે છે, જે દરેક વ્યક્તિની અતિપ્રિય અને શ્રેષ્ઠ સંપત્તિ છે, ત્યારે બંધારણીય અદાલતોનું કર્તવ્ય બને છે કે તેઓ નિરીક્ષણ કરે

કે આ સુક્ષ્મ સંતુલન કેવી રીતે સાધવામાં આવ્યું છે અને તે સ્થિર સ્થિતિમાં સતત કેવી રીતે જળવાઈ રહી શકે. વધુ સ્પષ્ટ કહું તો, જો દરેક તબક્કે પૂરતી કાળજી, સાવચેતી અને દેખરેખ ન રાખવામાં આવે અને સતત ચાંપતી નજર ન રહે, તો “કેટલાક” લોકોનું જીવન જોખમમાં પડી શકે. તે બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળ સંરક્ષિત બંધારણીય બાંહેધરીને સંપૂર્ણપણે ચકનાચૂર કરી નાખવા સમાન થશે. તે માનવ અધિકારનું શિરસ્થેદ કરવાના સમાન બનશે, કારણ કે જ્યારે જીવનનો દીવો બુઝાઈ જાય છે, ત્યારે તે વ્યક્તિના બધા અધિકારો તેની સાથે જ નષ્ટ થઈ જાય છે. સુરક્ષા, સલામતી અને જીવન અનુચ્છેદ ૨૧ ની પવિત્રતાની પરિધિમાં એક પિરામિડ રચે છે અને તેમાં કોઈ વિસર્જન માન્ય નથી. તેથી, હું આવું માનવા માટે બાધ્ય છું કે અન્ય ક્ષેત્રોમાં આ સુક્ષ્મ સંતુલનમાં અમુક છૂટછાટ સંભવ હોઈ શકે, પરંતુ પરમાણુ કેન્દ્રની સ્થાપનાના પ્રસંગે સુરક્ષાત્મક ઉપાયો કોઈ પણ પ્રકારની ચૂક સહન કરી શકે તેમ નથી. અહીં વ્યાકરણ સંપૂર્ણપણે અલગ હોવું જોઈએ. હું તત્કાળ સ્પષ્ટ કરું છું કે અમારી સમક્ષ જે પર્યાવરણીય તંત્ર અને પર્યાવરણ અંગે દલીલો રજૂ કરવામાં આવી છે, તે વિષય પર મેં કોઈ ચર્ચા કરી નથી; પરંતુ હું વિશેષરૂપે એટલું નોંધું છું કે પ્રકૃતિની અનિશ્ચિતતાને ધ્યાનમાં લેતાં જોખમનું પ્રમાણ “શૂન્ય” ન પણ હોઈ શકે. માનવસર્જિત આપત્તિને ટાળવા માટે સર્વ પ્રયત્નો કરવાના રહે. સુક્ષ્મ સંતુલનનો સિદ્ધાંત અને જોખમના પ્રમાણાનુપાતનો સિદ્ધાંત લાગુ પડતા હોવા છતાં, તે સર્વોચ્ચ સ્તરની સતત સતર્કતાનો હુકમ આપે છે, કારણ કે અહીં પ્રશ્ન જીવંત માનવોને અસર કરતી આપત્તિનો છે. અંતે પ્રાપ્ત થનારા વિશાળ હિતના હેતુ માટે

થોડાક લોકોનું જીવન બલિ ચઢાવી શકાય નહીં.

૨૨૯. કેટલીક દિશાઓ જારી કરવા આગળ વધતા પહેલાં, આ જણાવવું આવશ્યક છે કે અપીલકર્તાએ આ લોકહિત અરજી દ્વારા, એક રીતે, આવા મુદ્દા પ્રત્યે અદાલતના અંતરાત્મા/ચિંતાને આહ્વાન કર્યું છે અને જાગૃત કરી છે. નિઃસંદેહ પ્રાર્થના પ્લાન્ટને સંપૂર્ણપણે બંધ કરવાની છે અને અદાલતે ઉક્ત પ્રાર્થના સ્વીકારી નથી, છતાં સ્થાનિક લોકોની વ્યથા તથા જે રીતે પરિભ્રમિત થાય છે તે મુજબ પૂરતા સુરક્ષા ઉપાયો ની આવશ્યકતા રજૂ કરવા માટેના તેના ઉદ્ઘાત પ્રયત્નની મૂલવણી કરવામાં આવે છે. જ્યારે આવો હેતુ આ અદાલત સમક્ષ આવે છે, ત્યારે સત્તાધિકારીઓને આ યાદ અપાવવું તેમનું અનિવાર્ય કર્તવ્ય બને છે કે "સાવચેત રહો, હંમેશા સાવચેત રહો, અને ફરજ તમને સતત અને અવિરત સતર્કતા પોષવા માટે બોલાવે છે અને રાષ્ટ્ર તમને આત્મસંતોષમાં પડી હળવી તંદ્રામાં જવા વિરુદ્ધ ચેતવે છે". નિયમનકારી સત્તા તરીકે એ.ઈ.આર.બી. અને એમ.ઓ.ઈ.એફ. પર આ ફરજ છે કે પ્લાન્ટ પોતાનું સંચાલન શરૂ કરે તે પહેલાં પૂરતા સુરક્ષા ઉપાયો લેવામાં આવ્યા હોય. સત્તાધિકારીઓ પ્રત્યે પ્રજાનો જે વિશ્વાસ છે, તે વિશ્વાસનો ભંગ કરવો તેઓ માટે સહનશક્તિ બહારની બાબત છે, અને એવું કહેવું અતિશયોક્તિ નહીં બને કે આ પ્રકારના કેસમાં સુરક્ષાને કોઈના પણ હાથે સોંપવાની બાબત "સંવિધાનિક વિશ્વાસ" ના ઉચ્ચ સ્થાન પર જ રાખવી પડે.

૨૩૦. તેથી, વડી અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠે અપનાવેલ દૃષ્ટિકોણને અમે સંપૂર્ણ સમર્થન આપીએ છીએ, તેમ છતાં, કેસની હકીકતો અને પરિસ્થિતિઓને

ધ્યાનમાં રાખીને, અમે નીચે મુજબના નિર્દેશો આપવા પ્રેરાયેલા છીએ:

દિશાનિર્દેશો :

૧. વિવિધ ઘટકો અને પ્રણાલીઓની ગુણવત્તા સુનિશ્ચિત કરતાં, તેમની વિશ્વસનીયતા અત્યંત મહત્વપૂર્ણ હોવાને કારણે, એ.ઈ.આર.બી., એન.પી.સી.આઈ.એલ. અને ડી.એ.ઈ. દ્વારા પ્લાન્ટના કાર્યાન્વયન માટે અંતિમ મંજૂરી આપવામાં ન આવે ત્યાં સુધી પ્લાન્ટને કાર્યરત બનાવવામાં ન આવવો જોઈએ.

૨. એમ.ઓ.ઈ.એફ.એ, ઈ.આઈ.એ. સૂચના, ૨૦૦૬ ની જોગવાઈઓ હેઠળ તેના તા. ૨૩.૯.૨૦૦૮ ના પત્રવ્યવહાર દ્વારા મંજૂરી આપતી વખતે નિર્ધારિત કરાયેલ શરતોનું એન.પી.સી.આઈ.એલ. પાલન કરી રહી છે કે કેમ તે અંગે દેખરેખ રાખવી અને નિરીક્ષણ કરવું જોઈએ; તેમજ એમ.ઓ.ઈ.એફ. દ્વારા તેના તા. ૩૧.૧૨.૨૦૦૮ ના પત્રવ્યવહારથી અપાયેલી પર્યાવરણીય મંજૂરીમાં નિર્ધારિત કરાયેલ શરતોનું પણ પાલન થાય છે કે કેમ તે જોવું જોઈએ. એ.ઈ.આર.બી. અને એમ.ઓ.ઈ.એફ. એ સુનિશ્ચિત કરશે કે પ્લાન્ટને કાર્યરત બનાવવામાં આવે તે પહેલાં તેઓ દ્વારા નિર્ધારિત બધી શરતોનું યોગ્ય રીતે પાલન કરવામાં આવ્યું હોય.

૩. સુરક્ષાનું જતન કરવું એ માત્ર ડિઝાઈન સ્તરે જ નહીં, પરંતુ પરમાણુ સંચંત્રના સંચાલન દરમિયાન પણ સતત ચાલુ રહેતી પ્રક્રિયા છે. એન.પી.પી.નું સંરક્ષણ,

કિરણોત્સર્ગી સામગ્રીનું રક્ષણ, અને એન.એસ.એફ.ની ભૌતિક સુરક્ષા સુનિશ્ચિત કરવું સર્વોપરી મહત્વનું છે. એન.પી.સી.આઈ.એલ., એ.ઈ.આર.બી., નિયામક પ્રાધિકરણ, એ સતત સતર્કતા જાળવવી જોઈએ અને સંચંત્રનું સમયાંતરે, ઓછામાં ઓછું દર ત્રણ મહિનામાં એક વાર, નિરીક્ષણ કરવું જોઈએ અને જો કોઈ ખામી નોંધાય, તો તેનું તાત્કાલિક નિવારણ કરવું ફરજિયાત છે.

૪. એનપીસીઆઈએલ સમયાંતરે અહેવાલો એઈઆરબીને મોકલશે અને જો આ અહેવાલોમાં કોઈ ખામી નોંધાય તો એઈઆરબી તે અહેવાલો પર તાત્કાલિક કાર્યવાહી કરશે.

૫. એસ.એન.એફ. તરીકે ઉત્પન્ન થતી સામગ્રીનું સુરક્ષિત રીતે સંચાલન કરવું આવશ્યક છે જેથી માનવ આરોગ્ય તથા પર્યાવરણને આયનાઈઝિંગ કિરણોત્સર્ગના અયોગ્ય પ્રભાવથી હાલમાં અને ભવિષ્યમાં રક્ષણ સુનિશ્ચિત થઈ શકે, જેના માટે પૂરતા દેખરેખ અને અનુનિરીક્ષણ કાર્યક્રમો ઘડીને અમલમાં મૂકવા જરૂરી છે.

૬. કાકરાપાર અણુ ઊર્જા નિયામક બોર્ડે કેકેએનપિપિ ખાતે શક્ય તેટલી હદે એએફઆરના રચના-સલામતી સંબંધિત પાસાઓની સમયાંતરે સમીક્ષા કરવી જોઈએ, જેથી આવા સંગ્રહને કારણે પર્યાવરણ પર કોઈ પ્રતિકૂળ અસર ન થાય અને લોકો દ્વારા વ્યક્ત કરવામાં આવેલા ભય તથા આશંકાઓ પણ દૂર થઈ શકે.

૭. ડીજીઆર શક્ય તેટલી વહેલી તકે સ્થાપિત કરવું આવશ્યક છે જેથી એસએનએફને અણુ ઊર્જા સંચયમાંથી ડીજીઆર સુધી પરિવહન કરી શકાય. એનપીસીઆઈએલ કહે છે કે તે જ કાર્ય પાંચ વર્ષની અવધિમાં કરવામાં આવશે. ભારત સંઘ, એનપીસીઆઈએલ, એઈઆરબી, એઈસી, ડીએઈ વગેરે દ્વારા શક્ય તેટલી વહેલી તકે કાયમી ડીજીઆર સ્થાપિત કરવા માટે અસરકારક પગલાં લેવામાં આવવા જોઈએ જેથી કુડનકુલમ એનપીફી સ્થળે એનએસએફ રાખવા અંગે લોકો દ્વારા વ્યક્ત કરાયેલ આશંકા દૂર કરી શકાય.

૮. એનપીસીઆઈએલએ ખાતરી કરવી જોઈએ કે પર્યાવરણમાં જલિય, વાયુમંડલીય અને સ્થલમાર્ગે થતા કિરણોત્સર્ગી ઉત્સર્જનો નિયમનકારી સંસ્થા દ્વારા નિર્ધારિત મર્યાદાઓને વટાવી ન જાય.

૯. ભારત સંઘ, એ.ઈ.આર.બી. અને એન.પી.સી.આઈ.એલ.એ એન.પી.સી.આઈ.એલ. દ્વારા ૩.૧૨.૨૦૧૨ના રોજ દાખલ કરાયેલા સોગંદનામામાં નિર્ધારિત કરાયેલ સમયમર્યાદામાં, બાકીની સત્તર ભલામણોનું પાલન થાય તે માટે શક્ય તેટલા વહેલા જરૂરી પગલાં લેવા જોઈએ.

૧૦. એસ.એન.એફ.નું સ્થળ પર પુનઃપ્રક્રિયાકરણ કરવામાં આવતું નથી, તેથી તેને પુનઃપ્રક્રિયાકરણ સુવિધા સુધી પરિવહન કરવાનું રહે છે. તેથી, આઈ.એ.ઈ.એ. દ્વારા નિર્ધારિત ધોરણો અને વિનિયમોનું પાલન કરીને, એ.ઈ.આર.બી. દ્વારા નિર્ધારિત

આચાર સંહિતા અનુસાર એસ.એન.એફ.નું સંચાલન અને પરિવહન કડક રીતે કરવામાં આવે.

૧૧. એનપીસીઆઈએલ, એઈઆરબી અને તમિલનાડુ રાજ્યએ રાષ્ટ્રીય આપદા વ્યવસ્થાપન માર્ગદર્શિકા, ૨૦૦૮નો અમલ કરવા માટે પૂરતા પગલાં લેવા જોઈએ અને ભારત સરકારના સંબંધિત મંત્રાલયો, રાજ્ય સરકારના અધિકારીઓ તથા સ્થાનિક સત્તાધિકારીઓના સહકારથી સ્થળ પર અને સ્થળ બહાર સમયાંતરે આપાતકાલીન અભ્યાસક્રમો પણ હાથ ધરવા જોઈએ.

૧૨. એનપીસીઆઈએલએ, જિલ્લા કલેક્ટર, તિરુનેવેલી સાથે સંકલનમાં, ડીપીઈ માર્ગદર્શિકાઓ મુજબ એનપીસીઆઈએલની નિગમ સામાજિક જવાબદારીઓનું નિર્વહ કરવા માટે પગલાં લેવા જોઈએ અને સીએસઆર હેઠળ હાથ ધરવામાં આવેલ વિવિધ યોજનાઓનું અસરકારક અને યોગ્ય નિરીક્ષણ તથા દેખરેખ રાખવામાં આવવી જોઈએ જેથી કેએકેએનપીપીને અડીને તથા આસપાસ વસવાટ કરતા લોકોને તેનો સર્વોચ્ચ લાભ મળી રહે.

૧૩. એનપીસીઆઈએલ અને તમિલનાડુ રાજ્યએ, વ્યાપક આપાતકાલીન સજ્જતા યોજનાના આધારે, સ્થળપર અને સ્થળબાહ્ય વહીવટી કર્મચારીઓ માટે, જેમાં રાજ્ય સરકારના અધિકારીઓ તથા અન્ય હિતધારકો, જેમાં પોલીસ, અગ્નિશામક સેવા, તબીબી કર્મચારીઓ, આપાતકાલીન સેવાઓ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે, તાલીમ પાઠ્યક્રમો યોજવા જોઈએ.

૧૪. કુડંકુલમ અને આસપાસના વિસ્તારોમાં શાંતિ અને સામાન્ય સ્થિતિ

પુનઃસ્થાપિત થાય તે માટે આંદોલનકારીઓ સામે દાખલ કરાયેલા તમામ ફોજદારી કેસો પાછા ખેંચવાના પ્રયત્નો કરવામાં આવવા જોઈએ અને ખાસ કરીને તમિલનાડુ રાજ્ય સહિત રાષ્ટ્રના સર્વોત્તમ હિતમાં રહેલા આ પ્લાન્ટની આવશ્યકતા વિશે લોકોને શિક્ષિત કરવા પગલાં લેવાં જોઈએ.

૧૫. એ.ઈ.આર.બી., એન.પી.સી.આઈ.એલ., એમ.ઓ.ઈ.એફ. અને ટી.એન.પી.સી.બી. પ્લાન્ટ શરૂ કરવા પહેલાં પ્લાન્ટની સલામતી, પર્યાવરણ ઉપર પડતી અસર, પ્લાન્ટના વિવિધ ઘટકો અને પ્રણાલીઓની ગુણવત્તા સહિત આ મુદ્દાના દરેક પાસાં પર દેખરેખ રાખશે. તે અંગેનો અહેવાલ પ્લાન્ટ શરૂ કરવામાં આવે તે પહેલાં આ અદાલત સમક્ષ દાખલ કરવામાં આવે.

અનુસંધાને, ખર્ચ અંગે કોઈ આદેશ કર્યા વગર આ અપીલોનો નિકાલ કરવામાં આવે છે.

*This judgment has been translated using AI Tool
– Mrs. Hyperlink E-Solutions Pvt. Ltd.*

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદીત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહીં. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.